NICOLAI GRUCHII ROTOMAGENSIS, DE COMITIIS ROMANORUM LIBRI TRES. HIS...

Nicolas : de Grouchy

NICOLAI GRVCHII ROTOMAGENSIS, DE COMITIIS ROMANORVM LIBRI TRES.

His acceſſit rerum & uerborum in his memorabilium copioſiſſimus & accuratiſſima diligentia conquiſitus index.

LVTETIAE,

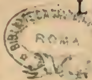
Ex officina typographica Michaëlis Vaſcoſani, uia Iacobæa, ad inſigne Fontis.

M. D. LV.

EX PRIVILEGIO REGIS.

NICOLAVS GRVCHIVS PETRO MAREANO PROVINCIAE LONGAVILLANAE PRAESIDI DIGNISSIMO S. P. D.

OC meum de Comitiis Romanorũ opus,quod ad te mitto, & ſub tuo nomine in uulgus edi uolo,quale ſit,te pro tua ſingulari doctrina melius ac uerius iudicare poſſe exiſtimarem: niſi tuam in me beneuolentiam tantam eſſe perſpicerem,ut ſanctiſsimum aliis in rebus tuum iudicium, in meis ſuſpectũ eſſe poſſit. Nam cùm amicorum mutua officia non magnitudine, ſed uoluntate perpendenda eſſe intelligas: de mea autem uoluntate iam pridem non dubites: nihil poteſt à me profectum ad te peruenire, quod non benignè accipiendo tantoperè augeas, ut uel maximis aliorum officiis anteponas. Itaque mihi non eſt in eo laborandum, in quo cæteri ferè ſolent qui amicis ſuos libros dedicant:ut te rogem, & quibus poſſum rationibus ſuadeam, quò hoc munus à me æquo animo accipias, probes, & amplectaris: ſed contrà potiùs ut ne pluris facias quàm æquum eſt: ne magis probes, quàm rude ac non ſatis elaboratum opus probandum eſt: ne denique plus quàm pro ſuo erga te merito amplectaris: hoc eſt ſi te aliquãdo in quodam tuo à grauioribus negotiis otio,legendo iuuare ac recreare poterit. Vnum uerò eſt,quod hunc meum librum apud alios,in quorum manus uenerit,præſtare uolo:ut noſtræ amicitiæ apertiſſimum reddat teſtimonium:ipſumque ut hoc elogio inſigniat iubeo:uirtutis & doctrinæ opinione inchoatam,conſuetudine & familiaritate confirmatam, mutuis officiis ac meritis perfectam eſſe hanc noſtram amicitiam: ideoque nullam ſupereſſe illius diſſoluendæ rationem. Vale. E domo paterna Cal. Ianuarij M. D. LV.

PRIVILEGII SENTENTIA.

CAVTVM est authoritate HENRICI II. Francorum Regis, ne quis alius præter Vaſcoſanum, hos NICOLAI GRVCHII DE COMITIIS ROMANORVM libros tres ante decennium imprimat, néue uendat. Qui ſecus fecerit, libris & pœna in ſanctione æſtimata, mulctabitur. Lutetiæ Pariſiorum, VII. Idus Februarij: M.D.LIII.

Ex mandato Regis, D. Renato Baillet, libellorum ſupplicum
in Regia magiſtro, præſente.

Mahieu.

IN LIBROS DE COMITIIS PRAEFATIO.

RESPVBLICA Romanorum quandiu fuit libera, ex tribus illa quidem Reip. generibus (quemadmodum docet Polybius) constabat βασιλείᾳ, ἀριστοκρατίᾳ, δημοκρατίᾳ: sed multò tamen maximam partem obtinuisse mihi uidetur δημοκρατία. Quanquam enim regiæ potestatis species quædã in Consulum imperio, in Senatus uero potestate optimatum principatus quodam modo agnosceretur: populi tamen tanta erat auctoritas supra omnes magistratus, & Senatum, ut non immeritò dici possit omne imperium, omnem maiestatem illius Reip. penes populum fuisse. Cui rei argumento esse potest ad populum prouocatio: quæ non fuisset, nisi maior esset populi quàm magistratuũ potestas. Quinetiam fasces summittendi mos, cum magistratus in concionem ascendebant, confessio erat, populi, quàm magistratuum, maiestatem uimque maiorem esse. Iam uero de capite ciuis, omninoque de libertate ac iure ciuitatis, nullius erat nisi populi iudicium. Leges iubere, bellum pacémque decernere, societatem cum aliquo contrahere aut dissoluere, fœdera inire, in populi tãtum erant potestate. Quodq; maximum est uirtutis in Repub. præmium, magistratus, & honores, cùm omnibus paterent, nemo poterat nisi per populum assequi. Quæ si maximi sunt in omni Repub. momenti, populum sane, penes quem hæc erant omnia, longe maximam Reip. Romanæ partem obtinuisse fatendum est. Hæc à me eò dicuntur, ut ostendam Reip. Romanæ cognitionem multo magis in eo positam esse, ut populi potestas, quæ qualísque esset intelligatur: quàm in magistratuum ac Senatus potestate percipienda. Porro autem populi potestas decretis suis maxime continebatur. Quæ quoniam comitiis peragebantur, idcirco necesse est ad populi potestatem, adeoq; uniuersam prope Romanam Rempub. plane intelligendam, comitiorum omnem rationem (quoad eius fieri potest) cognitam ac perspectam habere. Cum autem pernecessaria sit non modo ad eam rem, sed etiam ad scriptorum Romanorum ac præsertim Ciceronis libros intelligendos comitiorum cognitio: tum uerò non adeò facilis est, ut non permulta adhuc quæri possint, præter ea quæ de his breuiter scripta sunt à grauissimis auctoribus Budæo, Alexandro, Beroaldo, Blondo, aliísque qui hunc locum in suis commentariis attigerunt uerius quàm perpurgarunt. Quibus tamen fortasse etiam contenti esse possemus, nisi in eorum scriptis multa essent, in quibus (quod pace eorum dixerim) à uero non modò discesserunt, sed etiam multos (ut fit) sua auctoritate in uarios errores induxerunt. Itaque ego cum huic de comitiis disputationi adhuc primis lineis, & his non ueris multis, adumbratæ uerius quàm depictæ, lucem aliquam uerósque colores addere instituissem: eo mihi difficiliorem locũ relictum

esse intelligebam, quo doctiores erant omnium iudicio pictores, qui primam illam delineationem nobis reliquerant. Qua tamen difficultate deterreri non potui, quominus uel cum eorum reprehensione studiosos Romanorum scriptorum hac ex parte, si qua possem iuuare, contenderem: in ea præsertim re, in qua eorum auctoritas ueritatem magis labefactaret. Neque enim ignoro omnes qui ueritatis studio ad scribendum inducuntur, tanto æquiore animo ferre aliorum reprehensionem debere, quanto certiorem fieri ex refutatione rerum cognitionem intelligunt. Ac si auctore Aristotele, ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν δεῖ, ego profecto ex meo animo cæteros iudicans, gratiam quæ mihi deberetur ab illis demortuis auctoribus, quorum opinionem ueritatis studio potius non sum secutus quàm refutaui, à posteris tanto cumulatius expecto, quanto quisque erit cum illorum auctorum admiratione rerum Romanarū studiosior: tātum abest ut id mihi uitio uerti debere existimem. Nam & quæ à me de Comitiis scribuntur, ea non adeò pro oraculis habenda esse sentio, ut non maximam habiturus sim doctis hominibus gratiam, qui non modò nostra refutarint, sed etiam ueriora in uulgus ediderint: ut & literarū studiosis bene consulant, & nos tandem nostræ ignorationis coarguant. Hanc de Comitiis disputationem in tres libros partitus sum. Primus est de comitiis Centuriatis: Secundus est de Tributis: Tertius est de Curiatis. Singulorum generum disputatio tota continetur sex capitibus. Primum enim docetur quid essent singula illa comitia: Tum quæ & quot essent causæ habendorum comitiorum: Mox per quas personas peragerentur: Deinde quis esset singulorum comitiorum proprius modus: Posthæc de loco ubi comitia fierent, agitur: Postremò de tempore habendorum comitiorū. Nam si in singulis generibus intelligatur quid essent ipsa comitia, quibus de causis haberentur, quarum personarum interuentu fierent, quo modo peragerētur, quo loco & quo tempore, nil omnino uidebitur desiderari posse ad eam comitiorum cognitionem, quæ, ut de re tātopere ob antiquitatem remota, expeti debet. Ac ne quis forte plus à nobis quàm pro instituto nostro requirat: eam modo persequemur comitiorū rationem, quæ ante occupatam ab imperatoribus Rempub. obseruabatur: potissimumque omnia referemus ad tempora Ciceronis. Nam ut lucem aliquam eius scriptis, quibus nulla magis passim in scholis leguntur, adferremus, hanc de comitiis tractationem maxime suscepimus. Ex hac tamen nostra disputatione non erit difficile intelligere, quandiu sub imperatoribus fuerunt comitia, quæ esset eorum ratio: ut quæ eo dempto, quod minus libera essent cæteris in rebus, eodem quo prius modo fiebant. Tiberius Cæsar initio sui imperij populo ius comitiorum ademit: ut docet Cornelius Tacitus lib. 1. his uerbis: Tum primum è campo comitia ad patres translata sunt. Nam ad eam diem etsi potissima principis arbitrio, quædam tamen studiis tribuum fiebant: neque populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore. Ex eo loco apparet sub Cæsaribus non fuisse comitia, nisi sub Augusto & sub Iulio

lio Cæſare, quandiu ſolus Rempub. obtinuit: quæ tamen (ut dixi) ſub his libera non erant. Suetonius de Cæſare ita ſcribit: Comitia cum populo partitus eſt: ut exceptis Conſulatus competitoribus, de cætero numero candidatorum pro parte dimidia, quos populus uellet, pronũciarentur: pro altera parte, quos ipſe dediſſet. De Auguſto uerò hæc ſunt eius uerba: Comitiorum quoque priſtinum ius reduxit: ac multiplici pœna coercito ambitu Fabianis & Scaptienſibus tribulibus ſuis die comitiorum ſingula millia nummûm à ſe diuidebat. Ex his cum Taciti loco collatis, intelligi poteſt ſub Cæſare & Auguſto adhuc fuiſſe comitia: uerùm ſub Cæſare adeo non fuiſſe libera, ut non poſſet populus niſi pro dimidia parte, creare quos uellet magiſtratus: ſub Auguſto uerò paulò quidem liberiora, ſed quæ tamen maxima ex parte (ut ait Tacitus) principis arbitrio, non populi fierent. At poſt imperiũ à Tiberio initum, adeo deſierunt fieri comitia, ut nunquam poſtea à ſequentibus imperatoribus populo reſtituta ſint: ſed uel penes Senatum Tiberij inſtituto manſerint, uel plane in principis poteſtate fuerint: quemadmodum ex Plinii epiſtolis rectè docet Budæus in poſterioribus annot. in pandect: Et Modeſtinus in lege unica Ad legem Iuliam de ambitu, Digeſt. lib. 48. Hæc lex (inquit) in urbe hodie ceſſat: quia ad curam principis magiſtratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem. Sed hæc ſatis. De ipſis comitiis communia quædam præfari neceſſe eſt, priuſquam ad ſingula genera ueniamus. Comitia à coeundo, uel potiùs (ut ueteres dicebant) comeundo, dicta ſunt: quod populus coire his, & unum in locum conuenire ſoleret. A quo etiam uerbo locus in foro Romano Comitium appellabatur: & contiones quaſi comitiones uocabantur. Erant autem comitia cum generaliter uerbum accipitur, & ut uulgo à Latinis ſcriptoribus uſurpatur, conuentus populi totius aut partis ad ferendum de aliqua re ſuffragium: Alio modo, & cum proprie uerbũ ſumitur, uniuerſi populi cõuocatio ad aliquid ſciſcendum. Nam ſi plebs tantum, quæ pars modò populi erat, à magiſtratu uocata fuiſſet, ea non proprie comitia dicebantur, ſed concilia. Id quod A. Gellius lib. 15. cap. 27. ex Lælio Felice oſtendit. Is, inquit, qui non uniuerſum populum, ſed partem aliquam adeſſe iubet, non comitia, ſed concilium edicere iubet. Hoc diſcrimen comitiorum & concilij uidetur Cicero obſeruare, cum ita ſcribit ſecundo De legibus: Quid enim maius eſt ſi de iure quærimus, quàm poſſe à ſummis imperiis & ſummis poteſtatibus comitiatus & concilia uel inſtituta dimittere, uel habita reſcindere? Et poſt reditum in Senatu: Legem Tribunus pl. tulit ne obnunciare concilio aut comitiis liceret. Liuius tamen non uidetur hanc differentiam agnouiſſe, ut qui ſæpe comitiorum & concilij nomine abſque ullo diſcrimine in eadem re utitur. Vt libro tert. primæ Decad. ubi de iudicio Cæſonis Quintij loquitur. Iudicij die cum excuſaretur ſolum uertiſſe exilij cauſa, nihilominus Virginio comitia habente, collegæ appellati dimiſere concilium. Et alio loco, ubi loquitur de comitiis habitis ob iudicium populi de agro ambiguo inter Aricinos & Ardeates, ita ſcri-

„ bit: Cum ad causam orandam uenissent concilio populi à magistratibus „ dato. Item alio loco ubi agit de iudicio Manlij. In lucum Petilinũ con- „ cilium populi indictum est. Et tamen ea fuisse centuriata comitia ipse au-ctor est: quæ erant maxime iusta, ac populi uniuersi comitia. Item lib. 5. Decad. 3. de mulcta agens, quæ M. Posthumio publicano à Caruiliis Tri- „ bunis pl. dicta erat, ita scribit: Mulctæ certandæ cum dies aduenisset, con- „ ciliumque tam frequens plebis adesset ut multitudinem area capitolij uix „ caperet. Et paulo post comitia uocat, quod ante concilium plebis appel- „ larat. Et comitia (inquit) quæ ui atque armis prohibiturus erat. Hi omnes loci aperte ostendunt T. Liuium non anxie obseruasse illam comitiorum & concilij differentiam, quæ à Lælio Felice ponitur. Et Cicero tertio De legibus, uno nomine concilij complectitur omnes cum populo actiones, „ adeoque omnia comitia. Quod uero, inquit, actoris iubeo esse fraudem, „ id totum ex Crassi sapientissimi hominis sententia dixi: quem est Senatus „ secutus cum decreuisset, C. Claudio Consule de C. Carbonis seditione refe- „ rente, inuito eo qui cum populo ageret, seditionem non posse fieri: quippe „ cui liceat simul atque intercessum turbarique cœptum sit, concilium di- „ mittere. Est igitur in uerbo concilij sicut in nomine comitiorum multiplicitas, quæ istam apud Latinos scriptores diuersitatem peperit. Interdum enim communi nomine significat, omnes populi totius partísue cœtus & conuentiones. Vnde apud T. Liuium lib. 2. Dec. 1. concilia appellãtur nocturni cœtus, quos plebs per seditionem factitabat in diuersis urbis partibus. Et cùm initio eiusdem libri loquitur de concione à Publicola Cõsule „ aduocata, concilij nomine in ea re utitur. Eius hæc sunt: Hæc dicta uulgo „ creditaq;, cùm indignitate angerent Consulis animũ, uocato ad concilium „ populo, summissis fascibus in concionem ascendit. Ex his perspicuum est nomen concilij, cum generaliter accipitur, latius patere quàm comitia. Neque enim comitia unquam latius patent, quàm ut omnes cum populo aut plebe actiones significent. At concilium præter ea etiam usurpatur in concionibus appellandis, & aliis cuiusque generis hominum conuentibus. Interdum autem eius uerbi uis astringitur ad id modo significandum quod ait Lælius: ut proprie concilia appellentur, partis populi conuentus ad aliquid iubendum. Cuius generis erant, quæ à Tribunis pl. habebantur comitia. Habebant enim ius uocandæ plebis non etiam uniuersi populi Tribuni pl. Itaque uerius concilia edicere quàm comitia dicebantur. Quanquam autem nomen comitiorum hãc, quam dixi, distinctionem admittit, in hac tamen nostra de comitiis disputatione nobis ea utendum esse non censemus: quandoquidem à Latinis scriptoribus uix, ac ne uix quidem, obseruari demonstrauimus. Itaque eo contenti quod obiter admonuimus, hanc distinctionem à quibusdam poni, comitia (ut sæpius apud auctores sumuntur) definimus, populi qualescunque conuentus ad aliquid suffragiis suis decernendum. Nam & ludorũ & census causa uel populus uniuersus conuenire solebat: nec tamen illa erant comitia: quòd non ad ferendum de a-

liqua

liqua re suffragium populus ita conuenisset. Quòd uero populus frequens ex Italia uniuersa Romam conuenire soleret ludorũ & census causa, Cicero indicat lib. secundo in Verrem. Non committam, inquit, ut tùm res iudicetur, cum hæc frequentia totius Italiæ Roma discesserit: quæ conuenit uno tempore undique comitiorum, ludorum, censendique causa. Et T. Liuius lustri condendi causa populũ uniuersum in campo Martio conuenisse primo lib. scribit his uerbis: Censu perfecto edixit ut omnes ciues Romani equites peditesque in suis quisque centuriis in campo Martio prima luce adessent. Ibi instructum exercitum omnem sue, oue, taurilibus lustrauit: idque conditum lustrum appellatum. Hunc uero morem lustri ita condendi ad sua usque tempora obseruari solitum scribit Dionysius Halicarnasseus libro quarto. Et in concionibus certe quibusdam, præsertim nundinarum diebus, frequentior populus conueniebat, quàm quibusdam comitiis: nec tamen huiusmodi conuentus proprie comitia appellari potuissent. Non igitur erant comitia, nisi essent populi tales conuentus, qui indicti essent ad ferendam de aliqua re per suffragia sententiam. Genera comitiorum inter se diuersa, erãt tria: Centuriata, Tributa, & Curiata. Nam quæ legimus apud A. Gellium libro 15. cap. 27. calata comitia, & in Institutionibus, titulo De testamẽtis ordinãdis: ea non faciunt aliud genus comitiorum: sed huiusmodi calata comitia erant uel centuriata uel curiata, ut idem Gellius ostendit his uerbis: In libro Lælij Felicis ad Q. Mutium primo scriptũ est Labeonem scribere, calata comitia esse quæ pro collegio pontificum habentur, aut regis sacrorum, aut flaminum inaugurandorum causa. Eorum autem alia esse curiata, alia centuriata: Curiata per lictorem curiatim calari, id est conuocari: Centuriata per cornicinem. De his nos postea amplius dicemus. Nunc illud modo adscribemus quod est apud Theophilum lib. secundo Institutionum. Duo, inquit, erant apud ueteres testamentorum genera: unum, quod calatis comitiis fiebat & dicebatur: alterum, quod in procinctu. Testamentum calatis comitiis, tempore pacis fiebat, bis in anno, hoc modo: Præco uniuersam circumibat ciuitatem populum conuocans: tumque qui testamentum condere uolebat, in concione populi ipso teste populo testamentum scribebat. Ex quo etiam dictum est calatis comitiis. Nam calare est uocare: Comitia uero populi, congregatio. Quoniam igitur uocati congregabantur, appellatum est testamentum calatis comitiis. Quæ Theophili uerba ideo adscripsi, ut quoniam de his comitiis, quæ testamentorum condendorum causa fiebant, nil mihi postea dicendum est: ut quæ non diu in urbe manserunt, hoc loco obiter haberent studiosi antiquitatis, quid sibi uellent huiusmodi calatis comitiis testamenta, omninoque unde hoc nomen calatorum comitiorum ortum esset. Est enim Græcum calandi uerbum: cuius erat frequens usus ueteribus Romanis: at postea in paucis quibusdam uelut antiquitatis causa retentum est. Scribit Macrob. lib. 1. Satur. cap. 15. Priscis temporibus antequam fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus in omnium notitiam pro-

derentur, pontifici minori hæc prouincia delegabatur, ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectum, uisamque regi sacrificulo nunciaret. Itaque sacrificio à rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex calata, id est uocata in Capitolium plebe, iuxta curiā Calabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à calendis ad nonas superessent pronunciabat: & quintanas quidem quinquies dicto uerbo καλῶ, septimanas repetito septies prædicabat. Verbū autem calo Græcū est, id est uoco: & hunc diem, qui ex his diebus qui calarentur primus esset, placuit calendas uocari. Hinc & ipsi curiæ, ad quam uocabātur, Calabræ nomen datum est, & classi, quòd omnis in eam populus uocaretur. Quoniam autem primis illis temporibus adeò usitatum erat calandi uerbum, hinc ego opinor omnia comitia ueteribus calata fuisse. Sed postea cùm in usu hoc uerbum esse desiit, retentum esse nomen calatorum comitiorum in his tantùm, quæ pro collegio pontificum habebantur: idque religionis cuiusdam & antiquitatis causa. Atque hæc de calatis comitiis sufficient, si ostenderimus hæc etiam calata comitia testamentorum causa, fuisse curiata, ac non aliud quoddam genus comitiorum propterea ponendum esse. Id uerò inde perspici potest, quòd primis Reip. Romanæ temporibus tantùm hæc in usu fuerit testamentorum condendorum ratio: quibus temporibus non alia erant comitia quæ in urbe fierent, quàm curiata. Nunc finē præfationis faciamus, ut ad centuriata comitia ueniamus.

NICOLAI

NICOLAI GRVCHII ROTOMAGENSIS DE COMITIIS ROMANORVM LIBER PRIMVS.

Quid essent Centuriata Comitia. Cap. I.

A CENTVRIATA Comitia, erant quibus populus per classium centurias suffragium ferebat. Quod ut apertius intelligatur, uerba T. Liuij ex libro primo subscribã. Tum classes centuriasq;, & hunc ordinem ex censu descripsit: uel paci decorum, uel bello. Ex iis qui centum millium æris aut maiorem censum haberent, octoginta confecit centurias: quadragenas seniorum, ac iuniorum. Prima classis omnes appellati. Seniores ad urbis custodiam ut præsto essent, iuniores ut foris bella gererent. Additæ B huic classi duæ fabrûm centuriæ, quæ sine armis stipendium facerent. Datum munus ut machinas in bello ferrent. Secunda classis intra centum usque ad quinque & septuaginta millium censum instituta. Et ex iis senioribus iunioribúsque uiginti conscriptæ centuriæ. Tertiæ classis quinquaginta millium censum esse uoluit, totidemque centuriæ, & eæ eodem discrimine ætatum factæ. In quarta classe census quinque & uiginti millium: totidem centuriæ factæ. Quinta classis aucta, centuriæ triginta factæ. In his accensi, cornicines, tibicinésque in tres centurias distributi. Vndecim millibus hæc classis censebatur. Hoc minor census reliquã multitudinem habuit. Inde una centuria facta est immunis militia. Ita pedestri exercitu or- C nato distributóque, equitũ ex primoribus ciuitatis duodecim scripsit centurias. Sex item alias centurias, tribus à Romulo institutis, sub iisdem, quibus inauguratæ erant, nominibus fecit. Hæc Liuius de classibus & centuriis. Dionysius uerò Halicar. libro quarto eadem hæc pluribus explicat. Seruius, inquit, Tullius iussit omnes Romanos æstimatas suas facultates publice profiteri, præstito legitimo iuramento ueram à se professionem factam esse: simúlque ut profiterentur patrem, ætatem, uxoris nomen & liberorum: quo in loco urbis, aut quo in pago ruris habitarent. Incensis autem pœna indicta erat, ut bona eorum publicarentur, ac uirgis cæsi tanquã man-

cipia uænirent, quæ lex diu apud Romanos manſit. Profeſsione perfecta tā- D
bulas perlegit, quibus & multitudinem ciuium, & cenſus cuiuſque magni-
tudinem cognouit: tumq́ue hanc ſapientiſſimam Reipub. regendæ ratio-
nem inſtituit. Ex his quorum erat maximus cenſus, nec minor centum mi-
nis, primam claſſem fecit octoginta centuriarum: quadraginta quidem ſe-
niorum, ac totidem iuniorum. Erant autem ſeniores poſt annum ætatis
quintum & quadrageſimum, iuniores poſt ætatem militarem uſq; ad qua-
drageſimum quintum annum. Ex iis quorum cenſus erat intra decem mil-
lia drachmarum, nec minor tamen quinq; & ſeptuaginta minis, ſecundam
claſſem uiginti cẽturiarum: decem ſeniorum, decem iuniorum. Ex his qui E
cenſum habebãt minorem ſeptem millibus & quingẽtis drachmis, at non
minorem quinquaginta minis, tertiam claſſem uiginti etiam centuriarum:
decem ſeniorum, totidémque iuniorum. Ex iis qui cenſum habebant mi-
norem quinq; millibus drachmarum, nõ minorem tamen uiginti minis,
quartam claſſem uiginti item centuriarum: decem ſeniorum, totidem iu-
niorum. Quinta claſſis fuit ex iis, qui cenſum habebant uiginti quinque
minarum uſque ad duodecim cum dimidia: quæ triginta centuriarũ fuit,
quindecim ſeniorum, ac totidem iuniorum. Quatuor porrò centurias, quæ
ſine armis eſſent, iuſſit eas ſequi quæ armatæ ſtipendia facerent. Earum duæ F
erant fabrorum, duæ tibicinum. Ac fabrorum quidem duæ centuriæ addi-
tæ ſunt ſecundæ claſſi, ac per ætatem diuiſæ. Vna enim centurias ſeniorum
ſequebatur. Altera uerò iuniorum centuriis adſcripta erat. Tibicines uerò
quartæ claſſi adſcribebantur. Atque harum item una erat ſeniorum, altera
iuniorum. Ita pedeſtri exercitu diuiſo, equitum multitudinem ſelegit, qui
maximo cenſu erant & genere maxime illuſtres, quos in octodecim centu-
rias diuiſit: eáſque cum octoginta primæ claſſis centuriis coniungi uoluit.
Reliquam ciuium multitudinem, quorum cenſus erat minor duodecim
minis cum dimidia: quæ erat multo maxima ciuium multitudo: in unam G
centuriam redegit, omnis militiæ ac tributi immunem: quæ fuit ſexta claſ-
ſis. Summa autem centuriarum, quæ omnibus claſſibus continebantur, erat
centum nonaginta tres centuriæ: quarum octo & nonaginta erant primæ
claſſis, ſi connumerentur in ea equitũ octodecim centuriæ. Populo ita di-
ſtributo, militum deſcriptionem per centuriarum diuiſionem faciebat, ac
tributum ex cenſu per eaſdem centurias imperabat. Nam ſi quãdo ei opus
eſſet militum decem millibus aut uiginti, diuiſa in centum nonaginta tres
centurias multitudine, per centurias imperabatur, quantum dare quanque
militum oporteret. Tum inita ratione pecuniarum quæ opus eſſent exerci- H
tui alendo, ueſtiendo, aut alia ratione ducendo, hic rurſus populus diuide-
batur in centum nonaginta tres centurias, & quid quanq; centuriam con-
ferre oporteret, imperabat. Qua ratione fiebat, ut qui maximo cenſu erant,
cum & pauciores eſſent, & in plures diuiſi centurias, ſæpius ac ferè continen
ter ferrent onus militiæ: & de ſuis facultatibus plus in commune cõferrent.
Qui medio cenſu erant, quia plures erant, & in pauciores centurias diſtri-
buti,

A buti,nec tam ſæpe militabant, nec magno tributo grauabãtur: qui uerò in-
fimo cenſu erant,omni onere immunes erant. Atque illo quidem periculo-
rum & impenſarum onere diuitibus impoſito,ut ne id grauiter ferrent, o-
ptimam rationem leniendæ indignationis commentus eſt. Effecit enim ut
hi uere Reip.domini eſſent, & in pauperibus nulla propemodum uis eſſet:
idque ita perfecit,ut ſe excludi plebs non ſentiret.Fuit autem illa,quam di-
uitibus dedit dominatio in comitiis, quibus res maximæ à populo ſciſce-
bantur.Nam ex ueteri lege tria erant in poteſtate populi, magiſtratus crea-
re,tam eos qui in urbe eſſent,quàm eos qui foris bella gererent: leges iube-
B re aut abrogare:de bello indicendo aut finiendo decernere. Hæc uerò à po-
pulo adhuc ita peragi ſolita erant,ut per curias diuiſus ſuffragium ferret.
Erántque tum pauperes diuitibus ferendo ſuffragio pares.Quinetiam quia
multo pauciores erant (ut credere par eſt) diuites pauperibus, ita fiebat ut
uis ſuffragiorum eſſet penes pauperes. Quo à Ser. Tullio animaduerſo, in
diuites tranſtulit poteſtatem ſuffragiorum. Quando enim uolebat aut ma-
giſtratus creare,aut leges ferre,aut bellum indicere,Centuriata comitia pro
Curiatis conuocabat.Ac primum quidem ad ſuffragium ineundum uoca-
bat centurias maximi cenſus: in quibus erant octodecim equitum centu-
C riæ,& peditum octoginta. Hæ octo & nonaginta centuriæ,quæ reliquam
multitudinem tribus centuriis ſuperabant, ſi conueniſſent, reliquas uince-
bant:omninoq; quod ſtatuiſſent,obtinere oportebat. At ſi omnes illæ non
conueniſſent,tum uocabat ſecundæ claſſis duas & uiginti centurias.Quòd
ſi hic rurſus diuerſæ eſſent ſententiæ,uocabantur centuriæ tertiæ claſſis ui-
ginti. Mox quartæ uiginti duæ: idque eò uſque faciebat,dum nonaginta
ſeptem centuriæ conuenirent.Quòd ſi uocata etiã quinta claſſe id nondum
ita accidiſſet,ſed ſuffragiorum multitudine pares eſſent centum nonagin-
ta duarum centuriarum ſententiæ,tum ultimam centuriam ſextæ claſſis uo-
D cabat:Cuique parti ſe addidiſſet,ea uincebat.Id quod raro aut nunquam u-
ſu ueniebat.Fere enim à prima claſſe res peragebatur, raro ad quartam claſ-
ſem perueniebatur:Quinta uero claſſis,ac poſtrema nullius prope momẽti
erant. Atque illo quidem ordine inſtituendo, quo tantum auctoritatis da-
batur ditioribus,ut pene exacti Reipub. adminiſtratione pauperes uideren-
tur,tantum adhibuit calliditatis,ut plebi infimæ fraus non appareret. Om-
nes enim ſe æquabiliter gerere Rempub.cenſebant,quòd uiritim rogaban-
tur in ſuis ſinguli centuriis. At decipiebantur,partim quòd uniuerſæ cen-
turiæ unum eſſet ſuffragium,ſiue plurimos,ſiue paucos ciues complecterẽ-
E tur:partim quòd primæ ſuffragium ferrent ex centuriæ, quæ erant maximi
cenſus:quæ & plures erant numero reliquis omnibus, & pauciores tamen
homines ſingulæ cõtinebant. Erat uero & pars fraudis non minima in eo,
quod capite cenſi,quanquam longè plures eſſent,unicũ tamen ſuffragium
omnes faciebant,ac poſtremi uocabantur. Qua ratione efficiebatur ut di-
uites quorum erant maximæ in Remp.impenſæ,quique continenter onera
Reip.ſuſtinerent,minus id grauate ferrent: propter eam quam obtinebant

B

" in rebus maximis auctoritatem: quam cum iis non communicari uidebāt, F
" quibus in capessenda Repub. non tantum oneris incumberet: pauperes cō-
" tra, quibus minimum oneris publici imponebatur, æquo animo ferrent se
" pro sua immunitate tributorum ac militiæ, inferiores iis esse, in quos ista in-
" cumberent. Hæc ratio Reipub. gerendæ per multas ætates à Romanis serua-
" ta est: sed nostro tempore per uim maiorem mutata erat in magis popula-
" rem: non quòd sublatæ sint centuriæ, sed quòd iudicium earum non retinet
" ueterem auctoritatem: ut ipse, cùm sæpe comitiis eorū interessem, animad-
uerti. Hæc ex Dionysio fere ad uerbum traducta: quæ omnia ideo subscri-
psi, partim ut intelligerentur quæ obscure à T. Liuio de classium suffragiis G
" scribuntur, ubi ita inquit: Hæc omnia in dites à pauperibus inclinata one-
" ra. Deinde est honos additus. Non enim ut ab Romulo traditum cæteri ser-
" uauerant reges, uiritim suffragium eadem ui, eodémq; iure promiscue om-
" nibus datum est: sed gradus facti, ut neque exclusus quisquam suffragio ui-
" deretur, & uis omnis penes primores ciuitatis esset. Equites enim uocaban-
" tur primi: octoginta inde primæ classis centuriæ peditum uocabantur. Ibi si
" uariaret, quod raro incidebat, ut secundæ classis uocarentur: nec fere unquā
" infra ita descenderent, ut ad infimos peruenirent. Partim ut omnem ratio-
nem Centuriatorum comitiorum, quæ à Ser. Tullio rege instituta est, ob o- H
culos ponerem. Erant igitur Centuriata comitia, quibus populus per clas-
sium centurias diuisus suffragium ferebat: ita ut suffragia colligerentur cen-
turiatim: & quod plures centuriæ iussissent, id ratum haberetur. Ex his au-
tem, quæ ex Liuio & Dionysio adscripsi, quales, & à quo primum, & quo-
modo institutæ huiusmodi centuriæ, unde nomen habuerunt Centuriata
comitia, intelligere facile est. Itaque illa sufficient de primo capite, in quo
quid essent Centuriata comitia, explicare uoluimus.

De causis Centuriatorum comitiorum. Cap. II. I

TRES erant (ut generatim dicam) habendorum Centuriatorum comitiorum causæ. Vna erat creandorum magistratuum: altera legum ferendarum: tertia iudicij exercendi causa. Nam & Cicero lib. 2. de Diuinatione, his tribus contineri comitia indicat his uerbis: " Fulmen sinistrum, auspicium optimum habemus ad omnes res
" præter quàm ad comitia. Quod quidem institutum Reip. causa est, ut co-
" mitiorum, uel in iudiciis populi, uel in iure legum, uel in creandis magi- K
" stratibus principes ciuitatis essent interpretes. Ac magistratus quidem his
comitiis creabantur omnes, qui & maiores magistratus & patritij uocaban-
tur præter Dictatorem, Magistrum equitū, & Interregem. Erant autem illi
maiores magistratus, non omnes quibus sella curuli uehi ac publice sedere
ius erat, unde Curules magistratus uocabātur: erāt enim Aediles Curules in
hoc numero, & tamen in minoribus magistratibus erant, ut postea docebimus:

A mus:ſed ij demũ erant maiores magiſtratus,penes quos erant maiora Reſp.
auſpicia,ut ex Meſſala docet Gellius lib.13.cap.14. Vbi etiam ſcribitur ma-
iores magiſtratus Centuriatis comitiis creari. Illud tamen apertius fiet,ſi de
magiſtratibus ſingulatim dicamus. Ac primũ Conſules Centuriatis comi-
tiis creatos fuiſſe tam apertum eſt, ut ſuperuacaneum mihi uideatur proba
tionem huius rei ſubiicere.Nam & T.Liuius de primis Conſulibus ita ſcri-
„ bit: Duo Conſules inde comitiis Centuriatis à præfecto urbis ex cõmenta-
„ riis Ser.Tullij creati ſunt. Et Cicero initio orationis pro Muræna: Quæ de-
„ precatus à diis immortalibus ſum,iudices,more inſtitutóque maiorum illo
B die,quo auſpicato,comitiis Centuriatis L.Murænam Conſulem renũciaui.
„ Et libro ſepti. epiſtolarum,in epiſtola cuius initium, Ego uero iam te nec
„ hortor, ita ſcribit: Ille autem qui comitiis tributis eſſet auſpicatus,Centu-
„ riata habuit:Conſulem hora ſeptima renũciauit. Prætores etiam his comi-
tiis creari æque apertum eſt ex hiſtoriæ Liuianæ progreſſu. Quod etiam ex
eo intelligi poteſt,quòd Prætores collegæ eſſent Conſulum:iiſdémq; auſpi-
ciis crearentur. Quod Liuius initio libri ſeptimi primæ Decad.ita ſcribit:
„ Cum de induſtria omnia,ne quid per plebeium Cõſulem ageretur, profer-
„ rentur:ſilentium omnium rerum ac iuſtitio ſimile otiũ fuit:niſi quod non
C patientibus tacitum Tribunis,quod pro uno Conſule plebeio tres patritios
„ magiſtratus curulibus ſellis prætextatos tãquam Conſules ſedentes, nobili-
„ tas ſibi ſumpſiſſet:prætorem quidem etiam iura reddentẽ,& collegam Con-
„ ſulibus, atque iiſdem auſpiciis creatum. Quod idem Cicero libro nono
ad Atticum dicit in epiſtola,cuius initiũ, Tres epiſtolas. Et A.Gellius lib.
„ 13.cap.14. ex M. Meſſala libro pr.de auſpiciis ita ſcribit: Patritiorum auſpi-
„ cia in duas ſunt poteſtates diuiſa.Maxima ſunt Conſulum,Prætorum,Cen-
„ ſorum: neque tamen eorum omnium inter ſe eadem aut eiuſdem poteſta-
„ tis.Ideo & collegæ non ſunt Cenſores Conſulũ aut Prætorũ:Prætores Con-
D ſulum ſunt. Et paulò poſt: Reliquorum magiſtratuũ minora ſunt auſpi-
„ cia. Ideo illi minores,hi maiores magiſtratus appellãtur. Minoribus crean-
„ dis magiſtratibus,Tributis comitiis magiſtratus, ſed iuſtius Curiata datur
„ lege.Maiores Cẽturiatis comitiis fiunt. Ex his omnibus Meſſalæ uerbis ma-
„ nifeſtum fit, & qui magiſtratus minores ſint, & quamobrem minores ap-
„ pellentur:ſed & collegam eſſe Prætorem Conſuli docet,quòd eodem auſpi-
„ cio creatur. Prætores ergo,ut ex iis planum eſt, Centuriatis comitiis crea-
„ bantur. Quod etiam Cicero aperte dicit initio orationis pro lege Manilia,
„ ubi ait: Nam cum propter dilationem comitiorum,ter Prætor primus cen-
E turiis cunctis renunciatus ſum. Cenſores uerò Centuriatis comitiis creari
ſolitos ex his perſpicuum eſt,quæ modo ex A.Gellio citauimus. Nam & in-
ter maiores magiſtratus numerãtur Cenſores:& Centuriatis comitiis creari
maiores magiſtratus Meſſala ait.Tum uerò ex Ciceronis loco in ſecunda o-
ratione in Rullum,ubi ait: Maiores de omnibus magiſtratibus,bis uos ſen-
tentiã ferre uoluerunt.Nam Centuriata lex Conſulibus ferebatur,& cæteris
patritiis magiſtratibus:tributa plebeiis. Tum Curiata iterum de iiſdẽ iudi-

cabatur. Sic enim locus ille debet legi, alioqui in omnibus ferè codicibus corruptus. Excepi autem ſupra Dictatorem, magiſtrum equitum, & interregem, quòd quanquam illi maiores magiſtratus eſſent, tamen nõ comitiis à populo, ſed alia ratione creabantur. Nã ſi aut belli externi ſeditioníſue domeſticæ, uis quædã maior incidiſſet, quæ uideretur maiori imperio, quàm Cõſulari indigere: aut ſi adeſſe comitiis non poſſent Conſules, nec uellet Senatus rem ad interregnum redire: aut ſi figendus eſſet clauus religionis cauſa: aut lùdi primum inſtituẽdi (has enim ferè cauſas creãdi Dictatoris fuiſſe reperio) tum ſi Senatui ita uideretur, uidebatur Conſul Dictatorẽ dicere: hoc eſt quem uellet (modo ex cõſularibus aliquem) nominare qui Dictator eſſet: tum Conſul captatis auſpiciis, oriẽte nocte, ſilentio, Dictatorem dicebat, qui deinde magiſtrum equitum, quem uellet dicebat. Quæ omnia ex his, quæ ſequuntur perſpici poſſunt. Liuius lib. quarto pr. Decad. T. Quintius Conſules immerito increpari ait, qui cõſtricti legibus de prouocatione ad diſſoluendum imperium latis, nequaquam tantum uirium in magiſtratu ad eam rem pro atrocitate uindicãdam, quantum animi haberent. Opus eſſe non forti ſolum uiro, ſed etiam libero exolutoq; legum uinculis. Itaque ſe Dictatorem L. Quintium dicturũ. Approbantibus cunctis, primò Quintius abnuere &c. Dictator à Cõſule dicitur: ipſe deinde C. Seruiliũ Halam magiſtrum equitum dicit. Et paulò poſt. Et Senatus, ut in trepidis rebus Dictatorem dici Mamercum AEmylium iuſſit. Is magiſtrum equitum L. Quintium Cincinatum dixit. Et eodem libro paulò poſt. A. Virginio Senatus in æde Quirini conſulitur. Dictatorem dici A. Seruilium placet. Virginius dum collegam Cõſuleret moratus, permittẽte eo, nocte, Dictatorem dixit. Is ſibi magiſtrum equitum Poſthumium Ebutium dicit. Et alio loco eiuſdem libri. Senatui Dictatorem dici placuit. Sors, ut Dictatorem diceret (nam ne id quidem inter collegas cõuenerat) T. Quintio euenit. Is A. Poſthumium Tubertum ſocerum ſuum, ſeueriſſimi imperij uirũ, Dictatorem dixit. Ab eo L. Iulius magiſter equitum eſt dictus. Et alio loco eiuſdem libri. Mœſta ciuitas fuit uinci inſueta: odiſſe Tribunos: poſcere Dictatorem: & cum ibi quoq; religio obſtaret, ne non poſſet niſi ab Conſule dici Dictator, Augures conſulti eã religionẽ exemere. A. Cornelius Dictatorẽ AEmylium dixit: & ipſe ab eo magiſter equitum eſt dictus. Et libro ſeptimo pr. Decad. Terror inde uanus belli Hetruſci, cum coniuraſſe duodecim populos fama eſſet, Dictatorem dici coegit. Dictus in caſtris (eò enim ad Cõſules miſſum ſenatuſconſultum eſt) C. Iulius. Et eodem libro paulò poſt. Moram triumpho uulnus Conſulis attulit: eademq; cauſa Dictatoris deſideriũ Senatui fecit: ut eſſet qui ægris Cõſulibus comitia haberet. Et libro octauo eiuſdem Decad. Conſul ex S.C. triumphauit. Et ne Attilius expers gloriæ eſſet, iuſſi ambo Coſſ. aduerſus Sidicinos ducere exercitum: Dictatorem antè ex S.C. comitiorum habendorum cauſa dixerunt. Et alio loco eiuſdem libri. Itaque cum & comitiorum dies inſtaret, & Publium imminentem hoſtium muris auocari à ſpe capiendæ in dies urbis haud è Rep. eſſet, L. Cornelio

A lio (quia ne eum quidem in Samnium iam ingressum reuocari ab impetu
„ belli placebat) literæ missæ, ut Dictatorem comitiorū causa diceret. Dixit M.
„ Claudium Marcellum. Ab eo magister equitum dictus, Sp. Posthumius.
„ Nec tamē ab Dictatore comitia sunt habita: quia uitióne creatus esset, in di-
„ scussionem uenit. Consulti augures uitiosum uideri pronūciauerunt. Eam
„ rem tribuni suspectam infamemque criminando fecerunt. Nam neque fa-
„ cilè fuisse, id uitium nosci, cum Consul oriente nocte, silētio diceret Dicta-
„ torem: neque ab Consule quicquam publicè priuatimq; de ea re scriptum
„ esse: neque quenquam mortalium extare, qui se uidisse, aut audiuisse quid
B dicat, quòd auspicia dirimeret. Et libro nono. Profecti legati ad Fabium
„ Cos. cum senatusconsultum tradidissent, adiecissentque orationem conue-
„ nientem mandatis: Consul demisis in terrā oculis, tacitus ab incertis quid-
„ nam acturus esset legatis, recesit. Nocte deinde silentio, ut mos est, L. Papy-
„ rium Dictatorem dixit. Papyrius Iunium Bubulcum magistrum equitum
„ dixit. Et libro septimo primæ Decad. Repetitum ex seniorum memoria
„ dicitur pestilentiam quondam clauo à Dictatore fixo sedatam. Ea religione
„ adductus Senatus, Dictatorem claui figēdi causa dici iusit. Et lib. nono pr.
„ Decad. Quem tu claui figendi, aut ludorum causa Dictatorem crees. Hæc
C igitur erat ordinaria Dictatoris, ac magistri equitū creatio, ut non à popu-
lo, sed à Consule diceretur aliquis ex Cōsularibus. Nam & Liuius ita scribit
„ lib. 2. Dec. pr. Consulares legère. Ita lex iubebat de Dictatore creando lata.
Quinetiam M. Varro ex eo Dictatorē dictum ait, quòd à Cōsule diceretur.
„ Et Plutarchus in Marcello. Dictator non à populo, aut à patribus creari po-
„ test, sed alter Cōsulum, quem uult Dictatorē dicit: unde quia ita dictus sit,
„ Dictator appellatur. Quod idem est apud Dionysium lib. quinto. Ego uerò
illud non ignoro aliquando Senatum uoluisse populū rogari, ut quem uel-
let Dictatorē iuberet, qui deinde à Cōsule diceretur. Scribit enim T. Liuius
D lib. septimo Decad. tert. Hæc recitata à Cōsule ita mouere Senatum, ut non
„ expectanda comitia Consuli censerent, sed Dictatore comitiorum habēdo-
„ rum causa dicto, extemplo in prouinciam redeundum. Illa disceptatio te-
„ nebat, quòd Cōsul in Sicilia se M. Valerium Messalam, qui tum clasi præe-
„ rat, Dictatorē dicturum aiebat: patres extra agrum Romanum (eum autem
„ in Italia terminari) negabāt Dictatorē dici posse. M. Lucretius Trib. pl. cum
„ de ea re consuleret, ita decreuit Senatus: ut Cōsul priusquam ab urbe disce-
„ deret populum rogaret, quem Dictatorem dici placeret, eumque quem po-
„ pulus iusisset, diceret Dictatorē: si Consul noluisset, Prætor urbanus popu-
E lum rogaret: si ne is quidem uellet, tum Tribuni ad plebē ferrent. Cum Con-
„ sul se populum rogaturum negasset, quòd suæ potestatis esset: Prætoremq;
„ uetuisset rogare, Tribuni pl. rogarunt, plebsq; sciuit, ut Q. Fuluius, qui tum
„ ad Capuam erat, Dictator diceretur. Sed quo die id plebis conciliū futurum
„ erat, Consul clam nocte in Siciliam abiit. Destitutique patres literas ad M.
„ Claudium mittendas censuerunt, ut desertæ à collega Reip. subueniret, di-
„ ceretq; quem populus iusisset Dictatorē. Ita à M. Claudio Consule Q. Ful-

uius Dictator dictus: & ex eodẽ plebiſcito à Q. Fuluio Dictatore P. Licinius F
Craſſus Pont.Max.magiſter equitũ dictus eſt. Eſt etiam per abſentiã Con-
ſulum aliquando Prodictator à populo creatus, quemadmodum teſtatur
Liuius lib. 2. Decad. 3. Itaque ad remedium iam diu deſideratum, nec
adhibitum, Dictatorem dicendũ ciuitas confugit. Et quia Conſul aberat à
quo uno dici poſſe uidebatur: nec per occupatam armis Punicis Italiam fa-
cile erat, aut nunciũ, aut literas mitti: nec Dictatorem populus creare pote-
rat: quòd nunquam ante eam diem factum erat, Prodictatorẽ populus crea-
uit Q. Fabium Max. & magiſtrum equitum M. Rufum Minutium. Sed &
L. Sylla Dictator ab Interrege dictus eſt L. Valerio Flacco, ut teſtatur Appia- G
nus lib. 1. Bell.Ciuil. Et C. Iulius Cæſar à Senatu, ut ait Plutarchus, Dictator
factus. Erant enim cum Pompeio ex urbe profecti ambo Conſules: nec po-
terat à Prætore dici. Quòd Cicero ſcribit libro nono ad Atticum in epiſto-
la, cuius initium eſt: Cum dediſſem. Me, inquit, nunc & congreſſus eius
ſtimulat, & primas eius actiones horreo. Volet enim credo S.C. facere: uo-
let augurum decretum: rapiemur, aut abſentes uexabimur: uel ut Conſules
roget Prætor, uel Dictatorẽ dicat, quorum neutrum ius eſt. At ſi Sylla po-
tuit efficere ab Interrege, ut Dictator diceretur, & magiſter equitũ, cur hic
non poſsit? Atq; illa quidem ſufficiãt de Dictatore ac magiſtro equitum: H
ex quibus apertum eſt centuriatis comitiis hos non creari. De Interrege
idem demõſtrabitur facilè ex eo quod ſcribit T. Liuius lib. 3. Decad. 1. Alia
ſen tentia aſperior in ſpeciem, quæ Patritios coire ad prodendũ Interregem
iubebat. Et lib. quarto: Patritij cùm ſine curuli magiſtratu Reſpub. eſſet,
coiere, & Interregẽ creauere. Et lib. ſexto: Penes quos ſunt auſpicia? nem-
pe penes patres. Nam plebeius nullus magiſtratus auſpicato creatur. Nobis
adeò ſunt propria, ut non ſolùm quos populus creat Patritios magiſtratus,
non aliter, quàm auſpicato creet, ſed nos quoque ipſi ſine ſuffragio populi
auſpicato Interregem prodamus. Et Cicero pro domo ſua. Auſpiciaque I
populi Romani, ſi magiſtratus Patritij creati non ſint, intereant neceſſe eſt:
cùm Interrex nullus ſit: quòd & ipſum Patritium eſſe, & à Patritiis prodi
neceſſe eſt. Patritij igitur prodebant Interregem: hoc eſt unum aliquem
ex ſuo numero deligebant, & declarabant, qui magiſtratum curulem quin-
que dierum gereret (nam tot, non amplius dies imperium habuiſſe perſpi-
cuum eſt ex Liuio, Appiano, & Aſconio) non autem à populo creabatur.
Illud uerò animaduertendũ hoc loco eſt, his centuriatis comitiis Procon-
ſules interdum creatos. Quod ex eo intelligi poteſt, quod ſcribit Liuius lib.
6. Decad. 3. Et Romæ Senatui populoque poſt receptam Capuam non Ita- K
liæ iam maior, quàm Hiſpaniæ cura erat, & exercitum augeri, & imperato-
rem mitti placebat: nec tamen quem mitterent ſatis conſtabat: quoniam il-
luc, ubi duo ſummi Imperatores intra dies triginta cecidiſſent, qui in locũ
duorum ſuccederet, extraordinaria cura deligendus eſſet. Cùm alij alium
nominarent, poſtremum eò decurſum eſt, ut populus Proconſuli creando
in Hiſpaniam, comitia haberet: diemque comitiis Coſſ. edixerunt. Primo
expecta-

A expectauerãt,ut qui ſe tanto imperio dignos crederent,nomina profiteren-
» tur.Quæ ut deſtituta expectatio eſt,redintegratus luctus acceptæ cladis,de-
» ſideriumq́ue imperatorum amiſſorum. Mœſta itaque ciuitas, propè inops
» conſilij comitiorum die tamen in campum deſcendit:atque in magiſtratus
» uerſi circunſpectant ora principum aliorum alios intuentium: fremũtq́ue
» adeò perditas res,deſperatumq́ue de Repub.eſſe,ut nemo audeat in Hiſpa-
» niam imperium accipere:cum ſubito P. Cornelius illius, qui in Hiſpania
» ceciderat,filius uiginti quatuor ferme annos natus, profeſſus ſe petere, in
» ſuperiore unde conſpici poſſet loco conſtitit.In quem poſtquam omnium
B ora conuerſa ſunt,clamore ac fauore ominati extẽplo ſunt fœlix fauſtum-
» que imperium. Iuſſi deinde inire ſuffragium, ad unum omnes non modò
» centuriæ,ſed etiam homines P.Scipioni imperiũ eſſe in Hiſpania iuſſerunt.
Ex his uerbis apertum eſt centuriatis comitiis P. Scipionem creatum fuiſſe Proconſulem.Veruntamen eam rationem decernendarum prouinciarum, nec perpetuam, nec ordinariam fuiſſe libro 2. docebimus, cùm de omni ratione prouinciarum agemus.Nunc expendendus eſt locus A. Gellij cap.
» 27.libri 15. in quo ſcribit ex Lælio Felice: Comitia calata eſſe, quæ pro col-
» legio Pontificum habentur,aut regis ſacrorum, aut flaminum inauguran-
C dorum cauſa.Eorum autẽ alia eſſe Curiata,alia Centuriata. Nam ſi uerum eſt,quod apud Ciceronem ſcriptum eſt 2. orat. in Rullum ante legem Domitiam latam ſacerdotia præter pontificatum maximum à populo non data fuiſſe,ſed tantùm à collegiis cooptari ſolitos,qui ſacerdotes fierent,quænam iſta ſunt centuriata comitia,quæ pro collegio pontificum haberi dicit Lælius ex Tuberone? nec Pontifex Max. (ut eodem illo loco ait Cicero) creabatur centuriatis comitiis,ſed à minore parte populi: Illa ſanè quæſtio eſt inquiſitione digna: de qua ſuum cuique relinquam iudiciũ,mea uerò hæc eſt ſententia: quæ à Tuberone ſcribuntur, ſic eſſe accipienda, ut bina
D deſignentur comitia calata, quæ pro collegio pontificum haberentur: alia quibus rex ſacrorum crearetur, alia quibus flamines. Atque illa quidẽ,quibus rex ſacrorum fieret, cẽturiata fuiſſe:quibus flamines,curiata. Vt autem ita credam,his potiſſimum ducor argumentis. Rex ſacrorum & flamines, tametſi non eſſent pontifices, ita tamen erant aſcripti in collegium pontificum,ut ſi quando de re aliqua apud pontifices ageretur, ipſi unà iudices ſederent eius rei,de qua ad collegium pontificum relatum eſſet.Quod poteſt ex oratione Ciceronis pro domo ſua intelligi:quæ cum habita ſit apud pontifices,ad quorum collegium reiectum erat de domo à Clodio conſe-
E crata iudicium:in ea tamen oratione iudices ſediſſe,regem ſacrorum,& fla-
» mines oſtendit,cùm ait: Diſcite orationem pontifices, & uos flamines,e-
» tiam tu Rex, diſce ab homine gentili tuo, quanquam ille gentem iſtam
» reliquit. Et de Aruſpicum reſponſis, poſtquam dixit Senatus decreto de
ædium ſuarum religione ad pontificum collegium relatum eſſe,paulò poſt
» uelut enumerationem faciens eorum, qui iudices ſederunt, ita ſcribit: At
» uerò meam domum P.Lentulus Cõſul & põtifex, P. Seruilius,M.Lucullus,

» Q. Metellus, M. Glabrio, M. Meſſala, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, F
» Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius Rex ſacrorum, M. Scaurus, M.
» Craſſus, C. Curio, Sex. Cæſar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinoua-
» nus, Q. Terentius Pontifices minores, cauſa cognita duobus locis dicta,
» maxima frequentia ampliſſimorum ac ſapientiſſimorum ciuium aſtante,
» omni religione una mente omnes liberauerunt. Deinde uerò T. Liuius
initio lib. 2. 1. Decad. diſerte aſſerit Regis ſacrificuli ſacerdotium pontifici
ſubiectum. Quod etiam intelligi poteſt ex eo quod apud eundẽ ſcriptum
» eſt lib. 10. 4. Decad. De rege ſacrifico ſufficiendo in locum C. Cornelij
» Dolabellæ contentio inter C. Seruilium pont. max. fuit, & L. Cornelium G
» Dolabellam Duumuirum naualem: quem ut inauguraret pontifex, magi-
» ſtratu ſeſe abdicare uolebat: recuſantiq; id facere, ob eã rem mulcta Duum-
» uiro dicta à pontifice, deque ea cum prouocaſſet, certatum ad populum.
» Cum plures iam tribus introuocatæ dicto eſſe audientem põtifici Duum-
» uirum iuberent, mulctamque remitti, ſi magiſtratu ſe abdicaſſet: ultimum
» de cælo, quod comitia turbaret interuenit. Religio inde fuit pontificibus
» inaugurandi Dolabellæ. P. Clœlium Siculum inaugurarunt, qui ſecundo
» loco inauguratus erat. Ex his T. Liuij uerbis colligi poteſt nõ modo pon-
tifici max. ſubiectum eſſe Regem ſacrorum: ſed etiam ad pontifices perti- H
nuiſſe inaugurationem eius, adeoque pontificis max. fuiſſe, inaugurare re-
gem ſacrificum. Quod idem de flaminibus dicendum eſſe ex eo demon-
» ſtrari poteſt, quod ſcribit idem Liuius lib. 7. Decad. 3. Et flaminem Dialem
» inuitum inaugurari coegit Pub. Licinius pont. max. C. Valerium Flaccum.
» Quod idem ſcribit Valerius Max. lib. 6. cap. 9. C. Valerius Flaccus ſecundi
» belli Punici tẽporibus, luxu perditam adoleſcentiam inchoauit. Cæterum
» à P. Licinio pont. max. flamen factus, &c. Et L. Florus in Epitome libri 19.
» ſcribit: L. Cæcilius Metellus pont. max. A. Poſthumium Conſulem, quo-
» niam idem & flamen Martialis erat, cum ille ad bellum gerendum profi- I
» ciſci uellet, in urbe tenuit, nec paſſus eſt à ſacris recedere. Et T. Liuius lib.
7. Decad. 4. de Q. Fabio Pictore, quem dicit eo anno, quo creatus eſt Prætor,
» inauguratum fuiſſe flaminem Quirinalem, ita ſcribit: Priuſquam in pro-
» uincias Prætores irent, certamen inter P. Licinium pont. max. fuit, & Q. Fa-
» bium Pictorem flaminem Quirinalem, quale patrum memoria inter L.
» Metellum, & Poſthumium Albinum fuerat. Conſulem illum cum C. Lu-
» ctatio collega in Siciliam ad claſſem proficiſcẽtem, ad ſacra retinuerat Me-
» tellus pont. max. Prætorem hunc ne in Sardiniam proficiſceretur P. Licinius
» tenuit. Et in Senatu, & ad populum magnis contentionibus certatum eſt, K
» & Imperia inhibita ultro citroque, & pignora capta, & mulctæ dictæ, &
» Tribuni appellati, & prouocatum ad populum eſt. Religio ad poſtremum
» uicit: & dicto audiens eſſe flamen pontifici iuſſus. Ex his locis perſpicuum
eſt flamines & regem ſacrorum, non modò attributos fuiſſe collegio pon-
tificum, ſed etiam ita pontifici max. ſubiectos, ut ab eo inaugurarentur: hoc
eſt, certis quibuſdã ac ſolennibus captatis auguriis crearentur. Et quoniam
ita

A ita erant attributi collegio pontificum,ideo rectè à Tuberone dictum eſſe
illa comitia,quæ habebantur regis ſacrorum,& flaminum inaugurãdorum
cauſa,pro collegio põtificum haberi. Nec facio partem diſiunctionis illud,
quod ait pro collegio põtificum Calata comitia haberi, ut terna hic ponã-
tur Calata comitia:prima pro collegio pontificum,ſecunda regis ſacrorum
inaugurandi cauſa,tertia flaminum inaugurandorum . Põtifices enim non
comitiis à populo creabantur,ſed à collegio cooptabantur, ut & Cicero a-
pertè indicat in ea,quam citauimus oratione in Rullum : & Suetonius in
» Nerone cap.2.& Dionyſius Halicar.his uerbis ſcribit: Defuncto uno pon-
B tifice,alius ſufficitur non à populo creatus , ſed ab illis ipſis pontificibus, is
» qui illi ſacerdotio maximè idoneus uidetur. Et pontifex max. quanquam
à populo,aut potius à parte populi crearetur,non tamen illis comitiis Cen-
turiatis,aut Curiatis,quæ à Tuberone illic ſubiiciuntur,creabatur: ſed alia
ratione,quam poſtea cùm de tributis comitiis agemus,latius explicabimus.
Sunt igitur ita accipienda Tuberonis uerba uti diximus:& quod ait Calata
comitia haberi pro collegio pontificum,non ita interpretandum eſt, ut ſi-
gnificent de collegio pontificum haberi comitia, ſed potius à collegio , &
apud collegium,quemadmodum illud,pro , ſæpe apud Latinos ſcriptores
C accipitur. Vt apud Liuium lib. 8 . Decad. 4 . Supplicatio in triduum pro
» collegio Decemuirorum imperata fuit . Cum igitur certum ſit comitiis
Calatis regem ſacrorum,& flamines creari ſolitos,ex iiſq; alia Cẽturiata, a-
lia Curiata faciat Lælius Felix ex Tuberone,illud modo reſtat,ut explicem
cur Centuriata ad regem ſacrorum, Curiata uerò ad flamines referẽda exi-
ſtimem. In quo ſi non adferam ſatis euidentes probationes, ueriſimilibus
contentos nos eſſe oportebit. Ac primum flamines iam inde à Numa Rege
inſtituti ſunt, quo tempore non alia erant Romæ comitia, quàm Curiata:
Rex uerò ſacrorum eo anno,quo primum Conſules Romæ fuerũt creatus
D eſt:quo tempore Centuriata comitia,iam à Seruij regis temporibus erant.
Non potuerunt igitur aliis comitiis creari primum flamines,quàm Curia-
tis:neque uerò ulla uſquam mentio eſt,in omni hiſtoria aliquid poſterio-
ribus temporibus mutatum fuiſſe ex iis,quæ primùm à Numa fuiſſent in-
ſtituta de flaminibus. Quòd ſi Curiata flaminibus tribuamus,relinquitur,
ut regi ſacrorum Centuriata tribuenda ſint.Deinde uerò regis ſacrorum ſa-
cerdotium,maius multo illuſtriuſque erat quàm flaminum:ut qui in regis
locum (quod quidem ad ſacra attinet) ſucceſſerat: ideoque ei,& nomen re-
gis,& ornatus regius relictus erat . Magnitudo igitur ſacerdotij efficit, ut
E credam,quoniam à populo conferretur, iis potius comitiis,quibus maxi-
mas quaſque dignitates dare ſolebat, quæ erant Centuriata , creari ſolitum
hunc ſacerdotem,quàm Curiatis. Atque illa quidem mea eſt ſententia de
illo A Gellij loco. Cui nihil illud repugnat, quod ex Cicerone citaui, ante
legem Domitiam omnes ſacerdotes præter pontificem max. Nil conſulto
populo à collegiis cooptari ſolitos.Ego enim ad eos modo ſacerdotes quo-
rum erat ſuum quoddam collegium,ea uerba eſſe referenda cenſeo:præſer-

tim cum lex Domitia ad illos tantum ſacerdotes pertineret. Scribit enim F Paterculus eam fuiſſe legē Domitiam, ut omnes ſacerdotes, qui ante à collegis ſufficiebantur, ſuffragiis minoris partis populi crearentur. Et apud Aſconium extant uerba ex oratione Ciceronis pro C.Cornelio, quibus à Cn. Domitio dicit potentiſſimorum hominum collegiis ereptam fuiſſe poteſtatem cooptandorum ſacerdotum. Et Suet. in Nerone: Cn. Domitius in Tribunatu pontificibus offenſior, quod alium quàm ſe in patris ſui locum cooptaſſent, ius ſacerdotum ſubrogandorum à collegiis ad populum tranſtulit. Quòd ſi ad ſacerdotia collegiorum tãtum lex Domitia pertineret, nil repugnabunt, quæ à Cicerone dicuntur de ratione creandorum ſacerdotum ante legem Domitiam, iis quæ à nobis dicta ſunt de rege ſacrorum G & flaminibus. Quanquam enim attributi eſſent collegio pontificum, non tamen ipſi ex pontificum numero erant, nec fuiſſe de collegio pontificum proprie dici poſſunt. Nam regis ſacrorum ſuum erat propriũ ſacerdotium, habebatque ſua quædam ſacra curanda, quæ ad nullum alium ſacerdotem pertinebant. Et flamines quanquam multi eſſent, qui nomine conuenirent collegæ, tamen non erant: ſiquidem flamen unius Dei ſacerdos erat, habebatque ſua quiſque ſacra, quæ & per ſe quiſque procuraret, & ad alios nil omnino attinerent. Quod Cicero lib.2. de Legibus ſatis indicat, cum legem H huiuſmodi ponit: Diuíſque aliis ſacerdotes, omnibus pontifices, ſingulis flamines ſunto. Ex iis perſpicuum eſt ad illas tres cauſas generales habendorum comitiorum Centuriatorum, quas ſupra poſuimus, adiiciēdam eſſe hanc regis ſacrificuli creandi cauſam. Quã Cicero, ut opinor, eo loco quem ex 2. de Diuin. citaui, uoluit cõprehendi in ea parte, in qua magiſtratuum comitia appellat: nõ quod rex ſacrorum magiſtratus eſſet, ſed quod dignitas quædam tamen eſſet, quæ à populo non alia ratione quàm magiſtratus daretur. Neque uerò oportuit Ciceronem illic tam anxie enumerare omnes rationes habendorum comitiorum. Atque illa quidem ſufficiant de prima I cauſa Centuriatorum comitiorum, quam ſimplicem prius cum Cicerone fecimus: nunc quo explicatior res ſit, geminam facimus, ut ſit prima cauſa, magiſtratuum, & regis ſacrorum creandi cauſa. Nam de Decemuiris qui legibus ferendis creati ſunt, & de Tribunis militaribus Conſulari poteſtate, quos ex hiſtoria certum eſt comitiis Centuriatis creatos, propterea nil dixi quòd iandudum illi magiſtratus Romæ creari deſierãt. Sequitur altera cauſa, legum ſcilicet ferendarum: in qua explicanda illud primum animaduertendum eſt, legis nomen hoc loco etiam rogationẽ complecti, qua bellum iuberetur à populo. Quod apud Liuium frequens eſt, ut populus lege iuſ- K ſiſſe bellum dicatur. Hæc tamen apud Dionyſ. & Polybium diſtinguũtur, cum aiunt, tria in quibus maximum Reip. gerendæ momentum, eſſet in populi Rom. poteſtate fuiſſe, magiſtratus creare, leges condere, bellum aut pacem iubere. Quod uerò comitiis Centuriatis leges ferri dicimus, non ita accipi debet, quaſi uelimus omnes leges iis comitiis ferri ſolitas, ſed id modo ad eas referendum eſt, quas & per diſtinctionem plebiſcitorũ leges appellari

A pellari apud Iustinianum primo Institutionum,& A. Gellium lib. 10. cap. 21. reperimus:& apud Ciceronem Centuriatas & Consulares leges uocari uidemus. A Centuriatis enim comitiis, quibus perferebantur Centuriatæ leges,appellantur. ut lex quæ lata est de eius reditu ab exilio,de qua ita scribit in oratione post reditum in Senatu: Quo die nos comitiis Centuriatis,quæ maximè maiores iusta dici haberíq; uoluerũt,arcessiuit in patriã:ut eædem Centuriæ,quæ me Cõsulem fecerant, Consulatum meum comprobarent. Et lib. 1. Epistolarum in epist. cuius initium est,Periucundæ. Me uniuersa Respub.duce Senatu,comitante Italia, promulgãtibus omnibus, B referente Consule,comitiis Centuriatis,cunctis ordinibus hominibusque incũbentibus, recuperauit. Vt uerò Centuriatas leges non persequar singulas,sed uno uelut signo cognoscendas exhibeam,quæ leges ferebantur à maioribus magistratibus,hæ fere Centuriatis comitiis ferebantur: præsertim si auctoritate Senatus ferrentur, ac de re quapiam maioris momenti essent. Hinc leges Valeriæ à P.Valerio Publicola Consule latæ de prouocatione,Centuriatæ fuerunt:ut est apud Valeriũ Max. libro 4. cap. 1. Legem etiam comitiis Centuriatis tulit,ne quis magistratus ciuem Rom. &c. Et leges duodecim tabularum Centuriatis comitiis perlatæ sunt,inquit T.Li- C uius lib. 3. 1. Decad. Et eodem libro de L. Valerio,& M. Horatio loquens, ita scribit: Omnium primum cum ueluti in controuerso iure esset, tenerentúrne patres plebiscitis,legem Centuriatis comitiis tulere,ut quod Tribuni pl. iussissent,populus teneret. Quod uerò ipse idem scribit lib. 8. 1. Decad. à Dictatore P. Philone legem latam fuisse, ut legum, quæ comitiis Centuriatis ferrentur,ante initum suffragium patres auctores fierent:argumento esse potest leges,quæ per distinctionem plebiscitorũ appellarentur, quales erant quæ à magistratibus maioribus ferebãtur, comitiis Centuriatis ferri solitas. Dixi autem fere ita factitatum fuisse, quia id perpetuũ non D esset,ut quas leges ferrent maiores magistratus,eas Centuriatis comitiis ferrent. Scribit enim Cicero 1. lib. ad Att.à M.Pisone Consule rogationem latam ad populum,de religione à P. Clodio contempta:eamque in comitio latam fuisse perspicuum est ex contextu epistolæ nonæ, cuius initium est, Vereor ne putidum. unde apparet non fuisse huius legis comitia Centuriata, ut quæ intra pomœrium haberi non possent. Ex his quæ adhuc diximus id perspicuum est, legibus quibusdam ferendis habita fuisse comitia Centuriata: quibus, ad ostendẽdum id quod hoc loco uolumus, contenti erimus,si probauerimus bellum iisdem his comitiis indici solitum.Scribit E T.Liuius lib.4.1. Decad. Controuersia inde fuit,utrum populi iussu indiceretur bellum,an satis esset S.C. Peruicere Tribuni,denunciando impedituros se delectum,ut Quintius Cos. de bello ad populum ferret. Omnes Centuriæ iussere. Et lib. 1. Decad. 4. Ser. Sulpitio Prouincia Macedonia sorte euenit: isque rogationem promulgauit, uellent iuberent Philippo Regi Macedonibusque bellum indici. Rogatio de bello Macedonico primis comitiis ab omnibus fere Centuriis antiquata est. Et paulò post.

„ Conſul in campo Martio comitiis habitis, priuſquam Centurias in ſuf- F
„ fragium mitteret. Et lib. 2. Decad. 5. Patres, quod fauſtum fœlixque
„ populo Rom. eſſet, Centuriatis comitiis primo quoque die ferre ad popu-
„ lum Conſules iuſſerunt, ut cum Perſeo bellum iniretur. Ex iis locis per-
ſpicuum eſt, Centuriatis comitiis legem de bello indicendo ferri ſolitam.
Nec repugnare putandum eſt, id quod eſt apud Liuium lib. 6. primæ De-
„ cad. Tum ut bellum iuberent, latum ad populum eſt, & nequicquam diſ-
„ ſuadentibus Tribunis Pl. omnes tribus bellum iuſſerunt. Nam quod ait
omnes tribus bellum iuſſiſſe, nihil aliud ſignificat, quàm uniuerſum pop.
„ id ſciuiſſe: quemadmodum Cicero libro in Verrem tertio loquitur, Cre- G
„ dent omnes quinque & triginta tribus homini grauiſſimo. Vbi tamen
Cicero loquitur de iudicio Perduellionis, ad quod ſe uocaturum Verrem
minatur: quod iudicium non Tributis, ſed Centuriatis comitiis exerceba-
tur, ut mox demonſtrabimus. Adde quòd in Centuriatis comitiis præ-
rogatiua tribus, & iureuocatæ frequenter in hiſtoria Liuij appellantur:
quò etiam referri poteſt, quod ait omnes tribus bellum iuſſiſſe. Porro au-
tem hoc loco, ut ne quis fallatur, id quod ex hiſtoria obſeruaui, obiter
ſubiiciam: non iiſdem comitiis pacem iuberi ſolitam, quibus bellum in-
diceretur, ſed Tributis: ut poſtea demonſtrabimus. Hactenus de ſecun- H
da cauſa comitiorum Centuriatorum. Reſtat tertia, quæ tametſi uidea-
tur potuiſſe comprehendi ſub ſecunda, cum etiam legem ferre dicatur
is, qui aliquem uocat in iudicium populi, ut ex multis T. Liuij locis ma-
nifeſtum eſt: & Cicero pro Seſtio, cum comitia bipartitò tantum diui-
dit, in magiſtratuum ac legum comitia, hoc ſenſiſſe uideatur: attamen
quo explicatior ſit hæc de comitiis tractatio, malui illam in tres partes
diuiſionem ex libro de Diuinatione ſequi. Ac iudiciorum quidem cauſa
haberi comitia Centuriata, ad unum modo iudicium Perduellionis per-
tinere intelligendum eſt. Quod ut apertius intelligatur, paulò altius re- I
petenda mihi uidetur uniuerſa ratio iudiciorum, quæ Romæ potiſſi-
mum ætate Ciceronis obſeruabatur. Præter ea iudicia, quæ à Triumui-
ris capitalibus in ſeruos, & reliquos extremæ ſortis homines: & ab Ae-
dilibus de ratione annonæ, de urbis, uiarum ædificiorumque curatio-
ne, de rerum uenditionibus exercebantur: reliqua in urbe (nam mili-
taris iuriſdictio ad Imperatores Tribunóſque militares pertinebat) iu-
riſdictio erat fere tota penes Prætores. Iudicia autem, aut priuata erant,
aut publica. Priuatis iudiciis præerant duo Prætores, unus urbanus, al-
ter peregrinus. Ille ciuibus inter ſe ius dicebat: hic inter ciues & pere- K
grinos. Ac ſi actio priuata huiuſmodi eſſet, ut de iure potius, quàm de
facto quærendum eſſet, Prætor ad Centumuiros ſuum uelut conſilium
remittebat, ut ex primo de Oratore intelligi poteſt: ſin de facto quæ-
rendum eſſet, iudicem dabat, aut iudices quos recuperatores appellari
ſæpe legimus: alioquin ſi nihil eſſet cur de iure, aut facto quærendum
eſſet, Prætor ipſe decretum interponebat. Publicis iudiciis ante con-
ſtitutas

A ſtitutas quæſtiones perpetuas, ſolebant hi præeſſe quos populus creaſſet quæſitores, uel ut Pomponius leg. ſec. de orig. iuris, uocat quæſtores parricidij, ut quodque crimen publica animaduerſione dignum inciderat: aut uerò ab aliquo magiſtratu ad populum uocabatur is, quocum iudicio publico agendum eſſe uidebatur. At poſt conſtitutas quæſtiones perpetuas (quod Cicero in Bruto ait factum eſſe Cenſorino & Manilio Coſſ. qui eſt annus urbis ſexcẽteſimus quintus in Chronologia Glareani) ad Syllæ uſque tempora, ex iis ſex prætoribus qui iam inde à temporibus ſecundi belli Punici creari ſolebant, quatuor publica iudicia exercebant, ea de qui-
B bus non uidebatur extra ordinem quærendum eſſe: ut repetundarum, ambitus, maieſtatis, peculatus. Nam propterea quæſtiones perpetuæ dicebantur tum, quòd lege erat præſcripta quædam forma perpetua iudicij de his rebus exercendi, ut noua ſemper lege opus non eſſet: tum uerò quòd annuã prouinciam in his quæſtionibus exercendis illi prætores peragerent: non quemadmodum ante fieri ſolebat, cum ita caſus tuliſſet ut quærendum uideretur, tum crearetur qui quæreret, ſtatímque hoc abſoluto iudicio poteſtatem de eadem re quærendi non haberet. Quòd ſi tum quoque aliquid acccidiſſet, de quo extra ordinem primo quoque tempore propter criminis
C grauitatem aut nouitatem quærendum uideretur, ad populum ferebatur, ut quem uellet de ea re primo quoque tempore quærere, iuberet. Túmque ueteri more creabatur quæſtor parricidij: quemadmodum factum eſt lege Varia, ut quæreretur aduerſus eos, quorum ope ſocij aduerſus Rempub. arma ſumpſiſſent: & lege Manilia, ut quæreretur in eos, quorum opera Iugurtha Senatus decreta neglexiſſet, tres quæſitores creati ſunt, inquit Saluſt. Aut uero nulla decreta noua & ad tempus quæſtione, ad populũ ab aliquo magiſtratu dies dicebatur. Vt Cn. Domitius Trib. pl. M. Scauro diem dixit ad populum, quòd diceret ab eo ſacra multa populi Ro. diminuta eſſe. L. uero
D Cornelius Sylla Dictator, cum uideret non ſatis eſſe, aucto à ſe perpetuarum quæſtionum numero, ut quatuor modo Prætores publicis iudiciis præeſſent, adiecit quatuor Prætores, ut uult Pomponius: atq; ita cœperunt decem prætores Romæ eſſe, quorum duo urbanus & peregrinus priuatis potiſsimum iudiciis præerant: reliqui octo quæſtionibus publicis. Erant autem, ſi Pomponium ſequamur, illi octo Prætores, quos ex Cicerone colligere poſſe uidemur, duo qui inter ſicarios ius dicerent: unus qui de repetundis quęreret, alius qui de peculatu, alius qui de ambitu, alius qui de falſo, alius qui de maieſtate, alius qui de ui. Scribit enim Cicero in oratione pro Cluentio:
E Quid eſt Q. Naſo, cur tu in iſto loco ſedeas? quæ uis eſt, qua abs te hi iu-
„ dices tali dignitate præditi coerceantur? Vos autem, iudices, quamobrem
„ ex tam magna multitudine ciuium, tam pauci de hominum fortunis ſen-
„ tentiam fertis? Quid ſibi autem illi ſcribæ, quid lictores, quid cæteri, quos
„ apparere huic quęſtioni uideo, uolunt? opinor hæc omnia lege fieri, totúm-
„ que hoc iudicium quaſi quadam mẽte regi legis & adminiſtrari. Quid er-
„ go eſt? Hæc quæſtio ſola ita gubernatur? Quid M. Pletorij & C. Flaminij in-

" ter ſicarios? Quid C. Orchinij peculatus? Quid mea de pecuniis repetun. F
" Quid C. Aquilij, apud quem nunc de ambitu cauſa dicitur? Quid reliquæ
" quæſtiones? Ex hoc Ciceronis loco colligimus ſex diuerſos Prætores, qui
quæſtiones publicas exercerent: duos qui inter ſicarios quærerent, unum pe-
culatus, alium repetundarum, alium ambitus, & alium qui ex lege Cornelia
de ueneno ac iudicio corrupto quæreret. Quanquam enim quæſtio de ue-
neficis libro 48. Digeſt. coniungitur cum quæſtione de ſicariis, in titulo Ad
legem Corneliam de ſicariis & ueneficis, attamen ex hoc loco planum eſt, æ-
tate Ciceronis alium Prætorem præter illos duos, qui de ſicariis quærerent,
huic quæſtioni de ueneno ac de corruptis iudiciis præfuiſſe. Nam poſtquã G
illos duos Prætores, qui inter ſicarios ius dicerẽt, appellauit, ſubiicit hæc uer-
" ba: Iubet lex ea, qua lege hæc quæſtio conſtituta eſt, iudicem quæſtionis,
" hoc eſt Q. Voconium, cum iis iudicibus qui ei obuenerint, uos appellat iudi
" ces, quærere de ueneno. Ac paulò pòſt ſubiicit eiuſdem legis aliud caput de
corruptis iudiciis: quod ex eadem lege ad eandẽ quæſtionem pertinere, tum
ex hoc loco, tum ex initio orationis intelligi poteſt. Et quoniam quæſtionẽ
de falſo inſtitutam à Sylla fuiſſe apud Pomponiũ leg. ſec. de orig. iuris ſcri-
ptum eſt: eúmque qui iudicium corruperit, corrumpendúmue curarit, lege
Cornelia de falſo teneri, ait Martianus lege prima, Digeſt. Ad legem Corne- H
liam de falſo: propterea ego in eam opinionem adductus ſum, ut hunc Præ-
torem, cui Cicero hoc loco tribuit quæſtionẽ diuerſam à reliquis quinque,
appellarem communi nomine Prætorem quæſtionis de falſo: cuius iuriſdi-
ctioni omnis dolus malus, in quo crimen publico iudicio perſequendum
ineſſet, ſubiiceretur. Complectebatur enim lex Cornelia omnem falſitatem,
quæ in teſtamentis, numis, inſtrumentis publicis, iudiciis committeretur:
mihíque fit uериſimile, qui malum uenenum haberet, uenderet, faceret, ea-
dem lege de falſo ætate Ciceronis accuſari ſolitũ. Porrò autem Cicero enu-
" meratis ſex illis quæſtionibus, alias præterea fuiſſe oſtendit, cum ait: Quid I
" reliquæ quæſtiones? Has quæſtiones, duas potiſſimum fuiſſe ex aliis eius
locis colligi poſſe uidetur, maieſtatis & de ui. Nam ante quidem erat quæ-
ſtio maieſtatis ex lege Apuleia, ut facile eſt intelligere ex libro ſec. de Orato-
re, ubi Cicero de cauſa Norbani loquitur: quem maieſtatis lege Apuleia po
ſtulatum defendit Antonius. Poſt uerò fuit lex Cornelia maieſtatis, cuius
meminit Cicero in Piſonem. Quod uerò eſſet ſuum quoddam de maieſtate
iudiciũ proprium, Aſconius Pedianus in argumento orationis pro C. Cor-
" nelio apertiſſimè demonſtrat. Sequenti anno M. Lepido, L. Volcatio Con-
" ſulibus, quo anno Prætor Cicero fuit, reum Cornelium duo fratres Cominij K
" lege Cornelia de maieſtate fecerunt: & cum P. Caſsius Prætor decimo die.

Ex his uerbis apparet lege Cornelia de maieſtate quæſiuiſſe Prætorem P.
Caſsium eo ipſo anno, quo Cicero Prætor dixit pro Cluentio. Vnde neceſ-
ſario efficitur, præter eas quæſtiones, quas in ea oratione nominatim appel-
lat, fuiſſe & quæſtionem maieſtatis, quam P. Caſsius Prætor exerceret. Atque
ita iam ſeptem Prætores, qui iudicia publica exercerent, habemus. Quibus

ſi

A ſi addas Prætorem, qui de ui lege Plotia quærebat, octo illos Prætores confi-
cies, quos ſupra diximus iudiciis publicis auctore Pomponio ex Syllæ inſti
tuto præfuiſſe. Quòd uerò eſſet una quædam ordinaria quæſtio de ui, ex
» his intelligi poteſt. Primum Cicero ſcribit pro Milone: Illi erat, ut odiſſet:
» primum defenſorem ſalutis meæ, deinde uexatorem furoris, domitorem
» armorum ſuorum, poſtremo etiam accuſatorem ſuum. Reus enim Milo-
» nis lege Plotia fuit Clodius quoad uixit. Deinde libro 8. Epiſt. Cælius ad
» Ciceronem ita ſcribit: M. Tucciũ accuſatorem ſuum poſt ludos Roma-
» nos reum lege Plotia de ui fecit. Præterea oratio pro Seſtio, & pro Cæ-
B lio oſtendunt fuiſſe in quæſtionibus ordinariis quæſtionem de ui. Accu-
ſabatur enim uterque de ui, ut ex ipſis orationibus manifeſtum eſt: & Sa-
» luſtius in Catilinæ coniuratione. At Catilinæ crudelis animus eadem illa
» mouebat, tametſi præſidia parabantur, & ipſe Plautia lege interrogatus erat
» à L. Paulo. Et Cicero lib. 2. ad Att. in epiſtola, cuius initium eſt, Quas Nu-
» meſtio literas, ita ſcribit: Nunc reus erat apud Craſſum diuitem Vectius de
» ui. Hi loci oſtẽdunt perpetuam ordinariamque fuiſſe quæſtionẽ de ui: ut
quæ legis Plautiæ præſcripto exerceretur, non ſecus quàm aliæ quæſtiones
ex Corneliis & aliis huius generis legibus. Et quoniam quæſtio de ſicariis ex
C lege Cornelia exercebatur, hæc uerò de ui lege Plotia, quæ ante leges Cor-
nelias lata erat à M. Plautio Syllano Tribuno pl. Cn. Pompeio Strabone, L.
Portio Catone Coſſ. idcirco uidetur has quæſtiones diuerſas fuiſſe, ob íd-
que diuerſos quæſitores habuiſſe. Nec moueri debemus ex eo quod ſcri-
» ptum eſt libro 8. Epiſt. in Cælij ad Ciceronem epiſtola octaua. M. Tuccium
» accuſatorem ſuum poſt ludos Romanos reum lege Plotia de ui fecit: hoc
» conſilio, quod uidebat, ſi extraordinarius reus nemo acceſſiſſet, ſibi hoc an-
» no cauſam eſſe dicendam. Ex hoc enim loco apparet extra ordinem de ui
quæſtionem exerceri ſolitam: unde uideretur falſum eſſe, quod ſupra de hac
D quæſtione diximus. Intelligendum igitur illud extra ordinem uarie accipi:
ut interdum ſignificet, id quod modo diximus, noua quadam lege ob id la-
ta de aliquo crimine quęri: interdũ ordine iudiciorum aliqua ex parte com
mutato iudicium exerceri: quo modo accipi debet, cum dicimus de ui ex-
tra ordinem quęri. Nos enim ex Ciceronis oratione pro Cęlio intelligimus
legem à Q. Luctatio Catulo Cõſule, anno urbis D C V I. latã, ut de ſeditio-
ſis conſceleratiſque ciuibus quotidie, hoc eſt etiã diebus faſtis ludiſq; publi
cis quæreretur: qua lege apparet iudiciũ hoc de ui factũ eſſe hac ex parte ex-
traordinarium, cum in hoc nulla haberetur ratio temporis, ſicuti in aliis iu
E diciis habebatur. Adde quod in hoc iudicio non ſeruabatur ordo in uocan
dis reis, qui in aliis iudiciis. Nam ut quiſque reus prius uocatus erat, ita
prior cauſam dicebat in aliis iudiciis: in hoc uerò neceſſe erat primo quo-
que tempore reum cauſam dicere: ut apparet ex illo Cælij loco, quem ci-
taui. Nam ſi cum iam accuſatus eſſet Q. Pompeius Rufus à M. Tuccio,
hac ratione quòd de ui accuſatorem ſuum poſtulauit, effecit ut cauſam
ipſe Tuccius ante diceret, neceſſario efficitur in hac de ui actione ordi-

nariam reorum uocationem non fuisse obseruatam. Ex quo consequens est non minus hanc fuisse inter perpetuas quæstiones, etiamsi de ui hoc modo extra ordinem per legem Luctatiam quæreretur. Erant igitur octo Prætores qui iudicia publica exercebant, illi quos diximus: quibus si addas unum urbanum & alterum peregrinum, decem illos conficies, quos Romæ post Syllæ dictaturam ius dixisse scribit Pomponius, usq; ad tempora Reip. à Cæsare occupatæ, à quo duobus adiectis duodecim Prætores facti sunt, ut ait idem Pomponius. Verumenimuero locus est in oratione pro Milone, unde uidetur colligi octo tantum fuisse Romæ Prætores. Ait enim septem Prætores de reditu eius, ut lex ferretur, consensisse: at idem ipse ait in Pisonẽ & pro Sestio, omnes Prætores præter unum legem illam promulgasse: unde sequitur omnes Prætores octo fuisse. Et sane in oratiòne post reditum in Senatu, in appellandis Prætoribus qui de suo reditu promulgauerant, septẽ tantum nominat: unde numerum in oratione pro Milone corruptum esse dici non potest. Ego uerò quid ad eum locum respondeatur non uideo, nisi dicatur, eo forte anno non plures quàm octo Prætores fuisse, cum id perpetuum non esset. Nam decem Prætores fuisse, locus ille Pomponij quem citaui ostendit: útque plures quàm octo fuisse quis credat eo anno, quo Cicero fuit Prætor, hac ratione duci posset. Ex oratione pro Cluentio sex Prætores colligimus, M. Tullium Ciceronem repetundarum, C. Aquilium Gallum ambitus, C. Orchinium peculatus, Q. Nasonem de falso, aut si malis, de ueneno: M. Pletorium & C. Flaminium inter sicarios: Tum uero ex Asconio in orat. pro Cornelio colligimus P. Cassium Prætorem maiestatis: ita iam septem Prætores conficimus, qui quæstionibus publicis præessent. Quibus si Vrbanum, & peregrinum adiicias, nouem conficies: unde efficitur plures quàm octo fuisse. Nam & præter illos quos nominaui, alium Prætorem eo anno reperio C. Antonium, ut est apud Asconium in orat. contra Anto. & Catil. competitores, & in libro Q. Fratris de petitione Consulatus. Quod si plures quàm octo Prætores fuisse probatum est, relinquitur, ut ex Pomponio decem fuisse Syllæ instituto concludamus. Cur uerò illo anno, quo Cicero reuocatus est ab exilio, octo tantum fuisse reperiantur, etiam atque etiam considerandum. An incertus erat Prætorum numerus, & ex populi ac Senatus uoluntate pendebat, quot Prætores crearentur? Id sane uidetur Cicero indicare lib. 3. de Legibus, cum de Prætoribus hanc
„ legem ponit, Huic potestate pari quotcunque Senatus creuerit, populúsue iusserit, tot sunto. An sic, ut superioribus temporibus, cum sex fere Prætores creari solebant, interdum tamen ex lege Bebia quatuor tantum creabantur: quę lex, ut ait Liuius lib. 10. Decad. quar. iubebat, ut alternis quaterni Prętores crearentur: ita hoc tempore quatuor adiectis à Sylla Prętoribus, interdum octo, interdum decem fiebant? Sane si adhuc illius legis Bebiæ ratio habebatur, ita fieri oportuit, ut quemadmodum prius, modo quaterni, modo seni creabantur, ita tunc modo octoni, modo deni fierent. Plane si & locum Ciceronis integrum & Pomponij concedamus, ita omnino dicendum

A dicendum eſt: aut uero cum decem inſtituiſſet Sylla, octonis poſtea Prætoribus contentum fuiſſe populum Ro.Sin Pomponio aut minus fidem habere uelimus,aut uitioſum eſſe codicem illo loco,quod ad numerum Prætorũ attinet,exiſtimemus:adeóque Cornelio Tacito magis credamus,qui primo
" lib.Annal. de Tiberio loquens ita ſcribit: Candidatos præturæ duodecim
" nominauit,numerum ab Auguſto traditum. Et hortãte Senatu ut augeret,
" iureiurando obſtrinxit ſe non exceſſurum. Ex quo loco apparet duodecim ab Auguſto Prætores inſtitutos,non ſedecim ut ait Pomponius.Nam de Cæſaris candidatis ea uerba non poſſe intelligi,ſequentia paulo pòſt uerba indi-
B cant: Moderante Tiberio ne plures quàm quatuor candidatos commen-
" daret ſine repulſa & ambitu deſignandos. Et quoniam ex Suetonio cõſtat ab Auguſto auctum fuiſſe numerum à Cæſare Dictatore relictum:itémque Cæſarem numerum Prætorum auxiſſe,relinquitur ùt decem à Cæſare factos dicamus,quemadmodũ etiã Dion lib.42.teſtatur: ídq; præter morẽ ab eo factum ſcribit.Atque ita octo tantum ante eius Dictaturam fuiſſe: & Syllam nõ quatuor,ſed duos tantum adieciſſe:aut (quod mihi probabilius eſt)cùm quatuor adieciſſet,duos tantum retẽtos fuiſſe.Nam & Dion lib.43.dicit Cæſarem qui decẽ ante fecerat Prætores,pòſt ſedecim creaſſe,tótque fuiſſe Præ-
C tores ſcribit,quo anno Cæſar cum Antonio Cõſul fuit: qui tamen numerus pòſt non eſt retentus.Tum uerò nobis dicendũ erit illum Q.Naſonem,quẽ Prætorem de ueneno cognoſcere ex oratione pro Cluentio oſtendimus, fuiſſe Prætorem urbanum. Nam ut Prætori urbano hanc de ueneficiis quæſtionem attributam fuiſſe exiſtimem , faciunt loci Ciceronis duo : unus in fine orationis tertiæ in Verrem,alius in oratione pro Cluentio: in quibus oſtendit à C.Verre Prætore urbano ſortitionem ac ſubſortitionem iudicum factam eſſe,qui de ueneficio Oppianici, Scamandri,& C.Fabritij iudicaturi erãt:in quibus iudiciis C.Iunius quæſitor erat ex lege Cornelia,ut ait Cicero
D pro Cluẽtio.Si enim ex lege Cornelia Prętor urbanus tum iudices dedit,qui de ueneno cognoſcerẽt:unde apparet huic quæſtioni ſuum quendã Prætorem non fuiſſe attributum:non uideo cur idem nõ factum ſit eo anno quo Cicero erat Prætor:præſertim cum nulla ſit mentio apud Ciceronem quòd extra ordinem aliquid factum ſit , cum Verres Prætor urbanus de ueneno iudices daret. Quod ſi Prætori urb.quæſtionem de ueneno & de falſo tribuamus : quæſtionem autem de ui alteri ex Prætoribus, qui inter ſicarios ius dicebant:quod ex eo intelligi poteſt,quod Aſco.in comment.orat.in Catilinam & Antonium,dicit Catilinã à L.Paulo reum factum inter ſicarios,
E & Saluſtius de eadem re loquens lege Plotia, de ui fuiſſe interrogatum dicit:tum ſane relinquentur octo tantum Prætores,eo anno quo Cicero fuit Prætor , ſicut eo anno quo ab exilio reuocatus eſt , Q.Naſo urbanus , C. Antonius peregrinus, M. Tullius Cicero de repetũdis, C. Orchinius de peculatu , C. Aquilius Gallus de ambitu , M. Pletorius & C. Flaminius inter ſicarios , P. Caſſius de maieſtate . Nam quod neceſſe non ſit ſingulis quæſtionibus , quas à Sylla inſtitutas Pomponius ſcribit,ſingulos Prætor-

res tribuere, uel ex eo demonstrari potest, quòd quæstio de iniuriis illic ponitur: quam tamen ad Prætorem urbanum pertinuisse certum est. Priuata enim erat, ut constat ex libro Ciceronis de Inuent. secundo, & ut Paulus ait Digest. de Procuratoribus, lege Licet in popularibus, paragrapho Ad actionem iniuriarum. Cui non repugnat (ut etiam hoc obiter dicam) quod Pomponius inter publicas quæstiones hanc actionem enumerat. Publica enim quæstio apud Pomponium aliquanto latius patet, quàm quomodo proprie sumitur, ut significet omnẽ quæstionem, quæ pro publica utilitate exercetur, licet priuata esse posset. Huius autẽ generis fuisse hãc de iniuriis actionem ex lege Cornelia Paulus illo eodẽ loco ait: " Ad actionem iniuriarum ex lege Cornelia procurator dari potest. Nam etsi pro publica utilitate exercetur, priuata tamen est. Erat etiam quæstio publica ex lege Papia, qua de peregrinitate quærebatur, ut Cicero pro Archia & pro Balbo ostendit, nec tamẽ suum quendam ac proprium Prætorem habebat. Verum de numero Prætorũ satis disputatum est: illud quod magis ad rem pertinet, nunc persequendum. De quæstionibus igitur publicis, quarum ex aliqua lege perpetua iurisdictio constituta erat, ita cognoscebant illi siue octo siue decem Prætores, ut eorum munus tãtum esset iudices cogere, eorúmque sortitionem ac subsortitionem facere, ex iis decuriis quibus iudicandi tum munus incumbebat. Reliqua quæ ad causæ cognitionem pertinebant, iudex quæstionis absoluebat. Nam præter eum Prætorem cuius iurisdictio erat, sorte creabatur ex numero iudicum unus, qui & quæsitor & iudex quæstionis à Cicerone, & princeps iudicum ab Asconio uocatur. Vt in iudicio Oppianici Prætor erat C. Verres, quæsitor autem siue iudex quæstionis C. Iunius (nam utroque nomine eum appellat Cicero pro Cluent.) & in iudicio Cluentij Prætor erat Q. Naso, iudex quæstionis Q. Voconius, & in iudicio Verris de repetundis Prætor erat M. Glabrio: fuisse autem & alium iudicem quęstionis, Cicero ipse indicat in extrema oratione tertia in Verrem, ubi iudicem quęstionis appellat Q. Curtium: in quem locum scribens Asconius aperte ostendit principem iudicum alium fuisse à Prætore, non autem eundem, quemadmodum existimauit doctissimus Budęus. Ac Prætor quidem in tribunali sedebat, ac pro imperio iudices cogebat, ut cõstat ex oratione pro Cluen. & pro Roscio Amerino: iudex quęstionis in subselliis cum cæteris iudicibus erat, eiúsque munus erat quærere de crimine: Prætor in iis, quæ imperij sunt, fere impediebatur, ut ait Quintilianus lib. 3. Iudex quæstionis in iis quæ ad causæ cognitionem pertinebãt: eodem propè modo, quo in priuatis actionibus iudex à Prætore datus: tum causa cognita iudices sententiam ferebant. Ac de ratione quidem reliqua iudicandi si quis amplius desideret, cõsulat Budæum in posterioribus Annot. in Pandect. mihi hoc loco satis erit dixisse de iis criminibus, quorum erat perpetua quæstio ex aliqua lege constituta, Romæ Prætores cognouisse: nisi si quãdo ita magnitudinem criminis æstimasset Senatus, ut decerneret noua lege lata extra ordinem de illo crimine quæri, ut de cæde P. Clodij Senatus

decreuit

A decreuit noua lege quęrendum eſſe, ídque propter ſeditioſas conciones Tri-
bunorum pl. quibus magnitudinem criminis exacerbabant, & propter alia
uarij generis crimina multorum, quæ cum hac cęde coniuncta erant, ut cō-
ſtat ex Aſconio in argumento orationis pro Milone. At ſi quod crimen inci-
diſſet aut nouum aut grauitate inſigne, tum duas reperio rationes obſerua-
ri ſolitas. Vna erat, ut noua lege lata de crimine quæreretur, túmque ueteri
more à populo deſignabatur, qui primo quoq; tempore quęreret, aut unus
quidam ex iis qui magiſtratum gerebant, aut alius quem nominatim popu
lus quęrere iuſſiſſet. Quod factum eſſe reperio aduerſus P. Clodium, cum ſa-
B cra Bonę deę polluiſſe à Pontificibus iudicatus eſt. Nouum enim crimē erat,
ideóque noua quæſtione opus erat, cum adhuc nulla lege quæſtio de eo cri-
mine conſtituta fuiſſet. Atque hæc erat ordinaria ac legitima ratio animad-
uertendi in crimina, de quibus aut non erat aliqua lege decreta quæſtio, aut
quibus puniendis ueteres leges non uiderentur ſufficere. Altera erat extraor-
dinaria minúſque legitima ratio, ideóque raro uſurpata, & non niſi in tam
graui & tam late patente ſcelere, ut res dilationem pati non uideretur, ut ſci-
licet comperto crimine Senatus iudicium ferret non cōſulto populo. Quod
uſuuenit in coniuratione Catilinæ: qua à Cicerone detecta, ſtatim à Senatu
C condemnati ſunt omnes qui deprehenſi erant. Fuiſſe autem hanc iudicandi
rationem extraordinariam ac minus legitimam hinc perſpicuum eſt, quòd
tametſi decuriæ iudicum, quibus iudicandi munus incumbebat, ex Senato-
ribus tantum interdum fuerint conſcriptę, tamē in curia Sęnatus iudicia nō
exerceret, ut recte docet Budęus: & Cicero eo nomine poſtea à P. Clodio reus
ad populum factus eſt, quòd contra leges non cōnſulto populo in ciues Ro
manos animaduertiſſet. Reſtant populi iudicia, quæ erant cum aliquis ma-
giſtratus aut mulctam irrogabat, cuius certatio ſuffragiis populi permitte-
batur, aut reum capitis ad populum faciebat. Ac de mulctæ quidem certa-
D tione poſtea dicemus, cum de Tributis comitiis agemus, quibus de mulcta
populus ſuffragium ferebat: nunc de capitali iudicio populi dicendum. Ca
pitale iudicium populi unum fuiſſe reperio perduellionis. Erat autem crimē
perduellionis hoſtili animo ſe in Remp. gerere: nam ut ait Caius Digeſt. de
„ uerborum ſignif. Quos nos hoſtes appellamus, eos ueteres perduelles ap-
„ pellabant. Hinc factum eſt, ut reus perduellionis diceretur, qui ſe quoquo
modo in Remp. hoſtili eſſe animo declaraſſet: quaſi diceres reum hoſtilita-
tis. Et quanquam apud noſtros Iuriſconſultos à crimine maieſtatis partim
nil diſtinguitur crimen perduellionis, partim maieſtati ut ſpecies generi
E ſubiicitur, tamen apud Ciceronem longe diuerſa fuiſſe demonſtrare eo ma
gis conabor, quo plures uideo ex iis, qui commentaria in orationes Cicero-
nis ſcripſerunt, in hac antiquitatis obſeruatione erraſſe. Scribit lib. 3. in Ver-
„ rem. Emerſerit ex peculatus etiam iudicio: meditetur de ducibus hoſtiū
„ quos accepta pecunia liberauit: uideat quid de illis reſpondeat, quos in eo-
„ rum locum ſubditos domi ſuæ reſeruauit: quærat non ſolum quemad-
„ modum noſtro crimini, uerum etiam quo pacto ſuę confeſſioni poſſit me-

" deri: meminerit se priori actione clamore populi Rom. infesto atque ini- F
" mico excitatum, confessum esse duces prædonum à se securi non esse per-
" cussos: se iam tum ueritum, ne sibi crimini daretur eos ab se pecunia libera-
" tos: fateatur id quod negari non potest, se priuatum hominem prædonum
" duces uiuos atque incolumes domi suæ, posteaquam Romam redierit, usq;
" dum per me licuerit, tenuisse. Hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi
" ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque euaserit, proficiscar
" eò quò me iampridem uocat populus Ro. de iure enim libertatis & ciui-
" tatis suum putat esse iudicium, & rectè putat. Confringat iste sane ui sua
" consilia Senatoria, quæstiones omnium perrumpat, euolet ex uestra seueri- G
" tate: mihi credite, arctioribus apud populum Ro. laqueis tenebitur. Credet
" iis equitibus Ro. populus Ro. qui ad uos antea producti testes ipsis inspe-
" ctantibus, ab isto ciuem Ro. qui cognitores homines honestos daret, subla-
" tum esse in crucem dixerunt. Credent omnes quinq; & triginta tribus ho-
" mini grauissimo atque ornatissimo M. Annio, qui se præsente ciuem Ro.
" securi percussum esse dixit. Audietur à populo Rom. uir primarius Eques
" Rom. L. Flauius, qui suum familiarem Herennium negotiatorem ex Afri-
" ca cum eum Syracusis amplius centum ciues Rom. cognoscerent, lachry-
" mantesque defenderent, pro testimonio dixit, securi esse percussum. Proba- H
" bit fidem, & auctoritatem, & religionem suam L. Suetius homo omnibus
" ornamētis præditus: qui iuratus apud uos dixit, multos ciues Rom. in Latu-
" miis istius imperio crudelissime per uim morte esse mulctatos. Hanc ego
" causam, cum agam beneficio populi Ro. de loco superiore, non uereor, ne
" aut istum uis ulla ex populi Rom. suffragiis eripere, aut à me ullum mu-
" nus Aedilitatis amplius, aut gratius populo Ro. esse possit. Ex hoc Cice-
ronis loco apertum est crimen maiestatis fuisse, duces hostium pecunia li-
berare, aut priuatum hominem domi suæ hostium duces seruare incolu-
mes: Perduellionis uerò ciuem Rom. contra ius libertatis sibi legibus, Por- I
cia maxime & Sempronia concessæ, in crucem tollere, aut securi percutere,
aut in Latumias coniicere. Cùm enim lege Porcia cautum esset, ne ciuem
Ro. uirgis cędere, aut ullo seruili supplicio afficere liceret: lege uerò Sem-
pronia, ne de capite ciuis Romani iniussu populi iudicaretur: quicunque
contra ius suæ libertatis ciuem Rom. quasi peregrinum tractasset, tanquam
oppugnator libertatis Romanæ reus perduellionis ad populum fiebat. Ius
enim ciuitatis, totum erat penes populum: ideóque iudicio populi meri-
to subiiciebatur, qui cōtra leges de iure ciuitatis ac libertatis populi quic-
quam fecerat. Itaque C. Rabirius perduellionis reus factus est, quod Satur- K
ninum Tr. pl. quamuis seditiosum, & Reip. perturbatorem iniussu populi
Romani occidisse diceretur. Quia enim Tribunatus magistratus erat ad
defensionē libertatis populi institutus, idcirco leges sacrosanctos esse Tri-
bunos pl. iubebant: quod nihil aliud erat, quàm sacrum caput eius esse, qui
eis nocuisset: quod idem erat atque pro hoste haberi, qui eis nocuisset. Ma-
iestatis crimen erat legionem solicitasse, seditionem in exercitu excitasse,
ut

A ut Cicero indicat pro Cluent. cum Balbum & Stalenum maiestatis damnatos ait, quòd ista fecissent. Item magistratui quippiam pro suo imperio agenti resistere, ut C. Cornelius maiestatis reus factus est, quòd intercessioni collegarum non cessisset. Perduellionis uerò crimen in eum cadebat, qui aut regnum affectasset, aut omnino per proditionē, & hostili animo quicquam commisisset, quod in Reipub. incommodum cederet. Hinc apud Liuium lib. 6. Decad. 3. Sempronius Tr. pl. Cn. Fuluio perduellionis se iudicare dixit, quòd multi iurati dixerant fugæ pauorisque initium à Fuluio Prætore ortum. Cum enim ante uideretur temeritate atque inscitia male

B Rempub. gessisse Fuluius, pecunia tantum anquisitum est: at postquam auditum est illorum testimonium, per quod suspicio esse cœpit, proditionem potius quàm imperitiam rei militaris causam male gestæ Reip. fuisse, tum uerò Sempronius capite anquirendum censuit, ac Fuluium perduellionis accusauit. Ac crimen quidem maiestatis suum Prætorem habebat, qui hanc quæstionem exerceret, ut supra ostendimus: erantque iudices, quos Prætor ex decuriis eorum, penes quos erant iudicia, sortito selegisset, non populus. In crimine uerò perduellionis, populus iudicabat: quemadmodum locus ille, quem ex 3. in Verrem citauimus, aperte demonstrat. At-

C que illa quidem erat ordinaria de perduellione iudicandi ratio, quam T. Labienus accusator Rabirij non obseruarat, sed ueterem illum sub regibus morem reuocarat, & Duumuiros huius criminis à Prætore sortiendos curarat C. Cæsarem, ut ait Suet. in Cæsare, & L. Cæsarem, ut ait Dion libro 37. à quibus condemnatus, prouocauit ad populum, ad quem Cicero habuit illam orationem, quæ extat pro Rabirio perduellionis reo: ex qua oratione satis apparet, id quod diximus, Labienum contra legitimum iudiciorum morem, reduxisse Duumuiros perduellionis, qui eo modo iudicarent, quo legimus de Horatio tempore Tulli Hostilij regis factum esse iudicium. Et

D quoniam satis ostendimus iudicium perduellionis, uel hoc nomine longe diuersum esse à iudicio maiestatis, quòd apud populum non apud Prætores ageretur, nunc superest, ut probemus Cēturiatis comitiis hoc iudicium absolui solitum. Valerius lib. 6. cap. 5. scribit:
» Cum Tiberius Gracchus, &
» C. Claudius ob nimis seuere gestam Censuram maiorem partem ciuitatis
» exasperassent, diem his M. Pompilius Tr. pl. perduellionis ad populum di-
» xit. Quo in iudicio primæ classis permultæ Centuriæ Claudium aperte
» damnabant. Et T. Liuius de iudicio Manlii loquens: In campo Martio
» cum centuriatim populus citaretur. Et Cicero pro domo sua dicit, Cæso-

E nem Quintium (sic enim legēdum est, ubi male legitur Censor ille Quintius) M. Furium Camillum, & C. Seruilium Halam à populo Centuriatis comitiis damnatos in exilium profugisse. Ex iis locis perspicuum est populum Centuriatis comitiis de perduellione iudicasse. Vnde intelligi potest, cur lib. 6. Decad. 3. & lib. 3. Decad. 5. dicat Liuius Tribunos pl. Sempronium & Rutilium, postquam se perduellionis iudicare reis pronunciauerunt, diem comitiis à Prætore urbano petiisse. Nam cùm hoc differret

populus à plebe, quòd in populo omnis pars ciuitatis omnésque eius ordines continerentur, plebs uerò ea diceretur, in qua gentes ciuium patritiæ non essent: Tribuni pl. ius habebant plebis uocandæ, non etiam populi. F
„ Siquidem, ut scribit ex Lælio Felice A. Gellius lib. 15. cap. 27. Tribuni ne-
„ que aduocant patritios, neque ad eos referre de ulla re possunt. Vnde fit, ut Tribuni plebis ius non haberent uocandi comitia Centuriata, quæ populi uniuersi erant, non modo plebis. Quapropter petendus erat dies comitiis Centuriatis à maiore magistratu, qualis erat per absentiam Consulum Prætor urbanus. Verum quid opus est illis locis ex historia conquisitis, quando legibus, ut Centuriatis comitiis de perduellione iudicaretur, G
„ cautum fuisse ostendi potest? Scribit enim Cicero pro Sestio: Cùm & sa-
„ cratis legibus, & duodecim tabulis sanctum esset, ut neque priuilegium
„ irrogari liceret, neque de capite ciuis, nisi comitiis Cẽturiatis rogari. Hanc legem duodecim tabularum Cicero tertio de Legibus, his uerbis ponit:
„ Priuilegia ne irroganto. De capite ciuis, nisi per maximum comitiatum,
„ ollósque quos Cẽsores in partibus populi locassint, ne ferunto. Erat igitur legibus cautum iam inde ex quo duodecim tabulæ fuerunt, ut Centuriatis comitiis populus iudicaret. Capitis autem fuisse perduellionis iudicium, nemo ambigit. Quapropter P. Clodius cum reum perduellionis Ciceronem fecit, ob id iudicatus est non iure fecisse, quòd Tributa habuit comitia de capite ciuis Rom. Quod Cicero 3. de Legibus ostendit iis uerbis: H
„ Quo uerius in causa nostra uir magni ingenij summaque prudẽtia L. Cot-
„ ta dicebat, nihil omnino actum esse de nobis. Præter enim quàm quod co-
„ mitia illa essent armis gesta ciuilibus, præterea neque Tributa capitis comi-
„ tia rata esse posse, neque ulla priuilegia. Quocirca nihil nobis opus esse lege,
„ de quibus nihil omnino actum esset legibus. Ac de tertia quidem causa habendorum comitiorum Centuriatorum hactenus: quo etiam in loco secundi capitis finem faciemus. I

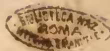
De personis, quarum interuentu Centuriata comitia peragebantur. Cap. III.

IN personis explicandis primùm de iis dicendum est, qui habendi hæc comitia ius habebant. Commune igitur erat omnibus Centuriatis siue magistratuum, siue legum, siue iudiciorum comitiis, ut non possent, nisi à maioribus magistratibus haberi. Cùm enim agẽdi cum populo ius cuiquam non esset, præterquam magistratui (nisi de sacris esset agendum, de quibus paulò post dicemus) siquidem rogare quid populum, quòd suffragiis suis iubeat, aut uetet, quod est cum populo agere, ut ait Gellius lib. 13. cap. 14. nemo absque imperio posset: minores sane magistratus, quorum erant minora auspicia, quibúsque minus erat imperij, ius habere non poterant uocandi Centuriata comitia, quibus K

&

A & auſpiciis maioribus, & maximo imperio opus eſſet. Habere igitur Centuriata comitia poterant Conſules, Prætores, Cenſores, Dictatores, & Interreges, quos omnes fuiſſe maiores magiſtratus conſtat. De Præfecto urbis poſtea dicemus. Ac magiſtratuum maiorum, quos ſolos his comitiis creari ſuprà oſtendimus, comitia Conſules ſemper ac ſoli habebant, niſi aut res ad Interregnum rediiſſet, aut Cõſulibus abſentibus Senatui uiſum eſſet Dictatorem comitiorum cauſa creandum eſſe. Conſules à Conſulibus creari tam eſt ex omni hiſtoria perſpicuum, ut probationem ſubiicere ſit ſuperuacaneum. Prætores uerò à Conſulibus ita creari oportebat, ut à Prætori-

B bus non poſſent omnino Prætores creari. Quod Cicero lib. 9. ad Att. oſtendit in epiſt. cuius initium eſt, Tres epiſtolas: Iſte omnium turpiſſimus, & ſordidiſſimus, qui Conſularia comitia à Prætore ait haberi poſſe: nam permagni eius intereſt rem ad Interregnum non uenire. Id aſſequitur ſi per Prætores Conſules creantur. Nos autem in libris habemus non modo Conſules, ſed ne Prætores quidem à Prætoribus creari ius eſſe: idq; factum eſſe nuſquam. Conſules eo non eſſe ius, quòd maius imperium à minore rogari non ſit ius: Prætores autem cum ita rogentur, ut collegæ Conſulum ſint, quorum eſt maius imperium. Quod idem ex M. Meſſalæ de auſpiciis li-

C bro primo citat A. Gellius lib. 13. cap. 14. Prætor etſi collega Conſulis eſt, neque Prætorem, neque Conſulem iure rogare poteſt, ut quidem nos à ſuperioribus accepimus, & ante hæc tempora ſeruatum eſt, & ut in commentario 13. C. Tuditani patet: quia imperium minus Prætor, maius habet Conſul: & à minore imperio maius, aut maioris collega (ſic enim locus reſtitui debet) rogari iure non poteſt. Nos his tẽporibus Prætores Prætore creante, ueterum auctoritatem ſumus ſecuti: neque his comitiis in auſpicio fuimus. Ex iis locis apparet à Prætoribus comitia Prætorum haberi non potuiſſe, ſed à Conſulibus habebantur, ut ex perpetua Liuij hi-

D ſtoria planum eſt, & undecima epiſtola libri epiſtolarum ad Brutum diſerte ſcribitur. M. enim Brutus ad Ciceronem ita ſcribit: Statim uerò rediturum ad nos confirmauit, legatione ſuſcepta, niſi Prætorum comitia habituri eſſent Conſules. Porro autem ſorte id alteri eueniebat Conſulum, ut apparet ex Liuio lib. 5. Decad. 4. Eodem fere tempore duorum Conſulum literæ allatæ ſunt, L. Cornelij de prælio ad Mutinam cum Boiis facto, & Q. Minutij à Piſis: comitia ſuæ ſortis eſſe: cæterùm adeò ſuſpenſa omnia. Et paulò poſt: Si ita uideretur patribus, mitterent ad collegam, ut is ad comitia Romam rediret: ſi id facere grauaretur, quòd non ſuæ ſortis id nego-

E tium eſſet, ſe facturum quod Senatus cenſuiſſet. Et alio loco eiuſdem libri: Conſulibus ambobus Italia prouincia decreta eſt, ita ut inter ſe compararent ſortirentúrue uter comitiis eius anni præeſſet. Et lib. nono eiuſdem Decad. Iam Conſularium comitiorum appetebat tempus, quibus quia M. Aemilius, cuius ſortis ea cura erat, occurrere non poterat, C. Flaminius Romam uenit. Et alio loco: Prior tamen Claudius quàm Sempronius, cui ſors comitia habendi obtigerat, Romam uenit. Niſi ergo de ca-

re comparassent inter se Consules, sorte decernebatur uter esset comitia habiturus. Censorũ uerò comitia, quòd Consules haberent, ex his locis perspicuum fiet. Scribit T. Liuius lib. 7. Dec. 1. Cæterum cùm Censoribus creandis indicta comitia essent, professus se petere Cẽsuram C. Martius Rutilius, qui primus Dictator de plebe fuerat, concordiã ordinum tùrbauit. Quod uidebatur quidem alieno tempore fecisse: quia ambo tum forte patritij Cõsules erant, qui rationẽ eius se habituros negabant. Et lib. 4. Dec. 3. Decretumq́; omnium primũ, ut Consules sortirẽtur compararẽntue inter se, uter Censoribus creãdis comitia haberet. Et paulò post: Q. Fabius comitia Censoribus creandis habuit. Et lib. 7. eiusdem Decad. Per eos dies & Cẽsoribus creãdis Q. Fuluius Cos. comitia habuit. Et lib. 2. Deca. 4. Dum hæc in Macedonia gerũtur, Consul alter Lucius Lentulus, qui Romæ substiterat, comitia Censoribus creãdis habuit. Et Cicero lib. 4. ad Att. Ego me Pompeio legari ita sum passus, ut nulla re inpediret, quin si uellem mihi esset integrum, si comitia Censorum proximi Consules haberẽt, petere possem. Ex iis locis, opinor, satis apparet Consules habere comitia cẽsoria solitos. Nec tamen negare ausim, quin Prętori ius esset ea habendi comitia, tametsi in uniuersa historia non reperiã aliquando id factũ esse. At si non de iure quęratur, sed de more, planum est à Consulibus haberi solita comitia cẽsoria. Sane Censura magistratus erat tantæ auctoritatis, ut uix credam Prætoribus ius fuisse rogandi Censores. Verum ut ut res habeat, ex iis quæ diximus apertũ est Centuriata comitia, quæ magistratibus creandis habebantur, à Consulibus haberi solita: siquidem iis comitiis maiores modo magistratus fiebant, qui erant Consules, Prætores & Censores, ut supra ostẽdimus. Horum autem comitia non alij habebãt quàm Consules, nisi quid extra ordinem accidisset, cur aut Dictator magistratus subrogaret, aut Interrex. Ac de Dictatore quidem habẽdorum comitiorũ causa supra diximus, & de Interrege. Illud modo hic adiiciemus, cùm uel cõtentione ordinum, aut magistratuũ, uel candidatorum ambitu, uel alia ratione perfici ante anni exitum comitia nouis magistratibus creandis non potuissent, tũ patritios conuenire oportebat ad prodendũ ex suo numero Interregẽ, qui dies quinq; imperaret à quo alius deinde creabatur, eodẽq; modo alij atque alij singulis quinq; diebus creabantur, donec subrogati essent ab aliquo ex iis Cõsules, qui statim inirent magistratũ. Illud uerò animaduertendũ est, quod scribit Asconius Pedianus pro Milone, non fuisse moris, ut ab eo, qui primus Interrex proditus erat, comitia haberẽtur. Hinc fit, ut apud Liuium, quoties de Interregno mẽtio est, nunquã reperiatur à primo Interrege habita comitia, sed interdũ à 2. ut lib. 9. 1. Dec. Et quia tędebat populum omniũ magistratuum eius anni, res ad interregnũ rediit. Interreges Q. Fabius Maximus, M. Valerius Coruinus. Is Cõsules creauit. Et lib. 10. eiusdẽ Dec. Eo anno (nec traditur causa) interregnum initũ. Interreges fuere Ap. Claudius, dein P. Sulpitius. Is comitia Cõsularia habuit. Interdũ à tertio, ut lib. 5. 1. Dec. Interreges tres deinceps fuere L. Valerius, Q. Seruilius Fidenas, M. Furius Camillus. Et alio loco eiusdẽ libri: Interrex creatur,

M. Fu-

A M. Furius Camillius qui P.Cornelium Scipionem:is deinde L.Valeriũ potitum.Ab eo creati ſex Tribuni militum Conſulari poteſtate. Interdũ à pluribus,ut ad undecimũ etiam Interregem aliquando peruentũ ſit, ut ſcribit
„ Liuius lib.7.1.Dec. Infeſtam inde patribus plebem Interreges cum accepiſ-
„ ſent,ad undecimum Interregem ſeditionibus certatũ eſt. Centuriata igitur comitia magiſtratibus creandis illi habebant,quos diximus.Legum uerò ac iudiciorum,Centuriata comitia habere ſolebãt, nec omnes tamen maiores magiſtratus. Quod ex his,quæ ſequuntur fiet manifeſtum. Primum leges Conſulares,quæ paſſim reperiuntur apud auctores, ſatis oſtendunt legibus
B ferendis Conſules comitia Centuriata habere:& in iudicio Manlij Cõſules comitia habuerũt:& lex Hortẽſia,quam tulit Dictator Q.Hortẽſius, ut plebiſcita omnes tenerẽt,& Aemilia quam tulit Aemilius Mamercus,ut Cenſura ſeſquiannua eſſet,&omnes Corneliꝗ L.Syllæ,argumento ſunt Dictatores legibus ferendis comitia habuiſſe: Et Dictator L. Quintius,iudiciũ ad quod maxime creatus erat,exercebat cùm Sp. Melius à Magiſtro equitum C.Seruilio Hala interfectus eſt.Deinde à Prætoribus diem comitiis Cẽturiatis petere Tribunos pl.ad exercendũ iudiciũ,paulò ante citauimus:& Prætorem M.Iuuentium legem tuliſſe de bello Rhodiis indicendo ſcribit lib.5.
C Decad.5.Vt omittam,quòd ſi in urbe Cõſules non eſſent Prætorum,ac præſertim urbani (&ſi enim omnes Prætores dignitate pares eſſent, fuit tamen ſemper urbani maior auctoritas,ut & ex omni hiſtoria cõſtat,& Plutarchus in Bruto diſerte aſſerit) ſummum imperiũ erat. Vnde ſequitur,ſiue legum, ſiue iudiciorum comitia Centuriata habenda fuiſſent,Prætorũ fuiſſe cum populo agere.Nam cum in urbe erant Conſules, eis primum agendi cum populo munus incumbebat:adeò ut non poſſet Prætor uetãte Conſule co-
„ mitia habere.Liuius lib.7.Dec.3. Cum Conſul ſe populum rogaturũ negaſ-
„ ſet,quòd ſuæ poteſtatis eſſet,Prætorẽq; uetuiſſet rogare,Tribuni pl.rogarũt.
D Et Meſſala apud Gellium lib.13.cap.14. Conſul ab omnibus magiſtratibus,
„ & comitiatum,& concionem auocare poteſt: Prætor & comitiatũ & con-
„ cionem uſquequaq; auocare poteſt,niſi à Cõſule. Cenſores Cẽturiatis comitiis legem tuliſſe nuſquam legimus,& cũ leges Cẽſorias apud auctores reperimus,pro Cenſorũ ſubſcriptionibus,ut Cic.pro Cluentio appellat,aut locationibus Cẽſoribus factis,ut 7.in Verrẽ,accipi debẽt. Ius tamẽ habuiſſe populi uocandi,ex iis,quæ de luſtri cõdendi ratione ſuprà ex Liuio citauimus,oſtendi poteſt.Interreges uerò legũ aut iudiciorum comitia habuiſſe nuſquã legitur,niſi quòd legibus inter arma ſilẽtibus,L.Valerius Flaccus de
E perpetua Syllꝗ Dictatura legem tulit,quam legẽ omniũ legum iniquiſſimã diſſimilimamq; legis Cicero appellat tertia orat.in Rullũ.Sed nec Interregibus ea comitia habere licuiſſe, argumẽto eſſe poteſt imperij breuitas, quæ promulgari perferriq; leges pati nõ poterat: tũ uerò quòd in Interregno nihil prius agere cũ populo licebat, quã ſubrogati eſſent magiſtratus ordinarij.Reſtat ex maioribus magiſtratibus equitum Magiſter,à quo nuſquã legimus habita fuiſſe comitia:hac ut opinor ratione, quod Dictatorẽ ſequi,

eiq; parere magistrũ equitum oporteret. Vbi uerò maior erat potestas, uix licebat minori, cũ populo agere. Ius tamẽ uocãdi populi habuisse cũ imperij magnitudo indicat, tũ ex eo colligi potest, quod est apud Pomponiũ lege 2. de origine iuris, hoc fuisse Dictatoribus Magistros equitũ, quod erãt sub regibus Tribuni celerũ. Ex Dionysij uerò historiæ lib. 4. constat agendi cum populo ius fuisse Tribuno celerũ. Vnde etiã apud Pomponiũ legimus lege Tribunitia reges eiectos, quòd lege curiata à L. Bruto Tribuno celerũ lata eiecti essent. Ex iis, quę diximus apparet ex magistratibus, quibus ius esset habẽdi Cẽturiata comitia, Cõsules tantũ, Dictatores, & Interreges magistratibus creãdis comitia habere solere, non etiã Censores, Prætores, & Magistros G equitũ: legũ autem ac iudiciorũ, Cõsules, Dictatores, & Prætores, nõ etiã Interreges, Cẽsores, & Magistros equitũ. Ex his uerò, qui magistratus nõ essent, solos põtifices ius habuisse cum populo agẽdi reperio: quã ob causam suprà exceptione usus sum, nisi de sacris agendũ esset. Ac de aliis quidẽ comitiis, quę à Pontificibus habebãtur, postea dicemus: nũc de Cẽturiatis agendum. Disputauimus supra de regis sacrificuli creatione, ostẽdimúsq; Centuriatis comitiis creari solitũ. Cur uerò credã à Põt. max. siquidẽ in urbe esset: sin minus ab uno quodã pontificũ, illa comitia haberi, cũ ex Dionysij historia colligo, in qua de primis Cõsulibus ita scribitur: „Cũ uellẽt nomen regiũ seruare, iusserũt Põtificibus & Auguribus creare ex senioribus eũ, qui maxime idoneus ad id sacerdotiũ uideretur. H Tũ uerò hac ratiõe adducor, quòd inter Calata comitia erãt hæc Cẽturiata regis sacrorũ inaugurãdi causa. Calata autem comitia à põtificibus haberi ius erat: siquidẽ populi calãdi, hoc est uocandi, ius habebant, ut intelligi potest ex iis, quæ supra ex Macrobio citauimus. Quin etiã agendi cũ populo ius habuisse demõstrari potest ex eo quod apud Liuiũ lib. 3. Dec. 1. legimus, Q. Furiũ Pont. max. comitia habuisse, quibus Tribuni pl. creati sunt: quia postquã decẽuiri se magistratu abdicassent, nulli tũ essent magistratus. Neq; enim id factũ esset, nisi ius habuisset Põtifex I agendi cũ populo. Alius est apud Liuiũ locus lib. 5. Dec. 3. ubi ita scribit: „Comitia inde Pont. max. creãdo sunt habita. Ea comitia nouus põtifex M. Cornelius Cethegus habuit. Inde ego colligo Põtificibus ius fuisse agendi cum populo. Neq; enim ullũ magistratũ eo anno gerebat Cethegus, ut ex eodem ipso Liuio intelligi potest, & tamen comitia habuit. Sane ut cæteris in rebus summa erat potestas magistratuũ, ita in sacris curandis maxima erat Pontificum potestas: ideóq; de sacris cum populo agẽdi ius pro sua dignitate habuisse credendũ est. Porrò autẽ Põtifices comitia Cẽturiata cur non possent sicut alia habere: cũ æque in uniuersum populũ adeoq; in magistratus, quòd K quidẽ ad sacra attinet, tantũ iuris esset, ut etiã mulctæ dicẽdæ potestatẽ haberent? quẽadmodũ apud Liuiũ lib. 10. Dec. 4. legitur, C. Seruilius põt. max. mulctã dixisse Lucio Cornelio Dolabellæ Duũuiro nauali: & apud Valeriũ lib. 1. cap. 1. Metellus pont. max. Posthumio Cõsuli, eidẽq; flamini Martiali. Nec moueri oportet, quòd exercitũ imperari comitiis Cẽturiatis oportuit, ut ait Gellius lib. 15. cap. 17. Pontificibus autẽ exercitum imperandi ius non esset.

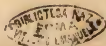
Neque

A Neq; enim ab eo qui comitia habebat, dicit Gellius, imperari exercitum oportuisse, sed hoc tantùm dicit imperari exercitum præsidij causa solitum, quoniam populus esset in suffragiis ferendis occupatus. Potuit igitur præsidij causa imperari exercitus aut à Consulibus, aut à Prætoribus, aut à Tribunis militũ ut potius existimo: atq; interim à Pontificibus comitia haberi. Sed ut ex Calatis comitiis nulla legimus Cẽturiata fuisse, præter ea quibus rex sacrorũ creabatur: ita nunquã à Pontificibus habita fuisse Cẽturiata comitia, nisi regis sacrorũ inaugurandi causa concludendũ est. Ac de personis quidẽ, quibus ius erat habẽdi comitia Cẽturiata, hactenus dictũ sit. Dein-
B ceps sequitur, ut de iis dicamus qui comitiis Centuriatis suffragiũ ferebant. Diximus suprà Centuriata comitia esse appellata à Centuriis Classium, in quas uniuersus populus Ro. descriptus erat. Vnde effici uidetur, omnes qui in Centurias relati essent, ius habuisse suffragij ferendi. Ego uero existimo ipsas quidẽ Centurias omnes suffragij ius habuisse, non tamen omnes ciues qui singulis Centuriis cõtinerẽtur. Quos enim Censores ignominiæ causa in Cæritũ tabulas referebãt, eos priuabãt iure suffragij, ut scribit A. Gellius
» lib. 16. cap. 13. his uerbis: Primos municipes sine suffragij iure Cærites esse fa
» ctos accepimus: concessumq; illis, ut ciuitatis Romanæ honorem quidem
C caperent, sed negotiis tamẽ atq; oneribus uacarent: pro sacris bello Gallico
» receptis custoditísq;. Hinc tabulæ Cærites appellatæ, uersa uice, in quas refer
» ri iubebant quos notæ causa suffragiis priuabant. Atqui adhuc illi ciues erant: quoniámque ærarij fiebant, necesse erat, ut adhuc in tabulis Cẽsorum essent, in quibus quo quisque censu esset, continebatur. Quare in cuiusdam classis aliquam Centuriam relatos esse oportebat: id quod aperte demonstrat
» Asconius in Diuinat. Qui plebeius erat, in Cæritum tabulas referebatur,
» & ærarius fiebat: ac per hoc non erat in albo Centuriæ suæ: scilicet ad hoc,
» ut ciuis esset, sed tantummodo ut pro capite suo tributi nomine æra pende-
D ret. Si igitur aliis quidem in rebus ciues erant, quos Censores in Cæritum tabulas retulissent: ut uel hinc demonstrari potest, quod adeptam semel ciuitatem nemo inuitus amittere queat, quãdoquidem nec populo quidem iubente adimi posset, ut Cicero pro Cecinna ostẽdit, tãtum abest, ut à Censoribus adimi posset: iure autem suffragij priuati erant, efficitur non omnes quos Censores in Centurias retulissent, ius habuisse ferendi suffragij. Vnde fit, ut uere dici nõ possit, omnes ciues Romanos aut omnem populum Ro. comitiis adesse ad suffragium ferẽdum potuisse: nisi cum exceptione intelligatur de omnibus ciuibus quibus erat data ciuitas cum suffragio, nec po-
E stea aut adempta, aut ex hac parte diminuta: qui profecto soli erant uere, &
» omni ex parte ciues Romani. Quod ut apertius intelligatur ex antiquita-
» tis obseruatione, pauca subiiciemus de iure ciuitatis Romanæ. Sicut externę
» gentes in Romani populi amicitiam aut ditionem admissæ uarij generis ac
» conditionis erãt, ut aliæ liberæ, aliæ fœderatæ, aliæ stipendiariæ, aliæ Latinæ
» fuisse reperiantur, quẽadmodũ recte docet Budęus in posterioribus Annot.
» in Pãdectas, & Alciatus primo Parer. cap. 14. ita uarij generis fuisse ciues Ro-

manos reperio,ut alij essent coloni,alij municipes,alij ex præfectura aliqua, F
alij ciues modo Romani.Nã qui ex nullo municipio, ex nulla colonia præ-
fecturáue Romanorũ erãt,sed uel in urbe agróue urbis suburbano nati, uel
ex seruis & illis gentibus externis libertate, uel speciali priuilegio ciuitate
donati,quartũ quoddã genus ciuiũ constituebant. Vt uero quid essent mu-
nicipes,quid coloni intelligatur, uerba A.Gellij citabo ex lib.16.cap.13. Mu
nicipes sunt ciues Romani ex municipiis suo iure, & legibus utentes:mu-
neris tantum cum pop.Ro. honorarij participes,à quo munere capessendo
appellati uidentur:nullis aliis necessitatibus, neq; ulla populi Romani lege
adstricti,cum nunquã populus eorũ fundus factus esset. Sed coloniarũ alia G
necessitudo est. Non enim ueniũt extrinsecus in ciuitatẽ, nec suis radicibus
nituntur,sed ex ciuitate quasi propagatæ sunt:& iura institutáq; omnia po-
puli Ro.non sui arbitrij habent. Erant autẽ & alij ciues ex præfecturis Ita-
liæ,quorum discrimen à reliquis intelligetur,si explicauerimus quid essent
præfecturæ.Erant igitur præfecturæ oppida Italiæ,in quibus qui habitabãt
nec suis legibus, ut municipes uiuebãt, nec ullos de suo corpore magistra-
tuscreare poterãt sicut coloni,sed à magistratibus Roma missis regebãtur iis
legibus,quas Romanus magistratus dixisset: qui quoniam præfectus uoca-
batur,idcirco præfecturæ appellabantur. Huius generis erat Capua ante co- H
loniam eò à Cæsare Consule missam,ut constat ex sec.orat. in Rullum,& ex
T.Liuij libro sexto Dec.3.ubi ita de Capua scribitur: De urbe agróque re-
liqua consultatio fuit: quibusdam delendã censentibus urbem prægualidam
propinquã inimicam. Cæterùm præsens utilitas uicit. Nam propter agrum,
quem omni fertilitate terræ satis constabat primum in Italia esse,urbs serua-
ta est,ut esset aliqua aratorum sedes. Vrbi frequentandæ multitudo incolà-
rum libertinorúmque,& institorum opificúmque retenta. Ager omnis &
tecta publica populi Ro.facta. Cæterùm habitari tantum tanquam urbem,
Capuam,frequentaríque placuit: nullum corpus ciuitatis, nec Senatus,nec I
plebis conciliũ,nec magistratus esse.Sine cõsilio publico,sine imperio,mul-
titudinem nullius rei inter se sociã ad consensum inhabilẽ fore.Præfectũ ad
iura reddenda Romà quotannis missuros. Quibus igitur oppidis Italiæ
huius generis præfecti Roma missi ius reddebant, præfecturæ dicebantur.
Quanquam autẽ omnes illi,quos quatuor generibus cõprehẽdimus, ciues
Romani essent,non erant tamen omnes eadem conditione.Cum enim ius
ciuitatis non una quadam in re consisteret, sed multis ac diuersis uelut præ-
rogatiuis constaret,non omnibus omnia iura concedebantur:unde efficie-
bantur uariæ conditionis ciues Romani. Ac primum quidem ciuibus Ro. K
ius erat per leges Porciã & Semproniã,ut nec uirgis cædi,nec uinculis coer-
ceri,nec omnino capite plecti, nisi populi ipsius iudicio,possent: de iis qui
ciues non essent,nil horũ cautũ erat,poterántq; à magistratibus peregrini nõ
consulto populo seruili supplicio affici. Alterũ ius erat ciuiũ Ro.ut soli te-
stamento ciuis Romani hæreditatẽ capere possent.Neq; enim ullus peregri-
nus poterat hæreditatem adire ciuis Ro. Quod Cicero ostendit pro Archia
poeta,

A poeta,ubi probat Archiã se pro ciue gessisse,hoc argumẽto,quòd sæpe adiisset hæreditates ciuiũ Ro.Et pro Cecinna Ebutius Cecinnæ aduersarius, negat posse hęredẽ Cesenniæ esse Cecinnam,quòd ciuitas Volaterranis adempta esset à L.Sylla,ideóque ciuis Ro.non esset Cecinna. Solis etiam ciuibus Ro.ius fuisse reperio,testamẽtum iure Quiritium facere.Quod Cicero demonstrat,cum pro argumento accipit Archiam se pro ciue gessisse,quia sæpe testamẽta legibus Romanis fecisset.Erat & ius connubiorũ ciuibus Ro. proprium: quia tantum ciues cum ciuibus matrimoniũ contrahere poterant,adeo ut si aut pater aut mater peregrini essent, non legitimę essent nu-
B ptiæ. Militare etiam in legione Romana,non aliis quàm ciuibus licebat: ideóq; soli ciues ad ærarium in beneficiis deferri ab imperatoribus, & beneficiarij milites fieri poterant. Nam hoc fuisse proprium ciuium Ro.eodẽ illo loco Cicero pro Archia ostẽdit.Horũ beneficiorũ meminit etiã in epistola 20.libri 6.Ep.Fam.Tum liberos in potestate habere, proprium erat ius Quiritiũ,ut ait Iustinianus primo Inst.tit. De patria potest.Ius etiã alienandi per nexũ,proprium fuisse ciuiũ Ro.cùm ex eo intelligi potest,quòd omnes inter quos huius iuris solẽnitas transigebatur,ciues esse oportebat,ut ait Boetius in cõment.Topicorũ,tum uerò ex oratione Ciceronis pro Cecinna:
C ubi inter iura ciuiũ Ro.enumerat nexa atque hæreditates. Erat etiã ius suffragij quod eò pertinebat, ut in comitiis suffragiũ ferre possent ciues Ro. iisdémq; suffragiis ad magistratus publicásq; cęteras administrationes ac dignitates peruenire.Erant postremo ius adoptionũ,gẽtilitatis,togæ ferendæ, & ut semel omnia complectar, omniũ legũ Romanarũ beneficio,uti quod beneficiũ in eos modo cõferebatur,qui ciuitate donabantur. Hæc uero tam multa, & tam uaria ciuitatis Romanæ iura nõ omnibus ciuibus omnia cõcedebantur.Multis enim reperimus datã fuisse ciuitatem absq; suffragio: ut
" apud T.Liuiũ lib.8.Dec.1. Cãpanis equitibus honoris causa, quia cum La-
D tinis rebellare noluissent,Fundanísq; & Formianis, quòd per fines eorũ tuta
" pacatáq; fuisset uia,ciuitas sine suffragio data. Et paulo pòst: Romani fa-
" cti Acerrani lege à L.Papyrio Prætore lata, qua ciuitas sine suffragio data.
" Et libro decimo eiusdẽ Dec. Anagninis, quiq; arma Romanis intulerant,
" ciuitas sine suffragij latione data. Et lib. 8. Dec. 4. De Formianis Fundanís-
" que municipibus,& Arpinatibus C. Valerius Tappo Trib.pl. promulgauit
" uti iis suffragij latio(nam antè sine suffragio habuerãt ciuitatem) esset. Nec dici potest id modo ita fuisse superioribus illis tẽporibus,quibus adhuc pauca Italiæ oppida recepta erant in ciuitatem : sed etiam ætate Ciceronis,qua
E omnes Latini, & socij Italiæ ciuitate donati erant, ut ipse ait in oratione pro Balbo,non erant omnes ciues eadem conditione. Locus enim est apud
" Ciceronem pro Cecinna,ubi ita scribit: Sylla ipse ita tulit de ciuitate, ut
" non sustulerit horum nexa atque hæreditates. Iubet enim eodem iure es-
" se quo fuerint Ariminenses, quos quis ignorat duodecim coloniarum fuis-
" se, & à populo Romano hæreditates capere potuisse? Ex eo loco colligo, cùm Sylla Dictator leges tulit de adimenda ciuitate Volaterranis, fuisse

duodecim colonias, quæ non pleno iure ciuitatem Romanam haberent. F
Ex quo efficitur defuiſſe iis ius ſuffragij:nam quibus ius etiam ſuffragij datum erat,pleno iure ciues Romani erant. Atqui multis annis Dictator fuit Sylla, poſt legem Iuliam à L.Iulio Cæſare Conſule tempore belli ſocialis latam,qua ſociis Italiæ & Latinis data eſt ciuitas. Erant igitur etiam ætate Ciceronis aliqui ciues Ro.qui tamen ius ſuffragij non haberent. Quare exceptione utendum eſſe recte ſupra diximus,omnes ciues Romanos,ſi modo pleno iure ciues eſſent,ius habuiſſe ferendi ſuffragij comitiis Centuriatis.In hoc porrò numero quòd comprehenderentur municipia, coloniæ,
& præfecturæ Italiæ,Cicero aperte oſtendit in oratione poſt reditũ ad Qui- G
rites,ubi de comitiis Centuriatis, quibus ab exilio reuocatus eſt,loquẽs,ita ſcribit: Nullus in eorum reditu motus municipiorum & coloniarum factus: at me in patriam ter ſuis decretis Italia cuncta reuocauit. Et pro Seſtio: Nullum erat Italiæ municipium,nulla colonia,nulla pręfectura:nulla Romæ ſocietas, nullum collegium aut concilium,aut omnino aliquod commune conſilium,quod tum non honorificentiſſime de mea ſalute decreuiſſet. Quod idem ex multis aliis eius locis pro Muręna, pro Sylla,& pro Plancio,intelligi poteſt.Atque illa quidem ſufficiant de perſonis ius ha
bentibus ferendi ſuffragij comitiis Centuriatis: nũc reliquas perſonas per- H
ſequar,quæ omnibus comitiis Centuriatis adeſſe reperiuntur: tum de iis agemus,ſi quæ ſunt,quæ proprie comitiis magiſtratuũ,legum,& iudiciorũ conueniunt. In omnibus igitur Centuriatis comitiis reperio fuiſſe diribitores,rogatores, cuſtodes & præcones. Erant autem Diribitores, qui tabellas populo per Centurias miniſtrabant: Rogatores qui ciſtam deferebant, in quam tabellas ſuffragij populus coniiciebat: Cuſtodes, qui præter id quod obſeruabant, ne quid fraudis committeretur in ſortitionibus & ſuffragiis dicendis, deſcribebant etiam cuiuſque Centuriæ educta è ciſta ſuf-
fragia, ut inde appareret quæ eſſet illius Centuriæ ſententia: quam ſen- I
tentiam tum præcones magna uoce pronunciabant. Ac fuiſſe quidem in comitiis,qui tabellas populo darent,non autem ipſum populum domo adferre ad comitia ſolitum, ex Cicerone intelligi poteſt,apud quem lib.1.ad Attic.in epiſt.cuius initium eſt,Vereor ne putidum, ita ſcribitur: Piſo autem Coſ.lator rogationis,idem erat diſſuaſor: operæ Clodianæ pontes occuparant:tabellę miniſtrabantur,ita ut nulla daretur uti rogas. Ex his uerbis ſatis apparet fuiſſe quoſdã,qui tabellas populo miniſtrarent. Eſt tamen apud Suetonium in Cæſare locus ubi ait: Reperta ſunt proximis comitiis plura
ſuffragia Conſules declarantium Cæſetium & Marullum, quos Cæſar Tri- K
bunatu remouerat. Ex quo loco intelligi poteſt,quoſdam interdum alias tabellas in ciſtam coniicere ſolitos, quàm quæ miniſtrabantur: quas neceſſe erat domo ſecum adferre. Verum id in Cæſaris inuidiam factum conſtat.Et ut earum tabellarum ratio non habebatur,ita raro eueniebat.Hi diribitores à diribendis,hoc eſt diſtribuendis tabellis,diribitores appellabantur. Vnde etiam in iudiciis reperimus diribitas tabellas,cum ſingulis iudicibus datæ

erant

A erant tabellæ. Vt in Pisonem: An ego expectem, dum de te quinque & se-
ptuaginta tabellæ diribeantur? Et lib. 3. Epistolarum ad Q. fratrem in epi-
stola cuius initiũ est, Gabinius: Cato diribitis tabellis de circulo se subdu-
xit. Qui igitur populo tabellas diribebant in comitiis, diribitores appella-
bantur. Horum meminit Cicero post reditum in Senatu. Quando illa di-
gnitate rogatores, diribitores, custodésque uidistis? Et in Pisonem, distribu
tores uocat quos illic diribitores. Hoc certe uideo quod indicant tabulæ
publicæ, uos rogatores, uos distributores, uos custodes fuisse. Illud etiam
apud eum in oratione pro Plancio scribitur: Nam si quotiescunque præte-
B ritus erit is qui non debuerit præteriri, toties oportebit eum qui factus erit
condemnari, nil iam est quod populo supplicetur, nihil quod diribitio (sic
enim legi debet, non direptio) nihil quod supplicatio magistratuum, renũ-
ciatio suffragiorum expectetur. Porro fuisse præter eum qui habebat co-
mitia alios rogatores, qui id agerent quod diximus, cum ex iis locis, quos
modo citauimus ex orationibus post reditum in Senatu, & in Pisonem, in-
telligi potest: siquidem præter Pub. Lentulum, à quo habebantur comitia,
fuisse alios rogatores ex Senatu principes uiros, diserte scribitur: tum uero
ex secũdo de Diuinatione, ubi Cicero ita scribit: At aruspices diuini, quos
C cum Tib. Gracchus propter mortem repentinam eius, qui in prærogatiua
referenda subito concidisset, in Senatum introduxisset, non iustum rogato-
rem comitiorum fuisse dixerunt. Primum uide ne in eum dixerint qui ro-
gator Centuriæ fuisset: is enim erat mortuus. Ex eo loco planum est præ-
ter Tib. Gracchum, à quo illa comitia habebãtur, fuisse & alium quendam
Centuriæ rogatorem, quem primum rogatorum appellat secundo de Nat.
deor. Ac si tempus inspicias quo illud factum est, uidebis multo tempore
id fuisse, antequam tabella suffragium ferri à populo cœptum esset: quo tem
pore diribitoribus non opus erat, sed eo solum qui rogaret suæ Centuriæ
D sententias, quas postea referret. De hoc rogatore intelligi debet locus Cice-
ronis libro secundo de Orat. ubi ait: Ex eodem hoc uetus illud est, quod
aiunt Maluginensem illum M. Scipionem cum ex Centuria sua renuncia-
ret Acidinum Consulem. Qui igitur colligebant centuriatim suffragia
prius uoce, postea tabellis, ij rogatores appellabantur. Qui uerò habebat co
mitia, uniuersum populum rogabat antequam in suffragium mitteret, &
rogator comitiorum dicebatur. Custodes uerò eo munere fungi solitos
quod diximus, & fuisse à diribitoribus rogatoribúsque diuersos, ex iisdem
illis locis quos citauimus, demonstrari potest: & ipsius uerbi uis ostendit eo
E custodes appellatos, quòd in comitiis uelut obseruatores adhiberentur, ne
quid fraudis admitteretur. Cuius rei exemplum extat apud Plutarchum in
uita Catonis Vticensis, ubi ait Catonem in petitione Aedilitatis M. Fauonij
cum adesset comitiis animaduertisse tabellas omnes, quæ ministrabãtur po
pulo, una manu esse scriptas: ex quo fraudem intellexit ad deiiciendum Fa-
uonium factam, ideóque Tribunos appellasse, à quibus dirempta sunt co-
mitia. Et Cicero secũda oratione in Rullum: Quis tribus quas uoluit uo-

» cauit, nullo custode sortitus? Ex quo loco intelligitur id quoque in mu- F
nere custodum fuisse, ut uiderent ne quid magistratus etiam ipsi in sortiendo fraudis admitterét. Erat uero, & hoc præterea munus custodum, ut post lata suffragia, in quibusdam tabulis, numerum sententiarum punctis notarent: id quod ego Cicerone auctore affirmo. Scribit enim post reditum in
» Senatu, de Pisone loquens: Tu misericors me affinem tuum, quem comi-
» tiis prærogatiuæ primum custodem præfeceras, quem Calend. Ian. tertio lo-
» co sententiam rogaras, constrictum inimicis Reip. tradidisti: Et in Pisoné:
» Erat non solum domus mea, sed totum palatium Senatu, equitibus Ro-
» manis, ciuitate omni, Italia cuncta refertum: cùm tu non modò ad eum Ci G
» ceronem (mitto enim domestica quæ negari non possunt, hæc commemo
» ro quæ sunt palàm) non modò inquam, ad eum cui primam comitiis tuis
» dederas tabulam prærogatiuæ, quem in Senatu sententiam rogabas tertiũ,
» nunquam aspirasti: sed omnibus consiliis, quæ ad me oppugnandum para-
» bantur, non interfuisti solum, sed etiam crudelissime præfuisti. Ex horum locorum collatione hoc primum intelligi potest, quem uno loco appellauit primum custodem prærogatiuæ, alio loco interpretari eum cûi prima data esset tabula prærogatiuæ. Tum illud inde apparet tabulam hanc à Pisone candidato Ciceroni datam fuisse. Vnde perspicuum est non posse illo lo H
co intelligi tabulam suffragij, quam in cistam coniiceret Cicero. Nam præter id quod diribitorum erat tabellas ministrare, non candidatorum, quomodo potuit Piso scire Ciceronem in prerogatiua Centuria suffragium dicturum? præsertim cum sorte fieret prærogatiua, nec posset nisi in una quadam sua Centuria quisquam suffragium ferre. Quam ergo tabulam Ciceroni Piso dederat, ea ad aliũ usum data erat: nempe ut in ea colligeret quot sententiis à prærogatiua Consul renunciatus esset. Et quoniam tantum intererat à prærogatiua renunciari, ut fere semper prærogatiuam reliquæ Cen
turiæ sequerentur: idcirco ut ne hic fraus ulla fieret, solebant candidati cu- I
stodem præficere suum quẽdam amicum, & uirum grauem. Nam cur aliis candidatis non liceret idem facere quod Pisoni licuit, nulla ratio adferri potest. Itaque existimo à singulis candidatis dari solitas singulas tabulas quibusdam suis amicis: qui notarent in sua quisque tabula numerum suffragiorum quibus sui candidati creati essent. Numerus autem ille punctis notabatur: unde fit, ut reperiamus sepe apud Ciceronem puncta pro suffragiis:
» ut pro Plancio: An, inquit, unà fieri potuerunt, si unà tribus non tulissent:
» cum nonnullas punctis pene totidem? Et paulo pòst: Nam quod questus
» es plures te testes habere de Volitinia, quàm quot in ea tribu puncta tuleris. K
» Et pro Murena: Admonitus re ipsa recordor quantum hæ quæstiones in
» Senatu habitæ punctorum nobis Serui detraxerint. Et apud Asconium in
» orat. pro Scauro: Scaurus absolutus est, sed ita, ut à tribus tribubus damna-
» retur, à 32. absolueretur, & in eis pauca puncta inter damnationem, & abso-
» lutionem interessent. Vt uero prærogatiuæ Centuriæ præficiebatur à candidato primus custos, ita aliis Centuriis alij præficiebantur custodes. Quod

uel

A uel ex iisdem illis uerbis intelligi poteſt. Neque enim Cicero primum cuſtodem, primam tabulam diceret, niſi alij quoq; cuſtodes, aliæ tabulæ fuiſſent. Et quanquam in comitiis legum cuſtodes erant, ſicut in comitiis magiſtratuum, ut ex eo apparet quod comitia illa in quibus Cicero ait Senatores fuiſſe rogatores, diribitores & cuſtodes, habebantur ad legem de reditu eius ferendam: attamen hoc diuerſum fuiſſe exiſtimo, quod in comitiis legum, in una Centuria duo modò cuſtodes eſſe poſſent: quorum unus notaret quot ſuffragiis lex antiquaretur, alter quot iuberent: niſi ab uno cuſtode utrunque fieri dicamus. Quod tamen, ut ſecus exiſtimem facit, quod ſi uni B cuſtodi tabulæ committerentur, facile ei fuiſſet ementiri numerum ſuffragiorum, ut qui ſolus ea numeraret, ſi in alterutrā potius partem inclinaſſet. Vt omittam ueriſimilius eſſe, ſicut in comitiis magiſtratuum uni cuſtodi una tabula dabatur, in qua unius nominis ſuffragia colligeret, non autem in unam tabulam omnium candidatorum ſuffragia coniiceret: ita in comitiis legum dari ſolitā cuique cuſtodi unam tabulam, in quam alterius modo partis ſuffragia colligeret. At in comitiis magiſtratuum unius Centuriæ ſuffragiis deſcribendis tot cuſtodes erant quot candidati, quemadmodum ſupra demonſtrauimus. Poſtremò illud conſiderandum eſt, quod Cicero in C Piſonem ita ſcribit: Hoc certè uideo, quod indicant tabulæ publicæ, uos rogatores, uos diſtributores, uos cuſtodes fuiſſe tabularum: & quod in honoribus ueſtrorum propinquorum non facitis, uel ætatis excuſatione, uel honoris, id in ſalute mea nullo rogante uos ueſtra ſponte feciſtis. Ex eo enim loco intelligitur non fuiſſe id perpetuum, ut Senatores primarij in comitiis rogatorum, diribitorum, & cuſtodum munere fungerentur: ſed ſi quando uellent comitia omni nō modò fraude carere, ſed etiam ſuo miniſterio cohoneſtari: uel quia res magna ageretur, uel quia id honori alicuius tribuerent. Cum autem ætatis & honoris excuſationem allegari dicit, ſignifi- D cat iuuenum fere hæc munera eorúmque, qui adhuc honoribus functi nō erant, fuiſſe. Ac magiſtratuum quidem comitiis cuſtodes ab ipſis candidatis præficiebantur, ut ex iis quæ ſupra diximus apparet. Rogatores uerò ante tabellas quidem populo datas, ex ipſis deſumebātur Centuriis aliqui uiri graues, non ab ipſis candidatis præficiebantur. Nam ex eo loco ſecundi de oratore, quem citaui, apparet M. Scipionem, qui rogator erat iis comitiis, quibus L. Manlius Acidinus deſignatus eſt Conſul, fuiſſe ex illa ipſa Centuria cuius ſententiam renunciabat. Scribit enim Cicero: Cum ex Centuria ſua renunciaret Acidinum Cōſulem. At poſt tabellarias leges latas, rogati opi- E nor ab eo qui comitia habiturus erat, operam ſuam publice in ea re præſtabant ij homines, quos bona fide ſuffragia collecturos exiſtimaſſet: uel ſua ſponte id honori amicorum tribuebant aliqui uiri graues. Quod idem ut de diribitoribus ſentiam, eò adducor, quod non quemadmodū præconum erat ordo quidam ac uelut collegium ſodalitáſue, quibus hoc erat munus proprium, ut præconium facerent, ita diribitorum ordo, cui hoc modo incumberet, ut tabellas populo diriberent: ſed ipſi interdū Senatores hoc mu-

nus suscipiebant, ut ex iis quæ diximus planum est. Quod uero ait Cicero, F
sua sponte nullo rogante Senatores id suscepisse, argumento est liberum uoluntariúmque id munus non certum ac necessarium quibusdam hominibus fuisse. Quod tamen postea uidetur ab Augusto certis quibusdam hominibus ex equestri ordine attributum. Scribit enim Plinius lib. 33. cap. 2. de decuriis equitum ab Augusto institutis: Decuriæ quoque ipsę pluribus discretę nominibus fuere, Tribunorum æris, & selectorum, & iudicũ: præter hos etiamnum nongenti uocabantur ex omnibus selecti ad custodiendas cistas suffragiorũ in comitiis. Tum uerò ex iisdem illis Ciceronis uerbis colligo non sorti id relictum fuisse, ut quibus sorte obtigisset, hi operam G
suam in ea re præstarent, sed uoluntati relictum fuisse: ita ut existimẽ omnibus comitiis rogatores & diribitores fuisse, quos ipsi magistratus, ac potissimum qui erat habiturus comitia, sibi notos homines ex omnibus ordinibus, sed maxime ex Senatu desumptos, rogasset ad id munus centuriatim fungendum: nisi si quando id honori alicuius tribuissent principes Senatus uiri, ut peragere ista uellent: sicut factum ait Cicero iis comitiis, quibus lex de eius reditu lata est. De custodibus uerò, qui in comitiis legũ essent, idem quod de rogatoribus & diribitoribus fieri sentio: ut nisi sua sponte uiri aliqui grauitate insignes id muneris suscepissent, rogarentur ab eo qui haberet comitia, aut alio magistratu, qui ut lex acciperetur uel antiquaretur laboraret, qui custodes in iis comitiis essent. In iis ego fortasse falli possem: sed tamen uel coniecturis uti malo, quàm non attingere id quod requiri à me posset: ut alios excitem ad inquirendam certioribus argumentis ueritatem. H
Præcones restãt, quos perspicuum est Romæ certos quosdã homines fuisse, qui faciendo præconio quæstum facerent. Hos ego comitiis reperio adfuisse, primùm ut classes uocarẽt. Scribit enim Dionysius libro decimo: Postquam dies comitiorum uenit, & præco primam classem uocauit. Deinde post descripta singularum Centuriarum suffragia, ut magna uoce pronunciarent quæ esset illarum sententia. Cicero lib. 7. in Verr. Tu cum Prætor renunciatus es quoquomodo (mitto enim & prætereo quid tum actum sit) sed cum esses renunciatus, ut dixi, non ipsa præconis uoce excitatus es, qui te toties seniorum iuniorúmque Centuriis illo honore affici pronunciauit. Et in sec. orat. in Rull. Itaque me non extremæ tribus suffragiorum, sed primi illi uestri concursus, neque singulę uoces præconum, sed una uoce uniuersus populus Ro. Consulem declarauit. Et pro Milone: Meminit etiam sibi uocem præconis modo defuisse, quam minime desiderarit: populi uero cunctis suffragiis, quod unum cupierit, se Consulem declaratum. Et apud A. Gelliũ lib. 12. cap. 8. de cẽsura Aemilij lepidi, & Fuluij Flacci ita scribitur: Postea populus Ro. eos simul Censores facit. Atque illi ubi uoce præconis renunciati sunt, ibidem in campo nondum dimissa concione, ultro uterque, & pari uolũtate coniuncti complexíque sunt. Ex quo A. Gellij loco, & superiore Ciceronis ex orat. pro Milone, concludi potest non modo singularum Centuriarũ, ut quæque suffragium dixisset, sententiam à I K

præconibus

A præconibus pronunciari ſolitam, quemadmodum ex ſuperioribus locis intelligitur, ſed etiam poſt lata omnia ſuffragia, rurſum quid populus uniuerſus iuſſiſſet, uoce præconis declarari. Sequitur nunc, ut de perſonis agamus quæ magiſtratuum modò comitiis conueniunt, non etiam legum ac iudiciorum. Id quod ad candidatos pertinet. Erant autem candidati, qui magiſtratum aliquē petebant: ſic dicti à toga candida, quam geſtabant qui ſe magiſtratum petere profeſſi eſſent. Cuius rei ſi probatio requiratur, extat apud Valer. Max. lib. 4. cap. 5. ubi mentio fit de Cn. Scipione Africani ſuperioris filio, & Cicereio ſcriba competitoribus Præturæ. Cæterum crimen eius in
B ſuam laudem Cicereius conuertit. Nam ut uidit omnibus ſe centuriis Scipioni anteferri, templo deſcendit, abiectáque candida toga competitoris ſui ſuffragatorem agere cœpit. Et Plinius lib. 7. cap. 34. Scipio Naſica in toga candida bis repulſa notatus à populo. Et T. Liuius lib. 7. Decad. 3. de M. Liuio Salinatore ita ſcribit: Vnus eam rem in ciuitate, is cui deferebatur honos, abnuebat: leuitatem ciuitatis accuſans. Sordidati rei non miſertos, candidam togam inuito offerre. Et lib. 7. Dec. 4. de Catone Cenſuram petente ſcribit: M. Cato ante alios teſtes conſpiciebatur: cuius auctoritatem perpetuo tenore uitæ partam, toga candida eleuabat. Et libro nono
C eiuſdem Dec. Q. Fuluius Flaccus quia Aedilis Curulis deſignatus erat ſine toga candida, ſed maxima omnium contentione petebat. Ex iis opinor locis ſatis apparet inde appellatos candidatos, qui magiſtratus ambibant, quòd candidam togam induti peterent. Verùm ex eo Liuij loco, quem poſtremum citaui, apparet inde excipi eos qui iam deſignati eſſent: qui ſi alium magiſtratum peterent, ſine toga candida petebant. Eſt autem & illud obſeruandum quod ſcribit Plutarchus in uita Coriolani, & in Problem. Catonem ſcriptum reliquiſſe, fuiſſe in more ut candidati ſine tunica uenirent ad ſupplicandum populo, illa ſola toga candida, eáque recincta, induti.
D Cuius rei Plutarc. has dicit fuiſſe cauſas. Vel ne in ſinu geſtarent numos quos populo diuiderent, itáque per corruptionem magiſtratum aſſequerentur: uel potius, ut dignos magiſtratu non genere, non opibus, non gloria, ſed uulneribus & cicatricibus populus iudicaret: quæ ut ab iis conſpicerentur quos ambiendo prenſabant, ſine tunica ad petendum deſcendebant: uel ut perinde huiuſmodi nuditate ſupplicum habitum oſtenderent, atque ſe prenſando, rogando, ſalutando populo ſummittebant. Ex quibus uerbis intelligimus candidas illas togas à candidatis ita geſtari ſolitas, ut populo conſpicua eſſe poſſent partium corporis uulnera, cicatricéſue. Nec
E moueri eo debemus, quod eſt apud T. Liuium lib. 4. 1. Decad. à Tribunis pleb. legem eſſe perlatam, ne cui album inueſtimentum (ſic enim legendum eſſe ex manu ſcriptis codicibus affirmat Beatus Rhenanus) addere petitionis cauſa liceret. Hac enim lege aliud nihil cautum fuiſſe intelligo, quàm ne liceret cum toga candida aliam ueſtem induere: ad uitandam ſcilicet omnem ex geminis ueſtibus ſuſpicionem ambitus. Neque enim hac lege uetari exiſtimo, ut candidati togam albam non induerent, ſed ne

inueſtire albam ueſtem liceret, hoc eſt,ſupra alias ueſtes candidum indu- F
mentum adiicere. Atque ita lex hæc iubere id uidebitur,quod nos ex Plu-
tarcho citauimus: ut ſcilicet candidati unicam ac ſimplicem togam can-
didam,cum ad ſupplicandum populo uenirent, induerent. Aut ſi hac le-
ge prohibitum eſſe uelimus, ne omnino ullam ueſtem candidam indue-
rent petitionis cauſa, poſtea aut abrogatam fuiſſe eam legem, aut negle-
ctam à candidatis exoleuiſſe,nobis dicendum erit. Hi candidati ſuam qui-
dem petitionem, uel biennio ante incipiebant quàm magiſtratum inire
poſſent:ut apparet ex eo capite legis Tulliæ à Cicerone Conſule latæ, quod
citatur in orat.pro Seſtio & in Vatinium: quo capite uetabatur ne gladia- G
tores eo biennio,quo quis petierit aut petiturus ſit, dare liceret: tum uerò
in prima epiſt.ad Attic. Cicero oſtendit ſe petere Conſulatum incepiſſe iis
comitiis,quibus non ipſi ſuíue competitores deſignandi eſſent,ſed alij qui
eſſent magiſtratus proximo anno, quo ſua haberentur comitia. Vnde ap-
paret inter initium petitionis & deſignationem, unum modo annum in-
teriectum fuiſſe: ſed quia in alios Conſules petitionis principium, in a-
lios deſignatio incurreret, propterea biennium dici. Nam & ex oratione
ſec.in Rullum,intelligimus lege id cautum fuiſſe, ne liceret poſtquā unum H
magiſtratum geſſeris, alium niſi interiecto biennio gerere. Illic enim ſuo
ac legitimo anno dicit Cicero ſe factum Conſulem, quòd biennio poſt-
quam Prætor fuerat, Conſul fuerit. Quod idem ipſe in Bruto ait:& libro
„ decimo epiſt. quæ familiares inſcribuntur,ad Furnium ita ſcribit: Quod
„ eo facilius nobis eſt, quòd non eſt annus hic tibi deſtinatus, ut ſi Aedilis
„ fuiſſes,poſt biennium tuus annus eſſet. Quanquam autem petitionem
ſuam tanto tempore ante adornarent, tamen non eſt exiſtimandum iam
tum indutos candida toga ſupplicaſſe populo:ſed eo tātum anno uere can-
didati erant, quo aut deſignari, aut repelli ſuffragiis populi oportebat: & is I
proprie annus petitionis dicebatur, ut Cicero in eadem epiſtol.quam mo-
do citauimus, oſtendit. Nam & pro Cælio mentionem facit duorum an-
norum qui inter Præturam ſuam, & Conſulatum fuerunt, ſed tamen po-
ſteriori tantum ſuam petitionem Conſulatus attribuit. Verum nec toto il-
lo anno, nec longo tempore ante ſua comitia exiſtimo candidam togam
geſtaſſe,ſed poſt edicta modò comitia. Iis enim indictis qui petere uellent,
profiteri ſe candidatos oportebat: alioqui niſi intra legitimos dies profeſ-
ſi eſſent ſe petere, ratio eorum haberi comitiis non poterat. Quæ ne fin-
gere uideamur, auctores laudabimus,ex quibus hæc ita eſſe fiet manife- K
„ ſtum. Saluſtius in coniuratione Catilinæ: Poſt paulò Catilina pecunia-
„ rum repetundarum reus, prohibitus erat Conſulatum petere, quòd intra
„ legitimos dies profiteri nequiuerit. Et T. Liuius libro quarto primæ Dec.
„ Comitia Tribunis Conſulari poteſtate tribus creandis indicuntur: qui-
„ bus indictis, extemplo quicunque aliquid ſeditioſe dixerat aut fecerat,
„ quam maxime Tribunitij & prehenſare homines, & concurſare toto fō-
„ ro candidati cœpere. Et lib.7.eiuſdem Decad. Cæterùm cum Cenſoribus
creandis

A creandis indicta comitia essent, professus se petere Censuram C. Martius Rutilius, concordiam ordinum turbauit. Ex iis locis inter se collatis apparet post indicta comitia, ita se petere profiteri solitos, si togam candidam induti ad supplicandum populo uenirent. Quod de præsentibus intelligi uolo. Nam etiam absentes poterant, tametsi eorũ ratio haberi nõ posset, se petere profiteri: ut indicat Cicero sec. in Rullum, cum ita inquit: Pręsentem tantum profiteri iubet, quod nulla alia in lege unquam fuit, ne in iis quidem magistratibus quorum certus ordo est. Illam uerò absentum professionem intelligo, eorum in concione populi nominationem, & magi-
B stratus deinde per amicos ad populum supplicationem, ut de Cæsare factum scribit Appianus libro secundo bell. ciuil. Vt uerò credam huiusmodi professionem in candida toga fieri solitam, postquam edicta essent comitia, non modo ex iis quæ paulo ante citauimus adducor, sed etiam ex eo, quòd in historia reperio eos qui in prouinciis erant, ad petitionem Consulatus si uenire uellent, satis habuisse, si post edicta comitia uenissent. Vt Cæsar cum ex Hispania ad petendum Consulatum uenit, edictis iam comitiis urbem ingressus est, ad petendum ut scribit Sueto. Et Marius ad primi Consulatus petitionem ex Africa decessit, cum duodecim dies superessent
C ante comitia si Plutarcho credimus: & in itinere septem (ut idem ipse ait) diebus consumptis, petitione quinque dierum Cõsulatum obtinuit. Adornabant igitur suam petitionem multo ante tempore qui magistratus petebant: ídque aut per se aut per amicos: sed professos petitionem suam ante edicta comitia nusquam reperimus. Quæ professio quoniam induta toga candida fiebat, idcirco in eam opinionem uenimus, tametsi candidati μεταφορικῶς uocarentur, qui quocunque tempore magistratum ambirent, proprie tamen post edicta comitia fuisse candidatos. Neque uerò in professione existimo satis fuisse candidam togam induere, sed etiam solenni ad popu-
D lum nominatione, quæ in concione ab aliquo magistratu data fieret. Nam si præsens Q. Fuluius Flaccus professus est se petere Præturam absque toga candida, quia prætextam ferre Ædilem eum oportebat, relinquitur profiteri aliud fuisse, quàm candida toga accepta petere magistratum. Vt omittam quod absentes profiteri poterant: quæ sine toga candida professio necessario fiebat. Nominis autem editione opus fuisse hinc colligo, quòd T. Liuius lib. sexto Decad. 3. de Proconsule in Hispaniam mittendo, ita scribit: Diem comitiis Consules edixerunt: primo expectauerant, ut qui se tanto imperio dignos crederent, nomina profiterentur. Quia enim Liuius illic nomen pro-
E fiteri dicit, quod alibi simplici uerbo, profiteri, dicere solet, argumento est in petitione sua profitenda, nominis sui datione opus fuisse. Quòd si hanc nominis editionem ostendamus non fuisse apud magistratus actáue publica nominis dationem, reliquum erit apud populum fieri solitam huiusmodi nominationem. Et quoniam ad populum uerba facere priuatus non poterat, nisi potestate dicendi à magistratu facta, restat ut dicamus solennem illam candidatorum professionem ad populum fieri, data ab aliquo magi-

E

ſtratu concione. Cur uero exiſtimem profeſſionem non fuiſſe ſui nominis F
apud Conſules dationem,ea cauſa eſt,quòd ſæpe in hiſtoria reperimus Con ſules abſentes comitia edixiſſe,nec in urbem ueniſſe,niſi aut quo die erant habituri comitia,aut paulò ante. Vt lib.4.Decad.3.de Q.Fabio Conſule ita
" ſcribitur: Inde Romam comitiorum cauſa ueniens, in eum diem quem
" primum comitialem habuit,comitia edixit: atque ex itinere præter urbem
" in campum deſcendit. Et lib. quinto Decad. 4. M. Fuluius Prætor literas
" mittit ad Conſulem,ſenatui placere Romam reuerti,& ex itinere præmitte-
" re edictum,quo comitia Conſulibus creandis ediceret : paruit his literis
" Conſul,& præmiſſo edicto Romam uenit. Si igitur eius fuiſſet,cui comi- G
tia habendi ſors obtigerat,nomen eorum recipere qui ſe candidatos profitebantur :.id autem non poſſet apud abſentem Conſulem fieri : neceſſe eſt,ut dicamus, ſtatim edictis comitiis non potuiſſe illos candidatos petitionem profiteri, imo non ante diem comitiorum in ipſo campo profeſſos fuiſſe. Quod ſi abſurdum eſt, relinquitur ad profitendam petitionem non fuiſſe opus à Conſulibus nomina candidatorum recipi. Iam uero ſi profeſſos reperimus multos,quorum tamen nomen ſe accepturum negabat Conſul,nonne apertum eſt in profeſſione non fuiſſe opus nomen à magi-ſtratu recipi ? Et ſi nihilominus profeſſi dicantur, quorum rationem ha- H
bendam non eſſe iudicatum eſt, nónne apparet ut profeſſus quis dicatur, non oportuiſſe nomen eius actis publicis receptum eſſe ? Cuius enim nomen receptum erat,eius rationem haberi oportebat. Scribit Aſconius Catilinam ex Africa reuerſum, profeſſum fuiſſe Conſulatum ſe petere : & tamen rationem eius haberi non poſſe iudicatum eſſe. Et C. Martium Rutilium ſcribit T. Liuius Cenſuram petere profeſſum: & tamen ſubiicit Conſules negare ſe rationem eius habituros. Apud Val.Max.libro tertio cap.ultimo ſcribitur,M.Palicanum petitionem Conſulatus profeſſum fuiſſe: Caium tamen Piſonem Coſ.in concione populi negaſſe rationem eius ſe ha- I
biturum. Vt ergo quis profeſſus diceretur,non erat opus nomen eius receptum eſſe à magiſtratu, ſed ſatis erat apud populum per ſe aut per amicos oratione declarare uelle ſe magiſtratum populi beneficio obtinere. Merito enim fiebat,ut quoniã magiſtratus,beneficia mera populi erãt,apud populum petitionis profeſſio fieret:quæ nihil aliud erat quàm publica ac ſolẽnis uolũtatis ſuæ declaratio de magiſtratu,ſi populus ita uellet,obtinẽdo.Candida autẽ toga petitionis ſignũ erat, ut à populo dignoſcerentur qui ambirent magiſtratus. Quandiu enim retinebatur toga candida,tandiu perſtare in petitione: ea depoſita, & petendi uoluntatem depoſuiſſe candidati cen- K
ſebãtur.Id quod ex hiſtoria Cicerei ſcribæ quã ſupra ex Val.Max.citaui,intelligi poteſt.Abiecta enim cãdida toga,cũ iam prope deſignatus eſſet Prętor,à petitione ſe deſiſtere declarauit.Ex iis quę diximus,apparet profiteri in cãdida toga petitionẽ nemini prohibitũ fuiſſe : quãdoquidẽ populo in cãdida ueſte ſupplicare cuiuis liberũ erat, qui ſe à populo obtinere poſſe ſperabat:ſed tamẽ non ſemper habebatur ratio eorũ qui profeſſi eſſent. In quo

magiſtratuum

A magiſtratuum ac Senatus iam cognitio locum habebat. Ne enim populus magiſtratum alicui mandaret indigno, aut contra leges, publice intererat conſiderari candidatorum cauſas à magiſtratibus, & conſilio publico: quæ deinde ad populum allegatæ, efficiebant, ut eorum tãtum qui digni eſſent, rationem comitiis habere uellet. Ac ſæpe etiam contra populi ſtudia manifeſta, magiſtratus iudicio, aut Senatus decreto excludebãtur ſuffragiis populi nonnulli candidati. Horum omnium exempla paſſim in hiſtoria reperiuntur. Aſconius ſcribit L. Volcatium Conſulem aduocaſſe cõſilium publicum, an Catilinæ, qui petitionem Conſulatus profeſſus erat, rationẽ habere deberet: ac Senatũ decreuiſſe rationem eius haberi non poſſe. Vnde apud Saluſtium de eadem re ſcribitur, Catilinam reum repetundarum prohibitum eſſe Conſulatum petere. Quod uero ſcribit Saluſtius Catilinam profiteri nequiuiſſe, non repugnabit cum eo quod dicit Aſconius Catilinam profeſſum, ſi apud Saluſtium ſumatur, cum effectu profiteri, quod dicit Catilinam profiteri nequiuiſſe. Cuius enim ratio nõ eſt habita, tantundẽ effecit profitendo, ac ſi profeſſus non eſſet. Itaq; profeſſus eſt Catilina, ut ait Aſconius, ſed non eſt profeſſus cum effectu, ut ſignificat Saluſtius. Cicero in Bruto ſcribit de C. Seruilio Glaucia iudicatum eſſe, rationem eius haberi

B

C comitiis Conſularibus non licere. Et T. Liuius lib. 9. Decad. 4. ſcribit L. Porcium Coſ. ad Senatum retuliſſe, an habere deberet rationem Q. Fuluij petẽtis Præturam. Et apud Val. Max. legimus contra ſtudia Tribunorum pl. ac populi C. Piſonem Coſ. perſeueranter negaſſe, & in concione populi palàm prædixiſſe, rationem ſe M. Palicani ſeditioſi ac turbulenti hominis comitiis Conſularibus non habiturum. Et Conſules apud Liuium lib. 7. Dec. 1. negãt ſe rationem habituros C. Martij comitiis Cenſoriis. Et lib. 5. Dec. 3. negant Tribuni pl. propter ætatem habendam eſſe rationem P. Scipionis petẽtis Ædilitatem. Et lib. 2. Decad. 4. ſcribit Liuius, Tribunos pl. impedire comitia,

D quod nollent rationem haberi T. Quintij Flaminij. Cõſulatum ex Quęſtura petentis, rémque ad Senatum eſſe reiectam: qui populo permiſit in ea re libera ſuffragia. Quod uerò ſupra negauimus à Cõſule, qui habiturus eſſet comitia, nomen candidatorum non recipi, ad id tempus non pertinet, quo in campo habebat comitia: ſed ad initium petitionis in candida ueſte, & ad ſimplicem profeſſionem. Nam qui ex candidatis digni uidebãtur, quorum ratio haberetur, eorum nomen Conſul recipiebat, hoc eſt populi ſuffragio permittebat, ut ex iis deſignaret, quos uellet: adeóque eum nomen candidatorum recipere oportebat, ut omnino ſuffragio populi excluderetur,

E cuius nomen non recepiſſet: ac ſi quem populus deſignaſſet, cuius nomen accipere nollet, nihil eo deſignando populus perficere poſſet: quando ei liberum eſſet populi concilium dimittere cum uellet. Vnde apud Valerium legimus C. Piſonem Cõſulem à Tribunis pro roſtris interrogatum, an ſi M. Palicanus ſuffragiis populi Conſul crearetur, eum renunciaturus eſſet: libere reſpondiſſe, non renunciabo: eóque reſponſo factum eſſe, ut Palicano Conſulatus eriperetur. Et apud Liuium lib. 10. Decad. 1. Q. Fabius cum

à populo Consul fieret, quia negauit se sui rationem habiturum, Consul factus non est. Et lib.4. Decad.3. Q. Fabio Max. comitia habente T. Octacilius & M. Regulus Consulatu deiecti sunt, quia nomen eorum ante recipere noluerit, quàm orationem ad populum habuisset, qua persuasit ut alios meliores belli duces crearet. Et lib.9. Decad.4. de Q. Fuluio ita scribitur: Hæc uerò tam obstinata uox tantum ei fauoris accendit, ut haud dubius Prætor esset, si Consul accipere nomen uellet. Sane post latas leges tabellarias, quia de publico suppeditabantur tabellæ suffragij: iam ante comitia, candidatorum nomina publice recepta esse oportebat, ut nomen eorum publica auctoritate in tabellis scriptum populo daretur. Sunt etiam hic notàdi duo loci, quorum unus est T. Liuij, alter Ciceronis. Lib.3. Dec.1. Liuius scribit: Postquam comitia Decemuiris creandis in trinundinum indicta sunt. Cicero in epist. ad Tyronem undecima de Cæsare ita scribit: Ad Consulatus petitionem se uenturum: nec se iam uelle absente se rationem haberi sui: se præsentem trinundinum petiturum. Ex iis enim locis intelligitur ordinarium fuisse, ut post edicta comitia trinundini spatium relinqueretur ante diem comitiorum: partim ut ad eam diem populus undique ex Italia conuenire posset, partim ut candidati populo frequentiori, & non modò urbanæ, sed etiam rusticanæ multitudini supplicare possent. Atque ego de illo trinundini spacio intelligo illos legitimos dies, intra quos profiteri non potuisse Catilinam scribit Salustius. Quia enim reus erat Catilina, nec poterat intra trinundini spacium iudicium eius perfectum esse, propterea intra legitimos dies profiteri non poterat. Quomodo enim candida toga ei conuenisset, quem iudicij tempore sordidatum esse oportebat? Ex his consequens est, quoniam candidati post edictum candidam togam sumebant, quam post comitia deponerent, si modò ad diem præstitutum comitia fierent, ordinarium fuisse, ut non multo plus quàm trinundini spacio uere candidati essent, hoc est, candida toga induti. Causas cur candidatorum interdum ratio non haberetur, multas fuisse reperio. Vna erat in ætate. Quia enim lex erat, qua certi quidam anni constituti erant, ante quos non liceret magistratum capere: ea erat legitima causa cur ratio alicuius nó haberetur, si ante annos lege constitutos ad petendum magistratum descenderet. Ea lex lata est primum Cósulibus A. Posthumio Albino, C. Calphurnio Pisone anno urbis D.LXXIIII. à L. Iulio Tribuno pl. de qua T. Liuius lib.10. Decad. quartæ ita scribit: Eo anno rogatio primũ lata est à L. Iulio Tribuno pleb. quot annos nati magistratũ peterent caperéntque: inde cognomen familiæ inditum, ut Annales appellarentur. At enim Liuius qui anni essent cuique magistratui destinati, non dicit: nos ex obseruatione antiquitatis eruere id conabimur. Hoc primum ex fragmento Polybij, quod extat de eius libro sexto de Republica, constat nulli ciuium Romanorum licuisse ullum magistratum urbanum gerere, qui decem annos non militasset. Erant autem adolescentes Romani in toga prætexta usque ad 17. annum: quo anno togam puram eandémque uirilem accipiebant, ut appa-

ret

A ret ex Suetonio in Augusto. Itaque in uiros recepti militaris ætatis tum esse incipiebant. Nam & T. Liuius lib. 5. Decad. 3. ostendit anno septimo & decimo fuisse ætatem militarem. Etenim inopia iuniorum dicit creatos Triũuiros, qui undique ingenuorum copiam conquirerent, eósque etsi nõdum militari ætate essent, milites facerent, si modo satis roboris ad ferenda arma habere uiderentur. Tum paulo pòst, quos uocarat nondum militari ætate natos, appellat minores septem & decem annis. Vnde necessario efficitur militarem ætatem fuisse anno 17. ex qua etiam ætate iuniores in classibus uocabantur. Quare ut decem annua stipendia omnibus ciuibus Ro. necessaria,

B ut etiam docet Plutarch. in uita C. Gracchi, numeremus, relinquitur ante septimum & uigesimum annum magistratum urbanum gerere non licuisse, nisi quis legibus solueretur: quemadmodum de Pompeio, Octauiano, Africano, aliísque permultis factum fuisse legimus. Porro autem legibus annalibus ætas Consularis erat quadragesimus tertius ætatis annus, ut ex
" Ciceronis quinta Philip. demõstrari potest. Scribit enim hoc modo: Quid
" Alexander Macedo, cùm ab ineunte ætate res maximas gerere cœpisset, nõ-
" ne tertio & trigesimo anno mortem obiit? quæ est ætas nostris legibus de-
" cem annis minor quàm Consularis. Erat igitur ætas Consularis, ut hinc

C perspicuum est, anno ætatis 43. Id quod ego sic accipiendum existimo, ut sit ille annus, quo primùm per leges Consulatum gerere liceret. Vnde fit, ut Consulatum petere liceret anno ætatis 42. ut gereretur anno 43. In quo etiã animaduertendum est, non oportuisse eos annos quos hic designamus, peractos fuisse: sed incipiente etiam anno 42. erat petitio legitima, ut satis esset intra annum sui Consulatus, uel quinto aut sexto mense incipere agere annum 43. Hoc ego ex historiæ obseruatione colligo. C. Cæsar auctore Macrobio natus est quarto Id. Quint. occisus autem est Idib. Martiis, cum esset natus, ut ait Plutarch. 56. annos. Hæc Plutarchi uerba sic accipienda sunt, ut an-

D nos tantum eum numerasse intelligamus quos habebat Cæsar, absque accessione aliquot mensium, quos præterea habebat. Cum enim occisus sit Idibus Mart. uerum non esset eum tum natum fuisse annos quinquaginta sex, cui quatuor prope menses deessent, ut plenos haberet quinquaginta sex annos. Agebat ergo septimum & quinquagesimum annum Cæsar cum occisus est iam inde à quarto Idus Iulij superioris anni. Verùm hunc annum non peregit: ob ídque Plutarc. ait eum tãtum 56. annos natũ fuisse, cum occisus est. Multum enim interest utrũ dicas uixisse aliquẽ quinquaginta annos, aut natum aliquẽ tot annos, mortẽ obiisse: an uero anno quinquagesi-

E mo obiisse. Id quod nisi obseruetur, sæpe uidebuntur historici inter se dissentire, qui maxime consentiunt. Veluti de Catone Vticensi Plutarch. scribit uixisse 48. annos, Florus in Epitome Liuij anno 49. expirasse. Vtrunque uerum est, quia Cato 48. annos integros tantum uixit, & cum ageret annum 49. sibi mortem consciuit: & quia iam accedebat ad principiũ quinquagesimi, propterea Appianus non male dicit, cùm ad annum quinquagesimum accederet, obiisse. Eadem diuersitas in ætate Ciceronis reperitur,

Plutarch.ait cum ille eſſet annus ætatis 64. Ciceronem occiſum. T. Liuius, F
& Aufiduis Baſſus apud Senecam, ſcribunt uixiſſe tres & ſexaginta annos.
Omnes uerum dicunt. Cum enim Cicero interfectus eſt, agebat 64. ſed tres
menſes defuerunt ad annum integrum. Nam Septembri menſe interfectus
eſt: natalis autem dies eius erat tertio Nonas Ianuar. non autem tertio Cal.
Ian. quemadmodum interpres Plutarchi male uertit. Sed hæc obiter dicta
ſint: ad Cæſarem redeamus. Agebat Cæſar 57. annum cum occiſus eſt. Si
igitur retro numeremus annos uſq; ad primum eius Conſulatum, reperie-
mus eum, quo anno erat Conſul, agere incepiſſe annum 43. ad quartũ idus
Quint. quæ eo anno fuerunt. Vnde ſequitur cùm ſuperiore anno deſigna- G
tus eſt, non ita diu cepiſſe agere annum 42. Neque uerò dici poteſt legibus
eum ſolutum fuiſſe. Nam Suetonio & Plutarcho auctoribus, ei petenti Se-
natus quantum poterat reſiſtebat: qui ſi legitimam hanc occaſionem pro-
hibendi ne peteret habuiſſet, non erat eam prætermiſſurus: tantum abeſt, ut
legibus eum ſoluere uellet. Ex his perſpicuum eſt, quæ à Cicerone dicuntur
de ætate Conſulari, ita eſſe accipienda, uti diximus quadrageſimum tertium
ætatis annum eſſe ætatem Conſularem, quia Conſul nemo eſſe poſſet ante-
quam ad id ætatis perueniſſet, ut annum 43. ageret, quo anno eſſet Conſul.
Quoniam autem lege annali definiebantur anni, citra quos non liceret ma- H
giſtratum petere: ut etiam Ouidius ſignificat in Faſtis:

Iura dabat populo ſenior, finitaque certis
Legibus eſt ætas, unde petatur honos.

Ex iis quæ di-
ximus concludi poteſt lege annali cautum fuiſſe: ut Conſulatum nemini
petere caperéque liceret, antequam ageret annum ætatis 42. Quocirca cum
Cicero in Rullum dicit anno ſuo ſe factum Cõſulem, & ſe petiiſſe cùm pri-
mum licitum ſit, ad annos ætatis non tam referri debet, quàm ad Præturam,
quam biennio ante geſſerat. Agebat enim Cicero annum 43. quando de-
ſignatus eſt. Itaque ſi ætatis tantum ratio habeatur, potuiſſet uno ante anno I
Conſul fieri. Sed quia Præturam non geſſerat, niſi anno 41. ætatis ſuæ: lege
autem cautum erat, ne uno geſto magiſtratu Curuli liceret aliũ gerere niſi
biennio interiecto: idcirco recte dicit ſe petiiſſe, & factũ eſſe Cõſulem, cùm
primum per leges licuit. Vt omittam non fuiſſe opus tam ſubtiliter annos
numerare Ciceroni: præſertim qui magnitudinem beneficij populi augere
uellet. Nam qui uno tantum anno tardius, quàm per ætatem liceret, factus
erat, nouus homo, non immerito ad populum oratorie dixit ſe factum eſſe
cum primum licuit. Quòd ad alios magiſtratus attinet, eruenda nobis eſt
aliunde ueritas, imprimiſque ex Cicerone, apud quem ita pro lege Manilia K
de Pompeio ſcriptum eſt: Quid tam ſingulare, quàm ut ex S.C. legibus
ſolutus Conſul antè fieret, quàm ullum alium magiſtratum per leges cape-
re licuiſſet? Pompeius cum deſignatus eſt primo Conſul, habebat 34. annos,
ut inquit Appianus, ſed agebat trigeſimum quintum, ut apparet ex ſuppu-
tatione annorum poſt Attilium Serranum & Seruilium Cæpionem Con-
ſules, quibus Conſulibus natus erat Pompeius prid. Cal. Octob. auctore Pa-
terculo

A terculo. Quod uerò dicit Cicero non licuisse Pompeio ullum magistratū capere, id ad Curules magistratus necessario referendum est. Neque enim uerum esset in Quæstura aut Tribunatu: siquidem Pompeius uel ante 27. ætatis annū decem annua stipendia iam habebat, postquam ætatem licebat Quæsturam petere. Vt omittam quod alios reperimus minus gratiosos ante hanc ætatem, cuius erat Pompeius, gessisse Quæsturam & Tribunatū. Cato enim trigesimo tertio anno Tribunus pl. fuit, Quæstor trigesimo. Cicero Quæsturā gessit anno 31. Necesse igitur est, ut uerba Ciceronis ad Curules magistratus pertineant. Ex quo concludendum est Curulium magi-

B stratuum ætatem legitimam fuisse post annum ætatis 35. Quoniam autem uidemus inter duos magistratus Curules biennium interiici debuisse, necessario efficitur si petitio Consulatus primum erat anno 42. & Præturæ petitionem fuisse anno 39. ut geri Prætura non posset, nisi eo anno in quem incurreret annus ætatis 40. Quare retroactis duobus annis, efficietur, legitimam ædilitatis petitionē nō ante annum ætatis 36. ut gereretur anno 37. Itaque Cicero rectè dicit Pompeium, qua erat ætate cum factus est Cōsul, non potuisse ullum Curulem magistratum capere: siquidem ei nō satis annorum esset, ut uel Aedilitatē capere posset. Neque tamen negauerim non

C modo Ciceronē ad ætatē Pompeij, & leges annales respexisse, sed etiam ad legem Corneliam, qua uetabatur maiores magistratus petere qui Quæstor non fuisset. Pompeius autem quæstor non fuerat: ut uel inde apparet, quod Senator in secundo triumpho non esset, sed ut Cicero ait, eques Ro. iterum triumphauit. In illa uero de ætate opinione magis eo confirmor, quòd Cæsar Aedilitatē petiit cum ageret 36. annum ætatis, eúmq; magistratum gerens cœpit ad quartum Id. Iulij agere annū 37. biennio autem pòst fuit Prætor. Neque enim existimo eum egregie ambitiosum hominem hos magistratus antè petiturum non fuisse, si per leges ei licuisset. Et Cato Vticensis

D postquam fuerat Tribunus pleb. anno 33. omissa Aedilitate, quæ inter necessarios magistratus lege Cornelia non erat, non antè Præturam petiit quàm ageret annum 39. Et Cicero cum Quæstor fuisset anno 31. Aedilitatē nō petiit nisi anno 37. Huc etiam pertinere potest historia Africani minoris, qui scribitur cum Aedilitatē peteret, quam legibus capere poterat, Consulatum quem capere nō posset, à populo legibus solutum obtinuisse. Cum enim ex historia constet eum mortem obiisse C. Sempronio Tuditano, & M. Aquilio Coss. cum ageret annum ætatis sextum & quinquagesimum: si retro numeres annos usque ad primum eius Consulatum, comperies 37. annū egisse

E cum designatus est primo Cos. Vnde efficitur ad hanc ætatem, fuisse legitimam Aedilitatis petitionē. In quo obiter animaduertendum est apud Florum in Epitome Liuiana mēdum esse in numero, cum dicit decem annis
" minorē fuisse Africanū, quàm ut Cōsul fieri posset. Legendū est enim, Quo-
" niā per 5. annos Consulē fieri minime licebat. Non, quemadmodū legitur,
" Quoniam per decē annos Cōsulē fieri minimè licebat. Id quod uel inde intelliges, quod cùm pater Scipionis L. Paulus triumphauit de rege Persa, ipse

Scipio maioris ætatis erat, quàm duo eius fratres qui eo anno mortui sunt: F
quorum tamen unus erat sedecim annorum, ut ait Plutar. Quoniam autem Scipio & Q. Fabius Max. ex priori uxore filij erant L. Pauli, probabile est Scipionem supra septendecim annos habuisse in triumpho patris. Atqui si octauum & decimum tantum ei tribuas, & numeres annos à triumpho L. Pauli usque ad primum Africani Consulatum, reperies Scipionem agere annum 38. eo anno, quo primum Consul fuit: qui est idem ille numerus quẽ inuenimus retro à morte eius numerando. Non igitur Scipioni deerant plus quàm quinque anni ad ætatem Consularem: unde fit ut sic omnino apud Florum legendum sit. Ex iis quæ diximus, perspicuum est legibus an- G
nalibus Ædilitiam ætatem fuisse anno 37. Prętoriam, anno 40. Consularem, anno 43. adeo ut petere Ædilitatem non liceret ante annum ætatis 36. Pręturam ante annum 39. Consulatum ante 42. Quoniam autem magistratum petere licebat, decem peractis stipendiis, primus autem magistratus urbanus erat Quæstura: hinc fit ut Quæstoria ætas esset primũ 27. ætatis anno, iis qui id ætatis legitima stipendia fecissent. Hac ętate uterque Gracchus Quæstor fuit: iidémque trigesimo anno ætatis Tribuni pl. fuerunt. Ex quo etiam colligo Tribunitiam ætatem fuisse anno trigesimo. Quod uerò multos in historia reperimus Quæstores non tam cito fuisse (ut Cæsar, qui à Suetonio H
scribitur, cùm Quæstor in Hispania esset, eius ætatis fuisse, qua erat Alexãder Magnus, cùm orbem terrarum subegisset: ex quo sequitur annos circiter triginta tres natum fuisse Cæsarem, cùm in Hispania Quæstor esset. Cato 30. anno Quæstor fuit, Cicero 31.) id ego ita inuenisse existimo, uel quod legitima stipendia non tam cito fecerant quàm per ætatem potuissent: uel quod non prius petere uoluissent, quo magis continenter populi fauorem semel adeptum retinerent, ac non ratione ætatis cogerentur maiorum magistratuum petitionem diu intermittere, si minores magistratus petere præcipitassent, & cùm primum licitum esset, obtinuissent. Nam cùm Cęsar Patritius I
esset, ideóque non posset Plebeios magistratus obtinere, si 27. statim anno Quæstor fuisset, necessario interrumpenda ei fuisset sua ambitio octo annis post quos demum licuisset ei Ædilitatem petere. Neque enim post emerita stipendia Patritij toto illo spatio poterant alios magistratus capere, quàm Tribunatum militum & Quæsturam. Qui uerò Plebeij erant factis legitimis stipendiis, magis continenter poterant ambitioni uacare: ut qui ueteres Tribuni militares, Quæstores, Tribuni ædilésq; plebis fieri poterãt, interim dum per leges liceret, Curules magistratus petere. Vt Cato legitur Tribunus militum, Quęstor, & Tribunus plebis fuisse intra annũ ætatis 33. Verum de K
ætate legibus annalibus constituta satis dictum sit. Illud nunc certum est de quo agebamus, si quis in toga candida magistratum petiisset, antequam legibus annalibus liceret, aut non interiecto biennio inter duos magistratus Curules, eam fuisse unam causam, cur ratio eius non haberetur. Altera causa erat in ordine petendi magistratus. Scribit enim Appianus lib. 1. Bell. ciuil. inter leges Cornelias à L. Sylla perlatas hanc unam fuisse, ne cui Præturam

petere

A petere liceret, niſi qui Quæſtor fuiſſet:neque Conſulatum,niſi qui Prætor
fuiſſet.Ego tamen hac lege, aut ueterem legem relatam aut receptum mo-
rem cōfirmatum exiſtimo.Nam & ante Syllæ Dictaturam reperio cautum
fuiſſe,ut ordine peterentur magiſtratus. Vnde Cicero in Bruto,appellat ex-
traordinariam C.Iulij Cōſulatus petitionem : quia cum Aedilis fuiſſet, uo-
lebat omiſſa Præturę petitione Conſul fieri:ut docet Aſconius in com.orat.
pro Scauro. Quinetiam apud Liuium lib.2. Decad.4. extat contentio Tri-
bunorum plebis impedientium comitia, quod T. Quintium Flaminium
Conſulatum ex Quæſtura petere non patiebātur. Legem tamē de ea re tum
B nullam fuiſſe,uel ex eo intelligi poteſt,quod Senatus cenſuit, qui honorem
quem ſibi capere per leges liceret,peteret,in eo populo creandi quem uellet
poteſtatem fieri æquum eſſe.At poſt legem latam ſiquis extra ordinem ma-
giſtratum petiiſſet,eius nomē non recipiebatur. Et ante legem Corneliam,
qua uetabatur qui Tribunatum plebis geſſiſſet, alium poſtea magiſtratum
petere, à C. Aurelio Cotta Cōſule abrogatam, hæc fuit alia cauſa legitima,
cur ratio candidati non haberetur. Tum ſi quis ad petendum magiſtratum
ueniret,quem ante geſſiſſet,niſi interiectum eſſet decennium, eius ratio ha-
beri legibus non poterat.Nam & hanc inter Cornelias leges enumerat Ap-
C pianus.Et T.Liuius multo tempore ante eam latam fuiſſe oſtendit : ſcribit
„ enim ad finem lib.7.1.Decad. Præter hæc inuenio apud quoſdam L.Genu-
„ tium Trib.pl.tuliſſe ad populum, ne fœnerare liceret. Item aliis plebiſcitis
„ cautum ne quis eundem magiſtratum intra decem annos caperet,neu duos
„ magiſtratus uno anno gereret. Solui ergo legibus oportebat, qui eundem
magiſtratum non interiecto decennio gereret : quemadmodum de Mario
factum eſt,ut docet Plutarchus. Erat porrò & alia lex, qua uetabatur ne in
magiſtratuū comitiis, abſentum ratio haberetur,ut docent Suet.& Plutarch.
in uita Cęſaris.Quare legibus ſolutos fuiſſe intelligendum eſt omnes,quos
D abſentes creatos reperimus.De Cæſare enim ita ſcribit Suet. Sed cum edi-
„ ctis iam comitiis ratio eius haberi non poſſet,niſi priuatus urbem introiſſet,
„ & ambienti,ut legibus ſolueretur, multi contradicerent, coactus eſt trium-
„ phum ne Conſulatu excluderetur dimittere. Ergo legibus ſoluti ſunt L.
Lucullus cum Aedilis,& C.Marius cum Conſul, abſentes creati in hiſtoria
reperiuntur.Poſtremo ſi qui turpi iudicio damnati eſſent,in perpetuum o-
mni honore ac dignitate priuati erant,ut inquit Cicero pro Cluentio.Tum
etiam ſi quis publico iudicio,cuius pœna exilium non eſſet,ſed ignominia
tantum mulctáue damnatus eſſet, ei magiſtratum petere nō licebat.Vt am-
E bitus damnati ante legem Tulliam à Cicerone Conſule latam, priuabant
omnis honoris petitione. Nā P.Antronius & P. Sylla,quos reperimus apud
Saluſt.& Aſconium lege Calphurnia ambitus damnatos,hac ignominia af-
fecti ſunt,ut ex Ciceronis oratione pro Sylla intelligi poteſt. Scribit enim à
L.Cæcilio Trib.pl.eodémque fratre P.Syllæ rogationem promulgatam de
leuanda calamitate fratris ſui:quam rogationem Dion lib.37.dicit fuiſſe, ut
P. Antronio & P. Syllæ liceret in Senatu eſſe, & magiſtratū capere. Ex qui-

bus apparet pœnam ambitus lege Calphurnia fuisse illam, quam diximus F
ignominiam. Post legem uerò Tulliam, pœna ambitus fuit decem annorũ
exilium. Scribit enim Dion ea lege cautum fuisse, ut eadem pœna tenerentur
qui de ambitu damnati essent, qua ij qui repetundarum: ut scilicet decẽ
annorum exilio plecterentur. Vnde etiam uidetur ad Senatorium ordinem
tantùm hanc exilij pœnam pertinuisse: sicut pœna legis repetundarum ad
eum modò ordinem pertinebat, ut docet Cicero pro Cluentio & pro Rabirio
Posthumo. Quinimo Cicero ipse pro Murena disertè id de sua lege asse-
" rit his uerbis: Pœna grauior in plebem tua uoce efflagitata est: commoti
" animi tenuiorum. Exilium in nostrum ordinem: concessit Senatus postula- G
" tioni tuæ. Si quis igitur ignominia notatus ad petendum uenisset, eius nomen
recipi non poterat. Atque id de iudiciaria ignominia intelligi debet,
non etiam de Censoria. Cicero enim pro Cluent. ostendit notam Censoriã
nõ potuisse impedire, quo minus alicuius ratio haberetur in petẽdis magi-
stratibus. Et multos in historia legimus, quibus Cẽsoria nota impedimento
non fuit, quominus magistratus assequerẽtur. Vt ætate Ciceronis C. Antonius,
qui postquam à Censoribus senatu motus notæ causa fuerat, postea
& Prętor & Consul cum Cicerone fuit. Ac de causis quidem, ob quas nomina
candidatorum interdum non reciperentur, hactenus. Rationem autem H
petendi candidatorum, si quis latissimè explicatam habere uelit, legendus
est liber Q. Fratris de petitione Consulatus: in quo uniuersa petendi magi-
stratus ratio particulatim ita describitur, ut nihil desiderari possit. Ego hoc
loco pauca, quæ ex historia obseruaui, subiiciã. Est apud Val. Max. lib. 4. cap.
" 5. historia de L. Crasso: Ac ne protinus comitiis abeamus, Consulatum pe-
" tens L. Crassus, cùm omnium candidatorum more circum forum supplex
" populo ire cogeretur. Ex ea historia colligi potest conuenire in forum solitos
candidatos, ut populo supplicarent. Quod etiam apud Plutarchum in
uita L. Pauli scribitur. Neque id de urbana tantum multitudine intelligen- I
dum, sed etiam de rusticana, quæ nundinis in urbem conuenire solebat. Id
quod ex alia historia Val. Max. colligo. Scribit enim de P. Scipione Nasica,
" Serapionis filio lib. 7. cap. 5. Cùm Ædilitatem Curulem adolescens peteret,
" manúmque cuiusdam rustico opere duratam more cãdidatorum tenacius
" apprehendisset, ioci gratia interrogauit eum, num manibus solitus esset am-
" bulare. Quod dictum à circunstantibus exceptum, ad populum manauit:
" causámque repulsæ Scipioni attulit. Omnes namque rusticæ tribus sibi pau
" pertatem ab eo exprobratam iudicantes, iram suam aduersus contumeliosam
eius urbanitatem distrinxerunt. Ex eo Valerij loco apparet candida- K
tos non solum urbanæ multitudini supplicare solitos, sed etiam rusticanæ.
Illud quoque ex Valerij historia intelligi potest solitos fuisse candidatos,
singulorum manus quos rogabant apprehẽdere. Vnde effectum est, ut prẽ-
sare pro eo quod est ambire magistratum, tam sæpe accipi reperiatur. Quod
" idem Plutarchus in Coriolano ita scribit: Mos erat magistratum petenti-
" bus prehensos dextra ciues benigne orare. Huc etiam pertinet quod Ma-
crobius

A crobius lib. 1. Satur. cap. 16. ſcribit, candidatis uſum fuiſſe olim in comitiũ nundinis uenire,& in colle conſiſtere, unde coràm poſſent ab uniuerſis uideri. Candidatos prætcrea reperio ſolitos ſecum adducere non modò in forum, ſed etiam in campum, uirum aliquem gratioſum apud populum, qui ſuo nomine peteret. Vt Metellus Pius Conſul pro Q. Callidio prætorio cãdidato ſupplicare nõ dubitauit, inquit Val. Max. lib. 5. cap. 2. Et C. Gracchus pro C. Fannio Cõſulatus cãdidato in campo Martio populo ſupplicauit, & obtinuit: ut ſcribit Plutar. Et pro M. Lepido Cn. Pompeius, ut idẽ Plutar. in uita Syllæ ſcribit. Et apud Liuium lib. 5. Decad. 4. P. Scipio Naſica & L. Fla-
B minius candidati, circunducunt fratres ſuos: hic germanum T. Flaminiũ, ille patruelem Africanum maiorem. Et lib. 9. Dec. 4. Claudius Coſ. cum fratre P. Claudio ſine lictoribus toto foro uolitat. Iam uerò ex eo quod Plutar.
" in Catone minore ita ſcribit: In petitione Tribunatus militaris, legem quę
" candidatis nomenclatores adeſſe uetabat, ſolus Cato ſeruauit, per ſeipſum
" appellans populum, atque alloquens. Ex eo inquam loco colligi poteſt legem fuiſſe quæ uetaret, ne ſeruos nomenclatores candidati circunducerẽt, qui dominis ſuis nomina ſingulorum, ut quiſque obuius fiebat, ſuggerere ſoliti erant. Eam tamen legem candidati non ſeruabant, ne ipſe quidem Ca
C to, ut ſcribit Cicero pro Murę na, his uerbis: Quid quod habes nomencla-
" torem? in eo quidem fallis & decipis. Nam ſi nomine appellari abs te ciues
" tuos honeſtum eſt, turpe eſt eos notiores eſſe ſeruo tuo quàm tibi. Tum uerò fuiſſe hoc in laboribus candidatorum intelligimus, ut ſalutarent, nominatímque benignè appellarent ſingulos ciues, ut quiſque ſe eis offerebat. Poſtremò illud ſilentio prætereundum non eſt, quod Plutar. in Mario ſcribit, ipſum Marium Ædilitate Curuli repulſum, ſtatim eodem ipſo loco Ædilitatem Plebis petere cœpiſſe. Hinc enim apparet, non fuiſſe neceſſe, ut ſi quis candidatus magiſtratũ, quem petierat non obtinuiſſet, deponeret ue-
D ſtem candidam, ſed ad alium petendum uenire potuiſſe. Nam in ipſo etiam campo, die comitiorum candidatos populo ſupplicare ſolitos, tam eſt ex omni hiſtoria perſpicuum, ut eius rei probationem ſubiicere ſuperuacaneũ ſit. Illud tamen ante faciendum erat, quàm miſſæ in ſuffragium tribus eſſent ab eo qui comitia haberet. Cur enim ambitus accuſatus fuiſſet, eo argumẽto Marius Prętor deſignatus, quod ſui amici Caſsij Sabaconi ſeruus intra cãcellos ſe immiſiſſet, dum populus ſuffragium ferret, ſi liberũ fuiſſet tribus in ſuffragium miſſas circumire? Atque illæ quidem petendi rationes rogando, appellando, prenſando, legibus non erant prohibitæ: reliquæ autem in qui-
E bus ſubeſſe uidebatur ſuffragiorum, aut per largitionem, aut per uim corruptio, legibus ambitus prohibebantur. Ex permultis autem corrumpendorum ſuffragiorum rationibus, prima erat tributim aut centuriatim numos populo dare: hoc eſt, certam quãdam pecuniæ ſummã diuidere in tri-
" bus, aut centurias, quas quis uellet corrumpere. Suet. in Cæſare: E duobus
" Conſulatus competitoribus L. Luccio, Marcóque Bibulo, Luccium ſibi ad-
" iunxit, pactus ut is, quoniam inferior gratia eſſet, pecuniáq; polleret, numos

de ſuo communi nomine per centurias pronunciaret. Qua cognita re, optimates quos metus ceperat, nihil non auſurum eũ in ſummo magiſtratu concordi & conſentiente collega, auctores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi: ac plerique pecunias contulerunt, ne Catone quidem abnuente eam largitionem è Repub. fieri. Et Plutar. in uita Pompeij, & in uita Catonis „ Vtic. Diuiſit Pompeius per centurias pecuniam ad emẽdum Afranio Cõ„ ſulatum. Ad corrumpenda autem hac largitione ſuffragia, comparari ſolebant certi homines huiuſce operis, uelut redemptores, quos diuiſores appellabant. Hi certo quodam precio accepto à candidatis, aut uero ab amicis, qui ſe ſequeſtres interpreteſque in eorum cauſa interponebant, corrumpenda plebis ſuffragia ſuſcipiebant: quorum frequens eſt apud Ciceronem mẽtio, ſed apertiſſime eorum miniſterium deſcribitur 2. orat. in Verr. his uer„ bis: Vnum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebã: „ fiſcos complures cum pecunia Sicilienſi à quodam Senatore ad Equitem „ Ro. eſſe tranſlatos: ex his quaſi decem fiſcos, ad Senatorem illum relictos eſſe, „ comitiorum meorum nomine. Diuiſores omnium Tribuum noctu ad iſtũ „ uocatos, ex quibus quidam qui ſe omnia mea cauſa debere arbitrabatur, ea„ dem illa nocte ad me uenit: demonſtrat qua oratione iſte uſus eſſet: com„ memoraſſe iſtum quàm liberaliter eos tractaſſet, etiam antea cùm ipſe Præ„ turam petiiſſet, & proximis Conſularibus Prætoriiſque comitiis: deinde eſ„ ſe pollicitum, quantum uellent pecuniæ, ſi me Ædilitate deieciſſent. Hoc „ alios negaſſe audere, alios reſpondiſſe, non putare id perfici poſſe: inuentum „ tamen eſſe fortem amicum ex eadem familia Q. Verrem, Romilia, ex opti„ ma diuiſorum diſciplina, patris iſtius diſcipulum atque amicum, qui Se„ ſtertium quingentis millibus depoſitis, id ſe perfecturũ polliceretur. In eũ locum ſcribens Aſconius, dicit ſuos quoſdam fuiſſe ſingulis Tribubus ac legitimos diuiſores, quos Plautus in Ollularia magiſtros curiarum uocet, potius quàm ut criminis nomen fuiſſe dicatur. Ego ex ueterum auctorum lectione colligo, quanquam diuiſor criminis nomen non eſſet, ut rectè aſſerit Aſconius, tamen pro ſordido ac uili miniſterio ſemper habitum fuiſſe. Vt enim Romæ argentarij & præcones, qui publicis actionibus ſeruiebant, parum honeſto loco cenſebantur, ut qui in ſordido quæſtu uerſari uiderentur: ita diuiſores, tametſi miniſterio fungerentur Reip. neceſſario, quia tamen uenalem ſuam operam habebant, non aliter quàm præcones argentariíque, idcirco uile ac ſordidum munus eorum cenſebatur. Vnde fit, ut ſicut reperimus ignobilitatem familiæ obiici Piſoni, quia auus eius maternus præconium feciſſet, & Octauiano, quia auus eius argentarius fuiſſet: ita probri loco ſæpe obiici uidemus, ſi cuius maiores diuiſores „ fuiſſent. Nam id Suetonius ait obiectũ Octauiano: Octauius pater à prin„ cipio ætatis & re & æſtimatione magna fuit, ut equidem mirer hunc quo„ que à nonnullis argentarium, atque etiam inter diuiſores, operáſque cam„ peſtres proditum. Et Cicero eo loco, quem ſupra citaui ex ſecunda in Verr. exprobrat Verri patrem diuiſorem. Et libro 1. ad Att. in epiſt. cuius initium eſt,

A est,Nihil mihi: C.Herẽnio Tribuno pl.probri loco obiicitur pater diuisor.
Quod autem dixi necessario Reip.munere fungi diuisores, ex eo intelligi
potest,quòd largitiones populo fieri legibus non prohibitas, tam frequens
usitatúmque erat, ut necesse fuerit esse certos homines qui operam suam
hac in re populo præstarent. Imperatores enim cum uictores ad triumphũ
redibant,quàm sæpe reperiũtur congiarium populo dedisse? Hinc apud Li-
uium lib.7.Decad.4.de M.Acilio Glabrione ita scribitur: In hunc maxime
„ quod multa congiaria habuerat,quibus magnam partem hominum obli-
„ garat,fauor populi se inclinarat. Et apud Suet.in Cæsare: Populo præter
B frumenti denos modios ac totidẽ olei libras, tricenos quoque numos quos
„ pollicitus erat,uiritim diuisit:& hoc amplius centenos pro mora. Iam ue-
ro testamẽto à diuitibus quàm sæpe populo aliquid legabatur? Vnde apud
„ Suet.de testamento Cæsaris sic scribitur: Populo hortos citra Tiberim pu-
„ blicè,& uiritim tricenos sestertios legauit. Tum uero in funeribus magni-
ficis populo fieri largitio solebat.Denique ob alias multas causas ab iis qui
populi fauorem captabant,largitiones populo factas reperimus. Hinc tria à
Milone consumpta patrimonia:hinc apud Plutarch.M.Crassus populo Ro.
epulum dat,& tres minas in singula ciuium capita: hinc apud Suet. Augu-
C stus Fabianis, & Scaptiensibus tribulibus suis, die comitiorum, ne quid à
quoquam candidato desiderarent, singula millia numûm à se diuidebat.
Propter has igitur receptas Romæ largitiones,erat ministerium diuisorum
publicè necessarium. Neque enim existimãdum est omnem numerum per
tribus diuisionem fuisse legibus ambitus prohibitam:alioqui legitimos nõ
habuissent diuisores singulę tribus,ut affirmat Asconius.Nec Cicero ad Att.
„ de C.Herennio ita scriberet: Caius Herennius quidam Trib. pl.quem tu
„ fortasse ne nosti quidem,tametsi potes nosse: tribulis enim tuus est, & Sex-
„ tus pater eius numos uobis diuidere solebat. Neque enim ita scripturum
D ad Att.fuisse existimo,si numos cõtra leges ille diuisisset.At illud magis am-
biguum est, iidém ne essent hi diuisores cum illis diribitoribus,de quibus
supra meminimus,an ab eis diuersi. Ego ut cum Budæo diuersos fuisse exi-
stimem,eo argumento adducor,quod magistri curiarum,quorum memi-
nit Plautus,iidem erant diuisores,ut ait Asconius:unde apparet,multo ante
fuisse diuisores quàm lex tabellaria lata esset,post quam legẽ cœperunt esse
diribitores.Cúmque uile ac sordidum munus esset diuisorum,non fit mihi
uerisimile grauissimos Senatores,interdum hoc munus fungi uoluisse : &
tamen ex iis quæ suprà dicta sunt,constat interdum Senatores diribitorum
E munus gerere solitos. Vt omittam infimæ conditionis hominibus,quales
erant diuisores, tabellas suffragiorum committere neque tutum neque æ-
quum fuisse : præsertim cum illi ipsi essent,qui corrumpenda suffragia su-
scipiebant : ut & paulò ante ostendimus, & ex aliis Ciceronis locis aper-
„ te demonstrari potest. Scribit pro Plancio: Quam tibi commodum est,
„ unam tribum delige tu: doce id quod debes,per quem sequestrem,quo di-
„ uisore corrupta sit. Et paulo pòst: Illud uero crimen de numis,quos in

" circo Flaminio deprehensos esse dixisti, caluit re recenti, nunc in causa re- F
" frixit. Neque enim qui illi numi fuerint, nec quæ tribus, nec qui diuisor
" ostenderis. Et lib.1.ad Attic.in epist.cuius principium est, Quæris ex me.
" Nunc expectatio est comitiorum, in qua omnibus inuitis trudit noster
" Magnus Auli filium, atque in eo neque auctoritate, neque gratia pugnat:
" sed quibus Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ mo-
" do asellus onustus auro posset ascendere. Consul autem ille deterioris hi-
" strionis similis suscepisse negocium dicitur, & domi diuisores habere.

Erat igitur hæc una ratio corrumpendorum largitione suffragiorum, numis populo per diuisores datis: quam largitionem fuisse legibus prohibitã G adeo perspicuum est, ut probatione opus non sit. Aliæ rationes legibus prohibitæ à Cicerone ostendũtur uariis in locis. Vt pro Muræna: Dixisti S.C.
" me referente esse factum, si mercede conducti obuiam candidatis iissent, si
" conducti sectarentur, si gladiatoribus uulgo locus tributus, & item prandia
" si uulgo essent data, contra legem Calphurniam factum uideri. Et pro Se-
" stio: Acta mea illi displicere quis nescit? qui legem eam contemnat, quæ di
" lucide uetat gladiatores biennio, quo quis petierit aut petiturus sit, dare.
" Et in Vatinium: Cum mea lex dilucide uetet, biennio, quo quis petat pe-
" titurúsue sit, gladiatores dare nisi ex testamento præstituta die. Et pro Plan H
" cio: Decuriatio tribulium, descriptio populi, suffragia largitione deuincta,
" seueritatem Senatus, & bonorum omnium uim ac dolorẽ excitarunt. Hæc
" doce, hæc profer, huc incumbe Lateranensis, decuriasse Planciũ, conscripsis-
" se, sequestrem fuisse, pronunciasse, diuisisse. Et paulò ante: Sed aliquando
" ueniamus ad causam, in qua tu nomine legis Liciniæ, quæ est de sodalitiis,
" omnes ambitus leges complexus es. Huc etiam pertinet lex Fabia de numero sectatorum, cuius meminit pro Muræna: & leges Senatúsue consulta de tollendis collegiis, quorum Cicero in Pisonem, & Asco.in eum scribens meminerunt. Atque illa quidem sufficiant de candidatis. Nunc I personas comitiorum, quæ habentur aut legibus ferendis aut iudiciorum causa, persequamur. Ac legibus quidem ferendis non aliæ personæ interueniebant, quàm quæ communes erant aliis Centuriatis comitiis. Vnum hoc proprium uidetur, quod quoniam legem ante recitari oporteret quàm populus suffragium diceret, ad eam rem scribas interuenire oportebat. Subiiciente enim scriba legem recitabat præco, ut Asconius scribit in argumento orationis pro C. Cornelio. Tum uero audiri eos oportebat, qui de lege ad populum dicere uolebant, aut suadendi aut dissuadendi causa. Verùm de iis plura paulo pòst dicemus, cum de modo legum ferendarum age- K mus. In comitiis uero centuriatis iudiciorum causa, nisi accusator is esset qui Centuriata comitia habere posset, præter eas personas, quas omnibus Centuriatis comitiis adesse ostẽdimus, interuenire primum eum oportebat, qui diem perduellionis ad populum dixisset: tum uero defensorem qui pro reo diceret: postremò & ipsum reum sordidatum cum amicis qui populo supplicarẽt, priusquã in suffragiũ mitteretur. Quæ omnia exemplis

subiectis

A ſubiectis manifeſta fient. Reus perduellionis erat Rabirius, accuſabat T. Labienus Trib. pl. Cicero Cōſul defendebat. Patres omnes pro Coriolano populo ſupplicarūt, ut ait Liuius lib. 2. 1. Dec. & Plutarchus in uita eius. Et lib.
» ſexto eiuſdē Decad. Approbantibus cunctis diē Manlio dicunt. Quod ubi
» factū eſt, primo cōmota plebs eſt, utique poſtquā ſordidatū reum uiderūt:
» nec cum eo non modo patrum quenquā, ſed ne cognatos quidē aut affines,
» poſtremò ne fratres quidē Aulū & Titū Manlios, quod ad eum diem nun-
» quam uſuueniſſet, ut in tanto diſcrimine non & proximi ueſtē mutarēt. Et pro T. Menenio Agrippę filio, Patres (inquit Liuius) haud minus quàm pro
B Coriolano innixi ſunt. Et de Cæſone Quintio capitis reo ita ſcribit lib. 3. 1.
» Dec. Iam aderat iudicię dies, apparebátq; uulgo homines in damnatione
» Cæſonis libertatē agi credere. Tum demū coactus cum multa indignita-
» te prehenſabat ſingulos: ſequebantur neceſſarij principes ciuitatis. Quod uerò comitiis adeſſe has perſonas dixi, accipiendum eſt cum exceptione, niſi exilij cauſa ſolum ante diem iudicij uertiſſet reus: quemadmodum feciſſe Camillum, Coriolanum, Seruilium Halam, Cæſonem Quintium, & Ciceronem ipſum in hiſtoriis legimus. Ac de perſonis quidem hactenus.

C De modo comitiorum Centuriatorum. Cap. IIII.

IN modo explicando primum docendum eſt, quid, ut iuſta haberentur Centuriata comitia, fieri ante ipſa comitia ſoleret: deinde quis modus in ipſis comitiis ſeruaretur: poſtremò quid poſt dicta ſuffragia fieri ſoleret. Ante comitia Centuriata edictum præmitti neceſſe erat, ut ad quam diem conuenire populus deberet, multo ante intelligeret. Vnde fit, ut in omni hiſtoria tam ſæpe reperiantur Conſules co-
D mitia edixiſſe. Illud magis dubium eſt, itáne comitia edici ſolerent, ut præcones per uicos dimiſſi diem prædicerent: quo modo uocari ad concionem
» populus ſolebat: ut ex Liuio lib. 4. Dec. 1. intelligitur, cum ita ſcribit: Tum
» trepidam ciuitatem, præconibus per uicos dimiſſis, Dictator ad concionem
» aduocatam increpuit. An potius ſcriptum eſſet quod publice proponeretur, eodem modo quo Prętorum edictum? Sane ſcriptum in tabella proponi publicè ſolebat hoc edictum: ut ex uerbis A. Gellij planum eſt, cum ita
» ſcribit libro 13. cap. 14. In edicto Conſulum, quo edicunt quis dies comi-
» tiis centuriatis futurus ſit, ſcribitur ex uetere forma perpetua, Ne quis ma-
E giſtratus minor de cælo ſeruaſſe uelit. Ex hoc enim loco apparet in eo edicto plura capita fuiſſe ſcripta. Vnde ſequitur publice fuiſſe proponendum, ut populo notum eſſet. Et quoniam comitiis etiam adeſſe ex agris homi-
» nes oportebat, qui in urbem fere niſi nundinis, hoc eſt, nono quoque die
» non ueniebant, propterea edictum illud per plures dies publice extare ne-
» ceſſe erat, ut populo uniuerſo notum eſſet. Quod etiā nos paulò ante oſtendimus, trinundinum interiici ſolitum poſt edictum promulgatum, ante

diem comitiorum, etiam in magistratuũ comitiis. nam in reliquis ita fieri oportuisse facile erit ostendere. Quod uerò tantum tempus interiici debuisse inter edictum & diem comitiorum dixi, ita accipi debet, si modò nil accidisset, quod impedimento esset, ne legitimo tempore haberentur comitia. Nam si quando res ad Interregnum rediisset, post præmissum ab Interrege edictum, non poterat tantũ temporis interiici. Erat enim Interregis imperium quinque tantùm dierum: poterat autem secundus Interrex comitia habere, ut supra ostendimus. Iam uerò superioribus temporibus, quibus Consules bellis urgentibus in urbe esse non solebant, sæpe accidebat ut in exitu annus prope esset, necdum tamen subrogati essent magistratus. Eo tempore interdum reperimus propter necessitatem subrogandorum magistratuum, paucis post edictũ diebus, habita fuisse comitia. Quòd enim T. Liuius lib. 4. Dec. 3. scribit Q. Fabium, in eum quem primum comitialem diem habuit comitia edixisse, satis ostendit post edictum non fuisse interiectum trinundinum. Neque enim tot dies continui, quot sunt in trinundino, esse poterant, quin aliqui ex iis essent comitiales. At temporibus ætati Ciceronis proximis Consules totum fere annum sui Consulatus agebãt in urbe, nec ad exercitus, aut in prouincias, nisi ad finem anni proficiscebantur. Vnde fiebat, ut legitimo tempore comitia magistratuum edicerentur: & nisi ad diem edicto præstitutum haberẽtur, id eo accidebat, quòd dies diffunderetur, uel auspiciis, uel magistratuum intercessionibus. Ac si tum eueniret, ut tandiu ducerentur comitia, ut ad Interregnum res rediret, meritò eueniebat, ut primo quoque tempore, ac non post trinundinum haberentur comitia, tanto ante tempore indicta, ut nemo conqueri posset suffragio se priuari: siquidem dilatã tantùm comitia esse nemo non sciret, si quid euenisset cur die præstituta nõ essent habita. Neque enim nouũ edictum proponebatur, si ad diem edicti non essent habita, sed in proximum diem comitialem differebantur. Vnde illud apud Liuium lib. 7. Dec. 1. " Aliquoties " frustra in campum descensum cùm esset, multíque per seditiones acti co- " mitiales dies. Verùm ut illud sæpe usuuenisse superioribus tẽporibus cõcedamus, ut paucis diebus post edictũ non interposito trinundino haberẽtur comitia, ætate tamen Ciceronis non æquè id fieri absq; incommodo poterat. Superioribus enim temporibus pauci Italiæ populi, & hi urbis uicini, in magistratuum comitiis ius habebant suffragij. Quare ut ad diem edicti conuenire possent, longo tempore opus non erat. At Ciceronis ætate, qua omnes Italiæ socij ciuitate donati erant, si post edictum multi dies non fuissent interpositi, quid aliud fuisset, quàm priuare ciues suffragio? Ego igitur sic sentio ordinariũ fuisse, ut post præmissum edictũ ante diem comitiorũ interiiceretur spacium trinundini, partim ut liceret omni ex Italia Romam ad creandos magistratus uenire, partim ut eo temporis spacio in cãdida toga supplicare populo liceret. Porrò edictum huiusmodi proponendi iis modò ius erat, quibus habendi comitia sors obtigisset. Qui enim erat habiturus comitia, is diem præstituebat edicto: quod interdum ab eo absente

præmit-

A præmittebatur, interdum die à Conſule dictá à Prætore urbis proponeba-
" tur. Scribit T. Liuius libro ſecundo Decad.3. Ab eodem Prætore ex S.C.
" literæ ad Conſules miſſæ, ut ſi iis uideretur, alter eorum ad Conſules crean-
" dos Romam ueniret: ſe in eam diem quam iuſſiſſent, comitia edicturum.

Et lib.5.Decad.4.Prætor M.Fuluius literas ad Conſulem mittit, Senatui pla
cere, ut Romam reuerteretur, & ex itinere præmitteret edictum, quo comi-
tia Conſulibus creandis ediceret. Nec ſane Conſul edicto faciebat dies co-
mitiales, ut uult Budæus, ſed contrà, ut in diem comitialem dies edicto præ-
ſtituta incideret, Conſuli prouidendum erat: alioqui agi cum populo fas
B non fuiſſet: quod nos poſtea apertius oſtendemus, cum de tempore comi-
tiorum agemus. Neque uerò præmiſſo èdicto tantum opus erat in magi-
ſtratuum, ſed etiam in legum iudiciórumque comitiis: uerumtamen in his
edictum non ut in magiſtratibus, in tabella quæ hoc tantum cōtineret, ſcri-
ptum proponebatur, ſed ſimul lege per trinundinum promulganda dies à
magiſtratu prædicebatur, qua haberentur comitia, nec alio opus erat edi-
cto. Atque ante legum quidem comitia hic modus erat ſeruandus, ut pri-
mum qui legem ferre uellet, eam publicè propoſitam haberet, quo poteſtas
fieret populo cognoſcendi ocioſe: & ut inde liceret librariis deſcribere, ſi
C qui uellent legem apud ſe habere. Qui autem legem ita publice propoſue-
rat, promulgaſſe dicebatur, tametſi ad populum nondum eam ferre cœpiſ-
ſet. Quę omnia demonſtrari poſſunt ex Cicerone. Scribit enim ſecunda ora-
" tione in Rullum: Ineunt tandem magiſtratum Tribuni pl. concio expe-
" ctata P. Rulli, quod & princeps erat Agrariæ legis, & truculentius ſe gere-
" bat quàm cæteri. Legem hominis conciónemq; expectabam: lex initio nul-
" la proponitur: concionem imprimis aduocari iubet: ſumma cum expecta-
" tione concurritur: explicat orationem ſane longam, & uerbis ualde bonis:
" unum erat quod mihi uitioſum uidebatur, quòd ex tanta frequentia inue-
D niri nemo potuit, qui intelligere poſſet quid diceret. Hoc ille utrum inſi-
" diarum cauſa fecerit, an hoc genere eloquentiæ delectetur, neſcio. Tamen
" ſi qui acutiores in concione ſteterant, de lege Agraria neſcio quid uoluiſſe
" eum dicere ſuſpicabantur. Aliquando tandem me deſignato lex in publi-
" cum proponitur: concurrunt iuſſu meo plures uno tempore librarij: de-
" ſcriptam legem ad me adferunt. Et in oratione pro Sylla de lege L.Cæci-
" lij ita ſcribit: Lex dies fuit propoſita paucos, ferri cœpta nunquam: poſi-
" ta eſt in Senatu, populum Romanum latuit. Atqui paulò ante ſcripſerat
à Cæcilio eam rogationem fuiſſe promulgatam: unde apparet qui legem
E modo in publicum propoſuit, & ſi ad populum adhuc non tulerit, legem
tamen promulgaſſe. Neque tamen negauerim quin dicatur etiam legē pro-
mulgare, qui trinūdino ad populū de ſua lege dicit. Nā & Cicero in quinta
" Philipp. ita loquitur. Vbi lex Cæcilia & Didia? ubi promulgatio trinun-
" dinum? Et tertio de Legibus legem ponit, in qua facit diuerſa promul-
" gare & proponere: Promulgata, propoſita, in ærario cognita agunto. Ita-
que ego ſic ſentio uerbum promulgandi, ſignificaſſe omnem rationem

edendæ in uulgus rei,ſiue uerbo ſiue ſcripto:non autem pro altero tantum F accipi.Ergo quomodocunque lex in uulgus edebatur,promulgari dicebatur:cum uerò ſcripta publicè exhibebatur, proponi dicebatur. In quo obiter id obſeruandum eſt, ſolitos eos qui legem ita proponerent, nomen ſuum adſcribere. Cicero libro ſeptimo in Verrem: Nempe ea lege de iudiciis iudicibúſque nobis promulgata,quam non is promulgauit, cuius nomine proſcriptā uidetis. Atque huiuſmodi proſcriptio ante fiebat, quàm legem quis ferre inciperet,ut ex iis quæ diximus apparet. Nam etſi fere concionem habere ſolitos reperiamus legum rogatores,priuſquam legem proponerent,in qua concione populo neceſſitatem & utilitatem legis proponendæ oſtenderent,quod & Rullū feciſſe ex iis quæ diximus apparet,& Tib. G Gracchum,ſcribit Appianus: attamen legem ferre adhuc non dicebantur, ſed præterea neceſſarium erat trinundinum ad legem promulgandam. Id quod ex Dionyſij Halicar.lib. decimo intelligi poteſt, ubi ita ſcribit: Tribuni pleb. aduocata concione pollicebantur plebi ſe legem laturos de iis rebus quas poſtulabat. Quam orationem poſtquā plebs collaudauit,ſublata omni mora, legem quam paratam habebant, recitarunt. Ac propoſita ea lege,datum eſt trinundini ſpacium, quo fieret poteſtas legis improbandæ omnibus qui uellent. Et Liuius lib.3.Decad.1.de legibus à Decemuiris cō- H ſcriptis ita ſcribit: Ingenti hominum expectatione,propoſitis decem tabulis populum ad concionem aduocarunt: & quod bonum, fauſtum,fœlixq; Reip.ipſis liberíſque eorū eſſet,ire & legere leges propoſitas iuſſere.Se quantum decem hominum ingeniis prouideri potuerit, omnibus ſummis infimíſque iura æquaſſe.Plus pollere multorum ingenia conſiliáque: uerſarent in animis ſecum unamquáque rem,agitarent deinde ſermonibus,atque in medium,quid in quaque re plus minúſue eſſet,conferrent. Cum ad rumores hominum de unoquoque legum capite edito ſatis correctæ uiderentur, centuriatis comitiis perlatę ſunt. Poſt hanc igitur legis propoſitionem,tri- I nundino etiam promulganda erat. In quo duo potiſſimum quæ ambigua uidentur,nobis explicanda ſunt. Primum, quid eſſet illud trinundino promulgare:alterum, diceretúrne lex tum ferri cum ita promulgabatur,an uero die modò comitiorum ferri legem dicere oporteat. Trinūdino promulgare,eſt legem quam propoſueris tribus diebus nundinarum aduocata concione ita recitare,ut de ſingulis capitibus populum & doceas,& doceri adhibitis aliis ſuaſoribus facias:data interim facultate,ut qui uolet,legem improbare diſſuaderéque poſsit.Erant autem nundinæ, ut ait Macrobius lib.1. Satur.cap.16.feriæ paganorum,ideſt ruſticorum,quibus conueniunt nego- K ciis propriis,uel mercibus prouiſuri. Fiebant autem nono quoque die:unde etiam nomen habuerūt,ut ſcribit Plutarc. in Coriolano & Dionyſ.lib.2. Illis ergo nundinarum diebus,quia frequentior ſolebat eſſe populi multitudo propter ruſticorum in urbem conuentum, propterea inſtitutum erat, ut illis potiſsimum diebus leges promulgarentur.Id quod docet eodem illo loco Macrob.his uerbis: Rutilius ſcribit Romanos inſtituiſſe nundinas,

ut

A ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerét, nono autem die inter-
" misso rure ad mercatum legésque accipiendas Romam uenirent: & ut sci-
" ta atque consulta frequétiore populo referrentur: quæ trinundino die pro-
" posita à singulis atque uniuersis facile noscebantur. Vnde etiam mos tra-
" ctus, ut leges trinundino die promulgarentur. Atque ego quidem primis temporibus lege cautum non fuisse existimo, ut trinundino leges promulgarentur, ut ex eo colligi potest quod scribit T.Liuius lib.4.Dec.1. Mamercum Aemilium Dictatorem aduocata concione dixisse, legem se laturum ne plusquam annua ac semestris esset Censura: quam legem cósensu ingen-
B ti populi postero die pertulerit. Et quoniam multo tempore hæc lex Aemilia lata est post leges duodecim tabularum, inde planum est legibus duodecim tab. id minime cautum fuisse: alioqui hæc lex iure lata non fuisset, quæ trinundino promulgata non esset. Nec sane reperitur lex de ea re fuisse ante legem Cæciliam, & Didiam, quæ lata est à Consulibus Q. Cæcilio Metello Nepote, & T.Didio, anno urbis DCLVI. Quòd auté de legibus trinundinum promulgandis uno capite huius legis cautum esset, Cicero ostendit
" cùm ita scribit, pro domo sua: Si quod in cæteris legibus trinundinum
" esse oportet, id in adoptione satis est trium esse horarum, nil reprehendo.
C Sin eadem obseruanda sunt, decreuit Senatus M.Drusi legibus, quæ contra
" legem Cæciliam & Didiam latæ essent, populum non teneri. Idem hoc diligétius, pœna etiam adiecta, posteà cautum fuit lege Licinia & Iunia, lata à L.Licinio Muræna & D. Iunio Syllano Consulibus, eo anno qui secutus
" est Ciceronis Consulatum. Cicero quinta Philipp. Vbi lex Cæcilia & Di-
" dia? ubi promulgatio trinúdinum? ubi pœna recenti lege Iunia & Licinia?

Si igitur ante eas leges obseruaretur trinundini promulgatio, quemadmodum paßim in historia Dionysij legitur, consuetudine id potius quàm legis neceßitate obseruatum fuisse existimo. Quòd uerò iis tribus nundina-
D rum diebus recitari legem oporteret, ac populú doceri, ex eo apparet quod scribit Dionys. lib.10. Tribunos plebis lege proposita trinundini spaciú dedisse, ut interim suadendi ac dissuadendi potestas esset. Vnde apud Cicero-
" nem lib.3. de Legibus ponitur lex huiusmodi: Rem populú docento: do-
" ceri à magistratibus priuatísque patiuntor. Quam legem paulo pòst dicit Romæ obseruari solitam. Quo fit ut lege proposita non modò à magistratibus doceri populum oporteret, sed etiam à priuatis data eis cócione à magistratu. Neque enim priuato licebat ex rostris uerba ad populum facere, nisi à magistratu quis produceretur: uti Cicero in Vatinium satis ostendit
E cùm ita scribit: Cum L.Vectium qui in Senatu cófessus esset se cum telo
" fuisse, mortem Cneo Pompeio, summo & clarißimo ciui suis manibus
" adferre uoluisse, in concionem produxeris: indicem in rostris, in illo inquá,
" augurato templo ac loco collocaris, quo auctoritatis exquirendæ causa cæ-
" teri Tribuni pl. principes ciuitatis producere consueuerunt. Et Liuius lib.5.
" Decad. quintæ. Cum ita traditum esset, ne quis prius intercederet legi, quá
" priuatis suadendi dissuadendíq; legem potestas facta esset. Exempla huius

rei frequentia sunt in historia. Legem Maniliam suasit Cicero, dissuadebant Catulus & Hortensius, legē Agrariā Rulli dissuasit Cicero. Leges Cæsaris in primo Consulatu suaserūt Pompeius & Crassus. Solebant enim qui legem ferre uolebant, sibi uirum aliquem magna auctoritate præditum, conciliare & adiungere, qui populo suaderet, ut legem acciperet: qui legis auctor appellari solet. Cicero 3. de Legib. Itaque isti rationi, neque lator quisquā est inuentus, nec auctor unquam bonus. Et paulò post: Nam Cassiæ legis culpam Scipio tuus sustinet, quo auctore lata esse dicitur. Qui igitur primas partes suadendæ legis habebat, is auctor dicebatur: qualis fuit Pompeius in lege P. Lentuli Consulis, qua reuocatus est ab exilio Cicero: ut apparet ex oratione post red. ad Quirites. In qua etiam oratione, cōtinetur summa orationis, quam habuit Pompeius ad populum. Ex quo intelligimus, in lege promulgāda non recitari modò legem, sed etiam docendi populi caussa orationem addi solitam. Tum uerò Cicero pro Flacco scribit, more institutóque maiorum, populi suffragiis legem non committi, nisi auditis antè auctoribus, re per multos dies promulgata & cognita. Ex quo id colligi potest, quod modò diximus, legum promulgationem nō fuisse nudam recitationem, sed etiam oportuisse populum oratione doceri: idq; toties quoties promulgabatur. In quo etiam illud obseruandum, quod ait Cicero in orat. post red. in Senatu, decreuisse Senatum ut agerentur gratiæ iis, qui ex municipiis uenissent primo die promulgationis: simulque ut rogarentur, ut pari studio conuenirent reliquis diebus, cùm lex eadem rursus ad populum referenda esset. In superiore autem oratione, quam habuit ad Quirites, dicit ter conuenisse Italiam cunctam nomine suo, & se in patriam ter decretis Italiæ cunctæ reuocatum. Ex iis enim locis intelligi potest, cùm lex ita trinundino promulgabatur, solitum fuisse populum significationē dare acclamationibus legem sibi acceptam esse aut non esse, antequàm dies suffragij ueniret. Hoc enim est, quod ait Cicero decretis Italiæ ter se reuocatum. Neq; enim de suffragiis intelligi potest: præsertim cùm tot comitiis eandem legem iuberi absurdum sit, & nundinis comitia habere fas non esset, ut nos amplius postea ostendemus, cùm de tempore Comitiorum disputabimus. Recitabatur ergo tribus nundinarum diebus lex in concione, simulque docebatur singulatim populus, & rogabatur ut legem accipere uellet: proditáque die qua comitia haberentur, legis ferendę causa, ut ad illā diem frequens adesset, rogabatur. An uerò qui trinundino ita promulgabat legem, ferre eam diceretur, an ea solùm die qua populus erat suffragium dicturus, ego de ea re sic sentio, uerè quidem ac propriè ferri legem, cùm populi suffragiis committitur: ideóque cùm apud auctores reperimus diem ferendæ legis, de die comitiorum intelligimus: quin tamen legem etiam ferre diceretur qui trinundino promulgabat, negari non potest. Neque enim aliud significat legem aut rogationē ferre, ut Græcum uerbum εἰσφέρειν ostendit, quàm in medium adferre. Quoties igitur concionem quis uocabat, ut suam legem populo exhiberet, toties ferre legem dicebatur. Quia tamen

A men illo trinũdino magis cognitionis cauſa lex populo exhibebatur, quã ut eius ſuffragiis tum committeretur, propterea illa uerius promulgatio legis quàm latio uocabatur. Cicero pro Sylla de rogatione L. Cæcilij loquens, negat eam ferri cœptam, quia etſi propoſita eſſet, & de ea actum in Senatu, populo tamen in concione exhibita non eſſet: unde efficitur eum ferre legem incipere qui nundinis promulgat. Ac de legum quidem promulgatione hactenus. Nunc in iudiciis quid ante diem comitiorum fieri oporteret, pauca dicamus. Cicero pro domo ſua: " Moderata populi iudicia ſunt " à maioribus cõſtituta: primùm, ut ne pœna capitis cum pecunia coniun-B gatur: deinde, ne niſi prædicta die quis accuſetur: ut ter ante magiſtratus ac" cuſet intermiſſa die, quàm mulctam irroget aut iudicet: quarta ſit accuſatio, " trinundinum prodita die, qua die iudicium futurum ſit. Ex hoc loco perſpicuum eſt, ante comitia iudiciorum oportuiſſe trinundino prodi diem quo haberentur comitia. Et quoniam priuilegium, quo perduellionis crimen iudicabatur, lex erat Cẽturiata, ut ſupra demonſtrauimus: propterea omnibus Centuriatis legibus commune eſſe dicimus, ut trinundino proderetur dies comitiorum. Quòd uerò ait Cicero trinundino prodi diem qua iudicium futurum eſſet, nõ ita accipi debet, quaſi nihil aliud fieret illo tri-C nundino, quàm ut proderetur dies: ſed quia lege lata iudicium hoc peragebatur, tribus illis nundinarum diebus lex in concione recitabatur, cæteráque peragebantur quæ in legum promulgatione obſeruari diximus. Hoc igitur omnibus Centuriatis comitiis magiſtratuum, legum, & iudiciorum conueniebat, ut eo quo dixi modo, dies comitiorum ediceretur, & trinundini tempus relinqueretur inter edictum & diem comitiorum. Ex quo cõſequens eſt, Centuriata illa comitia quæ apud Gellium lib. 15. cap. 27 ſcribũtur ex Lælio Felice, per cornicinem calari, non pertinere ad alia Centuriata comitia, quàm quæ regis ſacrorum inaugurandi cauſa habebantur: in qui-D bus pro edicto erat huiuſmodi per cornicines populi conuocatio. Erat autem & illud communiter obſeruandum in omnibus, ut Senatus auctoritate haberentur comitia Centuriata. Quod Dionyſius oſtendit lib. 9. cùm ait, hoc diſcrimẽ fuiſſe inter Tributa comitia & alia, quod Tributis Senatus auctoritate opus non erat, in reliquis neceſſe erat Senatus auctoritatem accedere. Porro illud animaduertendum eſt, primis quidem temporibus poſt " habita comitia patres auctores fieri ſolitos. Vnde apud Liuium lib. 1. Qui" rites regem create, ita Patribus uiſum. Patres deinde, ſi dignum qui ſecun" dus à Romulo numeretur crearitis, auctores fient. Et paulo pòſt de Tullo E Hoſtilio: Regem populus iuſſit: patres auctores facti. Quod idẽ de Anco Marcio ſcribit, & multis aliis in locis. At poſtea patres ante comitia aucto" res fieri oportebat. Illud enim eſt quod T. Liuius libro primo ſcribit: De" creuerunt ut cùm populus regem iuſſiſſet, id ſic ratum eſſet, ſi patres aucto" res fierent. Hodiéque in legibus magiſtratibúſque rogãdis uſurpatur idem " ius ui ademptum: priuſquam populus ſuffragium ineat, in incertum comi" tiorum euentum patres auctores fiunt. Et in fine lib. ſexti. 1. Decad. extat

concio Appij, in qua ſcribitur Centuriatis & Curiatis comitiis patres auctores fieri. Quod idem Cicero dicit pro domo ſua. Quod uero Liuius lib. 8. 1. Dec. ſcribit à Dictatore P. Philone legem latam, ut legũ, quæ comitiis Centuriatis ferrentur ante initum ſuffragium, patres auctores fierent: illud inquã apertè oſtendit ad illud uſque tempus, poſt comitia patres auctores fieri ſolitos: ſed poſt hanc legem, ut patres ante auctores fierent, fuiſſe neceſſe. Scribit etiam Appianus lib. 1. bell. ciuil. à Sylla legem latam, ut nihil referretur ad populum, quod antè à Senatu decretum confirmatúmque non eſſet: ut ueteri, inquit, lege cauebatur. Quod ad plebiſcita non pertinere hinc colligi poteſt, quod Tribunis pl. poteſtatem agendi cum populo Sylla ſuſtulerat. Et Cicero pro Plãcio: Nam ſi ita eſſet quod patres apud maiores noſtros tenere non potuerunt, ut reprehenſores eſſent comitiorũ, id haberent iudices: uel quod multò etiam minus eſt ferendum. Tum enim magiſtratum non gerebat is qui cęperat, ſi patres auctores non erãt facti. Ex iis omnibus apparet, in omnibus Centuriatis comitiis fuiſſe neceſſariam Senatus auctoritatẽ. Vnde fit ut paſſim in hiſtoria Liuij, ubi mentio eſt comitiorum magiſtratibus creandis indictorum, ſenatuſconſultum præceſſiſſe reperiamus. Et Cicero libro quarto ad Attic. in epiſt. cuius initium eſt, Occupationum: Comitia dilata ex ſenatuſconſulto. Et paulò poſt: Senatus decreuerat ne prius comitia haberentur, quàm lex lata eſſet. Si quis interceſſiſſet res integra referretur. Cœpta ferri leuiter: interceſſum, non inuitis. Res ad Senatum. De ea re ita cenſuerunt: comitia primo quoque tempore haberi cenſere. Ex quo Ciceronis loco perſpicuum eſt, in magiſtratuum comitiis auctoritatem Senatus uſque adeo fuiſſe neceſſariam, ut non modò iubendi, ſed etiam differendi & impediendi comitia in Senatu poteſtas eſſet. In legibus uerò ferendis neceſſariam Senatus auctoritatem fuiſſe lex illa Cornelia, quam ex Appiano citauimus, oſtendit. Ex eo autem quod legimus in oratione pro Sylla, factum eſſe in lege L. Cæcilij, colligimus legitimam hanc fuiſſe rationem legis ferendæ, ut ea propoſita ad Senatum referretur, priuſquàm ad populum ferre quis inciperet: niſi lex de ea re eſſet quæ ante in Senatu agitata eſſet, factúmque S. C. ut ad populum ferretur. De edicto quod ante comitia Centuriata præmittebatur, & de Senatus auctoritate, hactenus. Sequitur nunc ut de auſpiciis agamus. Neque enim haberi comitia Centuriata ulla iure poterant, niſi captatis ante auſpiciis. Captare autem auſpicia, erat ex auibus, cæteríſq; ſignis auguralis diſciplinæ propriis, Iouis uoluntatem interpretari. Erant enim Romani iam inde ab Romuli ac Numæ inſtituto religionis obſeruantiſſimi: ut fere nec publicè, nec priuatim quicquam aggrederentur, diis inconſultis. Fere autem duobus generibus conſulendi deos, priuſquam aliquid inciperent, utebantur. Vnum erat per exta hoſtiarum, quas immolare ſolebant: ad quam diuinandi rationem adhiberi ſolebant aruſpices, ut frequentiſſimè in hiſtoriis occurrit, & multis uerbis explicatur à Cicerone, ſecundo de Diuinatione. Alterum erat ex auibus & cæteris ſignis, unde Iouis ſententiam diuinare ſolebant: ad quam rationem

A tionem diuinandi augures adhibebantur. Cicero enim 2. de Legib. appel-
lat augures, Iouis Opt. Max. interpretes: & libro 3. Iouis conſiliarios & ad-
miniſtros: quod cùm Iupiter auſpicia mittere & ſigna crederetur, ipſi ſua
quadam diſciplina, quæ auguralibus libris continebatur, de illis iudicabãt,
fauſtá ne, an infauſta eſſent: quódq; ipſorum collegium decreuiſſet, id ratũ
omnino ut haberetur cautum erat. Dixi autem ex auibus & ſignis cum Ci-
„ cerone, ſecundo de Legibus, ubi ita ſcribit: Diuinationem, quam Græci
„ μαντικὴν appellant, eſſe cenſeo, & huius hanc ipſam partem, quæ eſt in aui-
„ bus cæteríſq; ſignis diſciplinæ noſtræ. Hæc autẽ duo eò pertinẽt, ut ne quis
B exiſtimet ex auibus tantùm augures futurorũ prædictiones accepiſſe. Nam
& auſpicia, quæ ſunt quaſi auiſpicia, quanquã propriè ſignificarẽt ex auibus
ſumptas diuinationes, tamen uſu effectũ eſt, ut multò latius pateret uerbum
auſpiciorum, & cõplecteretur etiam ſigna alia ad augurũ diſciplinam per-
tinentia. Ego autem quatuor ferè generibus cõtineri omnia ſigna auguralis
diſciplinæ reperio. Primum ex auibus: Alterum è cælo: Tertium ex terrenis
quibuſdã animãtibus: Quartum ex diris. Ex auibus ſigna obſeruãtur tripli-
citer: ex uolatu, ex occentu, ex tripudio. Ac uolatu quidẽ auium captari au-
gurium oſtẽdit, cùm hiſtoria Romuli & Remi, tum id quod Cicero ſcribit
C lib. 1. de Diuin. auguralibus libris contineri, Coruum à dextra uolantẽ, Cor-
„ nicẽ à ſiniſtra ratũ facere. Et lib. 2. de Diuin. ita ſcribit: Quæ eſt igitur na-
„ tura, quę uolucres huc & illuc paſſim uagantes efficiat, ut ſignificẽt aliquid:
„ & tum uetent agere, tum iubeant aut cantu aut uolatu? Ex quo loco appa-
ret, non modò uolatu, ſed etiam occentu augurium accipi. Et lib. 1. de Diui.
„ Eadémq; efficit in auibus diuina mens, ut tum huc, tum illuc uolẽt alites:
„ tum in hac, tum in illa parte ſe ocultent: tum à dextra, tum à ſiniſtra parte
„ canant oſcines. Et T. Liuius lib. 10. 1. Dec. Ante Conſulem hæc dicentem,
„ Coruus uoce clara occinuit. Quo lætus augurio Cõſul. Et Virgilius:

D Sæpe ſiniſtra caua prædixit ab illice Cornix. Quò etiã pertinet id
quod eſt apud A. Gellium lib. 6. cap. 6. de auibus præpetibus & inferis. Tripu
dio autẽ augurĩũ accipiebatur, ex pullis modò gallinaceis, quos in cauea in-
cluſos aſſeruabãt pullarij: quibus è cauea eductis, paſtus obiiciebatur: tumq;
ex paſcendi ratione, cęteróq; geſtu pullorũ, augurium accipiebat pullarius,
quod deinde ad magiſtratũ referebat, à quo iuſſus eſſet captare auſpicium.
„ Cuius rei exemplũ eſt illuſtriſſimũ apud T. Liuiũ lib. 10. 1. Dec. Tertia ui-
„ gilia noctis iam relatis literis à collega, Papyrius ſilentio ſurgit, & pullariũ in
„ auſpicium mittit. Nullum erat genus hominũ in caſtris intactum cupidita-
E te pugnæ: ſummi infimíq; æque intenti erant: dux militũ, miles ducis ardo-
„ rem ſpectabat. Is ardor omnium etiã ad eos qui auſpicio intererãt, peruenit.
„ Nam cùm pulli non paſcerentur, pullarius auſpicium mentiri auſus, tripu-
„ dium ſoliſtimum Conſuli nunciauit. Conſul lætus auſpicium egregiũ eſſe,
„ & deis auctoribus rem geſturos pronunciat, ſignúmque pugnæ proponit.
„ Et paulò poſt: Altercatio inter pullarios orta de auſpicio eius diei, exaudi-
„ táq; ab Equitibus Ro. Qui rem haud ſpernẽdam rati Sp. Papyrio fratris filio

» Conſulis,ambigi de auſpicio pronunciauerunt. Iuuenis ante doctrinã deos F
» ſpernentem natus,rem inquiſitã,ne quid incompertum deferret,ad Conſulẽ
» detulit.Cui ille:Tu quidem macte uirtute diligentiáq; eſto.Cęterum qui au
» ſpicio adeſt, ſi quid falſi nunciat, in ſemetipſum religionem recipit. Mihi
» quidem tripudium nunciatum, populo Ro. exercituiq; egregium auſpiciũ
» eſt. Aliud exemplũ memorabile eſt apud Val.Max.lib.1. cap.4. P.Claudius
» bello Punico primo,cùm prælium nauale committere uellet,auſpiciáq; mo
» re maiorũ petiiſſet,& pullarius non exire pullos cauea nunciaſſet, abiici eos
» in mare iuſſit:dicens,quia eſſe nolunt,bibant. Eſt & aliud exemplũ C. Ho-
ſtilij,cui malũ auſpicium nunciatum eſt,quòd pulli cauea educti,in proxi- G
mam ſyluã fugiſſent:ſummáq; diligentia quæſiti,reperiri nequiuiſſent.Cice
» ro 1. de Diuin. Ille mihi uidetur igitur uerè augurari. Nam noſtri quidem
» magiſtratus auſpiciis utuntur coactis. Neceſſe enim eſt offa obiecta cadere
» fruſtrũ ex pulli ore cùm paſcitur.Quod autem ſcriptum habetis tripudium
» fieri,ſi ex ea quid in ſolidum ceciderit,hoc quoque,quod dixi,coactũ tripu-
» diũ ſoliſtimũ dicitis. Et lib. 2. de Diuin. Tum ille,dicito ſi paſcuntur: Pa-
» ſcuntur. Quæ aues, aut ubi? Attulit,inquit,in cauea pullos is,qui ex eo ipſo
» nominatur pullarius. Hæ ſunt igitur aues internunciæ Iouis:quæ paſcãtur,
» nécne,quid refert?Nihil ad auſpicia.Sed quia cùm paſcuntur,neceſſe eſt ali H
» quid ex ore cadere,& terram pauire,terripauiũ primo,pòſt terripudiũ dictũ
» eſt : hoc quidẽ iam tripudiũ dicitur. Cùm igitur offa cecidit ex ore pulli, tũ
» auſpicãti tripudium ſoliſtimũ nunciatur.Ergo hoc auſpicium diuini quic-
» quam habere poteſt, quod tam ſit coactum & expreſſum ? Quo antiquiſſi-
» mos augures non eſſe uſos argumento, eſt quod decretum collegij uetus
» habemus,omnem auem tripudium facere poſſe.Tum igitur eſſet auſpiciũ,
» ſi modo eſſet ei liberum ſe oſtendiſſe : tum auis illa uideri poſſet interpres
» & ſatelles Iouis. Nunc uerò incluſa in cauea, & fame enecta, ſi in offam
» pultis inuadit,& ſi aliquid ex eius ore cecidit,hoc tu auſpiciũ, aut hoc mo- I
» do Romulum auſpicari ſolitum putas? Secundum genus auſpiciorũ erat
in ſeruando de cælo. Erat autẽ ſeruare de cælo,attentius circunſpiciẽdo ob-
ſeruare,num qua parte cæli aliquid ſe oſtenderet,unde diuinationẽ accipe-
» re poſſet.Huius exemplũ eſt apud Dionyſiũ lib.2.ubi ita ſcribit: Ad ea Ro-
» mulus gratum ſibi eſſe reſpondit, quòd hominum iudicio dignus habitus
» eſſet,qui Romæ rex eſſet:eum tamen honorem ſe nõ antè accepturũ, quàm
» deorũ numini idem placere fauſtis auſpiciis demonſtratũ eſſet. Cõſentiẽti-
» bus cunctis diem indixit,qua captaret auſpicia.Quæ ubi uenit, prima luce
» domo exiens,in loco puro ſub dio ſtetit,factóq; legitimo ſacrificio precatus K
» eſt Iouem regẽ,cæteróſq; deos, quòd præſides ſuæ coloniæ fecerat, ut ſi regẽ
» eſſe uellent,proſpera de cælo ſigna darent.Finita oratione fulgur ſe oſtendit
» à ſiniſtra ad dextrã procedens. Erat autẽ Romanis fulgur ſiniſtrũ in optimis
» auſpiciis. Hactenus Dionyſius.Aliud exemplum eſt apud Liuium lib.1.de
» Numa. Accitus,ſicut Romulus augurato in urbe cõdẽda regnũ adeptus eſt,
» de ſe quoq; cõſuli iuſsit.Inde ab augure,cui deinde honoris gratia, publicũ
id,perpe-

A id,perpetuúmq; ſacerdotium fuit,deductus in arcem, in lapide ad meridiē
» uerſus conſedit. Augur ad læuā eius capite uelato ſedē cepit, dextra manu
» baculū ſine nodo aduncū tenens,quē lituū appellauerunt. Inde ubi proſpe-
» ctu in urbem agrúmq; capto deos precatus, regiones ab oriēte ad occaſum
» determinauit:dextras ad meridiē partes,læuáſq; ad ſeptentrionē eſſe dixit:ſi-
» gnum contra quoad longiſſime conſpectum oculi ferebant,animo finiuit:
» tum lituo in læuam manū tranſlato, dextra in capite Numæ impoſita, pre-
» catus eſt ita:Iupiter pater,ſi eſt fas hunc Numā Pompilium,cuius ego caput
» teneo,regem Romæ eſſe,ut tua ſigna nobis certa ac clara ſint inter eos fines
B quos feci.Tum peregit uerbis auſpicia quæ mitti uellet. Quibus miſſis de-
» claratus rex Numa de templo deſcendit. Hactenus Liuius.Ego uero ex ob-
ſeruatione antiquitatis collegi,non modo in urbe,ſed etiam in agris augu-
res templa finire potuiſſe ad auſpicandū. Erant enim templa auguribus re-
giones,aut agri certo carmine ab augure lituo finiti & notati cōſecratíque,
unde in omnes cæli partes ad auguriū captandum liber erat aſpectus: adeó-
que liberum quoquo uerſus aſpectum eſſe oportebat,ut interdum augures
ea quorum altitudo auſpiciis officeret,demoliri iuberent.Vnde in hiſtoriis
reperitur C.Marius ædē honoris ſummiſſiorē aliis feciſſe, ne ſi forte obeſſet
C auſpiciis publicis,augures eam demoliri iuberēt.Diuidebantur autem par-
tes cæli ab auguribus aliter quàm ab Hetruſcis.Nam ut Cicero ſecūd.de Di-
uin.ſcribit, Hetruſci in ſedecim partes cælū diuiſerūt: augures in quatuor.
Et hi quidē,ut ex loco Liuij apparet dextras ad meridiē,ſiniſtras ad ſeptētrio-
nem faciebant. Quare neceſſe, ut antica pars iis eſſet ad orientem, poſtica
ad occidentem:quemadmodū etiam teſtatur Dionyſius lib.2.ubi ait augu-
res ſpectare orientē ſolitos dum auſpicabantur:& Plutarchus in probl. Nec
repugnat quod ait Liuius, Numā ita ſedē cepiſſe, ut ad meridiē uerſus ſpe-
ctaret.Neq; enim oportet,ut augur eam cæli partē ſpectet quā is cui in auſpi
D cio erat:neq; eandē immotámq; ſedē tribuit auguri ſicut Numæ. Hetruſci
uero ſingulas harū quatuor rurſus in quatuor diuidebāt:itaq; ſedecim par-
tes efficiebant:anticas ab exortu quatuor, poſticas ab occaſu totidē: dextras
ad meridiē quatuor,ſiniſtras ad ſeptentrionē quatuor. Eſt autē & illud obi-
ter animaduertendū, ad Hetruſcos qui erant aruſpices ea ſigna de cælo per-
tinuiſſe,quę prodigioſum aliquid oſtentoſumq; habere uiderētur, ut ſi quę
ædes cælo percuſſæ,ſi repente & inopinatò quiſpiā fulmine ictus cōcidiſſet,
aut ſi qua alia ſigna inuſitata in cælo apparuiſſent. Augures uero ita de cæ-
lo ſeruabāt,ut ſi intonuiſſet,ſi fulguraſſet,neq; in iis ſimul aliquid inuſitatū
E accidiſſet,ſpectarent. Itaque ſigna modo uſitata, & nil prodigij habentia ad
collegium augurum pertinebant. Nec alia fuiſſe ſigna, unde diuinationem
acciperent augures ſeruando de cælo,reperio, quàm ſi tonuiſſet aut fulgu-
» raſſet.Cicero ſecūdo de Diuinat. Itaque in noſtris commentariis ſcriptum
» habemus,Ioue tonante fulgurante comitia populi habere nefas.Hoc fortaſ-
» ſe Reip.cauſa conſtitutum eſt.Comitiorum enim non habendorum cauſas
» eſſe uoluerunt. Itaque comitiorum ſolùm uitium eſt fulmen, quod idem

» in omnibus rebus optimum auspicium habemus, si sinistrum fuit. Vnde F
» apud Ciceronem primo de Diuinat. Partibus intonuit cæli pater ipse sini-
» stris. Et lib.2. Cum tonuit læuum bene tempestate serena. Ergo qui augurium captabāt de cælo, omnibus quidem in rebus præter quàm in comitiis, si fulguraßet aut tonuisset à læua, bonū auspiciū interpretabatur. Vnde fit, ut sinistrum auspiciū dicerent Romani pro bono auspicio: ut Cicero in-
» quit.2.de Diuin. Quanquā haud ignoro quæ bona sint, sinistra nos dicere
» etiāsi dextra sint. Cuius rei rationem reddere conatur Plutarch. in Proble. dicens sinistrum à sinendo dictum esse: quæ ergo auspicia sinerent, rem peragi ob quam dij consulebantur, ea sinistra quasi sinentia appellata esse. At si G
à dextra alterum horum euenisset, infaustum semper auspicium interpretabantur. Tertium genus auspiciorum erat ex terrenis animalibus. Scribit
» Plinius lib.octa. cap.57. Soricum occentu dirimi auspicia annales refertos
» habemus. Et Val. Max.lib.1.cap.1. Occentus soricis auditus Fabio Max.
» dictaturam, C. Flaminio magisterium equitum deponendi causam præ-
» buit. Ex quibus apparet auspicium ex soricibus capi. Verum ego existimo hæc ex quadrupedibus auspicia potius capi, quàm captari solita. Quod idem etiam existimo dicendum de iis auspiciis, quæ ex uariis casibus hominum capiebantur: qualia sunt quæ Tib. Graccho & Cæsari accidisse le- H
guntur, antequam occiderentur. Vnum erat proprie ad comitia pertinens, ex homine sumptum auspicium, quo dirimendis tantum auspiciis utebantur. Nam si ipsis comitiis morbo Herculeo correptus quisquam repente concidisset, dissoluenda erant comitia, nec iusta eo die haberi poterant: unde etiam illi morbo nomen est comitialis, ut docet Serenus his uersi-
» bus: Est subiti species, morbi cui nomen ab illo, Quod fieri nobis suffra-
» gia iusta recusat. Sæpe etenim membris acri langore caducis Concilium po
» puli labes horrenda diremit. Quartum genus auspiciorum erat ex diris. Nam diras fuisse inter auspicia Cicero primo de Diuin. ostendit his uerbis: I
Etenim diræ sicut & cætera auspicia, ut omina, ut signa, non causas afferunt
» cur quid eueniat, sed nunciant euentura nisi prouideris. De dirarum ob-
» nunciatione extat historia M. Crassi aduersus Parthos proficiscentis apud
» Appianum & Plutarch. Propterea enim iudicatum est, Crassum bellum ad-
» uersus Parthos infaustis auspiciis gessisse, quòd Ateio Trib. pleb. diras ob-
» nuncianti parere noluit. Ac de generibus quidem auspiciorum satis supérque dictum est. Nunc ea quæ propius attingunt, comitia tractemus. In quo illud primum animaduertendum est, quod scribit Dionysius lib. secundo:
» Exinde mos inualuit apud posteros, ut regnum aliúmue magistratum K
» nemo acciperet diis inconsultis. Ac per multas quidem ætates diligen-
» ter obseruata est à Romanis legitima ratio auspiciorum, non modo sub
» regibus, sed etiam in Consulum, Prætorum, aliorúmque magistratuum
» creatione. At nostra ætate desiit obseruari: nisi quòd eius modo species
» quædam & similitudo superest, ne pars hæc religionis plane neglecta ui-
» deatur. Qui enim magistratum accepturi sunt, prima luce loco aperto
expositi

A expoſiti diis ſupplicãt. Tum ex auguribus publicis qui adſunt, nõnulli nun-
» ciant illis fulgur ſiniſtrum, quod omnino non factum ſit. Illi augurium
» ex uoce accipientes, abeunt magiſtratum accepturi: alij quidem ſatis eſſe
» exiſtimantes nulla ſibi aduerſa auſpicia fuiſſe: alij uero etiam repugnanti-
» bus diis. Hæc Dionyſius fere ad uerbum. ex quibus apparet poſteriori-
bus temporibus Romanos religionis auſpiciorum parum fuiſſe obſeruan-
» tes. Quod Cicero etiam lib. de Legibus ſecundo ſcribit: Sed dubium non
» eſt, quin hæc diſciplina & ars augurum euanuerit iam & uetuſtate & negli-
» gentia. Ita neque illi aſſentior, qui hanc ſcientiam negat unquam in noſtro
B collegio fuiſſe, neque illi qui etiam nunc putat. Et lib. 2. de Diuinat. Erra-
» bat multis in rebus antiquitas, quam uel uſu iam, uel doctrina, uel uetuſta-
» te immutatam uidemus. Retinetur autem, & ad opinionem uulgi, & ad ma
» gnas utilitates Reip. mos, religio, diſciplina, ius augurũ, collegij auctoritas.
» Et paulo pòſt: Etenim ut ſint auſpicia, quæ nulla ſunt, hæc certe quibus
» utimur ſiue tripudio ſiue de cælo, ſimulacra ſunt auſpiciorum, auſpicia nul
» lo modo. Q. Fabi te mihi in auſpicio eſſe uolo. reſpondet, audiui. Hic apud
» maiores adhibebatur peritus, nunc quilibet. Peritum autem eſſe neceſſe eſt
» eum, qui ſilẽtium quid ſit intelligat. Id enim ſilentium dicimus in auſpiciis,
C quod omni uitio caret. Hoc intelligere perfecti auguris eſt. Illi autẽ, qui in
» auſpicium adhibetur, cum ita imperauit is qui auſpicatur: dicito, ſilentium
» eſſe uidetur, nec ſuſpicit nec circunſpicit: ſtatim reſpondet ſilentium eſſe ui-
» deri. Ex iis Dionyſij ac Ciceronis locis intelligi poteſt ad uſurpationẽ mo-
dò uetuſtatis, auſpicia Romæ poſterioribus temporibus retenta fuiſſe. Qui
igitur comitia Centuriata erat habiturus, ut auſpicato habere comitia uide-
retur, priuſquam in campum ueniret, in arce aut alio quodam, ſed intra po-
mœrium loco auſpicabatur, ibique augurem quem ſibi in auſpicio eſſe iuſ-
ſerat, non tam conſulere deos iubebat, quàm bona eſſe auſpicia pronuncia-
D re. Itaque ex uoce auguris uerius quàm ex ullo ſigno ex auibus, aut ex cælo
ſumpto auſpicabantur. Quòd autem dixi intra pomœrium primum auſpi-
cari ſolitos magiſtratus, oſtendi poſſe uidetur ex eo, quòd legitur Tib. Grac-
chus iterum Conſul tabernaculum uitio cepiſſe, quod oblitus eſſet auſpi-
cari priuſquam pomœrium tranſgreſſus eſſet. Ea hiſtoria ſic narratur à Cice-
» rone ſecundo de Nat. deor. Tyberius è prouincia literas ad collegium mi-
» ſit, ſe cùm legeret libros, recordatum eſſe uitio ſibi tabernaculum captum
» fuiſſe in hortos Scipionis, quod cum pomœrium poſtea intraſſet habendi
» Senatus cauſa, in redeundo cum idem pomœrium tranſiret, auſpicari eſſet
E oblitus. Ac tabernaculi quidem hic mentio eſt, quia Centuriatis comitiis
habendis imperari exercitum oportebat, quem intra urbem imperari fas nõ
erat. Ac primis quidem temporibus omnes ciues armatos ſub ſignis in ſuis
quéque Centuriis conuenire oportebat, ut multis in locis ſcribit Dionyſius.
Poſt uero non omnes ciues armati in campum ueniebant, ut uel inde ap-
paret, quod probabile non eſt undique ex Italia armis onuſtos tempore pa-
cis ciues Romam ad comitia ueniſſe: ſed tãtum præſidij cauſa, ut ait Gellius,

paucorum hominum exercitus imperabatur. Nihilominus tamen ſemper F Conſul,quaſi ad uſurpationē uetuſtatis,extra pomœriū tabernaculū habere dicebatur,die comitiorū,uelut dux exercitus.In quo capiendo tabernaculo uitium committebatur,ſi priuſquā pomœriū tranſgrederetur, auſpicia aut non conſuluiſſet,aut aduerſa apparuiſſent: tantúmq; tribuebatur his auſpiciis tabernaculi capiēdi,ut ſi hic peccatū eſſet,tota actio uitioſa,& inauſpicata cenſeretur. Vnde Liuius lib.4.1.Decad. Tertio menſe quàm magiſtratum inierant, augurū decreto perinde ac uitio creati honore abiere: quod C. Curiatius, qui comitiis eorū præfuerat, parū recte tabernaculū cepiſſet. Et Conſules P. Scipio & C. Figulus è prouincia reuocati magiſtratū depoſuerunt:quia iudicati ſunt uitio creati à Tib.Graccho.Ergo primum auſpicia conſulēda erant in capiendo tabernaculo: ídq; antequā quis pomœriū egreſſus eſſet. Quin uero etiā extra pomœriū,priuſquā comitia habere inciperet,rurſus auſpicarentur,negari non poteſt, ut ego ex eo colligo quod ſcribit Liuius lib.4.Decad.4.Q. Fabium ex itinere præter urbem in campū deſcendiſſe,& comitia habuiſſe. Niſi enim extra pomœriū auſpicatū fuiſſe Q.Fabium dicamus,oportebit hæc comitia nullis captatis auſpiciis habita fuiſſe:quandoquidē ingreſſus pomœriū non ſit Fabius.Et Plutarch.in uita Marcelli ſcribit,ideo ſolitos magiſtratus capere tabernaculum, ut in eo ſederent pro captandis auſpiciis. Ac ſi nondum ratis auſpiciis aliqua eos cauſa in urbem retraheret,primum tabernaculum relinquere oportebat, & alterum capere ex quo denuo captarentur auſpicia. Porrò autem huiuſmodi auſpicia prima luce captari ſolebāt,quēadmodū intelligi poteſt ex eo quod paulò antè citaui ex Dionyſio:tum uero ex eo quod ſcribunt Macrob.lib.1. Satur.cap.3.& A.Gell.lib.3.cap.2. Nam magiſtratus quando uno die iis auſpicandum,& id agēdum ſuper quo proceſſit auſpiciū, poſt mediā noctem auſpicantur & poſt ſolem exortum agunt. Ex iis etiam quæ ex Ciceronis ſecūd.de Diuin. paulò antè adſcripſi,perſpicitur illa ſua ætate duo genera auſpiciorum uſitata fuiſſe,tripudio,& de cælo.Ac tripudio quidem ita utebantur,quemadmodū ſupra expoſui.Vnde lib.10.epiſt. Fam.ad L. Plancum ita ſcribit: Recitatis literis,oblata religio Cornuto eſt pullariorum admonitu,non ſatis diligenter eum auſpiciis operam dediſſe:ídque à noſtro collegio comprobatum eſt. Hæc autem auſpicia Cornutus Prætor conſuluerat Senatum habiturus.De cælo autem ſeruādo à ueteri ratione diſceſſerant,ut Cicero ſecūd.de Diuin.oſtendit his uerbis: Iam de cælo ſeruare nō ipſos cenſes ſolitos qui auſpicabantur? Nunc imperant pullario,ille renunciat. Vetus igitur ratio ſeruandi de cælo erat, ut magiſtratus adhibito augure ſeruaret ipſe de cælo,nō omnia alteri crederet.At Ciceronis ætate pullario omnia credebat ipſe, non auſpicabatur. Et quoniam hæc duo genera auſpiciorum reliqua erant: tripudio autem magis alibi uterentur quàm in comitiis:reſtat ut comitiorum habendorum auſpicia tota pene fuerint in ſeruando de cælo. Itaq; in hoc auſpiciorū genere explicando paulò diutius immorandū eſt.In quo illud primū animaduertendū eſt, quod apud Ciceronem

A ronem,& in omni historia frequenter reperitur,Ioue fulgente tonante, agi cum populo fas non esse.Hoc est quo die aut fulgur apparuerit, aut tonitru auditũ sit,nefas esse populi comitia habere. Neq; uero satis erat eum ipsum, qui comitia erat habiturus,nihil tale aut uidisse aut audiuisse , sed etiam si quis alius,qui aut magistratus esset aut augur seruasset de cælo,ídq; ei renũciasset qui uocare populum uellet,nefas erat comitia habere. Itaq; nõ modò auspiciis parere, sed etiam obnunciationi magistratũ oportebat. Hoc enim erat obnunciare, magistratui seruatum esse de cælo renunciare:ideóque ne eo die Ioue prohibente comitia haberet,uetare. Vt autem pareretur obnũ-
B ciationi,legibus cautum erat iam inde ab anno urbis D C X V I I I. quo anno Consules Sex. Ælius & P. Furius, legem de ea re tulerunt Æliam & Furiam uel Fusiam, de qua tam frequens est mentio apud Ciceronem. Hoc etiam loco ascribendum est, quod scribit Cicero secunda Philip. Sed cum Cæsar ita dixisset,tum hic bonus augur eo se sacerdotio prędirum esse dixit, ut comitia auspiciis uel impedire uel uitiare posset: ídque se facturum esse asseuerauit. In quo primum incredibilẽ stupiditatem hominis cognoscite. Quid enim istuc,quod te sacerdotij iure facere posse dixisti, si augur non esses,& Cõsul esses,minus facere potuisses? Vide etiam ne facilius. Nos enim
C nunciationem solum habemus: Consules & reliqui magistratus etiam spectionem. Esto hoc imperite,nec enim ab homine nunquã sobrio postulanda prudentia. Sed uidete impudentiam. Multis ante mensibus in Senatu dixit Dolabellę comitia aut prohibiturum auspiciis , aut id facturũ quod fecit.Quisquã ne diuinare potest,quid uitij in auspiciis futurũ sit,nisi qui de cælo seruare constituit?quod neq; licet comitiis per leges:etsi quis seruauit non habitis comitiis, sed priusquã habeantur,debet nunciare. In iis Ciceronis uerbis multa possunt ad id quod agimus pertinentia obseruari. Primum enim ex eo quòd illa duo coniunxit, uel impedire uel uitiare auspi-
D ciis comitia,intelligimus si non haberentur comitia,quia obnunciatũ esset, hoc fuisse impedire auspiciis comitia,& prohibere ne haberẽtur. Sin haberentur,obnunciatione ipsa dicebantur uitiari, quasi contra auspicia habita, ut ratum esse nil posset quod iis comitiis actum esset. In sequentibus paulò pòst uerbis dicit augures nunciationem auspiciorũ tantum habuisse,magistratus uerò & spectionẽ,& nunciationẽ.Vnde intelligi potest penes magistratus fuisse auspicia,ita ut ne auguribus quidem fas esset consulere auspicia,nisi à magistratibus iussi essent. Id enim est quod ait Cicero magistratus tantum,non etiam augures, habuisse spectionem auspiciorũ. Nec repugnat
E id quod est apud Ciceronem secũd.de Legib.& apud Liuium lib.6.Decad.1. auspicia penes patricios fuisse: id enim sic intelligi debet,cum in Rep.nullus erat patricius magistratus , tum ad patricios redire auspicia. Cicero in epistola quinta ad Brutum ita scribit: Nunc per auspicia longam moram uideo. Dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire non possunt. Ex eo opinor loco satis apparet quod diximus, non aliter fuisse penes patricios auspicia,quàm si nullus esset magistratus patricius, ut

Interrex prodendus esset: uel quia exitu anni subrogati non essent noui magistratus, uel quia à Senatu iudicatum esset renouanda esse auspicia. Liuius F
» lib.5.1. Dec. Consulibus morbo implicitis placuit per Interregnum reno-
» uari auspicia. Itaque cum ex S.C. Consules magistratu se abdicassent, Inter-
» rex creatur M. Furius Camillus. Erant igitur adeo penes magistratus auspicia, ut rebus publice agendis nemo auspicari posset, nisi qui magistratum gereret: (Pontifices excipio, qui Calatis comitiis habendis ius habebant auspiciorum.) postquam autem de cælo seruatum erat, obnunciandi ius erat non modò magistratui, sed etiam auguri, ut ex eodem illo Ciceronis loco apparet. Erant autem solennia & uelut concepta uerba obnunciantis, Alio G
die: quibus significabat in alium diem differri debere comitia. Cicero se-
» cunda Philip. Confecto negocio, bonus augur Lælium diceres, Alio die,
» inquit. Et paulo pòst: Si nihil est cum augur his uerbis nunciat, quibus
» nunciasti: confitere te cùm, Alio die, dixeris, sobrium non fuisse. Et lib.2.de
» Leg. Maximum autem & præstantissimum in Rep. ius est augurũ, & cum
» auctoritate coniunctũ. Neque uerò quia sum ipse augur ita sentio, sed quia
» sic existimare nos est necesse. Quid enim maius est, si de iure quærimus, quã
» posse à summis imperiis, & summis potestatibus comitiatus, & concilia uel
» instituta dimittere, uel habita rescindere? Quid grauius quàm rem susce- H
» ptam dirimi, si unus augur, Alio die, dixerit? Ex postremis item illis Ciceronis uerbis, hæc duo intelligimus, Seruare de cælo dum haberentur ipsa comitia non licuisse per leges, sed ante comitia incepta id fieri debuisse: tum uerò si quis seruasset, ante peracta comitia obnunciare debuisse, non post ea peracta. Neque tamen negari potest, quin cœptis comitiis si superuenisset tonitru, dirimerẽtur comitia. Vnde Pompeius cum Prętoriis comitiis uideret Catonem Prætorem fieri, finxit se tonitru audiuisse, eáque ratione direm-
» pta sunt eo die comitia. Et Liuius lib.10. Decad.4. Prætorum tribus creatis,
» comitia tempestas diremit: Illud quoque hoc loco obseruandum est de I
obnunciatione, licet augur aut magistratus obnunciando ementitus fuisset auspicia, hoc est renunciasset se aliquid seruando de cælo uidisse aut audiuisse, quod nec uidisset nec audiuisset, nihilominus tamẽ parendum fuisse: alioqui obstrictum religione se existimabat populus Ro. Id quod ex Philippicis Ciceronis apparet. Nam ementitum auspicia dicit Antonium, cum obnunciauit comitiis Dolabella: & tamen ob illam obnunciationem dicit populum Rom. religione obstrictum, uitiosumque Consulem appellat Do-
» labellam. Verba eius ex quinta Philip. hæc sunt: Quid quod cum eo colle-
» ga tulit, quem ipse fecit sua nunciatione uitiosum? nihil ne ad auspicia bonus augur arbitratur pertinere? Id autem ut ita fieret, legibus cautum erat: ea ratione, quòd ut ait Cic.2.de Leg. auspicia magis retenta erant, ut ad Reip. tempus accommodarentur, quàm quod quicquam ad agendi consilium pertinerent. Itaque ut multos inutiles comitiatus probabiles impedirẽt moræ, legibus ac publicis institutis cauebatur, ut auspicia seruarẽtur, auguri pareretur. Vnde fit, ut Antonius multo ante prædixerit se auspiciis impediturũ K

A comitia Dolabellæ. Et Cicero lib. 1. epist. ad Lentulum, ſcribit prouiſum ſatis eſſe, ut ne quid per populum agi poſſet de reductione regis Ptolomæi, ſaluis auſpiciis: quòd ſcilicet prouiſum erat, ut eſſet qui obnunciaret, ſi quid ad populum de ea re ferretur. Ex quibus perſpicitur, eo tempore uerius ſibi finxiſſe auſpicia, quàm obſeruaſſe: parendum tamen erat uel ementitis auſpiciis, alioqui uitioſa actio cenſebatur. Illud etiam excutiendum nobis eſt, quod ex Meſſala ſcribit A. Gell. lib. 13. cap. 14. Patritiorum auſpicia in duas „ ſunt poteſtates diuiſa. Maxima ſunt Conſulum, Prætorum, Cenſorum: reli„ quorum magiſtratuum minora ſunt auſpicia. Maiora autem auſpicia di-
B cuntur habere, quia eorum auſpicia magis rata ſunt, quàm aliorum. Ex iis uerbis apparet auſpicia in maiora & minora diuiſa fuiſſe: ac maiora quidem maiorum magiſtratuum, minora minorum fuiſſe. Quibus uerbis intelligere oportet fuiſſe Romanis magiſtratibus maioribus & minoribus auſpicādi poteſtatē, ſed tamen nō æque firma & rata omnibus fuiſſe auſpicia: ſed penes maiores magiſtratus fuiſſe magis rata & firma auſpicia, penes minores minus rata: ita ut quę auſpiciis maiorū magiſtratuum fierēt, ut erant ea quæ maximi in Rep. momēti erāt, ita magis iuſta ac legitima cenſerentur, q̃ quæ minorū auſpiciis gererentur. Porrò autē comitia Centuriata habere maiorū
C tantū magiſtratuū erat: quo fit, ut auſpicia maiora iis comitiis accōmodata eſſent: ideóq; comitiis Centuriatis ferri ſolebat, ſi quid maximè firmū ac ſanctum eſſe Romani uellēt. Itaq; Cēturiata comitia, cùm habere uellet aliquis ex maioribus magiſtratibus, ad ea impedienda, nō aliis de cęlo ſeruandi ius erat, quàm maioribus item magiſtratibus. Id quod ex eo colligo, quod eodē „ loco ſcribit Meſſala: Ideo neque Conſules aut Prætores Cenſoribus, neq; „ Cenſores Conſulibus aut Prætoribus turbant aut retinent auſpicia. At Cen„ ſores inter ſe, rurſus Prætores Conſuléſque inter ſe, & uitiant & obtinent. Ex iis uerbis apertum eſt turbandi uitiandíue auſpicia, maiora maioribus
D tantùm magiſtratibus ius fuiſſe: neque id omnibus, ſed collegis tantùm inter ſe. Turbare autem aut uitiare auſpicia, eſt cùm de cælo ſeruaueris obnunciatione efficere, ne poſſit auſpicato peragere quod ſtatuerat magiſtratus, cui obnunciatur. Ergo ad impediendas Cenſoris actiones per auſpicia collega ſolus auſpicandi ius habebat. Nec locum habebat alterius cuiuſquā obnunciatio in ea re, quā uel Cenſoris, uel auguris qui ei in auſpicio fuerit. Qui enim augur adeſt magiſtratui auſpicanti, ei dicitur in auſpicio eſ„ ſe. Cicero 2. de Diuin. Q. Fabi te mihi in auſpicio eſſe uolo. Et Meſſala „ augur apud Gellium: Nos his temporibus Prætores, Prætore creante, uete-
E rum auctoritatem ſumus ſecuti, neque iis comitiis in auſpicio ſumus. Ad impediendas uerò Conſulis actiones, ſeruandi de cælo ius erat, non modò alteri Conſuli, ſed etiam omnibus Prætoribus. Nam & Prætores Collegæ erant Conſulum. Itaque Prætorum obnunciatio tantundem efficiebat atque Conſulum. At Cenſoribus, quamuis maiores eſſent magiſtratus, uitiare Conſulum aut Prætorum auſpicia non licebat: quia, inquit Gellius, Collegæ non ſunt Cenſores Conſulum aut Prætorum. Hinc fit, ut impediendis

actionibus Cæſaris in primo Conſulatu, reperiamus M. Bibulũm collegam F
quotidie de cælo ſeruare: ſed quoniam coràm obnunciare nõ auderet, per
edicta obnunciabat, inquit Suet. in Cæſare. Quod uerò dixi maiores modò
magiſtratus ſeruandi de cœlo ius habuiſſe ad impediendas actiones maiorum magiſtratuum, ex eo etiam apertius intelligi poteſt, quod Gellius eodẽ
„ illo loco ſcribit: In edicto Conſulum quo edicunt, quis dies comitiis Centuriatis futurus ſit, ſcriptum fuiſſe, ne quis magiſtratus minor de cælo ſeruaſſe uelit. Hinc enim perſpicuum eſt Conſules cùm habituri erant comitia Centuriata, noluiſſe obnunciatione impediri minorum magiſtratuum: quin tamen maiorum magiſtratuum obnunciatione impedirentur, non G
uetuiſſe ſuo edicto. Neque tamen ignoro interdum contra edictum minores magiſtratus de cælo ſeruare ſolitos. Scribit enim Cicero ſecũda Philip. Antonium Cenſoria comitia non habuiſſe, quia Tribunus pl. fulmen ſiniſtrum nunciaſſet. Attamen Centuriata comitia erant Cenſoria. Sed etiam aliis multis in rebus reperio Conſulum actiones impeditas obnunciatione Tribunorum. Cicero ad Att. lib. 4. in epiſt: cuius initium eſt: Auere te certò, ſcribit Q. Metellum Conſulem habiturum fuiſſe comitia Ædilium, niſi Milo obnunciaſſet. Et alio rurſus die obnunciatione Milonis impeditum ne haberet comitia, paulò poſt ſcribitur. Et in oratione pro Seſtio, dicit Seſtium ueniſſe in templum Caſtoris, & Conſuli Q. Metello obnunciaſſe. Verum ego de iis rebus ita ſentio, Conſules cùm tributa comitia habere uellẽt, uetare non potuiſſe quominus de cælo ſeruaret qui uellet: quia ea comitia non modò maiorum magiſtratuum erant, ſed etiam minorum: ut opus nõ eſſet iis habendis comitiis maioribus auſpiciis. At Centuriatis habẽdis maioribus auſpiciis opus erat: ideóque edicto uetare ſolebant Conſules, ne minores magiſtratus de cœlo ſeruarent: ut ſcilicet maiora auſpicia non uitiarentur minoribus auſpiciis. Quòd ſi contra edictum minores magiſtratus de cælo ſeruaſſent, non exiſtimo Conſuli parendum fuiſſe illi obnunciatio- I
„ ni: ut ex eo apparet, quòd Plinius lib. 28. cap. 2. ſcribit: In augurum certè diſciplina conſtat, neque diras, neque illa auſpicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes, obſeruare ſe ea negauerint. Itaque quoties impedita obnunciatione Tribuni comitia Centuriata reperio ego, interpretor, uel eundem Tribunũ augurem fuiſſe, cui etiam priuato obnuncianti parendũ eſſe leges iubebant: uel ſua ſponte illi obnunciationi paruiſſe Conſulẽ, cùm parere non cogeretur. Nam & Cicero dicit, non fuiſſe neceſſe Antonium parere obnũciationi Tribuni pl. quominus haberet illa Cenſoria comitia quę edixerat. Tametſi ipſe aliam cauſam adferat, quam ratione edicti ab Anto- K
„ nio propoſiti: nempe quòd Antonius religioſus eſſet. Tua quid intereſt? nulla auſpicia tuorum ſunt, cùm ſis religioſus. Hoc eſt, cùm ſis obſtrictus religione auſpiciorum, nulla tibi ſunt auſpicia: itaque obnunciatione nil moueri debuiſti. Nã & in omni parte religionis qui ſemel ſe religione obſtrinxerat, donec ea exolutus eſſet religione, nil poterat in eo genere amplius iuſtum ac legitimum peragere. Cùm igitur Antonius ementiendis

A auspiciis se, populúmque Ro. religione auspiciorum obstrinxisset, nil poterat auspicato peragere, nec tenebatur auspiciis, priusquam ea esset exoluta religio. Vt igitur cæteris in rebus parerent maiores magistratus minorum obnunciationi, certè in habendis Centuriatis comitiis non erat necesse parere: alioqui frustra huiusmodi edicta proposuissent, quibus uetarent minores magistratus de cælo seruare. Ac de obnunciatione quidem satis dictum sit, omninóque de auspiciorum ratione, quod quidem attinet ad Centuriata comitia. Præter auspicia erant sacra quædam legitima, quæ fieri à magistratu ante comitia Centuriata oportebat. Dionysius lib. 7. Superioribus tem-
B poribus, quando populus erat de aliqua re, auctore Senatu, suffragium laturus, comitia Centuriata aduocabant Consules, sacris ante factis, quæ lege statuta erant, quorum adhuc nonnulla nostra ætate fiunt. Et lib. 10. Patres aduersus Tribunos pl. his uerbis utuntur: Neque uos Senatus auctoritas ad magistratus uocat, nec curiæ de uobis suffragium ferunt, nec sacra facitis ante comitia, quæ lege fieri oportebat. Et alio loco eiusdem libri: Posthæc pontificibus præsentibus, & auguribus, & sacrificis duobus, & factis legitimis sacris & precationibus, Centuriatis comitiis lex perlata est. Hæc sacra, hostiarũ immolationes erant, quibus in omnibus actionibus publicis pari-
C ter uti solebant. In quo finem facio tractandi de iis, quæ ante comitia spectanda esse diximus. Nam si edicto ante proposito, réque per multos dies ante promulgata, senatus auctoritate, sacris factis, auspiciis addicentibus, nulláque obnunciatione interiecta, Centuriata comitia maior magistratus habere uellet, nil omiserat eorum quæ ad legitimum modum comitiorũ ante ipsa comitia requirebantur. Deinceps sequitur, ut de iis agamus quę in ipsis comitiis obseruabantur. Populus Ro. cui quidem ius erat suffragij ad diem edicti, conueniebat in campo Martio: atque ibi priusquam in Centurias distribueretur, habebat magistratus concionem ad populum, qua rogabatur
D ut id quo de ageretur, iubere aut uetare uellet. Ac si magistratuum quidem essent comitia, solebat is qui habebat comitia, rogare populum, ut ex iis candidatis quorum haberi rationem oporteret, quos tum omnes nominatim appellabat, crearet populus quos uellet Cõsules, Prætores, Cẽsorésue. Neque tamen cùm uoce quidẽ suffragium ferebatur, necessitas ea oratione populo imponebatur, ut nõ posset alios q̃ cãdidatos facere: sed libera suffragia relinquebantur, ut ex omnibus ciuibus crearet quos uellet, si modò ij essent, quorũ ratio haberi legibus posset. Quin etiã legibus solutos sępe reperimus multos, ut creari possent, uel ante legitimã ætatẽ, uel absentes, uel decennio
E nondum interposito inter eundem magistratum. Et multos qui non peterent, creatos inuenimus. Verùm ista euenire non solebant, nisi ea tempora essent, in quibus magna uirtus alicuius Reip. necessaria uidebatur: quæ in petentibus tanta non erat populo cognita. Ordinarium autem ac legitimũ erat, ut ex candidatis crearentur magistratus. Post leges tabellarias. Hi modò creari poterant, quorum rationem haberi debere ante iudicatum esset, ut tabellis nomen eorum scriberetur. Quod autem in magistratibus dixi, idem

debet in comitiis regis ſacrorum intelligi. Neque uerò huiuſmodi concio- F
nes ante quàm populus in ſuffragium mitteretur, habitas tantùm reperio, ſed interrupta interdum comitia, ad emendanda populi ſuffragia. Vt apud Liuium lib.3. 1. Decad. cùm C. Claudius Conſul haberet comitia Conſularia,& ſe refici Conſulem uideret L. Quintius eius collega, interrupit comitia, orationémque ad populum habuit, cuius exitus fuit, ut communiter ab ambobus Conſulibus ediceretur, ne quis L. Quintium Conſulem faceret: ſi quis feciſſet, ſe id ſuffragium non obſeruaturos. Et lib.4. Decad. tertiæ. Q. Fabius Cos. poſtquam uidit prærogatiuam dixiſſe Conſules T. Octacilium & M. Æmilium Regulum, ſilentio facto, eam concionem habuit, quæ extat G
illo loco apud Liuium. Sin legum comitia eſſent, antequam populus in ſuffragium mitteretur: primùm lex recitabatur à præcone ſubiiciente ſcriba: tum oratione docebatur populus: denique rogabatur, ut eam legem accipere & ſuffragiis ſuis iubere uellet. Quod Cicero lib. 3. de Legibus ſignificat, cùm ita ſcribit: Lex recitata eſt: diſce rem, & tabellam iubebo dari. Illic enim Cicero ſe fingit legiſlatorem, & quaſi legum rogationes imitaretur, illa uerba adſcripſit. Quod uerò à præcone ſubiiciente ſcriba recitarentur, ſcribit Aſconius in argumento orationis pro C. Cornelio: & Appianus lib. 1. Bell. Ciuil. & Plutarchus in uita Catonis Vticen. Ex quibus etiam aucto- H
ribus intelligi poteſt, poſt trinundini promulgationem oportuiſſe ut etiam die comitiorum rurſus recitaretur lex, haberentúrq; orationes ſuadendi & diſſuadendi cauſa. Extat etiam apud Liuium 1. lib. Decad. 4. concio Ser. Sulpitij, priuſquàm centurias in ſuffragium mitteret ad bellum Macedonibus indicendum. At ſi iudicij cauſa comitia haberentur, idem fiebat quod in legibus ferendis. Iudicium enim populi lege lata fiebat: quæ ſi acciperetur à populo, condemnatus erat reus: ſin antiquaretur, abſoluebatur, quemadmodum ſupra à nobis oſtenſum eſt. Erat autem omnium actionum cum populo commune principium: Velitis, iubeatis, Quirites: ut ex Cicerone pro I
domo ſua, & multis locis Liuianæ hiſtoriæ intelligi poteſt. Ex qua dicendi formula nomen ortum eſt rogationis omnibus cũ populo actionibus cõmune. His peractis iubebat magiſtratus populum in ſuas centurias diſcedere ad ſuffragium ferendum: idque populus ita faciebat, niſi hic obnũciatum eſſet, aut ab aliquo magiſtratu interceſſum. De obnũciatione ſatis multa ſupra dicta ſunt: de interceſſione nunc pauca dicendum. Interceſſio tametſi penè tota Tribunorum pl. eſſet, ut qui, quemadmodum ſcribit Gellius libro 13. cap. 12. creati antiquitus uiderentur, non iure dicundo, nec cauſis querelíſque de abſentibus noſcendis, ſed interceſſionibus faciendis: tamen K
aliis etiam magiſtratibus pro ſuo imperio cõueniebat. Vnde in legibus Ciceronis ſcribitur: Pâr maióruе poteſtas plus ualeto. Qua lege ſignificatur parendum eſſe interceſſioni paris aut maioris poteſtatis: unde efficitur intercedendi ius fuiſſe collegis inter ſe & maioribus poteſtatibus. Quare Cõſules inter ſe, Prętoréſq; & Tribuni intercedebant: Et conſules cæteris magiſtratibus, non modò intercedere poterant, ſed etiam ius habebant ab omni-

bus

A bus magistratibus & comitiatum & concionem auocandi, ut docet Messala apud Gellium lib.13. cap.14. In quo tamen excipiendi sunt Tribuni pl. quorum actionibus intercessione impediendis soli collegæ ius habebant.
" Dionysius lib. 10. ita scribit: Nihil enim eorum quæ à Tribunis pl. fiunt,
" uetari aut impediri potest ab ullo alio, quàm ab uno ex collegis. Et apud eundem Dionysium lib. 7. uerba L. Bruti Ædilis pl. ad Consules, hæc sunt:
" Nunquid meministis in pacanda seditione, per uos id nobis concessum es-
" se, quando Tribuni plebis concilium pl. aduocarint de re quauis, non ad fu-
" turos patritios nec concilium obturbaturos? Quin etiam Dionysius lib.7.
B scribit à Sp. Licinio Tribuno pl. altero anno post primos Tribunos pl. legē
" perlatam huiusmodi: Tribuno cum plebe agente nemo cōtradicat, nemo
" sermonem interrumpat. Qui contra fecerit, Tribunis uades dato mulctæ
" quàm hi dixerint soluendæ. Qui uades non dederit, extremo supplicio ple-
" ctitor: eiúsque sacra esto omnis pecunia. Tribunis autem omnibus magistratibus intercedere licebat: quia in intercedendo maior iis potestas erat, quàm reliquis omnibus magistratibus in agendo. Quo fit, ut cessantibus omnibus imperiis, creato Dictatore, adhuc intercedendi potestas Tribunis pl. relinqueretur, ut scribit Plutarchus in Proble. Quo etiam in loco scribit
C propter illam intercedendi potestatem, Tribunos pl. uerius imperij solutionem habuisse, quàm imperiū: ut qui in impediendo plurimum possent, in imperando parum. Et Sylla dictator, quanquam Tribunitiam potestatem ualdè minuisset, detracta potestate agendi cum populo, gerendique postea alterius magistratus, intercessionem tamen reliquit, ut Cicero scribit tertio de Legibus. Erat autem intercedere, id quod uulgo dicimus se opponere. In quo uerbū solenne erat: Veto, ut ostendit Liuius lib. 6. 1. Dec. his uerbis:
" quæ sunt Sextij Trib. pl. Bene habet, quandoquidem tantùm intercessionē
" pollere placet, isto ipso telo tutabimur plebem. Agite dum, comitia indici-
D te patres Tribunis militum creandis. Faxo ne iuuet uox ista, Veto, qua nunc
" concinentes collegas nostros tam læti auditis. Ac cæteris quidem in rebus quæ uel à Senatu, uel à magistratibus publicè fiebant, intercessionem locū habuisse nemo ignorat: in comitiis uerò centuriatis an locum habuerit & quando interponi soleret, magis dubium est. Itaque in eo explicando aliquādiu immorabimur. In magistratuum Centuriatis comitiis locum ha-
" buisse, intercesionem Tribunorum pl. indicat Liuius lib. 7. 1. Dec. In se-
" cundo Interregno orta contentio est, quod duo Patritij Consules creaban-
" tur: intercedentibúsque Tribunis, Interrex Fabius aiebat in 11. tabulis legem
E esse, ut quodcunque postremum populus iussisset, id ius ratúmque esset. Iussum populi & suffragia esse. Cùm intercedendo Tribuni nihil aliud quàm
" ut differrēt comitia ualuissent. Et Dionysius ad finem libri 8. Quando
" uocabant Consules populum, ut Consules crearent, Tribuni pl. quibus im-
" pediendi erat potestas, intercedebant: itaq; comitia dirimebātur. Et Florus
" in epit. T. Liuij lib. 105. Cùm C. Catonis Trib. pl. intercesionibus comi-
" tia tollerentur, Senatus uestem mutauit. Hoc uerò efficiebat intercesio

Tribunorum, non ut populum uocare non posset Consul, quod nemo ei F
uetare poterat, sed ne quid his comitiis suffragiis populi peragi posset. In legum uerò comitiis tam certum est intercessioni locum fuisse, ut eius rei probationem subiicere superuacaneum uideatur. Illud quod magis dubium est, potius explicandum: intercedere solitos magistratus, non cùm lex promulgabatur trinundino, sed eo die quo ferebatur. Neque enim Tribuni uetare poterant, ne quisquam concionem haberet promulgandæ suæ legis causa: sed ne populus acciperet legem, quæ inutilis aut perniciosa uideretur. Itaque quandiu promulgabatur, licebat oratione dissuadere legem: cùm uerò ferebatur, intercesio interponenda erat, ne à populo acciperetur. G
Hinc apud Liuium libro 5. Dec. 5. scribitur Tribunos pl. ante tempus intercesisse rogationi de bello Rhodiis inferendo, quòd non expectassent diem legis ferendæ, sed dum promulgabatur, intercedebant. Verba Liuij sunt:
„ Cùm ita traditum esset, ne quis prius intercederet legi, quàm priuatis suadēdi dissuadendíque legem potestas facta esset: eóque persæpe euenisset, ut qui non profesi essent, se intercessuros animaduersis uitiis legis ex oratione dissuadentium, intercederent: & qui ad intercedendum uenissent, desisterent uicti auctoritatibus suadentium legem. Poterant igitur Tribuni, cùm adhuc promulgabatur lex, profiteri se intercessuros, si quis eam ferre H
uellet, at non ante diem lationis intercedebant. Ideóque Cicero pro Sylla scribit, L. Cæcilium Tribunum ple. non quidem intercesisse legi Agrariæ Rulli, quæ promulgata & non lata est, sed professum fuisse intercessorem
„ se futurum. Ex illo tempore L. Cæcilius multa de Repub. egit: Agrariæ legi quæ tota à me reprehensa & abiecta est, intercessorem fore professus est. Ergo die legis ferendæ intercedebatur: idque interdum maxima contentione fiebat, ut exemplis etiam apertum est. M. Octauius collega Tib. Gracchi scribam subiicere & præconem recitare uetabat: idque quo die legem suam ferebat Gracchus, ut ex historia apparet. P. Globulus legi I
quam ferre uolebat, C. Cornelius eodē modo intercesit. De qua conten-
„ tione ita scribit Asconius: Pub. Seruilius Globulus Tribunus pl. inuētus erat qui C. Cornelio obsisteret. Is ubi dies legis ferendæ uenit, & præco subiiciente scriba uerba legis recitare populo cœpit: & scribam subiicere & præconem pronūciare passus non est. Tum Cornelius ipse codicem recitauit. Similem contentionem legimus inter Metellum Nepotem & M. Catonem apud Plutarchum in uita Catonis Vtic. Ex iis quæ dicta sunt apparet Tribunitiam intercesionem non modò ante inita suffragia interponi solitam: sed etiam cœptis interdum suffragiis: uerùm ea interru- K
ptio suffragiorum potisimum accidebat in comitiis magistratuum: quia nisi initis iam suffragiis, uix appareret in huiusmodi comitiis quicquam contra leges fieri: quæ erat causa maxima, cur se Tribuni interponerent ad impedienda comitia quæ ita fierent. Ac de intercesione quidem hactenus: cætera persequamur. Si magistratus nec obnunciatione nec intercesione impediretur, postquam populum in suas Centurias discedere

iusserat

A iusserat ad suffragium dicēdum: tum omnes qui aderant ciues, quibus suf-
fragij ius erat, discedebant in suas quisq; Centurias, ut quo ordine rogaban-
tur, suffragium dicerent. Hic ordo multis uerbis supra à nobis est explicatus
ex Dionysio Halicar. quantum satis erat ad intelligendum quid essent Cen-
turiata comitia. Hic tamen ubi de modo comitiorum agimus, subtilius &
magis accommodate ad posteriora Reip. tempora de eadem illa re dicendū
est. Nam quæ à Dionysio dicuntur, ueterem modò suffragiorum rationem
aperiunt: quæ multifariam postea immutata est. Neque enim de prærogati-
ua Centuria ulla est apud eum mentio: in qua tamen posterioribus tem-
B poribus tantum erat momenti, ut fere in quam partem inclinasset prærroga-
tiua, in eam reliquæ Centuriæ traherētur. De qua priusquam dicamus, uer-
" ba T. Liuij ex lib. 1. Decad. 1. subiiciemus: Nec mirari oportet hūc ordinem,
" qui nunc est post expletas quinque & triginta tribus, duplicato earum nu-
" mero, Cēturiis iuniorum seniorúmq; ad institutam ab Seruio Tullio sum-
" mam non cōuenire. Quadrifariā enim urbe diuisa regionibus collibúsque,
" quę habitabātur partes, tribus eas appellauit, ut ego arbitror, ab tributo. Nam
" eius quoque æqualiter ex censu conferendi ab eodem inita ratio est. Neque
" hę tribus ad Centuriarum distributionem numerúmque quicquam perti-
C nuere. Hæc uerba Liuij quanquam obscura sint, tamen attentius perpen-
denti ostendere uidentur à Seruio Tullio uniuersam multitudinem Ro-
manorum diuisam fuisse in quatuor tantum tribus: ideóque non esse mi-
randum, si non tam multas Centurias fecisset ex illa quatuor tribuum mul-
titudine, quàm multæ postea fuerūt, cum usque eò auctus est numerus tri-
buum, ut X X X V factæ sint. Ego igitur eo auctore sic sentio, postquā tri-
ginta quinque tribus Romæ fuerunt, hactenus seruatum fuisse Seruij insti-
tutum, quòd sex classes semper relictæ sunt: sed hoc mutatum est, quòd in
classibus auctus est numerus Centuriarum ab eo institutus: & cum Centu-
D riæ à Seruio institutæ nihil pertinerent ad tribus, factum est postea, ut per
X X X V tribus describerentur Centuriæ, ita ut in quaque tribu pro ratio-
ne census Centuriæ continerentur suæ cuiusque classis. Quæ ne fingere ui-
deamur, singulatim à nobis demonstrabuntur. Ac primum quod dixi tri-
bus Romanas in suas quasdam Centurias diuisas fuisse, demonstrari potest
ex multis T. Liuij locis, in quibus iuniorum & seniorum Centurias præ-
rogatiuæ tribus appellat. Neque enim id esse potuit, nisi quæque tribus
suas quasdam iuniorum, & seniorum Centurias haberet: præsertim cùm
æque omnibus tribubus obtingere poterat, ut prærogatiuæ essent. Tum ue-
E ro ex eo quod passim reperitur Censores ita solitos censum facere, ut singu-
las tribus persequerentur: in quibus quo quisque censu, qua ætate, quo or-
dine esset, describeretur. Quod & Cicero uidetur lib. 3. de Legibus indicare,
" cum hanc legem ponit de Censoribus. Populíque partes in tribus distri-
" buunto: exin pecunias, æuitates, ordines partiunto. Vnde etiam fit ut re-
periamus in hac uel illa tribu quempiam censum fuisse aut censeri debere,
potius quàm in hac uel illa classe. Quòd si censum, ætatem, ordinésque per

singulas tribus Censores describebant, relinquitur, ut in singulis tribubus F
fuisse dicamus Centurias quasdam, in quas pro censu, ætate, ordinéque, qui
ex eadem tribu essent, distribuerentur. Præterea Cicero pro Plancio Centu-
riam prærogatiuam appellat partem unius tribus: ex quo plures Centurias
in quaque tribu fuisse consequitur. Auctum autem fuisse numerum Cen-
turiarum ex uerbis T. Liuij apparet, cum ait: Duplicato earum nume-
ro. Quæ uerba non sic accipienda esse, quasi uerum ac certum numerum
multiplicationis Centuriarum definire uoluerit, paulò pòst ostendemus.
De prærogatiua hoc primùm constat, eam fuisse unam quandam Centu-
riam ex una quadam tribu desumptam, cui sorte obtigisset, ut prima suf- G
fragium diceret. Neque enim tribus prærogatiua eo appellatur, quòd ea to-
ta suffragium diceret: sed quia illius tribus cuidam Centuriæ obtigisset, ut
prima uocaretur. Quod Cicero pro Plancio satis ostendit cùm Centuriam
prærogatiuam appellat, cámque unius tribus partem fuisse dicit. Et apud T.
Liuium frequens est mentio Centuriæ prærogatiuæ. Vt lib. 7. Decad. 3.
Galeria iuniorum, quæ fortè prærogatiua erat Q. Fuluium, & Q. Fa-
bium Coss. dixerat, eodémque iure uocatæ reliquæ inclinassent, ni Tribuni
pleb. se interposuissent. In iis uerbis Galeria nomen est tribus, ex qua erat
ea iuniorum Centuria, quæ fuit prærogatiua. Sorte autem prærogatiuam H
Centuriam fieri uerba Ciceronis in secunda Philipp. ostendunt: Ecce Do-
labellæ comitiorum dies. Sortitio prærogatiuæ quiescit. Et apud Liuium
libro quarto Decad. tertiæ: Eo die cum sors prærogatiuæ antè iuniorum
exisset. Ex quibus etiam uerbis colligi potest, eo genere sortis in hac re
usos fuisse Romanos, ut in cistam quandam sortes coniicerent: cuius au-
tem Centuriæ sors prima exisset, ea prærogatiua erat. Quòd si prærogati-
ua erat una quædam Centuria ex quadam tribu sorte desumpta, necesse
est, ut prima sortitio fieret inter tribus, deinde altera inter Centurias eius-
dem tribus. Ac tribus quidem quæ prima exisset, ea erat, unde desumen- I
da esset Centuria prærogatiua: sed quoniam multæ erant in ea tribu Cen-
turiæ, necesse erat ut rursus inter Centurias sortitio fieret. Verum hic iam
locus est dubitationi, an Centuriæ eiusdem tribus tantum duæ essent æta-
te modo distinctæ, ut una iuniorum esset, altera seniorum absque ulla di-
stinctione ordinis aut census: an uerò plures ordinibus, censu ætatéque
distinctæ, ita ut essent quædam equitum, quædam peditum Centuriæ: &
rursus quædam primæ, quædam secundæ classis, & ita deinceps reliqua-
rum: & rursus singularum classium aliæ iuniorum, aliæ seniorum. Ac
prior quidem huius quæstionis pars uidetur confirmari posse ex eo quod K
passim apud Liuium reperitur in prærogatiua tribu Centuria iuniorum
& seniorum, quasi opponat tantùm unam iuniorum uni seniorum. Vt
libro sexto Decad. tert. prærogatiua Centuria iuniorum T. Manlium Tor-
quatum Consulem dicit. Torquatus Consulatum respuit, rogátque Con-
sulem, ut iubeat Centuriam iuniorum in suffragium redire. Tum Centu-
ria, inquit Liuius, & auctoritate mota uiri, & admirantium circa fremitu,
petit

A petit à Consule, ut Centuriam seniorum citaret: uelle sese cum maioribus natu colloqui. Ex iis uerbis nónne uidetur posse colligi in tribu prærogatiua duas modò fuisse Centurias, unam iuniorum, alteram seniorum, inter quas sors duceretur utra prior suffragium diceret? Verum ne ita esse credamus, multa efficiunt. Primum quòd nusquam legimus Romanos ita per Centurias distinctos fuisse, ut absque ulla distinctione ordinum & census, in unam Centuriam describerentur, facta tantùm ætatum distinctione. Neque enim id consentaneum est prudentiæ Romanorum, propter prærogatiuæ tantum auctoritatem, factam fuisse huiusmodi in duas B Centurias singularum tribuum diuisionem: quæ ad nullum alium usum ualere posset. Nam tributo conferendo conscribendísque militibus, opus erat illa Centuriarum descriptione, quæ ordinibus, censu ætatéque distinctæ erant: ut satis apparet ex iis, quæ supra diximus de classium institutione. Itaque ad eum modò usum hæc diuisio tribuum in binas Centurias inuenta esset, ut in comitiis Centuriatis iure prærogatiuæ esset quidem tribuum uis aliqua: ne tamen uiderentur ex aliqua parte non esse Centuriata, idcirco has binas ætatis modò distinctione Centurias factas fuisse in singulis tribubus. Quasi uerò non æque posset prærogatiuæ ius per Centu- C rias classium conseruari, ut inter eas sortitio fieret, quæ prima roganda esset neglecto iure ordinum census & ætatis. Deinde uerò si propter ius prærogatiuæ hanc singularum tribuum in duas Centurias diuisionem ponamus, postquam prærogatiua suffragium dixerat, necesse erat populum qui expectanda sorte prærogatiuæ in binas has Centurias se diuiserat, omnem ordinem mutare, ut discederet in classium Centurias censu, ordine, ætatéque distinctas. Post prærogatiuam enim prima classis uocabatur, ut ait Cicero 2. Philipp. Vnde efficiebatur non modo tumultus confusióque repentina discedentium in suas Centurias: sed etiam, ut illi qui in prærogatiua Centuria D suffragiũ dixerant, uel iterũ in Centuriis classiũ suffragiũ dicerent, uel sublata dimidia tribus parte non modò reliquæ Centuriæ eius tribus infrequentes redderentur, uerum etiam ut ætate minime distinctæ essent: quandoquidem in prærogatiua Centuria iam omnes iuniores illius tribus, aut omnes seniores, prout sors tulisset, suffragium dixissent. Postremo non uerum esset quod ait Liuius, seniorum ac iuniorum Centurias, postquam expletæ sunt XXXV. tribus, duplicatas fuisse. Vt enim singulis tribubus binas huiusmodi Centurias tribuamus, fient tantũ septuaginta Cẽturiæ: qui numerus decẽ Centuriis minor est numero Centuriarum primæ classis: tantum abest, ut E uniuerso Centuriarum numero adiectus, duplicatum numerum faciat. Est igitur posteriori parti quæstionis potius assentiendum, ut dicamus in singulis tribubus nõn duas tantùm Centurias, sed plures fuisse: eásque nõ modò ætate, sed etiam censu ordinéque distinctas. Sed hic rursus ambigitur utrum inter primæ classis Centurias tantum sors prærogatiuæ fieret, an etiã aliarum classium Centuriæ beneficio sortis uterentur. Budæus sane & alij doctrina excellentes uiri in ea sententia fuerunt, ut crediderint sortitionem

prærogatiuæ inter Centurias primæ tantum clasſis fieri ſolitam. Quod ut credam, uix ac ne uix quidem adduci poſſum. Nam reliquas claſſes beneficio ſortis excludi iniquum fuiſſet: præſertim cum eo ſors prærogatiuæ inuenta fuiſſe uideatur, ne quiſquam eo iure excluſus uideretur, quod in auctoritate prærogatiuæ Romani eſſe uoluerunt. Id uero ius primæ tantum claſſi tribuere quorſum attinebat? quando uel abſque ſorte pro ſuo iure ſemper prima uocaretur. At dices, ante inſtitutam ſortitionem prærogatiuæ primam quidem claſſem primo loco uocari ſolitam: ſed tum hanc rationem obſeruari, ut equites primi uocarentur, tum ſeniorum Centurię, poſtrèmò iuniorum. At inſtituta ſorte prærogatiuæ factum eſſe, ut ex Centuriis equitum ſeniorum & iuniorum ea prima ſuffragium diceret, cui ſorte obtigiſſet: poſtquam autem prærogatiua dixerat, tum reliqua comitia iure non ſorte peragebantur. In hoc refutando conſiderandum eſt, quod ubique apud auctores reperitur, prærogatiuæ ſortitionem inter tribus primùm fieri ſolitam: quare ſi nulla tribus excluderétur beneficio ſortis, oportebat centurias equitum ſeniorum & iuniorum primæ clasſis in ſingulis tribubus fuiſſe: ita ut in quaque tribu una minimùm eſſet equitum Centuria, & plures ſeniorum ac iuniorum. Nam auctum fuiſſe numerum Centuriarum equitum, non etiam peditum haud uerisſimile eſt. Porro autem auxiſſe numerum Centuriarum, primæ clasſis non etiam cæterarum, quid aliud fuiſſet, quàm multo magis in primores uim omnem ſuffragiorum deriuare? Quod ſane periniquum fuiſſet, nec unquam plebs id paſſa eſſet. Oportuit igitur & cęterarum clasſium fuiſſe quaſdam Centurias in ſingulis tribubus. Itaque non poteſt hæc ratio eſſe, cur beneficio ſortis excluderentur reliquæ claſſes, quod non eſſent in ſingulis tribubus earum claſſium quædam Centuriæ, ſicut primæ clasſis. Cur igitur excludi ſe patiebantur? An ut ius ſuum retineret prima clasſis ſupra cæteras, idcirco huius ſortis beneficio ſola utebatur? At enim ſi ita eſſet, pari ratione oportuit equitum Centurias excludere primæ clasſis peditum Centurias. Iure enim ſuo tam uocari debebant ante peditum Centurias, quàm primæ clasſis Centuriæ ante cæterarum clasſium Centurias. Quare prærogatiuæ ſortitio tantum Centuriis equitum tribuenda fuiſſet. Atqui ex iis, quæ ſupra diximus, planum eſt ſeniorum iuniorúmque Centurias beneficio prærogatiuæ uſas fuiſſe. Quinetiam ſeniorum Centuriæ excluſiſſent, iſta quidem ratione, iuniorum Centurias: quandoquidem tam iure ſuo priores erant, quàm prima clasſis ſupra cæteras. Verius igitur eſt non modo primæ clasſis Centurias beneficio ſortis uti, ſed etiam aliarum clasſium. Vnde ſequitur, quod ait Liuius duplicatum numerum Centuriarum fuiſſe, pro iuſto numero non eſſe accipiendum. Nam ſi clasſium Centuriæ per tribus diſtributæ erant, ut probatum eſt: ac ſecundæ clasſis, uerbi gratia, Centuriæ non excluderentur beneficio ſortis: oportebat in ſingulis tribubus minimùm duas eſſe ſecũdæ claſſis Centurias, unam iuniorum, alteram ſeniorũ, ut eſſet inter eius clasſis Centurias diſtinctio. Quare in triginta quinque tribubus eſſent ſeptuaginta Centuriæ ſecundæ clasſis:

A ſis:quæ erant tantum uiginti ex inſtituto regis Seruij. Vnde apparet non duplicatum modò numerum,ſed triplicatum,& eo amplius fuiſſe. Quod uero dixi in ſecunda claſſe, idem in tertia,quarta & quinta intelligendum eſt. Neque enim iuſta ulla ratio reddi poteſt,cur potius in ſingulis tribubus dicamus fuiſſe ſecundæ claſsis quaſdam Centurias, quàm tertiæ,quartæ aut quintæ.Nunc uerò ſi ſimul iungas ſecundæ, tertiæ, quartæ & quintæ claſsis Centurias,quæ erant per triginta quinque tribus diſtributæ, efficientur minimùm quater ſeptuaginta, hoc eſt, ducentæ octoginta Centuriæ. His uero ducentis octoginta Centuriis opponendæ ſunt plures numero Centuriæ
B primæ claſsis coniunctæ cum Centuriis equitum:alioqui non fuiſſet relicta uis ſuffragiorum penes primores,niſi numero Centuriarum uincerent cæterarum claſsium Centurias. Quare primæ claſsis unà cum Centuriis equitum oportebat plures eſſe Centurias quàm bis centum octoginta:quæ erant inſtituto Seruij nonaginta octo: peditum quidem primæ claſsis octoginta Centuriæ,equitum uero octodecim.Ex iis perſpicuũ eſt,quod ait T. Liuius duplicatum numerum Centuriarum,nõ poſſe accipi pro iuſto numero, ſed ſpeciem pro genere poſitam eſſe. Illud igitur iam certum eſt populum Romanum ſic in tribus fuiſſe diuiſum,ut in ſingulis tribubus diſtinctæ eſſent
C Centuriæ per claſſes:inter quas eiuſdem tribus ſic diſtinctas Centurias ſors ducebatur,cui omnium obtingeret, ut prima ſuffragium diceret. Cui autem obtigiſſet, ſiue equitum ſiue peditum eſſet, ſiue primæ, ſiue ſecundæ,tertiæ, quartæ aut quintæ claſsis eſſet, ſiue ſeniorum ſiue iuniorum eſſet, ea prærogatiua dicebatur. Sane ut certo definiamus quot eſſent cuiuſque claſsis Centuriæ in quaque tribu, fieri non poteſt. Id modo ex iis quæ dicta ſunt,affirmare poſſumus, minimùm duas fuiſſe in quaque tribu Centurias ſecundæ,tertiæ,quartæ & quintæ claſsis,ut una eſſet iuniorum,una ſeniorum. Vnde etiam apud Liuium in eo quem citauimus loco,cum op-
D ponitur:una iuniorum uni ſeniorum, interpretor de binis ſecundæ, tertiæ,quartæ,aut quintæ claſsis Centuriis,quæ in Galeria tribu erant: quarum alteri ſors prærogatiuæ obtigiſſet. Id quoque pro certo accipiendum nunquam ita auctum fuiſſe numerum Centuriarum in inferioribus claſsibus, quin ſimul auctus ſit numerus Centuriarũ primæ claſsis:alioqui uis ſuffragiorũ primoribus detracta fuiſſet. At enim quot omnino in quaque tribu Centuriæ primæ claſsis eſſent,definire nõ poſſumus.Fortaſſe non erat par in omnibus numerus: ſed in frequẽtioribus tribubus plures, in minus frequẽtibus pauciores. Verum utcũq; ſit,attendendũ ſemper fuit ut uniuerſus ea-
E rũ numerus cõiunctus cum equitũ Cẽturiis,nõ eſſet minor reliquo numero Cẽturiarũ. De numero etiã Centuriarũ equitũ incertũ eſt,an in quaq; tribu una eſſet Centuria,an plures: uel in quibuſdã plures,in quibuſdã pauciores.Sane ut peditũ Centuriæ per tribus deſcribebãtur, ita in cenſu per ſingulas tribus habendo,equitũ qui eſſent in ſingulis tribubus numerus inibatur. Neq; ueriſimile eſt plus duplo auctũ eſſe numerũ Centuriarũ peditũ, quin ſimul auctus ſit numerus Centuriarũ equitũ. Nam etiã Centurias equitum

per tribus descriptas fuisse, ex eo potest intelligi, quòd beneficio sortis prærogatiuæ non excludebantur equitum Centuriæ: sortitio autem inter tribus fiebat. Itaque ut in equites cadere posset sors prærogatiuæ, necesse erat in singulis tribubus fuisse quasdam equitum Centurias. Vnde fit, ut non integer mihi uideatur locus apud T. Liuium libro tertio Decad. quintæ, qui ita habet: Prior Claudius causam dixit: & cum ex X I I. Centuriis equitum, V I I I. Censorem condemnassent, multæque aliæ primæ classis. Quod enim illic duodecim facit equitum Centurias, quæ in suffragium missæ sunt, quomodo uerum esse potest? Nam Seruij instituto X V I I I. Centuriæ equitum erant, ut docet idem Liuius libro primo, & Dionys. libro quarto. Vt ergo nihil etiam dicamus additum fuisse ad numerum à Seruio rege relictum, tamen non posset uerum esse illis Centuriatis comitiis, de quibus agit Liuius, duodecim tantum equitum Centurias in suffragiũ missas. Quare necesse est, in illo numero Centuriarum equitum, mendum esse. Itaque locus ille non sufficere mihi uidetur ad refutandum id quod diximus, simul cum peditum Centuriis auctum fuisse numerum Centuriarum equitum. Quod ego tamen non tam pertinaciter affirmo, ut non facile mutem sententiam, si quis aliquid certius adferat. At enim quęri potest, cur sextæ classis in hac Centuriarum descriptione nusquam mentionem fecerim. Huius rei hęc ratio reddi potest, sextam classem, quæ Seruij instituto una modò Centuria continebatur, ut nullius pene momenti erat, ita nunquã numero Centuriarum auctam fuisse, ut eius Centuriæ per singulas tribus distribuerẽtur. Quòd autem nullo fere loco haberetur illa classis, argumento est, quod fere ubi apud auctores fit mentio classium, quinque classes appellantur, sexta relinquitur. T. Liuius lib. 3. Dec. 1. scribit: Tricesimo sexto anno à primis tribunis decẽ creati sunt, bini ex singulis clasibus. Et Ascon. in orat. pro Cornelio. Cæterum quidam non duos Tribunos plebis, ut Cicero dicit, sed quinq; tradunt creatos esse singulos ex singulis clasibus. Ex his locis nonne apertum est nullo prope numero habitos fuisse homines sextæ clasis? ut qui in enumeratione clasium, quasi nulli essent, omittantur. Sane non immeritò fiebat, ut qui minimo censu erant, omnibúsque oneribus publicis immunes, non essent pares in Reip. capessendæ auctoritate cum iis, in quos onera Reip. incumberent. Salustius in oratione de Rep. ordinãda ad Cæsarẽ scribit, C. Gracchum in Tribunatu legem promulgasse, ut ex cõfusis quinq; clasibus sorte Centuriæ uocarentur. Hæc lex tametsi perlata non sit, tamen ex eo loco apparet, si C. Gracchus homo maxime omnium popularis, qua lege uellet humilium cum primoribus in suffragiis auctoritatem æquare, sextæ clasis nullã rationẽ habuit, eam classem nullius tum momenti fuisse. Itaque in tribubus singulis Centurias quinq; clasium tãtum posuimus: ita ut sextam classem ex infima plebe omniũ tribuũ confusam dicamus: ex qua uel una, ueteri Seruij instituto Centuria fieret, uel summũ duæ, una quidem proletariorum, altera capite censorum. Nam inter hos discrimen fuisse census munerísque ostendit A. Gellius libro 16. cap. 10. Qui in plebe Romana

tenuisimi

A tenuissimi pauperrimíque erant, neque amplius quàm mille quingentum
" æris in censum deferebant, proletarij appellati sunt. Qui uerò nullo aut
" perquàm paruo ære censebantur, capite censi uocabantur. Extremus autem
" census capite censorũ æris fuit CCCLXXV. Sed quoniam res, pecuniáq;
" familiaris obsidis uice pignorísque esse apud Remp. uidebatur, amorísque
in patriam fides quædam in ea firmamentúmque erat, neque proletarij, ne-
" que capite censi milites, nisi in tumultu maximo scribebantur: quia familia
" aut tenuis aut nulla esset. Proletariorum tamen ordo honestior aliquanto
" & re & nomine, quàm capite censorum fuit. Nam & asperis Reipub. tem-
B poribus, cùm iuuentutis inopia esset, in militiam tumultuariam legebãtur,
" armáque iis sumptu publico præbebantur: & non capitis censione, sed pro-
" speriore uocabulo, à munere officióque prolis edendæ appellati sunt, quòd
" cùm re familiari parua minus possent Rempub. iuuare, sobolis tamen gi-
" gnendę copia, ciuitatem frequentarent. Capite censos autem primus C. Ma-
" rius milites scripsisse traditur, cùm id factum antè nulla memoria extaret.
Ex iis uerbis intelligi potest fuisse in tabulis Censoriis seorsum descriptos
proletarios à capite censis, quasi ordinis diuersi essent: ut sæpe alij in mili-
tia legerentur, cùm alij relinquerentur. Sed tamen ex hac diuersitate ne fa-
C ctas fuisse duas Centurias credam, eo adducor quòd ætatis distinctione ui-
deo reliquarum clasśium Centurias factas, non huiusmodi quadam diuer-
sitate, qualis erat inter capite censos & proletarios. Ego itaque potius existi-
mo una modo Centuria semper contentam fuisse sextam classem: quæ ta-
men, ut suprà ostendimus, nullo propemodum numero haberetur. His ita
positis, facile erit cætera de prærogatiua persequi. Cicero pro Muręna, & lib.
de Diuin. 1. scribit maiores uoluisse prærogatiuam omen esse iustorum
comitiorum: tantámq; comitiis Centuriatis religionem fuisse, ut fere sem-
per ualuerit omen prærogatiuum. Ex quibus perspici potest Romanos
D plurimum momenti tribuisse prærogatiuæ. Quæ fuit causa, ut sorti com-
mitteretur: ne scilicet id in quo tantum erat in suffragiis momenti, ut fere
reliquis Cẽturiis pręscribere uideretur quod sequeretur, semper essent penes
eosdẽ: sed id ius usurparet, cui sors dedisset. Itaq; detractũ est de iure equitũ,
quorum Centuriæ primæ, instituto Seruij, uocandæ erant, ut omni populo
communicaretur, beneficio sortis: eáque ratione plebs minus moleste fer-
ret primorum in suffragiis uim ac potestatem, quæ Seruij instituto eis at-
tributa fuerat. Quoniam autem prima sors prærogatiuæ inter tribus fiebat,
secunda inter Centurias eiusdem tribus, beneficióque sortis utebantur tam
E equitum quàm peditum Centuriæ, propterea interdum usuuenire poterat,
ut sors cum iure conueniret: ut scilicet equitum Centuria prærogatiua es-
set. Quæ postquam suffragium dixerat, reliquæ equitum Centurię uocabã-
tur, & deinde classes suo quæque ordine. In quo omnia fiebant iure, eo mo-
do quo erant à Seruio instituta. Interdũ contra usuueniebat, ut sors in quã-
dam Centuriam peditum, eámq; ex quinta uel quarta, uel alia classe, uel iu-
niorum uel seniorum. Atque illa postquam suffragium dixerat, tum uoca-

bantur Equites, ac postemò classes suo quæque ordine. Ac prius quidem F
quàm expletæ essent X X X V. tribus, in comitiis Centuriatis habendis, nulla tribuum habita ratione, populus per classes se diuidebat, singulásq; classes per Centurias. At postquam Tribus X X X V. fuerũt, præsertímq; cum ciuium ingenti multitudine frequentes fuerunt, ut erant postremis Reip. temporibus, quibus omnes Italiæ socij in tribus Romanas recepti erant, populus suffragium initurus, in tribus discedebat, haud secus quàm in Tributis comitiis. Verũ id diuersum erat, quod eiusdem tribus homines rursus se in suas quasq; centurias diuidebant, ut centuriatim suffragium dicerent: cùm in Tributis comitiis nulla fieret huiusmodi Centuriarum distinctio, G
sed confuse omnes eiusdem tribus suffragium dicerent. Vnde fiebat ut in Centuriatis comitiis, non tota tribus simul suffragium diceret, sed illę modò Centuriæ quæ eius clasis essent, cuius esset suffragium inire. Veluti cùm equites uocabantur, ea modo Centuria, quæ equitum esset, ex tribu desumebatur ad suffragium dicendum: reliquæ uerò eiusdem tribus Centuriæ pòst pro ordine clasium uocabãtur. At in Tributis tota tribus semel suffragium suum ferebat. Quod uerò dixi comitiis Centuriatis populum in tribus diuisum fuisse, ex eo probari potest quod pasim apud auctores reperimus uocatas ad suffragium tribus, cùm tamen de comitiis Centuriatis loquantur. H
Cicero pro Plancio de comitiis loquens, habitis à M. Crasso Cos. scribit uocatas fuisse tribus, latúmque ita suffragium. Atqui paulò post ostendit ea comitia fuisse Centuriata. Eadem in oratione scribit legem à M. Crasso latã, qua cauebatur, ut ex iis tribubus accusator ederet iudices, quas per corruptionem tulisse reus diceretur. Quod si hæc lex communis (ut erat) omnibus magistratuum comitiis fuisse concedatur, necesse est ut etiam Cẽturiatis comitiis dicatur quis has uel illas tribus tulisse. Quod aliter accipi non potest, quàm huius uel illius tribus Centurias quępiam tulisse: id quod perspici non potuisset, nisi diuiso per tribus populo. Argumentum etiam I
huius rei duci potest ex eo quod scribit Suetonius de Cæsare, solitum eum circum tribus libellos mittere ad commendandos candidatos, quibus fauere uellet. Nam si per tribus diuisus non fuisset populus, quomodo circum tribus misisset libellos in comitiis? Certissimum uerò argumentũ ex eo duci potest, quod apud Liuium & Asconium legimus prærogatiuam tribum & iureuocatas, ubi de comitiis Centuriatis agitur. Nam quomodo prærogatiuam tribum intelligere posis, nisi populum facias in tribus distinctũ, inter quas sors duceretur, ut ea cui obtigisset, prima suffragium iniret? Et quomodo iureuocatas in tribus comitiis Cẽturiatis locũ habuisse cõcipies, K
nisi populum in tribus diuisum cõcedas? Verùm ut prærogatiua tribus quę prima dicit suffragium, non tota confuse suffragium dicit, sed centuriatim: ita reliquæ tribus quoniam ita uocabantur, ut ex singulis Cẽturiæ, ut quæquę maximi census erant uocarentur, propterea iureuocatæ dicuntur. Vnde etiam apud Ciceronem in secunda oratione in Rullum, extremæ tribus suffragiorum appellantur pro extremis tribuum suffragiis, iure tamen &

per Cen-

A per Centurias uocatarum. Nam illic mentio est de comitiis Centuriatis, quibus ipse Consul creatus erat. Diuisus igitur erat Centuriatis comitiis populus in tribus, sed suffragia inibantur centuriatim. Atque ita post prærogatiuam prima classis uocabatur, quemadmodum scribit Cicero 2. Philip. hoc est, per singulas tribus Centuriæ quæ primæ classis erant, suffragium inibant. In quo obiter animaduertẽdum est, cùm Cicero illic primam classem post prærogatiuam suffragium dixisse scribit, simul appellatione primę classis comprehendisse equitum Centurias: quemadmodum usitatum erat, ut ex Dionysio supra ostẽdimus. Perpendenda etiã nobis hoc loco sunt uerba Ciceronis lib. 3. de Legib. ubi de comitiis Centuriatis loquitur: Descriptus enim populus censu, ordinibus, ætatibus, plus adhibet ad suffragium consilij, quàm fuse in tribus conuocatus. Quod enim ait censu descriptũ populum, id pertinet ad classes, quæ censu inter se distinctæ erant eo modo quo supra diximus. Quod ait ordinibus, id ad equitum Cẽturias pertinet & peditum. Quod denique ait ætatibus, ad seniorum iuniorúmque Centurias referendum est. Quæ ut apertius intelligantur, paulò altius de multiplici ciuium inter se distinctione dicendum. Primam diuisionem uniuersi populi in duas partes fuisse reperio, in Patricios & Plebeios: in quo erat generis distinctio tantum. Nam Patricij erant, qui genere erant nobilissimi, cuiuscunque census ordinísue essent: Plebeij uerò reliqui ciues genere non adeò illustres. Quod uerò dixi cuiuscunque sensus ordinísue essent, eò pertinet, ut intelligamus nihilominus Patricios diuisos fuisse per classes pro cẽsu cuiusque: & quosdam in Senatorio, quosdam in equestri ordine, quosdã etiam inter pedites nihilominus fuisse. Nam quosdam Patricios fuisse ordinis equestris Cicero pro Muręna ostendit, cùm ait patrem Ser. Sulpitij equestri loco fuisse: quem tamen eadem oratione dicit Patricium fuisse. Quosdam uerò pedites fuisse, docet Liuius libro 3. Decad. 1. cùm ita scribit: Magistrum equitum dicit L. Tarquinium Patriciæ gentis, sed qui stipẽdia pedibus propter paupertatem fecisset. Vnde fit, ut hæc per genera distinctio nihil ad comitia Centuriata pertineret: sed aliũ usum habebat in Republica. Veluti ad Interregem prodendum, quem Patricium esse, & à Patriciis prodi oportebat: ad sacerdotes cooptandos, quorum alios oportebat esse Patricios, alios dimidia ex parte Plebeios & Patricios, ut Cicero scribit pro domo sua: deniq; ad quosdã magistratus faciendos. Nam Patriciis non licebat ullũ magistratum Plebeiũ gerere, ut Tribunatũ & Ædilitatẽ plebis. Alia fuit per ordines uarios diuisio. Atq; una quidẽ fuit bipartita diuisio, omnes ciues cõplexa in equites & pedites: quę propriè ad comitia pertinebat. Centuriatis enim comitiis populus distinguebatur in Cẽturias equitũ & peditũ. Et quanquã esset alia ordinũ distinctio, ut alij essẽt ex Senatorio ordine, alij ex equestri, alij ex ordine Tribunorũ ærarij, alij ex ordine scribarũ, alij ex ordine Libertinorũ: ad alios tamen usus pertinuisse hanc ordinũ distinctionẽ existimo, quàm ad comitia Centuriata. Itaque Centuriatis comitiis populus cæteris ordinibus neglectis, illa modò ordinum distinctione utebatur,

ut equitum aliæ essent Centuriæ, aliæ peditum. Nam si comitia Centuriata per Centurias ita absoluerentur, ut unaquæque unum suffragium faceret, necesse est si illorum etiam ordinum his comitiis habitam rationem dicamus, ut simul concedamus Centurias quasdam fuisse Senatorũ, Scribarum, Tribunorum ærarij & similium, easque distinctas à Centuriis equitum & peditum: quod tamen falsum est. Nam horum ordinum quasdam fuisse decurias legimus, Centurias nusquam. Iam uerò demonstratum est Centuriatis comitiis populum in tribus discedere solitum. Oportebat igitur si illorum ordinum ratio haberetur, in singulis tribubus fuisse quasdam Cẽturias illorum ordinum. Quare Tribunorum ærarij faciendæ erunt triginta quinque Centuriæ, totidémque Senatorum & scribarum: quod & falsum & ineptissimum est. Quis enim cõcedat Tribunos ærarij fuisse plus quàm ter mille & quingentos? Quis tot Senatores scribásque? Aut quis admittat præter Centurias classium fuisse alias plusquam centum Centurias, in quibus non esset ætatis & census ulla distinctio? Erat igitur ad alios usus Reip. necessarios hæc ordinum distinctio inuenta: & ad rationem comitiorum nihil attinebat. Dicẽdum ergo est fuisse quidem in singulis tribubus quosdam qui ex illis ordinibus erant, sed cùm suffragium dicere uellent, in suas Centurias discedebant, uel equitum uel peditum, ac pro ætate in iuniorum uel seniorum Centurias. Sane diebus comitialibus Senatum habere, non alia ratione uetabatur, quàm ut ne ullus ciuium auocaretur à suffragio. Itaque Senatores etiam comitiis, si uellent, intererant: non modò ut administri essent comitiorum, sicut in comitiis, quibus ab exilio reuocatus est Cicero, sed etiam ut suffragium dicerent: quod apertè locus Varronis ex lib. 3. cap. 4. de re Rust. demõstrat, qui ita habet: „Comitiis Ædilitiis cùm sole caldo, „ego atque Appius Senator Tribulis suffragium tulissemus. Verùm eos in Centurias uel equitum uel peditum discedere oportebat eodem modo, quo cæteri ciues. Equitum enim Centurias ex primoribus ciuitatis, Seruij instituto conscribi oportebat: nec uetabat quenquam Senatorem esse, & in iis tamen Centuriis numerari, quæ belli causa institutæ fuerant. Onere enim belli Senatores nemo dicere audeat immunes fuisse. Et prius quidem quàm Senatores ex censu maximo esse cœperunt: quod postremis temporibus factum dicit Plinius in proœmio libri 14. ego à Cæsare dictatore primũ factum ex historia confirmo: Senatores erant multi, qui non ualdè magnum censum habebant: quemadmodum intelligi potest ex eo quod ex quinque classibus Tribunos plebis factos, Liuius scribit. Nã qui Tribuni plebis fuerant, nõ modò in Senatum legebantur post Atinium plebiscitum, ut ait A. Gell. libro 14. cap. ultimo, sed etiam ad magistratus maiores postea peruenire poterant: & tamen uel quintæ tantùm classis censum habebant. Ergo qui censu quintæ classis, uerbi gratia, erant, nónne uel seniorum uel iuniorum Centuriis continebantur? Et quia minimi census erant, necessariò oportebat suffragium si ferre uellent, in quinta classe suffragium dicere. Verissimum igitur est quod diximus, qui ordinis Senatorij erant, non minus

si suffra-

A ſi ſuffragium ferre uellent, equitum uel peditum Centuriis adſcribi oportuiſſe. Quare quod ad comitia Centuriata attinet, ordinum nulla diſtinctio facienda, niſi in equites & pedites. Cúmque Cicero dicit deſcriptum ordinibus populum, non alij ordines intelligendi ſunt quàm equitum & peditum. Alia diuiſio erat per cenſum, hoc eſt ciuium in claſſes, pro ratione cenſus cuiuſque: de qua diuiſione ſatis multa ſuprà dicta ſunt. Vnum modo eſt, quod de cenſu primæ claſſis ambigi poteſt. Plinius enim lib. 33. cap. 3. dicit primæ claſſis cẽſum ſub Seruio rege fuiſſe centum ac decem millium æris. Gellius libro 7. cap. 13. dicit C & X X V. millium æris claſſicorum cẽ-
B ſum fuiſſe. Liuius uerò & Dionyſius centum millium tantùm faciunt cenſum primæ claſſis. Sane niſi corrupti ſunt Plinij Gelliíque codices, nihil habeo quod in tanta auctorum diuerſitate dicere poſſim: niſi inter Romanę hiſtoriæ ſcriptores ueteres, unde hi deſumpſerunt, non bene conueniſſe in ea re, ut in multis aliis dicamus. Alia per ætates diuiſio erat inter peditum tantùm Centurias: quarum aliæ erant ſeniorum, aliæ iuniorum, idque in
» unaquaque claſſe. In quo A. Gellij uerba adſcribam ex libro 10. cap. 28. Tu-
» bero in hiſtoriarum primo ſcripſit, Seruium Tullium regem populi Roma-
» ni, cùm illas quinque claſſes cenſus faciendi gratia inſtitueret, pueros eſſe
C exiſtimaſſe, qui minores eſſent annis ſeptendecim. Atque inde ab anno
» ſeptimo & decimo, quos idoneos iam eſſe Reipub. arbitraretur, milites ſcri-
» pſiſſe, eóſque ad annum quadrageſimum ſextum iuniores, ſupráque eum
» annum ſeniores appellaſſe. Ex iis Tuberonis uerbis planum eſt, quæ iuniorum Centuriæ ſeniorúmque, & qua ætate dicerentur. Omnis igitur ciuium diſtinctio Centuriatis comitiis erat per Centurias: cáſque uel ordinibus diſtinctas, quòd aliæ equitum eſſent, aliæ peditum: uel cẽſu, quòd aliæ primę, aliæ ſecundæ, tertiæ, quartæ & quintę claſſis eſſent: uel ætatibus, quòd aliæ eſſent ſeniorum, aliæ iuniorum. Et quoniam poſt prærogatiuam equi-
D tum Centuriæ prius uocabantur quàm peditum, & primæ claſſis Centuriæ ante aliarum claſſium Centurias, in omnibúſque claſſibus ſeniorum Centuriæ ante iuniorum Centurias, propterea apud auctores reperimus comitiis Centuriatis haberi rationem dignitatis cuiuſque: quòd ſcilicet ordinũ, cenſus ætatíſque ratio haberetur. Ac de prærogatiua quidem & reliquo modo rogandorum ſuffragiorum hactenus. Nunc de reliquo modo ſuffragiorum dicendum. Ante leges tabellarias latas, populus uoce ferebat ſuffragiũ: at poſtea cœpit tabella ſuffragium ferre. Ac uoce quidem cùm dicebatur ſuffragium, erant in ſingulis Centuriis rogatores, qui ſingulorum rogabant
E ſententias, quas palàm ſinguli proferebant: in quam autem partem plures eiuſdem Centuriæ homines inclinaſſent, ea totius Centuriæ ſententia cenſebatur: quam deinde rogator per præconem pronunciari iubebat. Ac ſi magiſtratuum quidem comitia eſſent, rogabantur ſinguli quem uellent magiſtratum eſſe: túmque nominatim ſinguli appellabant, quem uellent magiſtratum creari. Quod idem in comitiis regis ſacrorum dicendum. Sin legum comitia eſſent, cùm populus legem accipere uellet, ſolebat uti

his uerbis ſolennibus,ac uelut conceptis, Vti rogas: quibus ſignificabat uelle ſe,ut ita fieret quemadmodum legis rogator fieri uellet. Cùm uerò legem accipere nolebat, utebatur ſolenni uerbo, Antiquo, quo ſignificabat ſe quod rogaretur antiquare, hoc eſt, ne omnino fieret, uetare. Quorum omnium ſi quis probationem deſideret, ita habeto. Ac primùm nominatim appellari ſolitos à populo, quos uellet magiſtratum habere, ex omni hiſtoria Liuij perſpicuum eſt. In legibus autem ferendis illa uerba ſolennia fuiſſe ex his locis apparebit. Scribit Liuius libro 6. Decad 1. Cùm primæ tribus, uti rogaſſent, dicerent: quibus uerbis ſignificat, quia eius legis plures erant rogatores, populum dixiſſe, Vti rogaſtis. Idem T. Liuius lib. 9. 1. Dec. Tribus omnes præter Polliam antiquarunt legem. Et libro 10. Ego hanc legem, quod bonum, fauſtum fœlíxque ſit nobis ac Reipub. uti rogaſtis iubendam cenſeo. Et libro 8. Decad. 4. Remittentibus ergo his interceſſionem omnes tribus, uti rogaſſent, iuſſerunt. Et libro 5. Decad. 1. Legem unà plures tribus antiquarunt, quàm iuſſerunt. Et libro decimo, Decad. tertiæ: De pace uti rogaſſent, omnes tribus iuſſerunt. Et libro 1. Decad. 4. Rogatio de bello Macedonico, primis comitiis ab omnibus fermè Centuriis antiquata eſt. Et paulò poſt: Ab hac oratione in ſuffragium miſſi, uti rogarat, bellum iuſſerunt. Cicero 2. de Legib. Suade igitur ſi placet, iſtam ipſam legem, ut ego, Vti rogas, dicere poſſim. Et libro tertio: Vos quidem, ut uideo, legem antiquaſtis ſine tabella. Ex iis opinor locis ſatis apparet iis uerbis uelut conceptis, legem iuberi aut uetari ſolitam. Hæc ratio ferendi per uocem ſuffragij uſque ad annum urbis DCXV. perdurauit. Eo uerò anno, quo erant Coſſ. C. Calphurnius Piſo, & M. Popilius Lenas, Tribunus plebis fuit Gabinius quidam, à quo primum lata eſt lex, ut populus in mandãdis magiſtratibus tabella uteretur. Biennio pòſt Conſulibus M. Æmilio Lepido, C. Hoſtilio Mancino, L. Caſſius Tribunus pl. legem tabellariam de iudiciis tulit: ut ſcilicet iudices, qui adhuc uoce ſententiam dicebant, tabella ſententiam ferrent. Nomine autem iudicum etiam populus intelligendus eſt, quoties ipſe iudicabat, excepto iudicio perduellionis: in quo tabellam populo non dederat Caſſius: in aliis de mulcta, non de capite iudiciis tabellam populo dederat. Verùm in iudicio perduellionis data eſt poſtea populo tabella à Cælio quodam Tribuno pl. In legibus uerò ferendis, uoce uſus eſt populus uſque ad Tribunatum C. Carbonis, qui fuit anno urbis DCXXV. Conſulibus C. Sempronio Tuditano, & M. Aquilio: quo anno C. Papyrius Carbo legem tulit de legibus tabella iubendis ac uetandis. Quæ omnia poſſunt ex Cicerone confirmari, cùm ita ſcribit tertio de Legibus: Sunt enim quatuor leges tabellariæ, quarum prima de magiſtratibus mandandis: ea eſt Gabinia, lata ab homine ignoto ac ſordido. Secuta biennio pòſt Caſſia de populi iudicio: ea à nobili homine lata L. Caſſio, ſed (pace familiæ dixerim) diſſidẽte à bonis, atque omnes rumuſculos populari ratione occupante. Carbonis eſt tertia de iubendis legibus ac uetandis, ſeditioſi atque improbi ciuis: cui ne

reditus

A reditus quidem ad bonos, ſalutem à bonis potuit afferre. Vno in genere re-
» linqui uidebatur uocis ſuffragium, quod ipſe Caſſius exceperat perduellio-
» nis. Dedit huic quoque iudicio Cælius tabellam : docuítque quoad uixit, ſe
» ut opprimeret C. Popilium, nocuiſſe etiam Reip. Hæc Ciceronis uerba ſa-
tis aperta ſunt, ut quæ de legibus tabellariis diximus, uera eſſe demonſtrari
poſſint. Quod autem de tempore earum legum latarum dixi, partim ex Ci-
cerone, partim ex hiſtoria colligi poteſt. Cicero in Bruto dicit legem Caſſiã
latam Lepido, & Mancino Coſſ. Idémque lib. de Leg. 3. & lib. de Amicitia, di-
cit Gabiniam latam fuiſſe biennio ante Caſſiam: unde facile eſt uidere qui-
B bus Coſſ. lata ſit Gabinia. De tempore autem legis Papyriæ conſtat primum
ex hiſtoria C. Carbonem eo anno Tribunum pleb. fuiſſe, quo mortuus eſt
Africanus minor. Atqui Cicero lib. 2. de Nat. deor. ait mortuum Africanum
Tuditano & Aquilio Coſſ. ex quo cõſequitur legem tabellariam Carbonis
eo anno latam fuiſſe. Tempus etiam legis Cæliæ eodem modo intelligi po-
teſt. Cicero enim ſignificat eo anno latam legem à Cælio quo C. Popilius in
exilium abiit. Atqui ex hiſtoria Plutarchi conſtat exilium Popilij fuiſſe in
primo Tribunatu C. Gracchi. Quare neceſſe eſt Cælium eodem anno fuiſſe
Tribunum pl. Erat autem C. Gracchus Tribunus primùm Coſſ. Q. Cæcilio
C Metello Balearico, T. Quintio Flaminio, anno urbis DCXXXI. Ex iis quę
dicta ſunt, perſpicuũ eſt uſque ad legem Gabiniam perlatam populũ magi-
ſtratibus creandis uoce uſum fuiſſe. Poſtquam autẽ tabella ei data eſt, opor-
tuit tabellã munere uocis fungi. Quare tabellis oportuit nomina candida-
torum inſcribi, ut daretur iis tabella magiſtratus, ſicut prius nominatim iis
appellandis creabantur. Quot ergo erant candidati, quorũ rationem habere
oportere iudicatũ eſſet, tot tabellæ unicuique de populo dabantur. Ac bre-
uitatis quidem cauſa tabellis non integra candidatorũ nomina ſcribebãtur,
ſed primæ tantum literæ nominis cuiuſq;. Id quod ex uerbis Ciceronis col-
D ligo, cum ita ſcribit pro domo ſua: Is poſteaquam intellexit poſſe ſe inter-
uerſa ædilitate à L. Piſone Conſule Prętorem renunciari, ſi modo eadẽ prima
litera competitorẽ habuiſſet aliquem. Neq; enim potuit iſta fraus quam ſi-
gnificat Cicero, fieri, ſi primis literis conuenientibus integra nomina tabel-
lis inſcripta fuiſſent. Sicut ergo iudicibus quæ dabantur tabellæ, nõ integra
uerba continebant ſed prima tantum elemẽta uerborum Abſoluo, Condẽ-
no, Non liquet, A. C. N. L. ita magiſtratibus creandis tabellæ, quæ dabantur
populo, prima tantum elementa nominum candidatorũ habebãt inſcripta.
Quod idem in ſacerdotũ creationẽ intelligẽdũ eſt. In comitiis autẽ legum
E tabellæ dabantur duæ: una in qua ſcriptum erat, Vti rogas, duobus ut opi-
dor elementis, V. R. altera in qua ſcriptum erat, Antiquo, una etiã litera A.
» Cicero lib. 1. ad Atticum epiſt. nona: Operæ Clodianæ pontes occuparant,
» tabellæ miniſtrabantur, ita ut nulla daretur, Vti rogas. Porrò autem ta-
bellæ illæ non domo afferebantur à populo, ſed erant qui eas miniſtrarent
populo ſuffragium inituro, quos diribitores appellabant: de quibus ſupra ſa-
tis multa diximus. Hoc tantum nunc dicemus iuſſum magiſtratus expecta-

re oportuisse diribitores: ut ex Cicerone apparet, cum ita scribit 3. de Legib. F
" Lex recitata est: disce rem, & tabellam iubebo dari. Diribitis tabellis succedebant rogatores, qui cistam deferebant, in quam populus tabellam suffragij coniiciebat. Postquam autem totius Centuriæ tabellæ collectæ erant, tum educendis suffragiis adhibebantur custodes: quorum munus erat describere suffragia, ut ea Centuriæ sententia renunciaretur, in quam plures inclinasse conspicerentur. Verum de his tribus suprà, cum de personis egimus, satis dictum est. Illud magis huic loco est accommodatum, ut Ciceronis uerba ex 3. de Leg. examinemus: " Sed ego, etsi satis dixit pro se in illis libris Scipio, tamen libertatem istam largior populo, ut & auctoritate ualeat, G
" & utantur bonis. Sic enim à me recitata lex est de suffragiis, Optimatibus " nota, plebi libera sunto. Quæ lex hanc sententiam continet, ut omnes leges tollat quæ postea latæ sunt, quæ tegunt omni ratione suffragium. Ne " quis inspiciat tabellam, ne roget, ne appellet: pontes etiam lex Maria fecit " angustos: quæ si opposita sunt ambitiosis, ut sunt fere, non reprehendo. Ex iis Ciceronis uerbis apparet, post eas leges tabellarias, quas paulò antè posuimus, alias multas latas fuisse. Verum illæ ne quis tabellam, quam in cistam coniiceret, quisque de populo inspiceret, ut scilicet magis occultum esset ea ratione suffragium: tum ut ne quis esset, qui dum suffragium dicit H
populus, quenquam rogaret, ut cuipiam suffragaretur aut ea de re alia ratione conueniret, benignéue appellaret: illæ inquam leges quando latæ sint & à quibus, certo nil definiri potest. At lex illa de pontibus, quoniam à Cicerone Maria uocatur, à C. Mario Trib. pl. lata fuisse intelligitur. Fuit autem Tribunus pl. C. Marius anno urbis DCXXXV Coss. L. Cęcilio Metello & L. Aurelio Cotta, ut ex historia Plutarchi intelligi potest. Scribit enim in uita Marij C. Mariũ Tribunũ pl. repugnante Cotta Cõsule, & pleraq; nobilitate legẽ de suffragiis tulisse. Hanc uero legẽ de pontibus angustis eò Marius tulisse uidetur, ne quis illic præter eũ qui suffragiũ ferret, consistere posset ad I
appellandũ rogãdúmque. His autẽ pontibus utebantur nõ modo in Centuriatis comitiis, sed etiã in tributis, ut apparet ex locis Ciceronis, in quibus de ea re mentio est. Ad Heren. lib. 1. " Cum L. Saturninus legẽ frumentariã de semissibus, & trientibus laturus esset Q. Cepio, qui per id temporis Quęstor " urbanus erat, docuit Senatũ ærarium pati non posse tantam largitionem. Senatus decreuit si eam legem ad populum ferat, aduersus Remp. uideri eum " facere. Saturninus ferre cœpit: collegæ eius intercedere: ille nihilominus ci" stellam detulit. Cepio ut illum contra S.C. intercedentibus collegis aduer" sus Remp. uidit ferre, cum bonis uiris impetũ facit, pontes disturbat, cistas K
" deiicit, impedimento est quò secius lex feratur. Alius locus est, quem sæpe " iam citauimus ex primo ad Att. " Operæ Clodianæ põtes occuparãt, tabellæ " ministrabãtur. His duobus in locis agitur de comitiis Tributis, quæ in foro haberẽtur. Vnde sequitur pontibus usos fuisse Romanos etiã in comitiis Tributis. Tũ uero multos huiusmodi ponticulos fuisse, ex uerborũ cõtextu plane intelligi potest. Et quoniã uideo æque in foro atq; in cãpo fuisse, aliísque

A que in locis ubi tributa comitia habebantur, propterea colligo opere subi-
tario ponticulos illos ad eum usum fieri solitos,aut sane non admodum fir-
mo,& stabili opere factos:quos Cepio nõ cõfregisse,sed disturbasse dicitur.
Porrò autẽ ex eo Ciceronis loco ad Att. colligo populo tabellas ministrari
solitas,ut quisque ad pontes accedebat:qua ratione fiebat,ut tabella accepta
per angustiam pontium omnes,qui rogare aut tabellam inspicere uellent,
excluderẽtur.Sed unde uenirent,& quò per illos pontes abscederent,non ita
facile est explicare. Conandum tamen est uel coniecturis ueritatem eruere.
Ante leges tabellarias cùm uoce suffragium ferebatur,priusquam ad suffra-
B gium tribus uocarentur, seorsum erant diuisæ suis quæque locis XXXV
tribus,ut nos supra ostendimus. Cum ergo ad suffragium uocabantur, uel
ex suis locis in alium locum migrabant,uel iis manentibus in suis quæque
locis per ipsas tribus circumeundum erat ad colligenda suffragia. Atqui ex
eo quòd uocari Centurias,adeóque introuocari passim reperimus, intelligi
potest de suis locis migrasse. Quomodo enim intelligere possumus intro-
uocatas ordine Centurias,nisi locus quidam esset quò introirent,ut quæque
» à magistratu uocabatur? T. Liuius lib.10.primæ Decadis. Populus nihilo-
» minus suffragia inibat: & ut quęque introuocata erat Centuria, Consu-
C lem haud dubie Fabiũ dicebat. Et paulò post: Cum primouocatæ Q. Fa-
» bium Consulem dicerent omnes Centuriæ. Et alio loco eiusdẽm lib. Ap-
» petebat tempus comitiorum,quorũ causa L. Volumnius Cos. Romam re-
» uocatus.Qui priusquam ad suffragium Centurias uocaret,in cõcionem ad-
» uocato populo, multa de magnitudine belli Hetrusci disseruit. Et paulo
» post: Fabium & prærogatiua, & primouocatæ omnes Centurię Consulem
» cum L.Volumnio dicebant. Ex iis locis apparet à magistratu habente co-
mitia Centurias non modo uocari solitas,sed etiam introuocari. Est uero &
alius apud eum locus,ex quo res omnis apertissime demõstrari potest. Ver-
D ba eius ex lib.6.Decad.3.hæc sunt: Fuluius Romam comitiorum causa ac-
» cersitus,cùm comitia rogandis Consulibus haberet, prærogatiua Centuria
» iuniorum declarauit T. Manlium Torquatum,& T. Octacilium. Manlius
» qui præsens erat,gratulandi causa cùm turba coiret, nec dubius esset populi
» consensus,magna circunfusus turba ad tribunal Consulis uenit, petítque ut
» pauca sua uerba audiret,centuriámque quæ tulisset suffragium,reuocari iu-
» beret.Erectis omnibus expectatione quidnam postulaturus esset,oculorum
» ualetudinem excusauit.Impudentem & gubernatorem & imperatorem es-
» se,qui cùm alienis oculis ei omnia agenda sint, postulet sibi aliorum capita
E fortunásque committi:proinde si uideretur, & redire in suffragium Centu-
» riam iuniorum iuberet, & meminisset in Consulibus creandis,belli quod
» in Italia sit,temporúmque Reip. Vix dum requiescere aures à strepitu & tu-
» multu hostili,quo paucos ante menses assederint prope mœnia Romana.
» Posthæc cum Centuria frequens succlamasset nihil se mutare sentẽtiæ, eos-
» démque Consules dicturos esse.tum Torquatus:Neque ego uestros, inquit,
» mores Consul ferre potero, neque uos imperium meum. Redite in suffra-

„ gium,& cogitate bellum Punicum in Italia,& hoſtium ducem Annibalem F
„ eſſe. Tum Centuria & auctoritate mota uiri, & admirantium circà fremi-
„ tu,petit à Conſule,ut Centuriam ſeniorum citaret: uelle ſeſe cum maiori-
„ bus natu colloqui,& ex auctoritate eorum Conſules dicere. Citatis Centu-
„ riæ ſenioribus,datum ſecretò in ouili cum iis colloquendi tempus. Senio-
„ res de tribus conſulendum dixerunt eſſe : duobus iam plenis honorum
„ Q.Fabio & M.Marcello: & ſi utique nouum aduerſus Pœnos Conſulẽ crea-
„ ri uellent,M.Valerium Leuinum, egregie aduerſus Philippum regem ter-
„ ra maríque res geſsiſſe.Ita de tribus conſultatione data, ſenioribus dimiſsis,
„ iuniores ſuffragium ineuntes,M. Marcellum fulgentem tum Sicilia domi- G
„ ta,& M.Valerium abſentes Conſules dixerunt. Auctoritatem prærogatiuæ
„ omnes Centuriç ſecutæ ſunt. Hactenus Liuius. Quæ uerba ſi quis diligen-
tius conſiderare uelit, multa reperiet ad rationem comitiorum pertinentia:
primum quod Centuriæ prærogatiuæ ſententia ſtatim renunciabatur, non
poſt collecta reliquarum Centuriarum ſuffragia. Quod etiam Cicero 2.
„ Philipp.oſtendit,cum ait: Ecce Dolabellæ comitiorum dies. Sortitio præ-
„ rogatiuæ,quieſcit: Renunciatur, tacet. Tum uero quanta eſſet auctoritas
prærogatiuç,obſeruari inde poteſt,quòd gratulandi cauſa turba coiret,qua-
ſi iam certo Conſul declaratus eſſet,qui prærogatiuam tulerat. Illud etiam H
obſeruatione dignum,quod Centuriæ à Conſule uocantur in ſuffragium,
cum interim ipſe eſſet in tribunali. Ex quo apparet locum quò uocaban-
tur ad ſuffragium Centuriæ,prope tribunal fuiſſe:itémque non ipſum Con-
ſulem rogandorum ſuffragiorum cauſa per Centurias diſcurrere ſolitum,
ſed quanquam ipſe ſortes faceret inter tribus Centuriáſque, & uocaretur ab
eo per præconem quæ prima exierat, in tribunali tamen manebat: aliúſ-
que, ut diximus, erat rogator Centuriæ. Quod idem ex alio etiam T. Li-
uij loco intelligi poteſt. Scribit enim lib.10.1. Decad.de Fabio Conſule ha-
„ bente comitia,cum iam à primo uocatis Centuriis renunciatus eſſet: Fa- I
„ bius primo de ſe eadem fere quæ priore anno dicendo abnuere. Circun-
„ ſtare ſellam omnis nobilitas, orare ut ex cœno plebeio Conſulatum extra-
„ heret. Sedebat igitur (ut hinc apparet) in ſella Curuli Conſul dum habe-
bat comitia, ídque in tribunali, quemadmodum locus ſuperior oſtendit.
Hoc uero tribunal eſt comitiale,quod in campo Martio fuiſſe docet Capi-
tolinus in uita Aureliani. In hoc etiam tribunali alius Conſul, ſi adeſſet co-
mitiis,ſedere ſolebat,ut oſtendit Liuius lib.9.Decad.4.ubi de Claudio Con-
„ ſule ita loquitur Sempronius eius collega qui habebat comitia. Quin il-
„ le ſedens pro tribunali,aut arbitrum aut comitiorum tacitum ſpectatorem K
„ ſe præberet. Quæ ego de comitiis Centuriatis intellecta uolo:nam in Tri-
butis aliud fuiſſe poſtea oſtendemus. Obſeruandum etiam eſt quomo-
do priuatus à magiſtratu petit poteſtatem habendæ concionis, alioqui in
ſuggeſtum aſcendere non auſurus. Nec omittendum eſt, quod uocatas
iam Centurias reuocare erat in eius poteſtate qui haberet comitia: ut in-
terim non cenſerentur huiuſmodi interruptionibus uitiata comitia, tamet-
ſi

A ſi reuocatæ Centuriæ mutarent ſententiam. At reliqua quæ ſequuntur, magis ad id quod uolumus pertinent. Nam locus in quo Centuria prærogatiua erat, nominatim appellatur ouile: in quem locum Centuriæ ſeniorum ingredi non licuiſſet, niſi poteſtate facta à Conſule. Sed id quoque obſeruatione dignum, quòd dimiſſos ſeniores dicit, priuſquam Centuria iuniorum rediret in ſuffragium. Ex iis enim colligi poteſt Centurias, ut quæque uocabantur à Conſule, ex ſuis locis migrare ſolitas, ut propius ad tribunal Conſulis accederent, in unum quendam locum cancellis undique clauſum, quod ouile propter ſimilitudinem appellaretur: in quo loco cum eſſent, ſuffragium dicebant, ita ut interim non liceret aliis eo in loco eſſe: proptereáque dimiſsi ſunt extra ouile ſeniores illi qui iuſſu Conſulis eò introducti erant. Huius etiam loci meminit Dionyſ. lib. 10. ubi de comitiis L. Quintij loquitur, & Lucanus cum ita ſcribit:

Et miſeræ maculauit ouilia Romæ.

Quod uero tum fiebat, cùm uoce ſuffragium ferebatur, id poſtea fuiſſe immutatum nec ueriſimile eſt, nec uſquam ſcriptum reperitur. Quinetiã contrà reperimus poſt leges tabellarias locum in campo Martio cancellis clauſum, in quo eſſent qui ſuffragium dicebant: quo aliis interim ingredi non liceret. Plutarchus enim in uita Marij ſcribit, Marium in petitione præturæ ambitus ſuſpicionem dediſſe, quòd ſui cuiuſdam amici ſeruus intra cancellos uiſus fuiſſet, dum populus ſuffragium dicebat. Quos uero tu illic cancellos intelligas, niſi huiuſmodi ouilis cuius meminimus? præſertim cum uideas in his cancellis perinde non licuiſſe alicui præter ſuffragatores & miniſtros comitiorum conſiſtere, ſicut in illo ouili non licebat. Nam quandiu adhuc populus in campo per tribus diſtributus erat, nec dum tamen in ſuffragium uocatus, circum tribus licebat non modò candidatis ſed etiam aliis diſcurrere, ut ex omni hiſtoria apparet. Non igitur de cancellis quibuſdam D id poteſt intelligi, in quibus eſſent omnes tribus priuſquam in ſuffragium uocarentur. Relinquitur ergo, ut de hoc ouili intelligatur. Et Cicero lib. 4. ad Att. in epiſtola cuius initium eſt, O expectatas mihi tuas literas: oſtendit in campo Martio ſepta fuiſſe, quæ comitiis uſui eſſent: quæ ſepta Cæſar cùm in Gallia eſſet cogitabat marmorea facere, eáque excelſa porticu cingere mille paſſuũ ſpatio. Hæc ego ſepta intelligo de hoc ouili, de quo agimus. Nam ſeptis incluſum populum, niſi cùm ſuffragium diceret, non legimus. Et Seruius ſcribit, ſepta in campo Martio incluſa tabulatis, in quibus ſtans populus ſuffragium ferret. Ouid. 1. faſt.

E Eſt quoque quo populum fas eſt includere ſeptis. Et Luc.

Septorúmque nefas, & clauſi prælia campi.

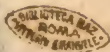
Quódque Cæſar rurſus uellet ea ſepta porticu cingere, mihi argumento eſt ea anguſtiora ſepta ad alium uſum fuiſſe, quàm ut uniuerſum populum ſimul continerent, antequam ad ineundum ſuffragium ordine uocaretur. Et in orat. pro Milone. Quid? comitiis in campo quoties poteſtas fuit, cum ille in ſepta irruiſſet? Quòd ſi poſt leges tabellarias uocatæ Centuriæ à

Conſule in ouile quoddam ex ſuis locis migraſſe concedantur,non erit dif- F
ficile omnem pontium rationem explicare. Nam tabellæ populo in hæc ſe-
pta ingredienti miniſtrabantur. Sed quoniam Marius uiderat, ne tabellis
quidem datis,quibus omni ratione leges uellent occultum eſſe ſuffragium,
ſatis repreſſum eſſe ambitum: huiuſmodi pontes inſtituit in ingreſſu ſe-
ptorum, eóſque anguſtos,ut præter ſuffragatores aliis illic cõſiſtendi locus
non eſſet. Qua ratione excluſi ſunt omnes qui tum maxime ad ſupplican-
dum populo ueniebant,cum ei erat in manu tabella ſuffragij.Solet enim re-
centior poſtulationis memoria magis mouere. Ac populo quidem ſuppli-
candi cauſa omnes candidati circum tribus die ipſo comitiorum curſare G
poterant, quandiu diuiſus per tribus populus nondum erat ad ſuffragium
uocatus:Quinetiam iam quibuſdam uocatis reperimus reliquis Centuriis
quoſdam candidatos ſupplicaſſe: ut apud Liuium lib.10.Dec.primæ.Appius
Claudius candidatus Cõſularis populo ſupplicat,poſtquam iam primo uo-
catæ Centuriæ Q.Fabium Conſulem dixiſſent. At ingredi in ouile non li-
cebat.Sed nec ingredienti in ſepta Centuriæ ſeorſum ſupplicari uoluit Ma-
rius: quò ſcilicet magis libere populus ſuffragium ferret, data ſine ulla cu-
iuſquam poſtulatione tabella. Suum ergo quæque tribus locum in campo
primum occupabant: ex quo loco cùm ſuffragium dicendum erat, Centu- H
riæ ut quæque citabantur migrabant: cúmque in ingreſſu ouilis erant, il-
lic pontes reperiebant, in quibus diribitores erant, qui tabellas miniſtra-
bant:quibus acceptis ſtatim ingredientibus in ouile rogatores ciſtam pro-
ponebant in quam coniicerent eam quam uellent tabellam. Nam ita po-
tius fieri, quàm expectari dum tota Centuria in ſepta eſſet ingreſſa, ut po-
ſtea colligerentur ſuffragia,hac ratione adducor,quòd longum admodum
fuiſſet expectare,dum tota Centuria per anguſtos illos pontes in ouile in-
greſſa eſſet,antequam colligere ſuffragia rogator inciperet. At Cicero 2. Phi-
lippic.dicit quamcitiſſime iſta fieri. De comitiis enim Centuriatis, quibus I
Dolabella Conſul factus eſt,ſcribit omnia citius facta eſſe quàm dixit. Quæ
ſane ut uera ſint neceſſe eſt, ea ratione Centurias ſuffragium dixiſſe,quæ
quambreuiſſima eſſet. Atqui id multo breuius eſt, ſingulos ſimul dum per
pontes introeunt in ſepta, tabellam in ciſtam coniicere, quàm expectare
dum omnes eiuſdem Centuriæ ingreſſi ſint, ut rurſus omnem Centuriam
percurras ad colligenda ſingulorum ſuffragia. Porrò autem multos pon-
tes ideo fuiſſe exiſtimamus, ut eſſet in ea ſepta ingreſſus ex diuerſis undi-
que partibus, quas ſeorſum ſingulæ tribus extra ſepta obtinebant. Quem
enim tu uſum pontium fuiſſe exiſtimes,ſi de loco non moueri populum K
dicas in dicendis ſuffragiis? Aut quomodo prouerbium, Sexagenarios de
ponte, ad ſuffragia pertinere poterit,niſi ſuffragia per pontem ferri ſolita in-
telligas? Quid uero eſt per pontem ferre ſuffragium,niſi pontem uiam eſſe,
qua alicunde in alium locum migraret qui ſuffragium dicebat? Non igi-
tur ita colligebantur ſuffragia, ut manentibus tribubus in ſuis quæque lo-
cis,rogatores circũirent ipſas tribus: ſed ut diribitores tabellas dabant,cum
ad

A ad pontes populus ueniebat, ita rogatores tranſeuntis populi tabellas colligebant. Et, ſi coniecturis duci oportet, quinque & triginta pontes fuiſſe exiſtimauerim, ſicut erant XXXV tribus, quæ ex diuerſis partibus centuriatim in ouile uenirent. Ac de pontibus quidem ſatis: nunc de renunciatione ſuffragiorum agendum eſt. Ex iis quæ ſupra de cuſtodibus dicta ſunt, intelligi poteſt deſcribi ſolita à cuſtodibus ſuffragia in tabellis ſibi ad idipſum datis. Hoc autem erat deſcribere ſuffragia, tot puncta in tabella notare, quot tabellæ ſimiles reperirentur: ut inito tandem numero ea Centuriæ ſententia renunciaretur, quæ plures habere ſimiles tabellas ex numero punctorum
B perſpiceretur. In legibus quidem ferendis ſi plures reperirentur tabellæ, in quibus ſcriptum eſſet, Vti rogas, pauciores in quibus ſcriptum eſſet, Antiquo, tum ab ea Centuria legem iuberi renunciabatur. Contra uerò legem à Centuria non accipi pronunciabatur, ſi plures ſcriptum haberent, Antiquo. At ſi forte pares numero tabellæ in utranque partem reperirentur, eius Centuriæ nulla renunciabatur ſententia, niſi lex eſſet quæ de perduellione ferretur. In fauorem enim reorum, abſoluiſſe cenſebatur Centuria quæ non condemnarat. Itaque ſi pares eſſent reliquæ Centuriæ accipientium legem & uetantium, hæc acceſſione ad uetantes Centurias legem
C antiquabat: adeo ut reus abſolueretur. Scribit enim Dionyſ. lib. 7. lege cautum fuiſſe, ut æqualitate ſuffragiorum reus abſolutus iudicaretur. In magiſtratuum uero creatione numerus inibatur tabellarum, quæ idem nomen continerent. Cuius enim candidati nomen plures tabellæ comperiebantur continere, is ab ea Centuria Conſul, Prætor Cenſórue factus renunciabatur. Sin paria ſuffragia tuliſſe omnes candidati reperirentur, nullus renunciabatur: expectandáque erant reliquarũ Centuriarum ſuffragia. Quod uero dixi de Centuriatis magiſtratuum comitiis, idem in comitiis regis ſacrorum intelligi debet. Hic enim pro candidatis erant duo treſue quos in-
D auguraſſet Pontifex Max. ut ex iis poſtea populus ſuffragiis ſuis crearet quẽ uellet eſſe regem ſacrorum. Quæ ne fingere uideamur, citabo locum T. Liuij, unde id perſpici poterit. Scribit lib. 10. Decad. 4. De rege ſacrifico ſufficiendo in locum C. Cornelij Dolabellæ, contentio inter. C. Seruilium Pont. Max. fuit, & L. Cornelium Dolabellam Duumuirũ naualem: quem ut inauguraret Pontifex, magiſtratu ſeſe abdicare iubebat. Recuſantíq; id facere, ob eam rem mulcta Duũuiro dicta à Pontifice. Déq; ea cum prouocaſſet, certatũ ad populũ. Cum plures iam tribus introuocatæ, dicto eſſe audiẽtem Pontifici Duumuirũ iuberẽt, mulctámq; remitti ſi magiſtratu ſe abdicaſſet:
E ultimum de cælo quod comitia turbaret interuenit. Religio inde Pontificibus fuit inaugurandi Dolabellæ. P. Clœlium Siculum, inaugurarunt qui ſecundo loco inauguratus erat. Quod dicit Liuius Siculum qui ſecundo loco inauguratus erat, factum regem ſacrorum, nónne manifeſto demonſtrat duos minimùm à Pontifice inaugurari ſolitos? Atqui non eſt exiſtimandum ſatis fuiſſe inaugurationem Pontificis ad creationem regis ſacrorum: alioqui neceſſe eſt, ut duos facias reges ſacrorum. Populi ergo acce-

dere delectum oportebat, ut perinde atque in magistratuum comitiis, qui numero suffragiorum uinceret, rex sacrorum esset. Atque ut id magis credã, facit similitudo creationis flaminis Dialis. Tacitus enim lib. 4. scribit ueterẽ rationem creandi flaminis Dialis fuisse, ut patricij confarreatis parẽtibus geniti tres simul nominarentur, ex quibus unus postea legeretur. Illud uero in renunciatione suffragiorum præterea considerandum est, quòd sicut Centuriæ prærogatiuæ sententia ante uocationem aliarum renunciabatur, ita reliquarum deinceps Centuriarum, ut quæque suffragium dixerat: ac nõ expectabatur dum tota prima classis suffragium dixisset, ut tum demum renunciarentur suffragia. Nam ante leges tabellarias latas ita fieri facile est ex Liuio ostendere, cum scribit: Vt quæque introuocata erat Centuria, Consulem dicebat Fabium. Et alio loco: Fabium & prærogatiua, & primo uocatę omnes Centuriæ Consulem dicebant. Ex iis enim uerbis apparet non simul uocari totam primam classem, sed subinde alias atque alias: quarum ut quæque introducta erat, nisi palam renunciaretur suffragium, quomodo intellexisset se Consulem fieri Fabius ab illis primo uocatis Centuriis? Verum post tabellas populo datas idem ut fieri credam, ex eo adducor, quòd necesse erat tum multo magis subinde alias ex aliis Centurias primæ classis uocari, non autem totam simul primã classem. Cum enim essent tam multę numero Centuriæ primæ clasis, ut supra ostendimus: si simul omnes suffragium ferrent, cum ostensum sit per pontes suffragium ferri, necesse est pontes tot fuisse dicas, quot erant Centuriæ. Hic uero descriptis suffragiis quomodo renunciatio fiebat? An ut omnes simul tulerant suffragium, ita omnium simul renunciabatur sententia? Id uero quomodo absque tumultu & confusione fieri potuit? aut quomodo numerus Centuriarum iniri, ut in quam partem plures inclinassent appareret? At si non simul omnium fiebat renunciatio, quorsum attinebat simul omnes uocare? Omitto quod ista ratione efficitur, ut inter Centurias ordinis & ætatis ratio non habeatur. Iuniorum enim Centuriæ simul cum equitum & seniorum Centuriis uocari dicuntur. Nec sane ulla iusta ratio reddi potest, cur data populo tabella, uetus ratio uocandarum deinceps Centuriarum mutata esset. Est uero locus apud Ciceronem in septima orat. in Verr. ubi ita scribit: Tu cum Prætor renunciatus esses, non ipsa præconis uoce excitatus es, qui te totiens seniorum iuniorúmque Centuriis illo honore affici pronunciauit. Ex quo loco apertissimum est, non simul, sed deinceps seniorum iuniorúmque Centurias suffragium dixisse: præconémque non totius simul classis, sed singulatim cuiusque Centuriæ sententiam pronunciare solitum. Cum ergo apud Ciceronem 2. Philipp. scribitur de comitiis Dolabellæ: Prima classis uocatur, renunciatur: non ita accipiẽda sunt illius uerba, quasi uelit primam classem totam simul uocatam renunciasse Dolabellam Cõsulem: sed primam classem dicit pro Centuriis primę clasis, ordine tamen uocatis. Neque enim totius clasis ratio habebatur in suffragiorum sententia elicienda, sed Centuriarum: & numerus Centuriarum uincebat, non numerus classium. His explicatis

A plicatis quærendum est,postquam renunciata erat alicuius Centuriæ sententia, an eædem tabellæ rursus darentur diribitoribus,ut sequenti Centuriæ distribuerent easdem,an nouæ semper tabellæ, ut quæque Centuria introuocabatur,diriberentur populo. Sane ut semper nouas tabellas dari potius credam,eo adducor,quòd cum omnes Centuriæ non essent æquales numero, sed aliæ aliis frequentiores,eædem tabellæ quæ priori Centuriæ datæ erant, satis magno numero non erant futuræ, ut frequentiori pòst Centuriæ ministrarentur. Cúmque certum sit in legum quidem comitiis unicuique de populo binas tabellas dari solitas, quarum unam modo in cistam coniiceret:in magistratuum uerò comitiis tot tabellas quot essent candidati, quarum tamen in cistam non plures coniiceret quisq; quàm pro numero magistratuum creandorum: ueluti in Cõsulibus Censoribúsque creãdis duas, in Prætoribus sex,octo decémue,pro numero scilicet Prętorum,quem creari oporteret:sane si tãtum eductas de cista tabellas reddi diribitoribus oporteret,non totidem tabellæ sequentibus Centuriis datæ fuissent, quot primæ: ideóque libertate suffragiorum sublata non aliam potuissent sententiam dicere quàm quæ à priori Centuria dicta esset. At quomodo reliquas tabellas rogatores reddere possent,quas singuli sibi retinuissent? An rursus post renũciationem percurrenda erat tota Centuria ad recipiendas reliquas tabellas? Quæ si aperte redderẽtur,quomodo suffragium cuiusq; occultum esse potuit? Ex iis enim,quas quisque redderet,facile apparuisset quas in cistam cõiecisset:ut si redderet tabellam, Antiquo, facile erat uidere sententiam dixisse, Vti rogas. Sin occulte,hic rursus perferẽda erat cistella per omnem Centuriam: quæ omnia absurdissima sunt. Verius igitur est cuique Centuriæ ut introuocabatur,nouas tabellas præsto fuisse. Et quoniam ministrabantur populo,ut quisque ad pontes accedebat, propterea existimo iam ante diribitores ad pontes stetisse,cum tabellis ad eam rem publice paratis, ea multitudine quam quæque comitia requirere uiderentur. In comitiis enim legum binas tantum cuique tabellas dari oportebat: in comitiis uerò magistratuum interdum plures,interdum pauciores pro numero candidatorum. Quare multo pauciores tabellas parari oportebat in comitiis legum,quàm in comitiis magistratuum. Et quoniã Prætorum comitiis sex,octo decémue creandi erãt Prætores,necesse erat,ut minimùm,tot esse competitores. Quapropter comitiis Prætoriis minimum oportebat singulis tot dari tabellas. Vnde efficitur magnam admodum multitudinem tabellarum iis comitiis parari debuisse. Hic ergo considerandum est, primum scribendis tabellis ad publicos illos usus accommodatis, publicum etiam ministerium accommodatum fuisse. Ex quo colligo in scribarũ publicis muneribus hoc quoq; fuisse,ut suffragiorum tabellas scriberent. Ac legum quidem comitiis futuris,scribere eas tabellas iubebantur,quæ illis comitiis usui futuræ erant. Sin magistratuum futura erant comitia,iubebãtur scribere tabellas eorum nominibus inscriptas, quorum habendam esse rationem publice iudicatum esset. Hæ tabellæ ita scriptæ,die comitiorum committebantur diribitoribus.

B, C, D, E (margin section letters at lines "ret:in magistratuum", "ciationem percurrenda", "tudine quam", "publicos illos")

Verum hic considerãdus etiam est numerus diribitorum. Neque enim adduci possum, ut tot diribitores faciam quot tabellæ singulis ministrabantur, ita ut quisque sui generis tabellam populo daret. In Prętorum enim comitiis, uerbi gratia, accidere poterat ut uel uiginti essent competitores. Hic ergo si uicenos diribitores facias, totidem competitorum tabellis ministrãdis, quomodo in angustiis pontibus tot homines constitisse probari poterit? præsertim cùm angustia pontium manifestò ostendat ad paucos capiendos institutos fuisse. His accedit, quòd si in singulis pontibus uicenos diribitores ponas, concedatúrque X X X V pontes fuisse pro numero totidem tribuum, efficietur ut diribitorum omnis numerus septingentorum minimũ esset: quod sane non est uerisimile. Prȩstat ergo ut dicamus ad singulos pontes unum fuisse diribitorem, qui populo Centuriatim ex suis tribubus aduenienti tabellas uel plures, uel pauciores, pro numero candidatorum diuideret. Sed quoniam unicuique de populo dandæ erant tot tabellæ, quot erãt candidati, necesse est, ut non alias pro aliis daret diribitor in tam magna multitudine tabellarum, rationem aliquam inuentam fuisse, qua in diribendis tabellis hac in parte nihil peccaretur. Atqui si diuisas haberet diribitor tabellas quas cui daret, præter id quod longum fuisset in tam magno cumulo seligere, difficile etiam fuisset non peccari. Verius igitur est, ut dicamus omnes tabellas quas singulis daret adhuc iunctas fuisse cum diribitor eas dabat: qui autem suffragium erat laturus, postea sibi ex ea charta in qua scriptæ erant, discindebat quas uellet in cistam mittere. Neque enim ulla commodior ratio inueniri potest ad diribendas cito & absque ullo peccato tabellas. Hæc si ita sint, sequitur non plures fuisse diribitores constituendos, quàm quot erant pontes: qui si cum tribuum numero conuenirent, uti diximus, tot erant omnino diribitores quot tribus. Hac enim ratione sufficiet suus cuique tribui diribitor. Ad quod munus seligebantur ab iis qui comitia erãt habituri, boni aliqui uiri, in quibus nulla esset fraudis suspicio. Fuisse autẽ delectũ eius qui haberet comitia, uel inde potest intelligi quod reperimus in diribendis tabellis fraudem factam, si quandò is qui haberet comitia, nollet populo libera committere suffragia. Veluti Piso Consul nolebat legem, quæ aduersus Clodium ferebatur, à populo iuberi: in diribendis tabellis fraus admissa est. Nullam enim diribitores dabant tabellam, Vti rogas. Porrò autem sicut triginta quinque diribitores satis fuisse dixi, ita rogatores totidem satis fuisse existimo. Nam post latas leges tabellarias non amplius ex Centuriis, ut quæque uocata erat, unus desumebatur qui suæ Centuriæ sententiam renũciaret: sed sicut certi quidam homines ad pontes iam ante stabant, quàm uenirent ad suffragium Centuriȩ, ad ministrandas tabellas, ita oportet fuisse certos homines qui ad eosdem pontes cistas ante haberent quàm Centuriæ uenirent ad suffragium dicendum: alioqui suã cistam secum adferre quãque Centuriam dicendum erit. Quod mihi non fit uerisimile: præsertim cum diribitores, rogatores, & custodes non suffragatores essent, sed ministri suffragantium. Qui sane certo constitui non potuerunt, si ad

A si ad Centurias singulas accommodandi fuissent. Semper enim propter incertas populi uoluntates, incertum erat quousque erant uocandæ Centuriæ ad legitimum numerum conficiẽdum. Quid uero magis ridiculum, quàm tabellas diribitoribus, cistas rogatoribus dedisse, quæ nullo usui futuræ erãt? Quod tamen euenisset si non uocatæ essent Centuriæ, ad quarum suffragia constituti essent. Custodum numerus cum tabellarum numero quæ singulis committebantur, fere conuenisse mihi uidetur. Veluti in legibus ferendis duæ tantum dabantur tabellæ populo: itaque describendo numero suffragiorum binis tantum custodibus opus erat. In magistratuum comitiis
B tot dabantur tabellæ quot erant candidati: describendis ergo suffragiis, non multo pluribus erat custodibus opus, quàm quot erant candidati, ut suus cuique candidato custos esset. Sane ex iis quæ suprà dicta sunt, intelligi potest, prærogatiuæ Centuriæ alium custodem dari solitum, quàm aliis iure uocatis Centuriis. Neque enim diceret Cicero se primum custodem fuisse in comitiis L. Pisonis, si solus custos fuisset à Pisone rogatus: nec primam tabulam sibi datam affirmaret, si solus ipse in tabula unica descripturus erat omnia suffragia, quæ Consulem crearent Pisonem. Itaque ego existimo, singulos candidatos unum custodem habuisse, quem prærogatiuæ præficerẽt:
C eúmque uirum aliquem grauem ac sibi amicissimum: ob id scilicet, quòd in prærogatiua plurimum erat momenti. Præter custodem autem prærogatiuæ, reliquarum Centuriarum describendis suffragiis, alium custodem præfecisse: adeo ut totis comitiis quisque candidatus duos modò custodes præficeret. Nam ut numerum custodum non faciamus cum numero tribuum conuenientem, sicut rogatores & diribitores, hinc adducor quòd custodes à candidatis præficiebantur, ut suprà probauimus: quare si quando accidisset, ut essent duodecim, uerbi gratia, competitores, necesse erit ut duodecies multiplicetur numerus tribuum, atque ita quadringentos & ui-
D ginti faceres custodes: ídque præter eos qui prærogatiuæ custodes essent. Nam prærogatiuæ qui præfecti erant, hoc munus totis comitiis non præstabant, sed aliis Centuriis alij custodes addebantur, ut iam demonstrauimus. Multo minus uerisimile est omnibus Centuriis alios semper atque alios custodes attributos. Cum enim oporteat tot esse custodes, quot erant tabellæ diuersæ, quarum numerus describendus erat, si singulis Centuriis noui semper custodes attribuerentur, tanto maior fieret numerus custodum quanto maior erat numerus Centuriarum quàm tribuum. Quæ si minus probabilia sint, nostræ potius standum est sententiæ, ex qua ni-
E hil omnino absurditatis consequi uel eo intelligi potest, quòd grauissimos Senatores interdum diribitores, rogatores, custodésque fuisse reperiamus. Neque enim tam magno numero erant Senatores grauitate insignes, ut sufficere possent iis præstandis muneribus, si Centuriis omnibus nouos semper attributos dicas diribitores, rogatores & custodes. Deinceps sequitur, ut explicemus quis tandem finis esset uocandi Centurias: an, inquam, omnibus Centuriatis comitiis omnes Centuriæ suffragium dicerent, an potius

nihil esset necesse omnes uocari. Huic quæstioni T. Liuius & Dionysius satisfaciunt in iis, quæ initio libri à nobis adscripta sunt ex illis auctoribus. F
Verum illa in genere dicta nonnihil habent obscuritatis: quæ si particulatim subtiliúsque explicentur, fient apertiora. Centuriatis igitur comitiis sententiæ ex numero Centuriarũ exquirebantur: ita ut ea populi sententia semper pronunciaretur, in quam ex omni numero Centuriarum plures consensisse conspicerentur. Itaque si lex ferretur, eousque fiebat Centuriarum uocatio, dum appareret tot iam Centurias uel iussisse uel antiquasse legem, ut numero reliquas omnes uincerẽt. Quod si post prærogatiuam Centuriæ equitum & primę classis idem cum ea sensissent, nil iam opus erat reliquas Centurias uocare. G Cum enim numero plures essent hæ quã reliquæ omnes, iam tum poterat decerni non uocatis aliis, plures Centurias id sciuisse. At si non idem cum prærogatiua sensissent, sed aliæ legem accepissent, aliæ antiquassent, uocandæ erant secundæ classis Centuriæ, ut cum altera parte se cõiungerent. Ac si cum prærogatiua omnes primæ classis Centuriæ legem accepissent præter duas trésue: ita ut una modò deesset Centuria, quominus decerni posset, maiorem partem omnium Centuriarum legem accepisse: tum si uocata ex secũda classe prima Centuria legem acciperet, reliquæ eius classis non uocabantur: quandoquidem huius unius accessione iam apparuit H maiorem partem Centuriarum legem accepisse. Quod idem iudicandum est, si secundo, tertio aut quarto loco uocata secundæ classis Centuria legem acciperet: post hanc enim reliquæ non uocabantur. Sin nulla secũdæ classis Centuria legẽ acciperet, tertiæ classis Centuriæ uocãdæ erant. Ac si primo uocata legẽ acciperet, hic finis fiebat uocãdi Centurias, eodem quo in secunda diximus modo. Atq; ut summatim dicã, semper eousque fiebat Centuriarũ uocatio per ordines classiũ, dum plures ex omni numero Centuriarum consensisse constaret: simul ac autem id cõstare cœperat, illic comitiorum finis erat. Ex iis quæ diximus, apparet primæ classis omnes Centurias semper suffragium dixisse: I at reliquarum classium Centuriæ non uocabantur, nisi per dissensionem Centuriarum primæ classis. Ac ne tum quidem omnes uocabantur quæ eiusdem classis erant, sed ex modo quæ ad efficiendum numerum maiorem Centuriarum idem iubentium, necessariæ essent. Quod si in lege ferenda accidisset, ut cum pares numero essent Centuriæ, quæ acciperent, & quæ uetarent, ita diuisa esset reliquarum sententia, quarum accessione maior numerus Centuriarum in alteram partem colligi deberet, ut nulla earum sententia elici posset: quia scilicet pars dimidia Centuriæ acciperet, altera uetaret (nam ista tametsi raro euenirent, poterant tamen accidere) tum K sane legem non accipi pronunciabatur. Quam enim legem populus non iussisset, ea teneri non poterat. Necesse igitur est, ut tum idem iudicaretur ac si pluribus antiquasset Cẽturiis. In magistratuum uerò comitiis, eadem hæc singulatim melius considerabuntur. Ponamus quatuor Consulatus competitores: ex iis duo tantum creari Consules possunt: ij scilicet, in quos plures Centuriæ consenserint. Quòd si prærogatiua sic dixerit suffragium, ut paria

suffragia

A ſuffragia tuliſſe omnes competitores reperiantur, tum nullus renunciatur Conſul: Quod idem in aliis Centuriis dicendum: adeò ut totis comitiis nihil factum eſſe iudicaretur, ſi quando id eueniſſet. Verum raro admodum euenire poterat, ut omnes candidati in omnibus Centuriis pares haberent ſuffragantium uolũtates. Sin unus candidatus plura ſuffragia tuliſſet in prærogatiua, reliqui autem pares eſſent ſuffragiis, tum unus modo Conſul renunciabatur. Ac ſi in reliquis Centuriis idem eueniſſet, totis comitiis non pluſquam unus creatus Conſul iudicabatur. At ſi plura ſuffragia duo tuliſſent in prærogatiua quàm reliqui duo, tum Conſules duo renunciabantur:
B ſi idem cæteræ Centuriæ feciſſent quod prærogatiua. Quod autem dixi de ſuffragiis unius Centuriæ, idem intelligi poteſt in toto numero Centuriarum. Nam ſi quatuor candidati ita pariter Centurias tuliſſent, ut uel una modo Centuria ſingulis deeſſet ad numerum, quem qui primus tuliſſet Conſul, à pluribus Cẽturiis factus iudicari deberet: hic, ſi accidiſſet, ut in reliquo numero Centuriarũ paria ſuffragia haberent omnes, tum ſane nullus Conſul renunciari poterat: ſin unus plures Centurias tulerit, reliqui tres pares eſſent numero Centuriarum, tum unus modo Conſul factus dicebatur: at ſi duo plures tuliſſent Centurias, Conſules duo renunciabantur. Vt autem in
C legibus ferendis dixi eouſque uocationem fieri Centuriarum, dum conſtaret plures in alteram partem Centurias conſenſiſſe: ita hic tum finis erat comitiorum, quando in duos Conſules plures conſenſiſſe Centuriæ perſpicerentur. Nam ſi in duos cõſenſiſſent prærogatiua & omnes primæ claſſis Centuriæ, non erant uocandæ reliquarum claſſium Centuriæ: ſin uel alteri uel utriſque horum una modò deeſſet Centuria, quia aliquas primæ claſſis Centurias alij competitores tuliſſent: tum ſi primouocata ex ſecũda claſſe Centuria, ad maiorem illum numerum ſe addidiſſet, hic non uocatis ullis poſtea Centuriis finis fiebat comitiorum. Ex iis apparet comitia Cõſulum uel plus
D uel minus durare ſolita pro fauore primorum in candidatos. Æqualis enim fauor æqualitatem ſuffragiorum adferebat: ſuffragiorum uerò æqualitas efficiebat, ut non ſtatim appareret, in quos candidatos plures Centuriæ inclinaſſent: proptereáque aliæ atque aliæ ſemper uocandæ erant Centuriæ, donec legitimus numerus factus eſſet. Huius rei exemplum uidemus in Ciceronis comitiis. Habebat enim ſex competitores: ſed quia in eum maxime fauor inclinabat, propterea ſtatim legitimum numerum Centuriarum confecit: quia ſcilicet in primouocatis Centuriis plura ſemper ſuffragia ferret quàm reliqui. Ex eius autem ſex competitoribus Antonius & Catilina erãt
E maxime gratioſi, propterea plures tulerunt Centurias quàm reliqui quatuor. Antonius tamen pauculis Centuriis tandem ſuperauit Catilinam, ait Aſconius. Ex iis facile eſt interpretari uerba Ciceronis in oratione ſecunda in Rullum: Itaque me non extremæ tribus ſuffragiorum, ſed primi illi ueſtri concurſus Conſulem declararunt. Opponit enim extremas tribus ſuffragiorum primis concurſibus: primi autem concurſus hic ſunt ex ſingulis tribubus primouocatæ Centuriæ: quare extremæ tribus ſuffragiorum hic

ſignificabunt eas Centurias,quæ extremæ ex ſingulis tribubus uocabantur: F
quæ erant quintæ claſſis Centuriæ. Vult ergo in ſuis comitiis non fuiſſe deueniendum uſque ad extrema ſuffragia tribuum,id eſt,uſque ad Centurias quintæ claſſis,quæ ex ſingulis tribubus poſtremæ uocabantur, ſed à Centuriis primę claſſis ſtatim abſque uarietate Conſulē factum. Glorioſum enim erat Ciceroni tantum ualuiſſe gratia apud populum,ut plures ſemper ſuffragia tulerit in omnibus primouocatis Centuriis, quàm ſex eius competitores. Quando uero non conueniebant primæ Centuriæ, ſed aliæ alium Conſulem dicebant,id argumento erat non inclinare populi fauorem præcipue
in unum,ſed quoſdam uni, quoſdam alteri fauere. Quare ſi idem fauor in G
ſequentibus Centuriis eſſet,ad legitimum numerum uni tandem conficiendum uel ad extremas uſque Centurias deueniendum erat. Ac ſi unus quidem Conſul creandus fuiſſet Cicero,ſtatim poſtquam prima claſſis ſuffragium dixiſſet,exitus fuiſſet comitiorum. At collega ei unus addendus erat ex ſex competitoribus:quorum nullus primas Centurias abſque uariatione ſicut Cicero,tulerat: itaque neceſſe erat aliarum claſſium uocari Centurias. Illud etiam poteſt ex iis quæ dicta ſunt intelligi, quid apud Liuium ſignificet Centurias non explere. Vt lib.7. Decad.4. „ Fuluius Conſul unus creatur,cum cæteri Centurias non expleſſent. „ Habebat Fuluius tres competi- H
tores,quorum nullus legitimum numerum Centuriarum conficere potuit: uel quia in ſingulis Centuriis pares numero ſuffragatores habuerint, uel quia ita alias alij Centurias tulerant, ut pares numero Centuriarum reperti ſint poſt uocatas omnes omnium claſſiū Centurias. His enim duobus modis poterant Centurias non explere candidati:hoc eſt,non cōficere eum numerum Centuriarum,quo unus tandem plures tuliſſe iudicaretur quàm alius. Id uerò cum accidebat, tum ille qui unus deſignatus erat,poſtea alio die collegam ſibi,ut ſubrogaret,lege iubebatur:ac non idem Conſul,qui comitia habuerat,rurſus habere poterat. Quod Liuius eodem illo loco oſten- I
dit: „ Fuluius unus Conſul creatur,cum cæteri Centurias non expleſſent. Iſque poſtero die Cn. Mālium Lepido deiecto(nam Meſſala tacuit) collegam dixit. „ Comitia hæc habuit C. Lælius Coſ. ſed ſubrogādo collegæ non idem Lælius,ſed Fuluius comitia habuit. Neque intelligendū eſt iam iniiſſe magiſtratum: quandoquidem ſcribit Liuius poſtero die id factum eſſe, cùm necdum creati eſſent Prætores. Quòd ſi is dies fuiſſet,quo magiſtratum inierat Fuluius,non fuiſſet comitialis. Quo enim die magiſtratus inibantur,is feſtus erat. Iam uero T. Liuius oſtendit ea comitia habita ordinario tempo-
re habendorum comitiorum: unde ſequitur multis diebus hanc magiſtra- K
tuum ſubrogationē fuiſſe ante Idus Martias,quæ tum ſolennes erant ineūdis magiſtratibus. Quod autem de comitiis Cōſularibus dixi,idem in Cenſoriis intelligi debet. Perinde enim duo Cenſores creabantur,ut duo Conſules. Vnum tamen hic erat diuerſum,quòd ſi Cenſoriis comitiis duo non cōfeciſſent legitima ſuffragia, nihil omnino actum erat comitiis. Itaque uno creato ſi ex cæteris candidatis nullus expleſſet Centurias, ne is quidem qui
creatus

A creatus erat,magiſtratum retinebat: ſed omnino in aliud tempus comitia differebantur. Liuius lib.9. Decad.1.in concione P. Sempronij Tribun.pl.ita ſcribit: Cum ita à maioribus comparatũ ſit, ut comitiis Cenſoriis niſi duo confecerint legitima ſuffragia,non renunciato altero, comitia differantur: non ego te,qui ſolus Cenſor creari non poſsis, ſolum Cenſuram gerere patiar. Hoc quoque proprium erat Cenſorum,ut in demortui locũ alius non ſubrogaretur,ſed uno mortuo alius ſe ſtatim magiſtratu abdicare cogebatur.Id quod eodem illo loco dicit Liuius: An collegam ſubrogabis, quem ne in demortui quidem locum ſubrogari fas eſt? Et lib.6. Decad.1. Creati B Cenſores C.Sulpitius Camerinus,Sp. Poſthumius Regillenſis: cœptáq; iam res morte Poſthumij(quia collegam Cenſori ſuffici religio erat)interpellata eſt.Igitur cum Sulpitius abdicaſſet ſe magiſtratu, Cenſores alij uitio creati non geſſerunt magiſtratum. Tertios creari uelut diis non accipientibus in eum annum Cenſuram religioſum fuit. In Prætorum autem comitiis multitudo candidatorum fere efficiebat,ut diutius durarent comitia: præſertim cùm ſex,octo,decémue creandi erant Prætores. Vix enim fieri poterat,ut pari conſtantia iidem candidati plura in primis Centuriis ſuffragia ferrent, ut non eſſet ad poſtremas deſcendendum.Si tamen id accidiſſet,ut ex omnibus C candidatis,quos prærogatiua Prætores feciſſet,eoſdem primæ claſſis Centuriæ facerent,tum ſane nihil opus erat,cæteras Centurias uocare. Sin uariarẽt, neceſſario ad numerum legitimum Centuriarum conficiendum euſque uocandæ erant,dum ſex,octo,decémue creati eſſent Prætores. At ſi quatuor ſéxue iam declaratis,ex reliquo numero candidatorũ nullus expleſſet Centurias,tum niſi iudicatum eſſet à Senatu ſatis Prætorum eſſe, oportebat Conſulem alia comitia habere ad collegas ad numerum legitimum ſubrogandos. Nam ut Prætores iam deſignatos id non potuiſſe facere credam, facit quod ſupra diximus,Prætoribus ius non fuiſſe Prætores rogandi.Ex iis quæ D diximus intelligi poteſt,cum omnia comitia hoc haberent cõmune,ut tempeſtatis interuentu dirimerentur, habuiſſe tamen id diuerſum Cenſoria comitia à Prætoriis & Conſularibus,quòd in Cenſoriis comitiis ſi poſt unum iam renunciatum Cenſorem, aliquid de cælo accidiſſet, antequam ex reliquo candidatorum numero alter quoque renunciatus eſſet,tum ita dirimebantur comitia,ut uitioſus etiam cenſeretur is,qui iam creatus erat Cenſor: ſiquidem iure non poſſet unus creari Cenſor, ut paulò antè demonſtrauimus.At in Conſularibus,& Prætoriis tempeſtatis interuentu non reddebantur uitioſi,qui iam creati erant.De Prætoriis comitiis ita ſcribit Liuius lib.10. E Decad.4.in fine: Secundum triumphum comitia edixit,quibus creati Cõſules ſunt M. Iunius Brutus, A. Manlius Volſo.Prætorum inde tribus creatis,comitia tempeſtas diremit. Poſtero die reliqui tres facti. His uerbis Liuius aperte oſtendit tempeſtate quidem dirempta fuiſſe comitia, id tamen ad eos magiſtratus,qui iam illis comitiis creati erãt,nihil pertinuiſſe.In Cõſulibus uero idem fuiſſe eò exiſtimo, partim quòd eiſdem auſpiciis crearentur Conſules & Prætores, ex quo ſequitur qua ex parte non uitiaban-

tur Prætoria,& Consularia non uitiatum iri: partim quòd comitiis Consularibus nil uetabat unum Consulem absque collega creari, ut paulò antè diximus: itaque uitium interueniens post unius renunciationem, ad eum nihil pertinere poterat. Quoniam autem ad agendum de interruptione comitiorum hoc loco deuenimus, adscribā & locum Dionis ex lib. XXXVII. F

" ubi ita scribit de Rabirio perduellionis reo: Rabirius à Duumuiris dam-
" natus prouocauit: sed tamen apud populum etiam damnatus fuisset, nisi
" Metellus Celer Augur & Prætor rem impedisset. Nam cum multitudo nec
" eum audiret, nec quod contra morem patriæ legésque iudicium factum
" esset, uellet attendere, propere Ianiculum petit, priusquam quicquam suffra- G
" gio populus scisceret: signúmque militare detrahit, ut nihil iam ei decerne-
" re liceret. Sic detracto uexillo, concio soluta est.

Ex iis Dionis uerbis apparet, comitiis Centuriatis imperatum exercitum non modò in Ianiculo esse debuisse, sed etiam dirimēdorum comitiorum eam fuisse unam rationem, si detracto signo militari inde abduceretur exercitus. Rationem autem eius rei simul eodē loco aperit Dion. His explicatis non erit difficile docere quid essent, & quomodo fierent gradus in renunciatione magistratuum. Gradus autem appello, primo loco, secundo, tertio aut quarto renūciari. Honorificū enim erat priore loco renunciari, parū honorificū in postremis renunciari. H Id quod intelligi potest ex Cicerone, qui de suis magistratibus loquēs, nunquam omittit quo loco sit renunciatus. Pro lege Manilia:

" Nam cum pro-
" pter dilationem comitiorum ter Prætor primus Centuriis cunctis renūcia-
" tus sum, facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis prę-
" scriberetis. Et in Pisonem: Me cum Quæstorē in primis, Aedilem priorē,
" Prætorem primum cunctis suffragiis populus Ro. faciebat. Et paulo pòst:
" Me cuncta Italia, me omnes ordines, me uniuersa ciuitas nō prius tabella
" quàm uoce priorē Consulē declarauit. Et pro Muręna: Quæsturā unà pe
" tiit, & sum ego factus prior. Nō est respondendū ad omnia. Neq; enim quē- I
" quam uestrū fugit, cum multi pares dignitate fiant, unus autē primū solus
" obtinere possit, nō eundē esse ordinē dignitatis & renūciationis: propterea
" quòd renūciatio gradus habet, dignitas autē sit persæpe eadē omnium. Et
" paulò pòst: At enim in Præturæ petitione prior renūciatus est Seruius. Per-
" gitísne uos tanquā ex syngrapha agere cum populo, ut quē locū semel ho-
" noris cuipiā dederit, eundē reliquis honoribus debeat? Et A. Gellius lib. 10.
" cap. 1. ita scribit: Verba M. Varronis ex libro disciplinarū quinto hæc sunt,
" aliud est quarto Prætorem fieri, & quartum: quod quarto locum adsignifi-
" cat ac tres ante factos: quartum tempus adsignificat & ter ante factum: K

Ex iis locis apparet non modo in renunciatione gradus fuisse, sed etiam priores locos eo magis honorificos cēseri, quod apud populū magis gratiosi existimarentur, quibus eos attribueret. Porro autē, ut explicemus quomodo fierent illi gradus, animaduertendū est cuique de populo simul dari tot tabellas quot erant candidati: ex iis autem tabellis tot quisq; in cistā coniiciebat, quot erant creandi magistratus: ueluti in Consulū Censorúmq; creatio-

ne

A ne duas,in Prætorum,sex,octo decémue pro numero Prætorum creandorũ. Ac simul quidem omnes illas coniiciebat,alioqui toties reuocari Centurias oporteret, quot essent magistratus creandi : unde fieret, ut si uariarent in omniũ creatione Centuriæ, toties omnium Centuriarum, adeóque uniuersi populi uocatio fieret : itáque in Prætorum creatione pro unis comitiis octo comitia fierent. Vt omittam cùm uoce creabantur Consules, semper duos simul nominari solitos ab unaquaque Centuria, non autem semel unum post alterum : ut ex omni historia Liuij apparet. Id uero data pòst tabella cur mutatum esset? Non igitur intelligendum est, in gradibus fa-
B ciendis populum rogari solitum, ut cui uellet primum locum dare, eum primò crearet, tum deinde cui secundum locum esse uellet, secundò, cui tertium tertiò, cui quartum quartò,& ita deinceps : sed omniũ simul unáque uocatione tabellis in cistam coniectis, inuenienda est ex iis quæ diximus alia ratio graduum faciẽdorũ.Ponamus ergo quatuor Cõsulatus competitores.Ex iis sane quatuor qui primus legitimum numerum Centuriarũ confecisse per suffragiorũ descriptionem comperietur,prior renunciabitur: deinde ex reliquis candidatis qui primus legitimũ numerum explebit, posterior Consul renunciabitur.Vt autem,cùm duo creandi sunt,pari digni-
C tate illud eueniat,ut unus legitimum numerum conficiat ante alios, necesse est fauorem populi præcipue in eum inclinare:siquidem id accidere non posset,nisi in omnibus primouocatis Centuriis certo designaretur, cum in reliquis uariarent sententiæ. Quòd si duobus pariter faueret populus, adeo ut in omnibus primouocatis Centuriis pares suffragiis essent, eáque æqualitas eousque permaneret,dum legitimum numerum Centuriarum uterque simul conficeret:tum profecto in renunciatione gradus esse non poterant, sed simul ambo renunciabantur.Quod idem etiam iudicandum est,si in omnibus Centuriis suffragia aliqua ferrent quatuor candidati,ita tamen inæ-
D quali numero, ut duo quidem superarent alios,eo tamen rursus inter se discrimine,ut semper numero suffragiorum unus alterũ uinceret. Tum enim accidebat,ut illi duo non modò Centurias omnes simul ferrent, sed etiã simul legitimũ numerum Centuriarum tandem conficerent : itaque necesse erat,ut simul renunciarentur. Nam gradus renunciationis non potuisse id facere,quod numero suffragiorum in singulis Centuriis alter superior esset, hinc demonstrari potest,quòd euenire poterat,ut qui in omnibus Cẽturiis usque ad unã,quæ ad legitimũ numerũ perficiendũ ambobus restaret, inferior numero suffragiorũ fuerat,in hac postrema uel renũciaretur cum alter
E qui superior semper fuerat ab ea Centuria præteritus esset, uel plura suffragia forte ferret quàm alter. Qua ratione fiebat, ut qui semper posterior fuerat,nihilominus prior renunciandus esset,propter hanc unam Centuriã quæ ab aliis uariasset. Erat igitur hæc una ratio graduum faciendorum per numerum legitimum Centuriarum. Sed quoniã raro accidebat, ut ex numero competitorũ duo ita pares essent,ut simul explerent Centurias,propterea uix fiebat,ut non essent in renunciatione gradus.Quin tamẽ accidere posset

ut nulli gradus essent, negari non potest. Verum in Consulum Censorúmque renunciatione duo tantum gradus erant: in Prætorum uerò creatione tot esse poterant, quot Prætores creandi. Ac primus quidẽ Prætor renunciabatur eodem modo, quo prior Consul is qui primus omnium candidatorum legitimum numerum Centuriarum confecisse reperiebatur. Verbi gratia: in prærogatiua, & omnibus primæ classis Centuriis constantissime Cicero inter eos repertus est, quos illæ Centuriæ Prætores facerent: nullus autem competitorum eius tanta constantia omnes tulit, sed alij atq; alij creati sunt in illis Centuriis. Sane postquam ultima primæ classis Centuria suffragium dixerat, solus adhuc Cicero omnium competitorum legitimum numerum confecerat. Quare necessario primus omnium Prætor renunciãdus erat. Pone nunc Aquiliũ, uerbi gratia, pari constantia tulisse omnes primæ classis Centurias præter unam atque alteram, cum reliqui competitores magna uarietate alij alias tulerint. Hic profecto unus erat Aquilius, cui una modò deesset Centuria ad legitimũ numerũ. Si igitur ex secunda classe uocata Centuria prima Aquiliũ creasset, necesse erat Prętorem eum renunciari secundo loco: quia primus omnium post Ciceronem legitima suffragia confecisset. Idémque in cæteris deinceps intelligendum. Quod si alius quidam unus uel plures prærogatiuam cum Cicerone tulisset, omnésq; primæ classis Centurias, tametsi numero suffragiorũ in singulis Centuriis semper esset superior Cicero, nihilominus simul renunciabantur, quia simul expleuerant Centurias: nec potuisset dici Ciceronem esse primum Prætorem. At si euenisset, ut non modò Centuriarum numero, sed etiam suffragiorum in ipsis Centuriis, uel omnes cum Cicerone pares fuissent, uel unus aut alter: tum multo magis inter eos non fecisse gradus populus iudicabatur. Itaque uel simul renunciandi erant, ut nullus se priorem diceret: quod uerius esse existimo: uel in gradibus faciendis ratio habenda erat ordinis, generis, ætatis: aut uero sorti committebatur. Verum ego tanti hoc non interfuisse existimo, ut in gradibus faciendis aliud spectandum esset præter populi suffragia. Nusquam uero reperitur alia inter Prætores sortitio, quàm prouinciarum: quæ tamen sola commode poni in ea re potest. Sæpe enim euenire poterat, ut multi competitores pares essent ordine, ætate ac genere: uel ut quidam essent genere superiores, cùm ordine ac ætate uincerentur, aut contrà. Tum uero quid poterat cõtrouersiam omnem tollere præter sortem? Si igitur sorti nullus hac in re locus erat, relinquitur uerius esse, si quãdo pares essent aliqui à populo facti, tum inter eos gradus renunciationis non fuisse: ut ne euentus suffragiorum populi ulla ex parte mutaretur. His expositis examinanda nobis sunt uerba Ciceronis ex oratione aduersus Antoniũ & Catilinam. Verba Ciceronis hæc sunt: Nescis me Prætorem primum esse factum: te concessione competitorum, & collatione Centuriarum, & meo maxime beneficio è postremo in tertium locum esse subuectum? Est & alius locus paulò pòst: An oblitus es te ex me cum præturam peteremus, petiisse, ut tibi primum locum concederem? Ex iis sane uerbis apertũ est, con-

cessione

A cessione competitorum in renunciatione gradus potuisse mutari. At illud ualde obscurum, quomodo huiusmodi concessio fieri potuit. Nam quomodo tu possis alteri concedere, quod non est in tua, sed in populi potestate? Aut quomodo efficere possim, ut cùm nondum legitima suffragia confeceris, tu locum meum obtineas, qui iam renunciatus sim confecto statim legitimo suffragiorum numero? Conandum tamen ueritatem eruere. Ac primum illud certum est mutuam suffragationem competitorum, modò corruptione careret, non fuisse prohibitam. In hac suffragatione alij aliis eas quas sibi conciliarant Centurias concedebant, ut apparet ex oratio-
B ne pro Plancio. Quod non ita accipi debet, quasi ea concessione necessitate obstringeretur populus: sed rogando conciliabat suas Centurias unus alteri, ut uicissim ille suas ei conciliaret. Porrò autem in concedendis ita mutuo Centuriis, nõ erat difficile competitoribus iudicare eos certiorem spem habere debere obtinendi magistratus, quibus plures uiderent esse certos suffragatores. Etsi quis ergo omnium uel per se, uel per amicos uideretur sibi plures Centurias conciliasse, iam tum spes propemodum certa erat eum potissimum primum locum obtenturum. Quare quasi de certa spe transigi aliquid inter competitores poterat de primo loco. Antonius igitur cum ui-
C deret fauorem populi maxime in Ciceronem inclinare, rogabat eum ut sibi primum locum cedere uellet: hoc est, ut sibi de suis Centuriis eum numerum concederet, per quem primum locum obtinere posset. At Cicero de suo iure tantum cedere noluit, sed id modo effecit, ut qui eas modo Centurias habebat, per quas ultimo loco Prætor renunciandus esset, eas tótque ei conciliaret quot satis essent, uel ad tertium locum obtinendum. Effecit autem id Cicero, partim concedendo de suis Centuriis, partim rogando competitores, ut Antonio de suis quoque Centuriis darent. Atque illud est quod ait, concessione competitorum & collatione Centuriarum suo maxime be-
D neficio ex ultimo loco in tertium esse subuectum. Finge Antonium paucas habuisse de primis Centuriis, at de postremis satis multas, ut exclusis nonnullis suis competitoribus fieri posset Prætor: contrà uero Ciceronem, & reliquos magis certa spe competitores permultas de primis habuisse, ut postremis nihil fere eis opus esset. Sane Antonius, qui de primis paucas habebat, non poterat rènunciari nisi post eos, quibus primæ fauissent. Quòd si Cicero, & reliqui competitores nonnullas de suis primis Cẽturiis Antonio concessissent, quarum loco uicissim Antonius de postremis Ciceroni & reliquis competitoribus nonnullas conciliasset: profecto qui de numero sibi
E detraxerant, non tam cito renunciari poterant quàm renunciati fuissent. Cõtrà Antonius per primarum, quas sibi addiderat suffragium, multo citius renunciabitur quàm renunciatus esset. Quando enim Antonius unam de primis ferebat, quam alius competitor tulisset, necesse erat ad legitimum numerum Centuriarum conficiendum, ex posterioribus Centuriis aliam substitui. Tantisper ergo dum substitueretur, differebatur eius renũciatio: ídque propter eam Centuriam quam sibi detraxerat, ut Antonio cõcederet. Quo-

quę magis iſta conceſſione Centuriarum differebatur aliorum renunciatio, F
eo magis accelerabatur Antonij renunciatio. Et quia de primis tantum ei conceſſum erat, ut legitimum numerum tertio loco potuerit conficere, propterea collatione Centuriarum, conceſſionéque competitorum tertium locum obtinuiſſe dicebatur. Huius uero ſuffragationis quia auctor fuiſſet Cicero, idcirco ſuo beneficio dicit ex ultimo in tértium locum fuiſſe ſubuectum. At quomodo id Cicero perſuadere poterat competitoribus, ut tãtum de iure ſuo cederent? An quod Ciceroni potiſſimum negare nõ poſſent? Idque propter fauorem populi quem maxime in eum inclinare uidebant: ne ſcilicet ſuffragia, quæ per amicitiam Ciceronis ſibi conciliarant, amitterent: G
præſertim cum de iure ſuo ita cedendo non minus certi eſſent de magiſtratu obtinendo: locus autem quem cedebant, non ita honorificus eſſet, ut magnopere contendendum eſſet contra eius uoluntatem qui apud populum maxime eſſet gratioſus, ob ídque uel iuuare, uel nocere plurimum poſſet. Non igitur concedebatur quod nullo modo in tua poteſtate eſſet. Erant enim Centuriæ, quas certas habebant candidati, quodam modo in eorum poteſtate: quibus alij concedendis ſi effectum eſſet, ut multo prius renunciaretur quàm renunciatus eſſet, non immerito ſua conceſſione dicebatur gradus mutaſſe. Vt uero huiuſmodi locorum conceſſionem ante comitia H
fieri illo quo dixi modo exiſtimẽ, non in ipſis comitiis, hinc adducor quòd nulla ratio inueniri poſſit, qua id cõmode fieri poſſet in ipſis comitiis. Quia enim ut quiſque à pluribus Centuriis creatus erat, uoce præconis renunciãdus erat, quomodo poterat ipſis comitiis non eſſe primus qui primò renunciatus erat? Aut quomodo aliis iam ſuo loco renũciatis, qui tandem poſtremus erat in alium locum ſubuehi poſſet? ſane nulla erat ratio gradus mutãdi inter eos qui pares numero Centurias non tuliſſent: ſiquidem ſemper ante renunciandus eſſet qui prior plures Centurias tuliſſet. Quomodo ergo pactio inter competitores fieri potuit de gradibus renunciationis cedẽdis, niſi I
de Centuriis ſuffragium dicturis iam ante conſtitiſſet? Vt ergo certa poſſet eſſe conceſſio, ita intelligendum eſt pactum futurum inter Ciceronem & Antonium, ſiquidem Cicero uoluiſſet ei ipſis comitiis locum primum cedere, ſi legitimum numerum Centuriarum primarum pariter cum Cicerone confeciſſet Antonius, Ciceronem uelle, ídque Antonio concedere, ut prior renuncietur. At enim quid hoc modo de iure ſuo ceſſiſſet Cicero? Aut quid contendendum de ea re Antonio, ſi ſpes erat parem ſe cum Cicerone ſuffragiis futurum? Nam quid cauſæ eſſet cur potius hoc uellet à Cicerone obtinere Antonius, quàm Cicero ab Antonio? Neque uero inter eos, gra- K
dus eſſe renunciationis poterant, qui ſimul expleuerant Centurias: nec pactum ergo inter competitores de locis cedendis in hunc euentum intercedere poterat. Hactenus de gradibus renunciationis: illud nunc animaduertendum eſt quod Cicero ſcribit 2. Orat. in Rullum: Sed tamen magnificentius atque ornatius eſſe illo nil poteſt, quod meis comitiis non tabellam indicem tacitæ libertatis, ſed uiuam uocem præ uobis indicem ueſtrarum erga

A ga me uoluntatum ac studiorum tulistis. Ex eo enim loco intelligi potest tabellam quidem populo datam ad occultanda suffragia, ut etiam idem Ci-
" cero scribit pro Plancio: Etenim si populo grata est tabella quę frõtes ape-
" rit hominum, mentes tegit, dátque eam libertatem, ut quod uelint faciant,
" promittant autem quod rogentur. Interdum tamen populũ Ro. adeo noluisse beneficio tabellæ uti, ut uoce magistratus declararet, quò magis apertùm esset suum suffragium. Non quòd tabella non uteretur, sed simul cum
" tabella uocẽ adderet: ut Cicero in Pisonem ostendit cum ait, Me uniuer-
" sa ciuitas non prius tabella quàm uoce priorem Cõsulem declarauit. Illud
B quoque obseruãdum, quod Cicero tertio de leg. scribit: Itaque ut omittam
" largitione corrupta suffragia, non uides si quando ambitus sileat, quæri in
" suffragiis quid optimi uiri sentiãt. His enim uerbis Cicero significat tametsi suffragium tabella ferretur ad occultandum omni ratione suffragium: interdum tamen comitiis, rogatorem comitiorum uiros optimos rogare solitum, ut palam de candidatis suam sentẽtiam dicerent: si ambitus sileret, hoc est, si non plus contenderent candidati quàm æquum esset: adeo ut nõn uiderentur moleste laturi si optimatum iudicio aliis alij præferrentur. Cu-
" ius rei exemplum est apud Ciceronem secundo de oratore: Ex eodem hoc
C uetus illud est, quod aiunt Maluginensem illum M. Scipionẽ cum ex Cen
" turia sua renunciaret Acidinum Consulẽ, præcóque dixisset, Dic de L. Man-
" lio: Virum bonum, inquit, egregiúmque ciuem esse arbitror. Cum enim hic Scipio Acidinum cognomento renunciaret, præco uolebat, ut proprio nomine L. Manlium appellaret. Scipio uero in aliam sententiam translatis uerbis præconis, cœpit laudare Mãlium, quasi iussus esset id, pro more, facere. Ad extremum examinandus est nobis locus Ciceronis ex secunda Philip.
" ubi ita scribitur: Ecce Dolabellæ comitiorum dies. Sortitio prærogatiuæ,
" quiescit: renunciatur, tacet. Prima classis uocatur, renunciatur. Deinde ut as-
D solet suffragia. Tum secũda classis uocatur. Hic duo sunt quæstione digna. Vnum quomodo hæc Dolabellæ comitia facta sint nullo cõpetitore. Nam si una modo tabella populo dabatur, quæ nomen Dolabellæ contineret, hoc erat populum necessitate obstringere, ut non posset si uellet Consulem Dolabellam non creare. Dicendum igitur est his comitiis legem latam, qua Cæsar rogabat populum, ut Dolabellam suo loco Cõsulem esse iuberet. Itaque datæ sunt duæ tabellæ populo, ut in lege ferenda, non autem una quæ nomen Dolabellæ contineret. Et cum renunciatum Dolabellam à prærogatiua dicit, sic accipi debet, ut significet legem à prærogatiua acceptã, qua iube-
E retur esse Consul Dolabella: alterum est, quid illa uerba significent, Dein-
" de ut assolet suffragia. Nam si his uerbis significetur descriptio suffragiorum, hæc uerba præpostere posita sunt. Neque enim renunciatio ante fiebat quàm suffragiorum descriptio. Itaque locus corruptus esset, legendúmque
" esset: Prima classis uocatur, deinde ut assolet suffragia, renũciatur. Tum se-
" cunda classis. Neque uero his uerbis ciues aliqui intelligi possunt, qui extra classes suffragium dicerent post primam classem, & ante secundã. Quan-

quam enim apud Appianum reperiamus, cùm socij Italiæ primum donati F sunt ciuitate, coniectos in alias quasdam nouas tribus à Romanis X X X V tribubus diuersas, quæ postremæ suffragium dicerent: attamen ex historia eiusdem constat postea à Cinna Consule legem latam, ut in tribus Romanas reciperentur: sicut reuera recepti sunt, ut ex Vellei Paterculi historia cōstat, & ex Ciceronis oratione pro Murena, ubi ait municipia Vmbriæ in tribubus Rom. fuisse: constat autem ex historia, Vmbros ex his Italiæ populis fuisse, qui in Romanos arma ceperunt. Si igitur omnes ciues Ro. in tribus X X X V descripti erant, omnes autem qui tribubus continebãtur, in classium Centurias: pòst primam classem necessario sequebatur secunda, nec ali- G qui ciues erant, qui inter illas duas classes suffragium dicerent. At enim in tanta omnium exemplarium concordia, quæ potest esse suspicio locum illũ corruptum esse? Restat igitur ut his uerbis intelligamus, postquam primæ classis Centuriæ suffragium dixerant, iniri solitam rationem numeri Centuriarum, ut appareret an legitimus numerus Centuriarum confectus esset, nec ne. Diximus enim primæ classis Centurias connumeratis quidem in ea equitum Centuriis & prærogatiua, numero superasse reliquas omniũ classium Centurias. Itaque satis erat ad legitimum numerum Centuriarũ cōficiendũ, omnes primæ classis Centurias idem sensisse: nec prius poterat quæ H sententia populi esset decerni, quàm tota prima classis suffragium dixisset: quia tum demum uerum esset maiorem partem Centuriarũ uocatam fuisse. Vt ergo constare posset, an hic finis faciendus erat comitiis, an præter primæ classis Centurias aliæ uocandæ, necesse erat numerari suffragia: scilicet ut sciri posset an consensu Centuriarum legitimus numerus iam confectus esset, aut si nondum confectus esset, quot requirerentur Centuriæ. Erat igitur duplex suffragiorum descriptio. Vna ad describendum singularũ Centuriarum suffragia, ut eliceretur cuiusque Centuriæ sententia. Altera ad ineundum numerum Centuriarum, ut tandem de populi sententia constare I posset. Illa descriptio à custodibus fiebat seorsum in sua cuiusq; tabella. Hæc à rogatore comitiorum simul colligēte omnes Centurias, quarum iam descriptum esset suffragium. Ex illa descriptione nascebatur singularum Centuriarum adhuc incerta renunciatio. Ex hac, si quidem legitimus numerus Centuriarum confectus esset, certa renunciatio: si nondum confectus, cognitio numeri Centuriarum, quæ in omnes partes requirerentur ad legitimum suffragiorum numerum perficiendum. Cum ergo ait Cicero: Deinde ut assolet suffragia: significat more solito suffragiorum initam esse rationem, quæ ex omni prima classe Dolabellam Consulem fecissent. Et quo- K niam subiungit uocatam fuisse secũdam classem, ex eo colligo primæ classis Centurias non omnes renunciasse Dolabellam Consulem, sed à quibusdam Centuriis legem antiquatam. Nam si post initam suffragiorum rationem comperisset Cæsar omnes primæ classis Centurias cum prærogatiua consensisse, quorsum uocanda erat secũda classis, legitimo iam numero confecto? Profecto nisi dicamus post auctum numerum Centuriarum à Ser-

uio

A uio institutum, non amplius penes primores uim suffragiorum fuisse, illud concedamus necesse est. Nam T. Liuius & Dionysius interpretátur uim istã penes primores, penes equitum & primæ classis Centurias: in quibus si nihil uariasset, reliquarum classium suffragio nil opus erat. Mihi uero non fit uerisimile, cum auctus est numerus Centuriarum, passuros fuisse primores, ut uincerétur numero à Centuriis inferiorum classium: sed proportione quadam ita auctum esse utrũque numerum, ut semper maiore numero fuerint primæ classis Centuriæ connumeratis in ea equitibus, quam reliquarum omnium classium. Quod ergo ait Cicero renunciatum Dolabellam à prima B classe, non sic accipi debet, quasi omnes primæ classis Centuriæ absque uariatione in eo consensissent: sed quod maior pars renunciasset. Nam si totam primam classem renunciasse accipias absque ulla uarietate, quorsum opus erat Centuriarum hic inire rationem? præsertim cùm certum esset uel consensu totius primæ classis legitimum numerum nondum esse confectum. Qui enim nullam primæ classis Centuriam uiderat legem antiquasse, quomodo incertus esse posset, quot preterea requirerentur ad legitimum numerum? At qui id iam sciebat, quorsum ineundo numero suffragiorum tempus consumpsisset? Est igitur uerius id quod diximus, legitimũ numerum C suffragiorum fuisse in primæ clasis Centuriis: ob ídque post dicta primæ clasis suffragia, ac non prius, ineundam fuisse rationem numeri legitimi: præsertim si aliquas dissensisse in singulis renunciandis compertũ esset. Nam si ad legitimum numerum Centuriarum conficiendũ præter primam classem opus fuisset dimidia parte (uerbi gratia) Centuriarum secundæ clasis, hic sane & non prius ratio ineunda fuit legitimi Centuriarum numeri. Itaque in his Dolabellæ comitiis legem Centuriæ aliquæ non acceperant: proptereáque ex secunda classe uocandæ fuerunt eousque Centuriæ, dum legẽ tot Centuriæ ex hac classe acceperint, quot in prima classe ad legitimum nu D merum requirebantur. Et quoniam his comitiis in secũda classe legitimus numerus confectus est, propterea tertię clasis nulla fit apud Ciceronẽ mentio. Ac de his quidem, quæ ipsis comitiis fierent, satis. Sequitur ut pauca de iis, quæ post dicta suffragia fieri solebant, dicamus. In legum comitiis nihil reperio, quod proprie ad comitia pertineret, fieri solitum post suffragia, nisi quod legitimo Centuriarum numero confecto, legem aut acceptam, aut antiquatam magistratus pronunciabat, populúmque dimittebat. In magistratuum uerò comitiis, solebat is qui habebat comitia, priusquam populum dimitteret, eos renunciare quos iam sæpe à præconibus pronunciatos E populus creasset, adiecta solenni precatione. Id quod ex Cicerone constare potest, cum ita scribit pro Murena: Quæ deprecatus à diis immortalibus sum, Iudices, more institutóque maiorum illo die quo auspicato comitiis Centuriatis L. Murænam Consulem renunciaui: ut ea res mihi magistratuíque meo, populo plebíque Romanæ bene ac feliciter eueniret. Illud quoque ex Cicerone confirmare possumus, eos qui Cõsules designati essent, domum è campo deduci solitos à magna multitudine populi, ac præsertim

propinquorum & neceſſariorum. Verba Ciceronis ſecũd. in Verr. hæc ſunt: F
„ Nam ut Hortenſius Coſ. deſignatus domũ reducebatur è campo cum ma-
„ xima frequentia & multitudine. Et paulò pòſt: Propinquis neceſſariíſque
„ eius qui tum aderant, uerbum nullum facit. Ac de modo quidem comi-
tiorum Centuriatorum ſatis: nunc de loco agendum.

De loco Centuriatorum comitiorum. Cap. V.

Comitia nulla poterãt haberi niſi in loco inaugurato, hoc
eſt, ab auguribus ad eam rem dicato & conſecrato, ut ex G
„ T. Liuio apparet, cuius uerba ſunt lib. 3. Decad. 1. Igitur
„ Tribuni ut impediendæ rei nulla ſpes erat, de proferen-
„ do exercitu agere, eo magis quòd & augures iuſſos ad-
„ eſſe ad Regillum lacum fama exierat, locúmq; inaugu-
„ rari, ubi auſpicatò cum populo agi poſſet: ut quicquid Romæ ui Tribuni-
„ tia rogatum eſſet, id comitiis ibi abrogaretur. Centuriata uerò comitia in-
tra pomœrium haberi non poterant: quia, inquit Gellius lib. 15. cap. 27. exer-
citum extra urbem imperari oporteat, intra urbem imperari ius non ſit. At-
qui Centuriata comitia niſi imperato exercitu haberi non poterant: ídque H
præſidij cauſa, ut idem Gellius ait, quoniam populus eſſet in ſuffragiis ferẽ-
dis occupatus. Quoniam autem hæc maxime iuſta erãt comitia & uniuerſi
populi, cum Tributa magis plebis eſſent, idcirco nõ perinde imperato exer-
citu præſidij cauſa Tributis opus erat, ut Centuriatis: quando non æquè po-
pulus uniuerſus erat in ſuffragiis ferendis occupatus. Rationẽ autem edicẽ-
di exercitus indicat Liuius lib. 9. Decad. 4. his uerbis, quæ ſunt Sp. Poſthumij
„ Coſ. Maiores ueſtri ne uos quidẽ, niſi cùm aut uexillo in arce poſito co-
„ mitiorũ cauſa exercitus edictus eſſet, aut plebi conciliũ Tribuni edixiſſent,
„ aut aliquis ex magiſtratibus ad concionẽ uocaſſet, forte temere coire uolue- I
„ runt. Locus igitur Centuriatis comitiis deſtinatus erat campus Martius: de
„ quo Liuius ita ſcribit: Ager Tarquiniorũ, qui inter urbẽ ac Tyberim fuit,
„ conſecratus Marti, Martius deinde campus fuit. Hunc campũ reperio apud
Gelliũ lib. 6. cap. 7. Accæ Larentiæ fuiſſe, datúmq; teſtamẽto populo Ro. uel
ut alij uolunt, Romulo. Eum ſibi Tarquinij uſurpauerãt: quibus eiectis po-
pulo reſtitutus eſt adiecta conſecratione. In hoc campo Martio Centuriata
comitia ſemper habita reperio: niſi quòd iudicium Manlij è campo Martio
tranſlatũ eſt, in Lucum Petilinum extra portã Frumẽtariam: ut à conſpectu
Capitolij oculi populi auerterentur, quò liberius de conſeruatore Capitolij K
iudicaret: ut ſcribit Liuius lib. 6. 1. Decad. Hunc campum Cicero quarta ora-
tione in Catilinam, Conſularibus auſpiciis conſecratum appellat: quia im-
perij Conſularis auſpiciis omnia fere peragebantur, quæ publice in eo cam-
po fieri ſolebãt. De ſeptis quæ in campo erant, & de Tribunali comitiali ſu-
prà ſatis diximus. Itaque nihil iam ſupereſt, quod de loco Centuriatorum
comitiorum dicamus. Reſtat ut de tempore pauca agamus.

De

A De tempore Centuriatorum comitiorum. Cap. VI.

Omitia non poterãt niſi comitialibus diebus haberi. Vt autem quid eſſent dies comitiales intelligatur, uerba Macrobij citabo ex i. Satur. cap. 16. Numa ut in menſes annum, ita in dies menſem quemque diſtribuit: diéſque omnes aut feſtos, aut profeſtos, aut interciſos uocauit. Feſti diis dicati ſunt: profeſti hominibus ad adminiſtrandã rem priuatam publicámque conceſſi: interciſi deorum hominúmque com
B munes ſunt. Feſtis inſunt ſacrificia, epulæ, ludi, feriæ: profeſtis faſti, comitiales, comperendini, ſtati, præliares: interciſi in ſe non in alia diuiduntur. Nam cum hoſtia cæditur, fari nefas eſt: inter cæſa & porrecta fari licet: rurſus cum adoletur, non licet. Sacra celebritas eſt, uel cum ſacrificia diis offeruntur, uel cum dies diuinis epulationibus celebratur, uel cum ludi in honorem aguntur deorum, uel cum feriæ obſeruantur. Feriarum autem publicarum genera ſunt quatuor. Aut enim ſtatiuæ ſunt, aut conceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nundinæ. Et ſunt ſtatiuæ uniuerſi populi communes certis & conſtitutis diebus ac menſibus, & in faſtis ſtatis obſeruationibus annotatæ: in qui-
C bus præcipue ſeruantur Agonalia, Carmentalia, Lupercalia. Conceptiuæ ſunt, quæ à magiſtratibus uel ſacerdotibus concipiuntur in dies uel certos uel etiam incertos: ut ſunt Latinæ, Paganalia, Sementinæ, Compitalia. Imperatiuæ ſunt, quas Conſules, uel Prætores pro arbitrio poteſtatis indicunt. Nundinæ ſunt paganorum, id eſt ruſticorum, quibus conueniunt negotiis propriis, uel mercibus prouiſuri. Faſti ſunt quibus licet fari Prætori tria uerba ſolẽnia Do, Dico, Addico. His contrarij ſunt nefaſti. Comitiales ſunt, quibus cũ populo agi licet. Et faſtis quidẽ lege agi poteſt, cum populo non poteſt: comitialibus utrũque poteſt. Comperendini, quibus uadimoniũ
D licet dicere. Stati, qui iudicij cauſa cum peregrino inſtituuntur. Præliares ab iuſtis non ſegregauerim: ſiquidem iuſti ſunt continui triginta dies, quibus exercitu imperato uexillum rufi coloris in arce poſitũ eſt: præliares autem omnes, quibus fas eſt res repetere, uel hoſtem laceſſere. Dies autem poſtriduanos ad omnia maiores noſtri cauendos putarunt: quos etiam atros uelut infauſta appellatione damnarunt. Pontifices ſtatuerunt poſtridie omnes Calendas, Nonas, Idus, atros dies habendos: ut hi dies neque præliares, neque puri, neque comitiales eſſent. Ante diem quoq; quartum Calendas, uel Nonas, uel Idus, tanquam innominalem diem plerique uitant. Ad rem ſane mi-
E litarem nil attinere notat Varro, utrum faſtus uel nefaſtus dies ſit: ſed ad ſolas hoc actiones reſpicere priuatas. Hæc ad uerbum ex Macrobio adſcripta ſunt. Ex quibus hoc primum conſtat dies comitiales non eos fuiſſe in quos pro arbitrio comitia magiſtratus ediceret, ſed certos quoſdã eos dies fuiſſe iam inde à Numæ inſtituto, quibus ſolis cum populo agi poſſet. Tum uero ex eo quòd inter profeſtos dies enumerantur comitiales, intelligi poteſt comitia haberi non potuiſſe ullis diebus ludorum, ſacrificiorum ac feriarum.

Et quoniam multa genera diuersa profestorum dierum facit,apparet ne o- F
mnibus quidem profestis diebus comitia haberi fas fuisse. Neque enim fa-
stis diebus haberi poterant, nec nefastis.Plautus enim, cùm in Pœnulo ita
» scribit: Nam istorum nullus nefastus est, comitiales sunt meri: per allu-
sionem dierum nefastorum & comitialium, opponit inter se nefastos & co
mitiales homines. Etsi dies comitiales iidem potuissent esse nefasti,non ue-
rum esset quod ait Macrobius, Comitialibus diebus, & cũ populo & lege
agi potuisse.Id quod ego sic intelligo,peractis comitiis nil uetare,si tempus
pateretur,quominus apud Prætorem agi posset.Nam auocari iudiciis popu
lum dum haberentur comitia,fas non fuisse existimo.Quo fit,ut eadem ra- G
tione existimem comitiales dies à comperendinis statísque diebus fuisse di
uersos.Sed nec præliaribus comitia haberi potuisse, uel hinc ostendi potest,
quòd iustitio indicto certũ est nihil publice agi potuisse, nisi quod ad exer-
citum parandum pertineret.Præliares autem à iustis non distinguit Macro-
bius.Et quoniam nono quoque die erant nundinæ, quas inter ferias nume-
rauimus,perspicuum est è numero comitialium nonum quẽque diem esse
detrahendum.At si præterea inde auferas omnes festos,itémque omnes fa-
stos nefastósque,comperendinos,status,prẹliares,omnes denique atros dies,
necessariò efficietur toto anno non ita multos dies fuisse comitiales. Vnde H
fit,ut non possent magistratus cum uellent agere cum populo: sed prouidẽ-
dum eis erat,ut comitialis dies esset,in quam comitia edicerent. Vnde apud
Liuium tam sæpe reperitur mentio comitialium dierum. Vt lib.3.1. Decad.
» Sic patres in lege,quæ per omnes comitiales dies ferebatur, impedienda
» se gerebant. Et lib.7. Aliquoties frustra in campum descensum cum esset,
» multíque per seditiones acti comitiales dies. Et lib.4.Decad.tertiæ: Fabius
» in eum quem primum comitialem diem habuit,comitia edixit. Erant igi
tur comitiales dies,illi dies in fastis populi Romani descripti,quibus comi-
tia haberi possent.Hoc enim idem est atque cum populo agere.Nam roga- I
ri populi suffragia nisi comitiis non possunt. Porrò autẽ ut de nundinis am-
plius disputemus,facit locus apud Dionysium lib.7.& Plutarchum in Co-
riolano.Vterque enim auctor est Martio Coriolano post accusationem tri-
nundinum ita datum,ut tertiis nundinis iudicium de eo futurũ esset.Vnde
sequitur eos uelle nundinis haberi potuisse comitia. Quod tamẽ ne eis cre-
» dam,uerba Macrobij efficiunt,cùm ita scribit: Quod autem nundinas fe-
» rias dixi,potest argui:quia Titus de feriis scribens, nundinarum dies nõ in-
» ter ferias retulit, sed tantum solennes uocauit. Et quod Iulius Modestus af-
» firmat,Messala augure Cõsulente pontifices,an nundinarum Romanarum K
» nonarúmque dies feriis tenerentur,respondisse eos nundinas sibi ferias non
» uideri.Et quod Trebatius in lib.1.religionum ait,nundinis magistratũ pos-
» se manumittere, iudiciáque adiicere. Sed contra Iulius decimosexto auspi-
» ciorum lib. negat nundinis concionem aduocari posse, id est cum populo
» agi: ideóque nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Cornelius
» etiam Labeo primo Fastorum lib.nundinis ferias esse pronunciat.Causam
uerò

A uerò huius uarietatis apud C.Licinianũ libro ſecundo, diligens lector inue-
» niet. Ait enim nũdinas Iouis ferias eſſe:ſiquidẽ Flaminica omnibus nundi-
» nis in regia Ioui arietẽ ſolebat immolare, ſed lege Hortẽſia effectũ, ut faſtæ
» eſſent: uti ruſtici, qui nundinandi cauſa in urbẽ ueniebant, lites cõponerent.
» Nefaſto enim die Prætori fari nõ licebat. Ergo qui ferias dicũt, à mendacio
» uindicãtur patrocinio uetuſtatis: qui cõtra ſentiunt, æſtimatu ætatis quæ le-
» gem ſecuta eſt, uera depromũt. Ex his Macrobij uerbis perſpicuũ eſt nun-
dinis comitia haberi nõ potuiſſe. Quod etiã Plinius lib.18.cap.3. ita ſcribit:
» Nundinis urbem reuiſitabãt, & ideo comitia nundinis haberi nõ licebat,
B ne plebs ruſtica auocaretur. Itaq; ego de Plutarcho & Dionyſio ſic ſentio,
aut in hac antiquitatis obſeruatione parũ fuiſſe diligentes, aut ſi non eſt er-
ror in eorũ codicibus, iudiciũ hoc Martij certis quibuſdã de cauſis in diem
nundinarũ indictũ fuiſſe, quãuis iure id non liceret. Vtut ſit illud, certũ eſt,
nundinis nõ modo cõcionẽ ad populũ haberi potuiſſe, ut uel ex eo apparet
quod trinis nundinis leges promulgari oporteret: ſed etiã apud Prętorẽ lege
agi: ídq; iam inde poſt leges duodecim tabularũ latas: ut ex primo cap. libri
XX. A.Gellij intelligi poteſt. Legem enim interpretans, in qua ſcriptũ erat:
» Æris confeſſi, rebúſq; iure iudicatis triginta dies iuſti ſunto: ita ſcribit,
C Erat autem ius interea paciſcendi. Ac niſi pacti forent, habebãtur in uin-
» culis dies LX. Inter eos dies trinis nundinis cõtinuis ad Prætorẽ in comitiũ
» producebantur, quantæq; pecuniæ iudicati eſſent, prædicabatur. Ex his pla-
num eſt nundinis apud Prætorẽ lege agi potuiſſe, etiã ante abrogatã illam
legem duodecim tab. de nexis: de qua illic eſt mentio. Vnde colligo hanc le
gem Hortenſiã, per quã nũdinæ faſtæ effectæ ſunt, ueterẽ admodũ fuiſſe, ac
non eandem eſſe cum illa Hortenſia, de qua eſt mẽtio lib.1. Digeſtorũ leg.2.
de orig. iuris & lib.1. Inſtit. qua cautũ eſt, ut plebiſcita omnes Quirites tene-
rent. Quanquã autem nundinis eſſet apud Prętorẽ legis actio, concionémq;
D à magiſtratibus haberi liceret, tamen comitia, ut ex his quæ diximus appa-
ret, haberi nõ poterãt. Illud etiã de comitialibus diebus obſeruãdũ eſt, quod
» apud Ciceronem ſcriptũ eſt in epiſtola ad Q. fratrẽ, cuius initiũ eſt: Riſi ni-
» uem atram. Comitialibus diebus qui Quirinalia ſequũtur, Appius inter-
» pretatur non impediri ſe lege Pupia, quominus habeat Senatũ: eo quòd Ga-
» binia ſanctũ ſit, etiã cogi ex Calendis Feb. uſq; ad Cal. Martias legatis quoti-
» die Senatũ dari. Ex iis enim uerbis apparet legem fuiſſe Pupiam, qua ueta-
batur ne diebus comitialibus Senatũ habere liceret. Id quod in alia etiã epi-
» ſtola ad Q. fratrem ita ſcribit: Conſecuti ſunt dies comitiales, per quos Se-
E natus haberi non poterat. Vnde etiã in epiſtola ad Lentulũ quarta ſic ſcri-
» ptum eſt: Senatus haberi ante Cal. Feb. per legẽ Pupiã (id quod ſcis) nõ po-
» teſt. Ex quo etiã loco cũ ſuperioribus epiſtolis collato intelligi poteſt, mẽſe
Ianuario nullos fuiſſe dies comitiales ante XIIII. Cal. Februa. ſiquidẽ uſq;
ad eam diem, uel feriæ erant, uel habitũ fuiſſe Senatũ oſtẽdit. Et quoniã re-
liquo toto menſe dicit per legẽ Pupiã haberi Senatũ nõ poſſe, colligi poteſt
reliquos menſis illius dies comitiales fuiſſe: niſi feriæ aliquæ in eos dies in-

cidissent,aut nundinæ. Nundinarū enim interuentus duos dies de numero F
comitialium demebat,ut ostēdit Cicero lib.4.ad Att. in epistola, Auere te
certo scio. Postquā enim duodecimū & undecimū Cal.Decemb.in comi-
tialibus diebus numerauit,de decimo & nono die ita subiicit: Ante diē X.
Cal.nundinæ.Concio biduo nulla. Quibus uerbis significat de comitiis P.
Clodij nihil actū esse illis duobus diebus, propter interuentū nūdinarū. Nā
contio illic pro comitiis accipi debet,ut præcedentia & cōsequentia osten-
dunt:nec sane uerū esset nundinis uerba ad populū fieri non potuisse. Tum
uerò de octauo Cal.rursus subiicit: Ante diē octauū Cal. hæc ego scribebā
hora noctis nona.Milo campum iam tenebat. Quæ uerba significāt rursus G
hunc diem octauū Cal.comitialē fuisse.Mense Februario erant post Quiri-
nalia dies aliquot comitiales,ut ait Cicero in epist. ad Q.Fr.15. Comitiali-
bus diebus qui Quirinalia sequūtur. Erant autem Quirinalia XIII. Cal.
Mart. In cæteris quoque mensibus fuisse comitiales quosdā dies nō difficile
erit ex ueterū scriptorū libris colligere.Quanquā autem lege cauebatur,ne
comitialibus diebus Senatus haberetur,interdū tamen Senatuscōsulto ma-
gistratus legibus soluebantur,ut illis diebus Senatū habere liceret: ut osten-
di potest ex octaua epist.Cælij ad Ciceronē.Illic enim uerba Senatuscōsulti
hæc sunt: Quod M.Marcellus Cos.uerba fecit de prouinciis Cōsularibus, H
de ea re ita censuerunt. Vti C.Marcellus,L. Paulus Consules cum magistratū
iniissent,ex ad Cal. Mart. quæ in suo magistratu futuræ essent,de Cōsulari-
bus prouinciis ad Senatū referrent:néue quid prius ex Cal.Martiis ad Sena-
tum referrent,néue quid coniunctim de ea re referretur à Consulibus. Vtiq;
eius rei causa per dies comitiales Senatū haberent,Senatúsq; Consultū face-
rent. Illud igitur de tempore comitiorū habendorū pro certo iam accipi
potest,quæcunq; quis esset habiturus comitia, non fuisse fas nisi comitiali
die haberi.Quòd si propius etiā de magistratuū creationis tēpore quæratur,
ex historia fiet perspicuū,sicut diuersis temporibus magistratū iniisse cōpe- I
riuntur Romani magistratus,ita ordinariā creationē in alia atq; alia tempo-
ra incidisse.Liuius lib.3.Dec.1.scribit L.Ebutiū & P.Seruiliū Cal.Sextil.ut tūc
principiū(inquit)anni agebatur,Consulatū iniuisse. Paulo pòst cùm de de-
cemuiris loquitur,ita scribit: Idus tum Maiæ solennes erant ineundis ma-
gistratibus. At tempore belli Punici secundi,Consules Idibus Martiis Cō-
sulatum inibant,ut passim in historia T.Liuij legi potest. Idq; ita obseruatū
est usq; ad annū Vrbis DCI.quo anno Q.Fuluius Nobilior,& T.Annius Lu
scus Consules primi Cal. Ianuar. magistratum inierunt:post quod tempus
idem deinceps à sequentibus Cōsulibus factū est.Ac toto quidē illo tempo- K
re,quo magistratū inibant Idibus Mart. comitia haberi solebāt Ianuario &
Februario mēse:dimissis scilicet in hyberna exercitibus.At postquā Cal.Ian.
magistratū inire cœperunt,ordinaria magistratuū creatio fuit ad finē men-
sis Iulij & principiū Augusti, ut ex multis Ciceronis locis constare potest.
Vt secunda oratione in Verr.indicat VI.Cal.Sext. comitia Cōsularia facta,
quibus Hortensius designatus est.Et lib.1.ad Att.in epistola, Quæris ex me,
dicit

A dicit comitia Consularia, quibus Afranius Consul designatus est, edicta ad 6. Cal. Sextiles. Et lib. 8. epistolarũ, Cælius ad Ciceronem scribẽs ostendit comitia Consularia, quibus C. Marcellus & L. Paulus Consules designati sunt, ante Cal. Sextil. habita fuisse: idq; post 11. Cal. Sext. Quòd si ultra ducerentur comitia, id eueniebat propter intercessiones aut obnunciationes per quas differrentur. Vt comitia Murænæ post 5. Cal. Nouemb. habita sunt, quemadmodũ ex oratione pro Muræna constare potest. Porrò autẽ Cõsularia comitia ante Prætoria haberi solebant: interdũ quidẽ eodẽ die, ut ex Liuio cõstat: " cuius hæc uerba sunt lib. 10. Dec. 1. His agendis dies cõsumptus est. Postri-
B die ad præscriptũ Cõsulis, & Cõsularia & Prætoria comitia habita. Interdũ postero die, interdũ tertio aut alio quodã pòst die, ut ex lectione Liuij intelligi potest. Censoribus creandis comitia superioribus tẽporibus haberi solebant paulò post initũ à Consulibus magistratũ, priusquã in prouincias proficiscerentur, ætate Ciceronis ad finẽ mensis Iunij, ut constare potest ex epistolis ad Appiũ lib. 3 epist. Fam. collatis cum epistolis libri sexti ad Atticũ, ex quibus colligi potest Appiũ Censorẽ factũ eo quo dixi tempore. Idq; quinto quoque anno, ut ex historia constare potest. Verum hoc diuersum erat, quòd Censores statim designati magistratũ inibant. Vnde fit, ut apud Liuiũ
C lib. 10. Dec. 4. reperiamus Censores designatos statim in Capitoliũ deductos ad capienda magistratus insignia, iurandúmq; in leges. Cõsules uerò Prætorésq; nisi interregno aut in locũ demortui creati essent, nõ statim designati inibant magistratũ. Vt cùm Cal. Ian. magistratũ inibant & designabãtur ad finem Iulij, quinq; menses post designationẽ erant, quibus priuati manebãt antequã inirẽt magistratũ. Quo temporis spatio fere de ambitu in designatos inquirebatur per cõpetitores aut alios quosuis. Erat enim hoc accusationis præmiũ, ut si designatũ cõpetitorem ambitus dãnasset, cõpetitor pro eo substitueretur, ut ex oratione pro Sylla intelligi potest. Vnde etiã damnatis
D Antronio & Sylla, qui iam Cõsules designati essent, subrogati sunt eorũ cõpetitores L. Torquatus & L. Aurelius Cotta. Erat etiã lex qua iubebatur, ut tribũ eius assequeretur, quẽ quis de ambitu accusasset & damnasset. Cicero " pro Balbo: Obiectũ est etiã quod in tribũ Crustuminam peruenerit: quod " hic assecutus est legis de ambitu præmio minus inuidioso, q̃ qui legũ præ- " miis prætoriã sententiã & prætextã togã cõsequuntur. Erat & alia lex, ut si quis de ambitu damnatus aliũ quempiã ambitus accusasset & dãnasset, in " integrũ restitueretur. Quod Cicero pro Cluentio indicat his uerbis: Qua- " propter hoc Balbi iudiciũ non plus obesse huic causæ debet, quàm illa quæ
E commemorata sunt ab accusatore duo iudicia P. Popilij & T. Guttæ, qui " causam de ambitu dixerunt, qui accusati sunt ab iis, qui erant ipsi ambitus " condemnati: quos ego nõ idcirco esse arbitror in integrum restitutos, quòd " planũ fecerint illos ob rem iudicatã pecuniã accepisse: sed quòd iudicibus " probarint, quòd in eodẽ genere in quo ipsi offendissent, alios reprehẽdissent: " se ad præmia legis uenire oportere. Atque is esto simul huius digressio- " nis finis, & huius de comitiis Centuriatis libri.

NICOLAI GRVCHII ROTOMAGENSIS DE COMITIIS ROMANORVM LIBER SECVNDVS.

Quid eſſent Tributa comitia. Cap. I.

TRibuta comitia perinde à tribubus nomẽ habuerunt, ut à Centuriis Centuriata: quod ſcilicet non modò tributim diuiſus populus ſuffragium ferret, ſed etiam quid plures tribus iuberent aut uetarent, ſpectaretur. Et quoniã grauiſſimis auctori- H
bus uiſum eſt Tributa comitia à Curiatis nõ fuiſſe diuerſa, propterea in huius opinionis refutatione diutius nobis immorandũ eſt. Ac primùm ſi oſtenderimus tribus à curiis ſemper diuerſas fuiſſe, neceſſariò relinquetur ſemper diuerſa fuiſſe comitia Tributa à Curiatis. Nam ſi Romuli tempora ſpectentur, quoſcunq; tu auctores ſequaris, diuerſę tum fuerunt curiæ à tribubus. Dionyſius ſcribit lib. ſecundo diuiſam eſſe à Romulo omnem multitudinem in tres partes: ac trium rurſus partium ſingulas in denas partes: uocatáſque maiores partes tribus, minores curias. Varro I
libro quarto de lingua Latina, ſcribit agrum Romanum in tres partes à Romulo diuiſum, unde tribus appellatæ ſint. Plutarchus in Romulo ſcribit in tres tribus diuiſam omnem ciuitatem, Ramnenſes, Tatienſes, Luceres: tum ſingulas ex iis rurſus in denas partes diuiſas. T. Liuius Centurias equitum dicit tres conſcriptas Ramnenſium, Tatienſium & Lucerum, populum autem diuiſum in triginta curias. Siue ergo factas tribus à Romulo dicamus, eáſque aut diuerſas ab equitum Centuriis, aut eaſdem cum illis tribus equitum Centuriis, ut ait Plutarchus: ſiue nullas tribus (quod cum Liuio uerius eſſe puto) ab eo factas dicamus, quæ omnem multitudinem continerẽt: ſed K
tres modò equitum Centurias ex omni multitudine ſelectas, quæ à ſuo numero interdum tribus etiam uocarentur: quomodo etiam Liuius eas appellat lib. 10. primæ Decad. ubi tres antiquas tribus appellat Ramnẽſes, Tatienſes, & Luceres: contentum autem fuiſſe diuiſione populi in triginta curias, quibus etiam trium Centuriarum equites continerentur. Sane quoſcunque auctores ſequamur, ſemper à curiis diuerſas fuiſſe tribus ſub Romulo, efficietur:

A cietur: ſin ſequentia tempora ſpectemus, uidebimus auctore Liuio primùm factas tribus quatuor à Seruio Tullio partibus urbis diſtinctas. Huius hæc » uerba ſunt: Quadrifariam urbe diuiſa regionibus collibúſque, quæ habi- » tabantur partes, tribus eas appellauit, ut ego arbitror, ab tributo. Nam eius » quoque æqualiter ex cenſu conferẽdi ab eodem inita ratio eſt. Poſt hæc lib. ſecundo oſtendit Ap. Claudio & P. Seruilio Coſſ. factas Romæ unam & triginta tribus (ſic enim legitur in omnibus codicibus: rectè ne an ſecus, poſtea uidebimus) tum lib. 6. Decad. 1. dicit additis quatuor tribubus expletum eſſe numerum XXXV tribuum, tertio anno poſt urbem à Gallis captã. Dio-
B nyſius uerò lib. quarto ſcribit Seruium Tullium diuiſiſſe omnem urbem in quatuor tribus, Palatinam, Suburranam, Collatinam, Eſquilinam: atque ita quatuor tribuum urbem feciſſe, quæ ad hoc tempus trium fuerat tribuum. Quo etiam in loco ait Seruium Regem deſiiſſe habere rationem ueterũ illarum tribuum generalium, ut ſuarum localium rationem haberet. Tum ſubiicit Fabium ſcriptum reliquiſſe agrum præterea uniuerſum in XXVI partes diuiſum fuiſſe, quas etiam idem Fabius tribus appellat: quas ruſticas tribus ſi cum quatuor urbanis coniungas, triginta tribus fient, quas ſub Seruio Tullio fuiſſe ac non plures aſſerit. Venonium tamen memorię mandaſ-
C ſe unam & triginta tribus ſub hoc Rege fuiſſe. Quẽ probabiliora dicere cur affirmet illo loco Dionyſius, non uideo. Verùm hos locos poſtea diligẽtius examinabimus. Siue ergo Liuium ſequi malis, ſiue Fabium, ſiue Venoniũ, nónne etiam tum diuerſas à curiis tribus fuiſſe relinquetur? Nam ſi iam inde ab Romulo fuerunt XXX curiæ ſuis quæque nominibus appellatæ, ut omnes auctores in eo conſentiunt: tribus autem uel ſub Seruio, uel etiam poſt reges eiectos triginta demum fuerũt: qui deinde numerus ad quinque & triginta tribus excreuit, quomodo potuerunt eædem eſſe tribus & curiæ? Iam uerò ſi eadem fuiſſent Curiata & Tributa comitia, quomodo uerũ eſ-
D ſe poſſet, quod ſcribit Dionyſius lib. 7. primum habita fuiſſe comitia Tributa in iudicio Coriolani? Neque enim dici poteſt ad hoc uſque tempus non fuiſſe habita Curiata comitia. Præterea ſi eadẽ eſſent Curiata cum Tributis, quorſum legem tuliſſet P. Volero, ut plebeij magiſtratus Tributis comitiis crearẽtur, qui Curiatis antè creabãtur, ut ait idẽ Dionyſius lib. 9. Quinetiam ex multis locis Ciceronis oſtẽdi poteſt ſua etiam ætate diuerſa fuiſſe Curiata comitia & Tributa. In oratione pro domo ſua, curias nõ plus quàm trigin- » ta fuiſſe his uerbis indicat: Quæro ſi aut negaſſes aut tacuiſſes, ſi tamen id » triginta curiæ iuſſiſſent, num id iuſſum eſſet ratum? At cum tribuum me-
E minit, paſſim dicit quinque & triginta fuiſſe. Quomodo ergo eædem erunt tribus & curiæ? Iam uerò in oratione ſecũd. in Rullum prima comitia magiſtratibus creandis fuiſſe dicit Centuriata aut Tributa, ſecũda autem Curiata, quæ tantum auſpiciorum cauſa remanſerant. Quæ profecto uera eſſe nõ poſſent, niſi diuerſa eſſent à Curiatis Tributa. Ac de Curiatis quidẽ libro tertio dicemus: nunc de Tributis, ut quid eſſent apertius intelligatur, uerba A. » Gellij ex lib. 15. cap. 27. ſubiiciam: Tributa comitia erant, cum ex regionibus

& locis ſuffragiũ ferebatur. Quibus uerbis nihil aliud uult quàm Tributa comitia fuiſſe, cùm per tribus ſuffragium ferebatur. Erant enim tribus populi Romani partes diſtinctæ locis in urbe diuerſis, & regionibus undique circum urbem per Italiam diſperſis. Quarum nomina diligentia Pauli Manutij in Annot. libri octaui epiſtolarũ fam. collecta infrà ſcripſimus, & ſcriptores aliquot qui de iis meminerunt appoſuimus, ut inde facilior earum ac certior unicuique cognitio ſit. F

1 Æmylia. de qua Cic. ad Att. 62. T. Liuius lib. 38. Antiq. 75.
2 Anienſis. Cic. pro Plan. Fam. epiſt. 225. Liuius lib. 10. Antiq. 175. & 190.
3 Cornelia. Liuius lib. 38. Antiq. 151. G
4 Claudia. Liuius lib. 2. Virg. lib. 7. Aeneid. Dionyſ. Halic. lib. 5. Antiq. 75. & 114.
5 Collina. Varro lib. 4. de lin. Latin. Plinius lib. 18. cap. 3. Sex. Pom. Antiq. 27. Et Dionyſ. libro quarto, & Florus in epit. Liuij lib. 20.
6 Cruſtumina ſiue Cluſtumina (nam in antiquis & lapidibus & libris ſæpiſſime per, l, ſcripta legitur) Cic. pro Plan. & pro Balbo. Antiq. 134.
7 Eſquilina. Var. lib. 4. de lin. Lat. Plin. lib. 18. cap. 3. Sext. Pom. in litera V. Dionyſ. lib. 4. & Florus in epit. Liu. lib. 20.
8 Falerina. Liuius lib. 9. Antiq. 120.
9 Fabia. Horat. epiſt. 6. lib. primo. Suet. in Auguſto. Antiq. 61. & 343. H
10 Galeria. Liuius lib. 27. Plin. lib. 7. cap. 49. Antiq. 89. & 142.
11 Lemonia. Cic. pro Plan. & Philip. 9. Sext. Pom. Antiq. 91. & 151.
12 Metia. Cic. ad Att. 126. Liuius lib. 8. & 29. Val. Max. Sex. Pomp.
13 Narnienſis. Cic. in Rull. Liu. lib. 6. ubi corruptè legitur Arnienſis, & lib. 29.
14 Ocriculana. Cic. in Rull. ubi mendoſe legitur Otriculana.
15 Ouſentina. Liu. lib. 9. Sext. Pomp. in litera V. Antiq. 29. bis. & 62.
16 Palatina. Cic. in Verr. 4. Aſco. Var. lib. 4. de lin. Lat. Plin. lib. 18. ca. 3. Liu. lib. 20. Sext. Pomp. in litera V. Dionyſ. lib. 4. Antiq. 29. bis. & 62.
17 Papyria. Sext. Pomp. Liuius lib. 9. Antiq. 62. & 135. I
18 Pollia. Liu. lib. 9. Val. M. Antiq. 116. & 113. & 147.
19 Popilia. Val. Max. Fam. epiſtol. 226. Sex. Pom. Antiq. 197.
20 Pontina ſiue Pomptina (utroque enim modo ſcribitur) Cic. ad Attic. 126. Liuius lib. 7. Sext. Pomp. Antiq. 176.
21 Publicia. Liu. lib. 7. Antiq. 66. & 81. interdum etiam ſcribitur Poblicia.
22 Pupinia. Cic. ad Q. Frat. 605. Fam. epiſt. 225. Liu. Decad. 3. lib. 6. Sext. Pompon.
23 Quirina. Aſcon. Cicer. pro Quintio ubi antea mendoſe legebatur Quirinas Fam. epiſt. 226. Sext. Pomp. Antiq. 15. & 44.
24 Romulia. Sex. Pom. Cic. in Ver. & in Rullũ. Aſc. Var. lib. 4. de lin. Lat. Ant. 165. K
25 Sergia. Aſcon. Antiq. 61. & 63.
26 Suburrana. Plin. lib. 18. cap. 3. Varr. lib. 4. de lin. Lat. Sext. Pom. in literis S. & V. Dionyſ. lib. 4. Florus lib. 20.
27 Sapinia. Liuius lib. 31. & 33.
28 Scaptia. Suet. in Auguſto. Sext. Pomp. Liu. lib. 8. Antiq. 476.
29 Stellatina. Liu. lib. 6. Antiq. 110. & 150.

30 Sabatina.Liuius lib.6.Sext.Pomp.

31 Terentina.Cic.pro Plan. Liu.lib.6.Fam.epiſt.226.Ant.140.& 336.

32 Tromentina.Sext.Pomp. Liu.lib.6.ubi corrupte legitur,Promentina.Antiq. 107.& in lapide qui Caietę eſt,in quo ſcriptũ legitur,L.Atilio L.F.Tromẽ.

33 Velina.Cic.ad Att.epiſt.86. & in Bruto. Horat.epiſt.6.lib.1.Perſius. Antiq.19. Florus in epit.lib.19.

34 Volitinia.Cic.pro Planc. Antiq.75.& in lapide qui Venetiis eſt in turri ſancti Vitalis,in quo ita ſcriptum eſt,Cn.Numerius,Cn.F.Vol.Fronto.

35 Veientina.Cic.pro Plancio.

B Hæ ſunt triginta quinq; tribus, in quas populus Rom. diſpertitus erat: quarum aliquam(ut ait Aſconius)neceſſe erat cuiuſcunque eſſet ordinis,ciuis Ro.obtineret. Ex hoc autem numero quatuor tantùm urbanæ fuerunt, Palatina, Eſquilina, Collina, Suburrana: in quas,ut inquit Plin.transferri ignominiæ eſſet: dictæ à partibus urbis in quibus habitabant. Reliquæ omnes ruſticæ laudatiſſimæ,eorum qui rura haberẽt: quæ proprie ingenuorum erant,cum urbanæ libertinorum eſſent, ut auctor eſt Aſc.& L. Florus in epit.lib.20.& Cic.primo de orat.Vbi autem ſcripſimus,Antiq.librum qui Romę olim eſt impreſſus,cui titulus eſt Antiquæ urbis epigrammata,ſigni-

C ficauimus.Chartarum autem eiuſdem libri numerum ſubiecimus, ut facilius quæ uolumus reperiri poſſint. At enim illud hoc loco de numero tribuum dubitari poteſt,ex iis quæ in Flori epitome ſcripta reperiuntur. Scribit enim lib.19.duas tribus adiectas Velinam & Eſquilinam, multis annis poſt reges exactos: cùm tamen certum ſit Eſquilinam ex quatuor tribubus unam fuiſſe,in quas Seruius Tullius urbem diuiſerat.Præterea Liuius lib.6. » Dec.1.ita ſcribit: Tribus quatuor ex nouis ciuibus additæ,Stellatina, Tro- » mentina,Sabatina,Narnienſis,eæque triginta quinque numerum expleuere. Poſt autẽ lib.7.duas tribus additas eſſe dicit,Pontinam & Publiciam.Et duas

D lib.8.Metiam & Scaptiam.Et duas item libro 9.Vſentinam & Falerinam.Et duas item lib.10.Anienſem & Terentinam. Ex quo uideretur aut Liuius nõ ſibi conſtare,aut codex mendoſus eſſe in numero XXXV tribuum. Paulus Manutius communem ad omnia ſolutionem ponit,ut uerbũ illud additę pro auctæ accipiatur:quaſi uelit Liuius numero ciuium auctas eas tribus,quas additas fuiſſe ſcribit. Verum ut non plane ita eſſe credam,eo potiſſimum adducor, quòd parum commoda uidetur interpretatio, ut additas uel adiectas tribus ſumamus pro auctis numero ciuium.Nam ſi eiſdem uerbis utatur Liuius lib.6.Decad.1.cùm ex nouis ciuibus dicit additas qua-

E tuor tribus,& lib.8.cum ita ſcribit: Eodem anno cenſus actus,nouíque ci- » ues cenſi.Tribus propter eos additæ Metia & Scaptia. Si,inquam,eiſdẽ uerbis utroque loco utatur,quis ferre eam interpretationem poterit,ut uno loco ſignificet auctas tribus numero ciuium, alio loco propriè ſumatur? Sane cum dicimus additas duas tribus, nemo poteſt aliud iis uerbis intelligere, quàm ad ſuperiorem numerum tribuum duas acceſſiſſe.Neque enim addidit duas tribus,qui ſuperiorem numerum reliquit:ſed duabus tribubus ad-

didit,qui eas auxit numero ciuium. Quis ergo exiſtimabit Liuium toties F
abuſum uerbo addendi,quoties additas tribus dicit, & Florum uerbo adiiciendi? Itaque uerius mihi uidetur,ut mendoſos Liuij codices dicamus tam libro ſecundo quàm ſexto. Vbi enim libro ſecundo ſcribitur factas Romæ unam & X X X tribus,legendum eſt unam & X X tribus. Vbi uero libro ſexto ſcribitur: Tribus quatuor ex nouis ciuibus additæ, Stellatina, Tromentina,Sabatina,Narnienſis: eæque X X X V tribuum numerum expleuere. Legendum eſt,eæque X X V tribuum numerum expleuere. Quod uero lib.ſecũdo legendum ſit X X I tribus,ex Dionyſio oſtendi poteſt:apud quem lib.7.ita ſcriptum reperimus de iudicio Coriolani: Cum enim una G
& uiginti tum tribus Romæ eſſent,quæ miſſæ ſunt in ſuffragium, nouem habuit Martius,à quibus abſolutus eſt. Itaque ſi duæ modò acceſſiſſent,abſolutus fuiſſet. Si enim in iudicio Coriolani non eſſent Romæ pluſquam una & X X tribus, certum autem ſit ex hiſtoria iudicium Coriolani fuiſſe anno urbis C C L X I I I.Coſſ.A.Sempronio Atracinoiterum,& M.Minutio Augurinoiterum,qui fuerunt quarti Conſules poſt Ap.Claudium & P.Seruilium, quibus Conſulibus Liuius ſcribit factas Romæ unam & X X X tribus:profecto neceſſe erit,ut eo anno non plus quàm X X I tribus factas Romæ dicamus. Neque enim mihi uidetur facile fuiſſe locũ Dionyſij cor- H
rumpere propter duos numeros illic poſitos,Græca ſcriptura maxime diſtãtes à numeris, quos eſſe oporteret,ſi una & triginta tribus legeretur. Vbi enim nouem hic ponuntur tribus,ſcribendæ eſſent quatuordecim:inter quos numeros nulla eſt affinitas,per quam à librariis uel imperitiſſimis corrumpi potuiſſet.Iam uerò ſi apud Liuium illo loco legatur X X X I tribus,fatendũ erit iam tum anno urb.C C L I X omnes tribus Romanas fuiſſe præter eas quatuor,quas poſtea lib.6. ponit,Stellatinam,Tromentinam, Sabatinam,Narnienſem.Erant ergo iam tum Romanæ tribus Pontina, Vfentina, Publicia,Falerina,Terentina,Anienſis,Metia,Scaptia,Sapinia & Velina.At- I
qui ex hiſtoria conſtare poteſt, nondum eo tempore tam late patuiſſe fines imperij Romani,ut omnes has tribus contineret. Scribit enim Sex.Rufus in libello de hiſtoria Romanorum ſub ſeptem regibus nõ creuiſſe imperium Romanum ultra X V I I I milliarium à portis urbis Romæ. At enim poſt reges exactos annus tantum quintus & decimus eſt,quo Ap.Claudius & P. Seruilius Conſules fuerunt. His porrò annis quindecim nulla ex parte auctũ imperium reperimus,niſi ea pugna,qua Latini ad Regillum lacum debellati ſunt. Atqui ne ea quidem acceſſione tantum auctum eſt imperium, ut dici poſſit illas omnes tribus tum Romæ fuiſſe. Etenim Sapinia tribus Vm- K
briam continebat,ut ſcribit Liuius lib.1.Decad.4. Appium præfectum ſocium hac tumultuaria manu per Vmbriam,quam tribum Sapiniam uocãt, agrum Boiorum inuadere iuſſit. Et lib.3.eiuſdem Decad. L.Furius Purpurio alter Conſul per tribum Sapiniã in Boios uenit. Si igitur nihil dum ditionis Romanæ erat eo tempore in Vmbria,quomodo potuit tum eſſe Sapinia tribus, quæ à Sapi(ut opinor) Vmbriæ Fluuio nomen habuit? Sed nec
ad

A ad Vfentem uſque fluuium eo tempore imperium Romanū propagatum erat. Quomodo ergo tribum Vfentinam facere potuerunt, quæ nomen ex eo acciperet, quod in eorū ditione non eſſet. Nec ſanè Pomptinus ager Pontinæ'ue paludes in ditione Romana tum erant, unde nomen Pontina, uel Pomptina tribus acciperet. Neque ex parte Hetruriæ tam longe extendebatur eorum imperium, ut Falerios uſque perueniret: unde Falerinam tribum appellarent. Nec Sabinorum regio uſque adeo in Romanorum ditionem uenerat ut Velinam tribum à Velino lacu, quem accolebant Sabini, uocarēt. Dici igitur non poteſt eas in numero tribuum Romanarum fuiſſe. Vnde
B ſequitur non fuiſſe unam & triginta. Porro autem lib. 6. legendū eſſe X X V tribus uel inde colligi poteſt, quod in ſequentibus libris, ex iis decem quæ ſuperſunt ad explendum numerum X X X V tribuum, octo reperiantur. Nam lib. 7. duas ſcribit additas tribus, Pontinam & Publiciam. Et lib. 8. duas Metiam & Scaptiam. Et libro nono duas, Vfentinam & Falerinam. Et lib. 10. duas, Anienſem & Terentinam. Itaque duæ tantum reſtabūt: quas ex L. Flori epitome lib. 19. ſupplere poterimus: ubi ſcribit duas adiectas tribus, Velinam & Eſquilinam: ſi pro Eſquilina aliam ponamus. Nam male legi Eſquilinam ex eo intelligi poteſt, quòd certū eſt unam ex urbanis tribubus fuiſſe
C Eſquilinam: quæ adiici non potuit, ſi proprie ſumatur uerbum adiiciendi. Nec ſane, ut adiicere ſignificet augere numero ciuium, abſurditate uacabit interpretatio. Nam quid cōmune erat Velinæ, quæ ruſtica tribus erat, cum Eſquilina, ut ſimul aſcriptos iis ciues aliquos faciamus, tam diuerſi generis quàm erant urbanarum & ruſticarum tribuum ciues? Aut cur unam ex urbanis tribubus auctam dicamus, quin ſimul reliquæ auctæ ſint? Nam cùm turba forenſis à Q. Fabio, qui primus Maximi cognomē inde meruit, in urbanas tribus redacta eſt, ſimul quatuor tribus auctæ ſunt. Et cum libertini in urbanas tribus redacti ſunt, in quatuor ſimul tribus facta eſt libertinorū
D deſcriptio. Ac mihi quidem pro Eſquilina legendū uideretur Sapinia: hac maxime ratione, quòd cùm ea ſit ex iis tribubus quæ poſtremæ fuerunt additę, nuſquam in iis nominatur, quas Liuius adiectas fuiſſe ſcribit. Si igitur Liuium auctorem ſequi uelimus, quatuor tribus tantum ſub Seruio rege dicemus fuiſſe, Palatinam, Suburranam, Collinam, Eſquilinam, ita ut tribuū nomina nondum haberent agri partes, in quas diuiſus erat ager Romanus: ſed Appio demum Claudio & P. Seruilio Coſſ. factas eſſe unam & uiginti tribus: quæ erant præter illas quatuor hæ: Romulia, Pupinia, Cruſtumina, Quirina, Papyria, Popilia, Fabia, Cornelia, Aemylia, Pollia, Galeria, Lemo-
E nia, Sergia, Ocriculana, Volitinia, Veientina, Claudia. Atq; ille quidem numerus fuit uſq; ad annum Vrbis C C C L X V I I I. quo anno adiectæ ſunt quatuor tribus, Stellatina, Tromētina, Sabatina, Narnienſis. Tum anno Vrbis C C C X C V I I. Fabio & Plautio Coſſ. additæ ſunt duæ, Pomptina & Publicia. Pòſt anno urbis C C C C X X I I. L. Cornelio iterum & Cn. Domitio Coſſ. additę rurſus duę, Metia & Scaptia. Mox anno Vr. C C C C X X X V I. M. Follio & L. Plautio iterum Coſſ. adiectæ aliæ duæ, Vfentina & Falerina.

Tum an. Vrb. CCCCLIIII. Coss. T. Manlio & M. Fuluio duæ Aniensis & F
Terentina. Quæ omnes cōiunctæ efficiunt numerum trium & triginta tribuum. Itaque duæ restabunt, quas ad finem primi belli Punici additas ex L. Floro iudicare possumus: easque censemus fuisse Velinam & Sapiniam. In illa uerò opinione etiā Dionysium fuisse ex eo colligi posse uidetur, quòd tempore iudicij Coriolani asserit unam & uiginti tribus tantum Romæ fuisse. Ac si locum illum non esse corruptum censeamus, necesse est, ut dicamus Dionysium lib. 4. Fabium & Venonium auctores non eò citasse, quod cum iis consentiret: quandoquidem hic unam & triginta tribus sub Seruio fuisse dicit, ille triginta: aut sane in numeris eo loco mendum esse, ut legatur G
Fabium scribere agrum diuisum esse in sex & decem partes, ubi legitur sex & XX partes: quæ sedecim partes adiectæ quatuor urbanis, uiginti efficiūt tribus, non triginta, quemadmodum illic legitur. Venonium autem memoriæ mandasse sub hoc rege unam & XX tribus fuisse, ubi legitur unam & triginta. Sane locus ille apud Dionysium integer non est, nec sensum perfectum ullum habet: id quod mihi eum magis suspectum reddit, ut etiam in numeris mendum esse suspicer. At si ita emendaretur ut dixi, facilius esset in tanta auctorum diuersitate consensum aliquem inuenire. Nam Fabij eam faciemus sententiam, Seruium Tullium præter quatuor urbanas tribus fe- H
cisse sedecim rusticas, ita ut XX essent omnes tribus sub eo rege. Post reges autem exactos tum demum factas esse unam & uiginti, cum Claudia tribus addita est, propter eos ciues qui ex Sabinis cum App. Claudio Romam migrarunt. In quo non multum à Fabio dissentiret Liuius, si ita interpretaremur locum apud eum libro secūdo: Romæ tribus una & XX factæ. Vt significaret accessione Claudiæ tribus, quæ eo demum anno facta sit, unam & XX tribus factas esse. Fabius sane & Liuius in hoc dissentiunt, quòd agri partes quæ ciuibus assignatę erant, nomine tribuum à Fabio statim appellātur. At Liuius sub Seruio agros ciuibus assignatos non negat: quin potius ex I
eo, quod scribit agrum trans Anienem statim assignatum iis ciuibus qui ex Sabinis cum App. Claudio Romam migrarunt, argumentum accipi potest pariter reliquis ciuibus suos fuisse quosdam agros in certa quadam regione assignatos: at sub hoc rege nomen tribuum nō eis attribuit Liuius: sed quatuor tantum tribus omnium ciuium fuisse existimat usque ad Consulatū App. Claudij & P. Seruilij. Quo anno ciues omnes, qui quatuor tribubus continebantur, diuisi sunt in tribus unam & uiginti: ita ut perinde agri partibus sua essent tribuum nomìna, sicut adhuc fuerant quatuor urbis partibus. Vnde colligi potest uarietatem inde sententiarum ortam, quod iam in- K
de à Seruio Tullio agri partes assignatæ erāt, quibus nomina tribuū respondere perspiciebātur. Hinc enim factum est, ut Fabius crederet eas tribus iam sub hoc rege fuisse: quia iam tum essent distinctæ partes agri, quibus nomina multarum tribuum sua etiamnum ætate respondere uidebat. Ac Liuius rusticas tribus non fuisse existimat ante annum Consulatus App. Claudij & P. Seruilij. Venonius certe mihi omnino in numero tribuum falsus uidetur.

Nam

A Nam siue XXI, siue XXXI tribus legas, oportebit, si eas spectes quas in historia pòst additas reperimus, ut in eo numero Claudia comprehēdatur: quam tamen constat non fuisse, nisi post reges exactos, ut uel nomen indicat ab App. Claudio desumptum, qui Romæ nō fuit nisi aliquot annis post reges expulsos. Ex quo etiam mihi redditur magis suspectus ille Dionysij locus, apud quem scribitur, Venonio magis credendum quàm Fabio. Nam si ei magis credendum est dicenti unam & triginta tribus sub Seruio rege fuisse, necesse erit, cùm postea scribit Dionys. Claudiam tribum additam, factas tum esse XXXII tribus. Quomodo ergo uera erunt, quæ post ab eo B scribuntur de iudicio Coriolani? Et quomodo post factas XXXII tribus, quatuor adiectas tertio anno post urbem à Gallis captam apud Liuium uerum erit? Sic enim XXXVI tribus efficientur. Atqui Liuius initio libri sexti, se clariora exinde certioráque scribere præfatur: unde apparet minus dubitandum esse de ueritate eorum, quæ ab eo scribuntur. Non potuit igitur probabilior esse Venonij sententia, ut dicit Dionysius, quàm Fabij. Atq; ista quidem de tribuum numero satis disputata sint. Quæ omnia potius eo à me subiecta sunt, ut occasionem quærēdę ueritatis doctioribus præberem, quàm ut eam à me inuētam certo affirmarem. Hæc Tributa comitia in duo C genera diuidi possunt: ut alia essent omnium tribuum, alia in quibus pars modò tribuum suffragiū diceret. Illius generis erant legum magistratuúmque comitia: huius, sacerdotum comitia: quæ nos postea amplius docebimus. Ac multo quidem tempore antè Romæ fuerunt tribus, quàm Tributa comitia. Scribit enim Dionysius lib. 7. Tributa comitia primū habita fuisse à Sicinio Trib. pl. & collegis ad iudicium de Cn. Martio Coriolano ferendum. Id quod fuit anno Vrb. CCLXIII. Tribus autem iam inde sub Seruio rege erant aliquæ, ut ex omnium historicorum communi cōsensu constat. Verum ista sufficiant de primo capite: in quo quid essent Tributa co-D mitia, explicandum erat.

De causis Tributorum comitiorum. Cap. II.

Causas habendorum comitiorum Tributorum generales quatuor fuisse reperio. Primam, ad creandos minores magistratus: Alteram, ad sacerdotes collegiorū cooptandos: Tertiam, ad leges ferendas: Quartam, iudiciorum causa. Magistratus iis comitiis creabātur partim prouinciales, partim urbani: & partim ordinarij, partim extraordi- E narij. Erant autem ordinarij magistratus qui iis comitiis creabantur, omnes minores magistratus, qui singulis annis ad suum munus ordinarium in urbe obeundū, à populo creabātur. In quo genere erant Aediles Curules, Tribuni pl. Aediles plebis, Triumuiri Capitales, & Triumuiri nocturni, & Triūuiri auro, ære, argento flando feriundo præfecti, Quæstores, Tribuni militum. Neque enim plures ordinarios magistratus minores in urbe fuerunt,

uſque ad Remp.à Cæſare Dictatore occupatã:à quo Aediles Cereales factos F
teſtatur Pomponius leg.2.de orig.iur.Digeſt.lib.1.Tribuni certe ærarij ma-
giſtratus non erant, ſed ordinis nomen erat,ut ex lege Aurelia apparet: qua
iudicia ad tres ordines,Senatorum,Equitum,& Tribunorum ærarij tranſla-
ta ſunt,quæ antè erant penes duos ordines,Senatorum atque Equitum.Nec
ſane iudicum tertius ordo totus ex magiſtratibus eſſe potuit: nec tot in eo-
dem magiſtratu collegas fuiſſe ueriſimile eſt,quot erant Tribuni ærarij. Vt
ergo in Senatorum ordinem atque Equitum non ſuffragiis populi perue-
niebatur,ſed uel legibus Cenſorúmq; adſcriptione uel generis ſucceſſione:
ita in ordinem Tribunorum ærarij non ſuffragiis populi, ſed altero ex iis G
modo perueniebatur. Erat autem penes hunc ordinẽ cuſtodia pecuniæ at-
" tributæ. Vnde apud Varr.ita ſcriptum reperimus: Ab eo quoque quibus
" erat attributa pecunia,ut militi darẽt, Tribuni ærarij dicti. Erat autem pe-
cunia attributa, inquit Aſconius, quæ in ſtipendium militum de ærario à
Tribunis ærarij adnumerari Quæſtori ſolet.Neque uero Centumuiri magi
ſtratus erant,ſed delectu Prętorum facti rerum priuatarum iudices:nec De-
cemuiri litibus iudicandis, quos ex numero Centumuirorum ſorte deligi
ſolitos exiſtimo potius quàm ſuffragiis populi creatos.Nec præfectus urbis
Latinarum cauſa à populo creabatur,ſed à Conſulibus.Id quod ex Cornelio H
Tacito intelligi poteſt,apud quem ita ſcribitur lib.5. Sed præcipua ex eo
" gloria,quod præfectus urbi recens,continuam poteſtatem & inſolentia pa-
" rendi grauiorem, mire temperauit. Nanque antea profectis domo regibus
" ac mox magiſtratibus,ne urbs ſine imperio foret,in tempus deligebatur qui
" ius redderet,ac ſubitis mederetur. Ferúntque à Romulo Dentrem Romu-
" lium,poſt à Tullo Hoſtilio Numam Marcium, & ab Tarquinio Superbo
" Sp.Lucretium impoſitos.Dein Conſules mandabant.Durátque ſimulachrũ,
" quoties ob ferias Latinas præficitur qui Conſulare munus uſurpet. Ex iis
Taciti uerbis apparet præfectos illos urbis ueteres creari ſolitos non à po- I
pulo,ſed uel à regibus uel à Conſulibus. Vnde colligi poteſt multo magis
adumbratum illum præfectum urbis Latinarum cauſa munus Conſulum
fuiſſe,non populi. Profectis urbe Conſulibus ſummum imperium erat pe-
nes Prætorem urbanum:niſi cum ob Latinas ferias urbe exibãt ſingulis an-
nis Conſules.Tum enim ad uſurpationem uetuſtatis, præfectus in urbe re-
linquendus erat à Conſulibus:penes quem,non penes Prætorem,imperium
eſſet in urbe:ne ſcilicet populus ſe religione obſtrictum putaret,ſi quid in
Latinis feriis omiſſum eſſet,quod à ueteribus uſurpatum eſſet. De hoc præ-
" fecto urbi,Latinarum cauſa ita ſcribit A. Gellius lib.14.cap.ultimo: Præfe- K
" ctum urbi Latinarum cauſa relictum Senatum habere poſſe negat Mutius,
" quoniam ne Senator quidem ſit,neq; ius habeat ſententiæ dicendæ: cum ex
" ea ætate præfectus fiat,quæ non ſit Senatoria.M.autem Varro in quarto epi-
" ſtolicarum quæſtionum,& Atteius Capito in coniectaneorum ducenteſi-
" mo quinquageſimo nono,ius eſſe præfecto Senatus habendi dicunt.Déque
" ea re aſſenſum eſſe Capitonem Tuberoni contra ſententiam Mutij refert.

Nanque

A Nanque & Tribunis,inquit,plebis Senatus habendi ius erat,quanquam Se-
» natores non eſſent ante Atinium plebiſcitum. Sunt etiam Pomponij hæc
» uerba leg.2.de orig.iur. Quoties autem proficiſcuntur, unus relinquitur
» qui ius dicat:iſque uocatur præfectus urbis.Qui præfectus ita olim conſti-
» tuebatur: poſtea uerò Latinarum feriarum cauſa introductus eſt,& quot-
» annis obſeruatur. Quandiu igitur nō erant in urbe Prætores,quibus ſum-
mum imperium eſſet,per abſentiam ſummi magiſtratus, tādiu penes præ-
fectos urbis fuit poteſtas non modò uocandi conſulendíque Senatum, ſed
etiam agendi cum populo.Vnde fit, ut Centuriata etiam comitia habendi
B ius eſſet præfecto urbis:ut intelligi poteſt eo, quod ſcribit Liuius in fine li-
» bri primi: Duo Conſules inde comitiis Centuriatis à præfecto urbis, ex
» commentariis Seruij Tullij creati ſunt. Interregem tamen fuiſſe ante factū
hunc præfectum urbis Sp. Lucretium, quàm hæc comitia haberet, Diony-
ſius ſcribit.Verùm poſt inſtitutam Dictaturam, ſubrogandis magiſtratibus
Dictator potius creabatur, ſi ad Interregnum res non rediiſſet, quàm ut ea
comitia haberet præfectus. Quin tamen uel legibus ferendis, uel iudicio
exercendo præfectus urbis ius haberet Centuriatis comitiis agēdi cum po-
pulo,negari non poteſt.At poſt introductum Romæ Præturæ magiſtratum
C deſiit præfectus urbis fieri, niſi quòd Latinarum cauſa, profectis urbe Con-
ſulibus relinquendus erat præfectus urbis,ídque(ut dixi) religionis cauſa po
tius,quàm quod eo magiſtratu magnopere opus eſſet. Et quoniā feriis age-
re cum populo nō licebat,idcirco planum eſt huic præfecto urbis,cui im-
perium non erat,niſi tempore Latinarum ius non fuiſſe agendi cum popu-
lo:tametſi uocādi Senatus(ſi quid interim accidiſſet,cur extra ordinem uo-
candus uideretur) ius habebat,ut paulò ante ex A. Gellio demonſtraui.Re-
liquo anni tempore,quanquam abeſſent Coſſ.nullus erat locus huic magi-
ſtratui,ſed ſumma poteſtas erat penes Prætorem urbanum, ut Cicero oſten
D dit lib.10.epiſt.Fam.his uerbis: Placuit nobis ut ſtatim ad Cornutum Præ-
» torem urb. literas deferremus: qui quod Conſules aberant, Conſulare mu-
» nus ſuſtinebat more maiorum. Quæ intellecta uolo de tempore,quo in
Conſulum poteſtate fuit Reſp.Nam ſub Imperatoribus iam inde ab Augu-
ſto,ut docet Tacitus eodem lib.5. cœpit ordinaria, & continua eſſe poteſtas
præfecti urbis:de quo etiam mentio eſt apud iuriſconſultos in Tit.de præ-
fecto urbis:tametſi præter illum urbis præfectum alius Latinarū cauſa præ-
fectus urbis creari ſoleret(ut apparet ex lib. 4.& 5. Cornelij Taciti) qui Lati-
narum modo tempore,Conſulare munus obibat. Verum de præfecto urbis
E ſatis ſupérque dictum eſt:ad Aediles Curules nobis ueniendum eſt,ut pro-
bemus Tributis comitiis, non Centuriatis (ut à quibuſdam aſſeritur) creari
ſolitos. Scribit A. Gellius lib.13. cap. 14. ex M. Meſſala maiores magiſtratus
fuiſſe Conſules, Prætores & Cenſores: reliquos omnes fuiſſe minores: eo-
démque loco ſcribit maiores Centuriatis, minores Tributis comitiis creari.
Vnde neceſſario efficitur Aediles Curules Tributis comitiis creari. Deinde
» idem A.Gellius lib.6.cap.9.citat hæc uerba ex L. Piſonis tertio annali: Cn.

" Flauius patre Libertino natus ſcriptũ faciebat. Iſque eo tempore Aedili Curuli apparebat, quo tempore Aediles ſubrogabãtur. Eúmque primæ tribus Aedilem Curulem renunciauerunt. At Aedilis qui comitia habebat, negat accipere. Hic duo ſunt, quibus adducor, ut credam comitiis Tributis Aediles Curules creari. Primum, cùm ait à primis tribubus Aedilem renunciatum. Alterum, cùm ait illa comitia ab Aedile habita (ſiquidem mendo careat ille locus: quod nos poſtea uidebimus.) Neque enim comitia Centuriata habere poterant Aediles: præſertim cum nec uocationem nec prehenſionem haberent, ut ex Varrone docet Gellius lib.13.cap.12.& 13. Vnde perſpicuum eſt, minimum imperij Aediles habuiſſe. Centuriatis uero comitiis habendis maximo ſemper imperio opus fuit. Iam uero T. Liuius ad finẽ lib. noni Decad.1. ſcribit Cn. Flauium à factione forenſi Aedilem factum: adeóque ab humilibus per omnes tribus ab Appio Cenſore diuiſis. Ex quo loco demonſtrari poteſt nõ fuiſſe Centuriata comitia. Neque enim potuit forenſis factio in comitiis Centuriatis præualere: ſed ut idem Liuius ait, uis ſuffragiorum penes primores erat. Vt omittam illam diuiſionem humiliũ per omnes tribus nihil aut perparum potuiſſe, niſi tributim ſuffragia ferret populus. Nam ſi humiles erant qui cenſu minore erant, non poterant ad ſuffragium uocari humiles iſti, niſi in poſtremis claſſibus: in quibus ſi priores conſenſiſſent, nulla uis ſuffragiorum eſſe poterat. Poſtrema ratio ducetur ex loco Ciceronis lib.4.epiſt. ad Attic. in epiſt. Auere te certo ſcio. Illic enim de comitiis loquẽs, quibus Aedilis fieri uolebat Clodius, dicit Q. Metellum Nepotem Conſulem habiturum comitia Aedilium in cámpo Martio, niſi obnunciatione Milonis impeditus eſſet. Cui obnunciationi ut occurreret, dixit ſe poſtero die in comitio habiturum. Vnde colligo non fuiſſe Centuriata Aedilium comitia. Nam Centuriata intra pomœrium haberi non poterant, ut ſupra ex Gellio docuimus. At illa Aedilium comitia habiturum ſe in comitio dicebat Metellus, ne ſemper ei obnunciaretur priuſquam in campum ueniſſet. Si ergo licebat Metello intra urbem comitia Aedilitia habere, relinquitur non fuiſſe Centuriata. Occurrendum tamen eſt duabus potiſſimum rationibus, quibus uidetur ſuaderi poſſe Centuriata fuiſſe Aedilium comitia. Vna ducitur ex eo, quòd Cicero in ſecunda orat. in Rullũ dicit patritios magiſtratus Centuriatis comitiis creari: Aedilitatẽ uero Curulem patritium magiſtratũ fuiſſe ſcribit Liuius initio libri ſeptimi 1. Decad. Altera ducitur ex eo, quòd Cicero pro Plan. in comitiis Aedilium dicit Lateranenſem tuliſſe Centuriam prærogatiuam. Si enim iis Aedilium comitiis, qui primi de populo uocati ſunt, centuriatim uocati ſunt, nõ eſt uériſimile alio modo quàm centuriatim, reliquos fuiſſe uocatos: Vnde ſequitur Centuriata fuiſſe ea comitia. Priori rationi ut occurramus, dicẽdum eſt, patritios magiſtratus & plebeios uarie accipi: interdum enim patritij magiſtratus dicuntur, qui ſolis patebant patritiis: interdum pro omnibus maioribus magiſtratibus ſumuntur, tametſi plebeiis hominibus in iis magiſtratibus locus eſſet. Sic plebeij interdum ſignificãt eos modò magiſtratus, quos

plebeij

A plebeij tantum homines gerere poterant. Interdum latius patet nomen plebeiorum magistratuũ, ut significet omnes minores magistratus, etiamsi patritij homines iis non excluderentur. Cum igitur apud Liuium Aedilitas Curulis uocatur patritius magistratus, eò pertinet, quod à principio Aediles ex patritiis tantum creabantur. Sed postea promiscuũ fuit ex patribus & ex plebe creandi: quemadmodum eodem illo loco scribit Liuius. Vt autem quæstores à principio ex patribus tantum creabantur teste Liuio lib. 4. Decad. 1. nec minus tamen Tributis comitiis postea promiscuè ex plebe, & patribus creari cœperunt: ita nil uetat Aediles, quanquam à principio patritij
B essent, Tributis comitiis creari: ídque promiscuè ex plebe & patribus. Cum uerò Cicero in Rullum patritios magistratus appellat, maiores magistratus intelligit, penes quos solos essent maiora auspicia, quæ propria erant patritiorum, ut nos suprà ostendimus. Nam si priore modo patritij magistratus acciperentur, illo loco Ciceronem nihil dicere faceremus: quandoquidem nulli iamdudum essent magistratus ex iis qui à populo dabantur, qui solis paterent patritiis. Sumi autẽ pro maioribus magistratibus uel inde intelligi potest, quòd plebeij magistratus, quos opponit illo loco, pro minoribus magistratibus sumũtur. Nam si plebeios intelligeremus eos modò ad quos
C plebeij tantum homines admitterentur, Tribuni tantum plebis & Aediles plebeij intelligendi essent. Erant enim illi soli magistratus plebis proprij: reliqui omnes plebis & patrum communes erant. Reliqui ergo omnes minores magistratus in patritiorum nomine essent comprehendendi: quos tamẽ falsum est, Centuriatis comitiis creari: quod de patritiis Cicero illo loco asserit. Locus enim ita habet: » Maiores de omnibus magistratibus bis uos sententiam ferre uoluerunt. Nam Centuriata lex Consulibus ferebatur, & cæteris patritiis magistratibus: Tributa plebeiis, tum Curiata iterum de iisdem iudicabatur. Relinquitur ergo, ut nomine patritiorũ omnes maiores in-
D telligantur, ut nomine plebeiorum minores intelliguntur. Si igitur Aediles Curules nõ erant maiores magistratus, nomine patritiorum à Cicerone illic non comprehenduntur, sed potius nomine plebeiorum. Posteriori rationi occurretur si dicamus, id quod Cicero illo loco facit mentionẽ Centuriæ prærogatiuæ, referendum esse ad illa priora comitia quæ à M. Crasso Consule nouo more habita sunt, ut ex eadem oratione apertum est. Simul enim cum Cõsularibus comitiis reliquorum magistratuum habuit comitia, subito & præter opinionem omnium: ídque ad reprimendum ambitũ, quæ priora comitia fuerunt haud dubie Centuriata. Nihilominus tamen
E postea habita sunt, & alia comitia Aedilium, ut ex eadem oratione perspicuum est. Ac de Aedilium quidem curulium comitiis satis dictũ sit. Quod uero ad cæteros magistratus quos enumerauimus attinet, communis una ratio sufficere posset ad probandum Tributis comitiis creari: ducta ex locis A. Gellij & Ciceronis, quos paulò antè citaui. Nam si omnes illi magistratus minores essent, Tributis autem comitiis crearentur omnes minores magistratus, necessario efficitur omnes illos Tributis comitiis creari solitos. Ve-

rum singulatim subiectæ probationes fient apertiores. Ac primùm Tribunos Aedilésque plebis Tributis comitiis creari, ex Liuio ostēdi potest, apud quem lib.2. legimus P. Voleronem Tribunum pleb. Coss. P. Furio. L. Pinario legem promulgasse, ut plebeij magistratus Tributis comitiis fierent: quam legem sequenti anno refectus Trib. pleb. idem Volero, cum collega Lectorio, qui se addidit auctorem legis, tādem pertulit. Eam historiam paulò aliter narrat Dionys. lib.9. Scribit enim Voleronē primùm promulgasse de Tribunorum plebis comitiis, ut ex Curiatis quæ adhuc fuerant, Tributa fierēt. Quam legem eo anno perferre non potuit: ob ídque sequenti anno legem relatam, hoc addito, ut etiā Aediles eisdem comitiis Tributis fierent: adeóq; omnia quæ plebis suffragiis peragi oporteret: eámque legem perlatam esse, ac propterea ex eo tempore Tribunorum & Aedilium pl. comitia ad suam usque ætatem Tributa ut essent, obseruatúm esse. Triumuiros capitales populi suffragio creari ostendit Cicero pro Cluentio, de Q. Manilio loquens iis uerbis: Manilium plerique noratis: non ille honorem à pueritia, non studia uirtutis, non ullum existimationis bonæ fructum unquam cogitarat: sed ex petulanti atque improbo scurra, in discordiis ciuitatis ad eam columnam, ad quam multorum sæpe conuitiis perductus erat, tum suffragiis populi peruenerat. Erant autē Triumuiri capitales, qui ad columnā Mæniam de eorū scelere cognoscebāt, qui cùm ciues Romani non essent, in urbe habitabant, & custodes carceris erant, & eorū interuentu in eos animaduertebatur, qui extremo supplicio damnati essent. Vnde facile est intelligere inter minores magistratus fuisse, quemadmodū etiā nominatim appellantur à Liuio initio libri quinti Dec.3. Itaque comitiis Tributis Triumuiros capitales creari necessario relinquitur. Triumuiri etiā nocturni populi suffragio creabātur, ut ex Liuio intelligi potest ad finē lib.9.1. Dec. De Cn. enim Flauio loquēs ita scribit: Quem aliquanto antea desiisse scriptū facere, arguit Macer Licinius, Tribunato ante gesto Triūuiratibúsq; nocturno altero, altero coloniæ deducendæ. De his nocturnis Triūuiris ita scribit Paulus Iurisconsultus leg.1. De officio præfecti uigil. Digest. lib.1. Apud uetustiores incēdiis arcēdis Triūuiri præerāt: qui ab eo quod excubias agebant, etiā nocturni dicti sunt. Ex Liuij uerbis apparet eū fuisse magistratū, cuius non esset continua potestas, sed tantum annua. Vnde sequitur populi suffragiis opus fuisse ad mandandū eum magistratū. Quia autem in minoribus magistratibus erat, ideo efficitur Tributis comitiis eum magistratū creari. Fuisse autem hos nocturnos Triumuiros à capitalibus diuersos hinc apparet, quo Triumuiri capitales primùm creati scribuntur à Floro in epit. lib. undecimi: ex quo sequitur multo tempore ante fuisse nocturnos quàm capitales. Idem de Triūuiris monetalibus, quod de his dicendū est: de quibus mentio est apud Pomponium leg.2. de orig. iuris, & apud Ciceronem lib.7. epist. Fam. De Quæstoribus scribit hoc modo Cornelius Tacitus lib.11. Sed Quæstores regibus etiam tum imperātibus instituti sunt: quod lex Curiata ostendit à L. Bruto repetita. Mansitq; Consulibus potestas deligendi, donec

eum

A eum quoque honorem populus mandaret: creatiq; primùm Valerius Posthumius, Æmylius Mamercus LXIII anno post Tarquinios exactos, ut rem militarē comitarētur. Dein gliscentibus negotiis duo additi, qui Romę curarent. Mox duplicatus numerus stipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum uectigalibus. Post lege Syllæ uiginti creati, supplendo Senatui, cui iudicia tradiderat. Vlpianus uerò in lege unica de officio quæstoris, Digest. lib. 1. ita scribit: Origo Quæstoris creandi antiquissima est, & Pene ante omnes magistratus. Gracchanus denique Iunius lib. 7. de potestatibus, etiam ipsum Romulum & Numam Pompilium binos Quæstores ha
B buisse, quos ipsi non sua uoce, sed populi suffragio crearent, refert. Sed sicuti dubium est, an Romulo & Numa Pompilio regnātibus Quæstor fuerit: ita à Tullo Hostilio rege Quæstores fuisse certū est. Et sane crebrior apud ueteres opinio est Tullum Hostilium primum in Rempublicam induxisse Quæstores. Et à genere quærēdi Quæstores initio dictos, & Iunius, & Trebatius, & Fenestella scribūt. Plutarchus in uita Publicolæ scribit: In quæstoria etiam lege ferenda maximam est laudem consecutus. Vbi enim opus erat ad bellum pecunias pro censu ciues conferre, cùm neq; ipse id munus obire uellet, & ab eo obeundo amicos deterreret: nec omnino publicas pe-
C cunias in priuatam domum inferri æquum duceret, ærarium Saturni ædem constituit: itáque hodie manet. Cōcessit autem populo, ut Quæstores duos creare posset, creatíque sunt primi P. Veturius, & M. Minutius. Apud Liuium non est mentio Quæstorum ante Consulatum T. Quintij Capitolini, & Agrippæ Furij anno Vrb. CCCIX. Eo autē anno fuisse Quæstores qui ærario præfecti essent, ostendit iis uerbis, quæ ad finem libri tertij scribuntur: Hæc omnia adeo mature perfecta accepimus, ut signa eo ipso die à quæstoribus ex ærario prompta delatáque in campum, quarta diei hora mota ex campo sint. Post uerò libro quarto de Quæstoribus ita scribit: Quemadmodum bellum minore quàm timuerāt dimicatione erat per-
D fectū: sic in urbe ex tranquillo nec opinata moles discordiarū inter plebē ac patres exorta est: cœpta ab duplicādo Quæstorū numero. Quā rem, ut præter duos urbanos Quęstores, duo Cōsulibus ad ministeria belli pręsto essent, à Consulibus relatā, cùm & patres summa ope approbassent: Cōsulibus Tribuni pl. certamen intulerūt, ut pars Quæstorum (nam ad id tempus patritij creati erant) ex plebe fieret. Paulò pòst subiicit suffragiis populi, Quæstores quatuor creatos. Id quod incidit in annum urbis CCCXXXV, quo anno erant Tribuni militum Consulari potestate L. Quintius, Sex. Furius, M. Manlius, A. Sempronius. Magna profectò est inter hos auctores senten-
E tiarum diuersitas, quod ad originem huius magistratus attinet. Hoc tamen omnes conueniūt, tandem populi suffragiis creatos fuisse Quæstores. Sane antequam frequētari cœperunt Tributa comitia, existimo Curiatis comitiis Quæstores, eodem modo quo Tribunos Aedilésque plebis ante legem Voleronis, creari solitos. At postquam Curiata comitia cœperunt uelut auspiciorum tantùm causa in urbe retineri, ut scribit Cicero in Rullum, Tri-

butis comitiis creari cœperunt. A principio enim ciues Romani non alij e- F
rant, quàm qui uel in urbe uel in agro Romano habitabant. Vnde ſemper
in urbē migraſſe eos legimus, quos tum ciuitate donatos reperimus. Quòd
ſi in urbem migrarēt, per curias etiam triginta diſtributos fuiſſe neceſſe eſt,
quemadmodum etiam diſerte affirmat Dionyſius. Quare primis illis tem-
poribus, Curiatis comitiis habendis nulli ciues excludebantur ſuffragio. At
poſtquam admitti in ciuitatem cœperunt municipia, quia in curiis, quę ur-
bis tantum partes erant, municipes locum non habebant, cùm tamen in tri-
bubus eſſent, neceſſario efficiebatur, ut Tributis comitiis (ſi modò ciuitatē
cum iure ſuffragij obtinuiſſent) ſuffragio non excluderentur, Curiatis uerò G
excluderentur. Id quod ne fieret, propterea cœperunt Tributa frequentari:
Curiata uero certis tantum de cauſis retineri, de quibus nos poſtea diſputa-
bimus. Porrò autem quæſtores ætate Ciceronis Tributis comitiis creari ſo-
litos, ipſe indicat lib. 7. epiſt. Fam. in ep. ad Curium, cuius initiū eſt: Ego ue-
ro. In campo certe non fuiſti, cum hora ſecunda comitiis quæſtoriis inſti-
tutis, ſella Q. Maximi quem illi Conſulem eſſe dicebant, poſita eſſet. Quo
mortuo nunciato ſella ſublata eſt. Ille autem qui comitiis Tributis eſſet au-
ſpicatus, Centuriata habuit. Quod enim Cicero dicit Cæſarem Tributis
comitiis auſpicatum, cùm uellet quæſtoria comitia habere, apertè demon- H
ſtrat quæſtoria comitia fuiſſe Tributa. Sequuntur ex ordinariis magiſtrati-
bus Tribuni militum: de quibus ſcribit Aſconius duobus generibus con-
tineri, ut alij eſſent Rufuli, qui in exercitu creari ſolerent: alij Comitiati, qui
Romæ comitiis deſignarentur. De iis utriſque Liuius lib. 7. Decad. 1. ita ſcri-
bit: Et cùm eo anno primùm placuiſſet Tribunos militū ad legiones ſuf-
fragiò fieri (nam & antea ſicut nunc, quos Rufulos uocant, imperatores ipſi
faciebant) ſecundū in ſex locis tenuit. Ex iis locis apparet non omnes Tri-
bunos militum populi ſuffragio creari, & qui creabantur, primùm creari
cœpiſſe Coſſ. Q. Seruilio iterū, & L. Genutio iterū anno Vrb. CCCXCIII. I
De eiſdem Tribunis militum ita ſcribit Liuius lib. 9. Decad. 1. Et duo im-
peria eo anno dari cœpta per populum, utraque ad rem militarem pertinē-
tia. Vnum, ut Tribuni militū ſeni deni in quatuor legiones à populo crea-
rentur: quæ antea perquam paucis ſuffragio populi relictis locis, Dictatorū
& Conſulum ferme fuerant beneficia. Tulerunt eam rogationem Tribuni
plebis L. Atilius, C. Martius. Ex quo loco intelligi poteſt iam inde à Coſſ.
Q. Æmylio iterum, & C. Iunio Bruto iterum anno Vrb. CCCCXLIIII.
populi ſuffragiis ſedecim Tribunos militum, qui legionibus quaternū mi-
lium præeſſent, creari cœpiſſe. Pòſt uiginti quatuor creatos à populo Tribu- K
nos militum, qui quatuor primis legionibus præeſſent, reperio: legiones e-
nim tandem ſena millia continere cœperunt: ex quo ſequitur ſex Tribunos
in ſingulis legionibus fuiſſe. Id quod poſtea ſemper obſeruatum eſt, niſi no-
minatim latum eſſet ad populum, ut ſuo iure cederet. Quod factum fuiſſe
ſcribit Liuius lib. 2. Decad. quintæ iis uerbis: In Tribunis militū nouatum
eo anno propter Macedonicum bellum, quod Cōſules ex S. C. ad populum
tulerunt

A tulerunt,ne Tribuni militum eo anno ſuffragiis crearentur, ſed Conſulum
„ Prætorúmque in iis faciendis iudicium arbitriúmq; eſſet. Vnde apud Sue-
„ tonium in Cæſare ita ſcriptum reperimus: Tribunus militum,qui primus
„ Romam reuerſo per ſuffragia populi honor obtigit, auctores reſtituendæ
„ Tribunitiæ poteſtatis enixiſſime iuuit. Et apud Plutarchum in uita Cato-
„ nis Vticenſis. In petitione Tribunatus militaris legem quæ candidato no-
„ menclatores adeſſe uetabat,ſolus Cato ſeruauit,per ſe ipſum appellans popu
„ lum. Ex quibus locis apparet populi ſuffragiis etiamnum ætate Ciceronis
Tribunos militum creari ſolitos. Tributis uerò comitiis creari, cùm ex eo
B intelligi poteſt,quòd minores magiſtratus eſſent,tum uerò ex eo quod ſcri-
„ bit Saluſtius in bello Iugurthino,de Mario loquens: Ergo ubi primũ Tri-
„ bunatum militarem à populo petit,pleriſque faciem eius ignorantibus, fa-
„ cile notus per omnes tribus declaratur. Neque enim moueri ex eo oportet,
quod apud Liuium ſcriptum eſt in concione Camilli ad finem libri quinti:
„ Quid alia,quæ auſpicato agimus, omnia fere intra pomœrium, cui obli-
„ uioni aut cui negligentiæ damus? comitia Curiata,quæ rem militarem con
„ tinent:comitia Centuriata,quibus Conſules Tribunóſque militares creatis.
Illic enim Tribuni militares Conſulari poteſtate intelliguntur,non Tribu-
C ni militum ad legiones,qui nondũ tempore Camilli populi ſuffragio crea-
bantur. Extraordinarios magiſtratus urbanos,hoc eſt, quibus etiam in urbe
imperium eſſet,multos ac diuerſi generis in hiſtoria reperire licet. Nam ut
quæque negotia occurrebant,quæ extraordinariam curationem requirere
uidebantur, ita alij atque alij magiſtratus creabantur. In hoc genere erant
præfecti annonæ,qualem fuiſſe legimus L. Minutium apud Liuium lib.4.
ubi etiam à plebe creatum eum aſſerit: unde ſequitur non fuiſſe ea Centu-
riata comitia,ſed Tributa.Pompeius quoque hunc magiſtratum geſſit,crea-
tus eo anno,quo Cicero reuocatus eſt ab exilio,ut conſtat ex orat.pro domo
D ſua.In hoc etiam genere erant Duumuiri nauales, de quibus Liuius lib.10.
„ Decad.1.ita ſcribit: Et duo imperia eo anno dari cœpta per populum, utra-
„ que ad rem militarem pertinentia. Vnum,ut Tribuni militum & cęt. Alte-
„ rum,ut Duumuiros claſſis ornandæ reficiendæque cauſa idem populus iu-
„ beret. Lator huius plebiſciti fuit M. Decius Tribunus pleb. Hunc uero nõ
fuiſſe ordinarium magiſtratum inde poteſt intelligi,quòd Liuius lib.10.De-
cad.4.& lib.1.Decad.quintę;cum rurſus huius magiſtratus meminit,certam
cauſam creationis aſſignat: nec ſimul creari facit cum ordinariis magiſtra-
tibus,ſed prout neceſſitas requirebat. Cum enim ita ſcribit ad finem lib.10.
E Duumuiri nauales creati C.Matienus & C.Lucretius. Verba anteceden-
tia oſtendunt ſubito eos creatos,poſtquam nunciatum eſt à Liguribus ob-
ſideri L.Æmylium.At ſi ordinarius magiſtratus fuiſſet,non ita pro neceſſi-
tate ſubito crearetur, ſed iam ſuperiore anno creatum cum reliquis magi-
ſtratibus ordinariis oportuiſſet.Et initio lib.primi Decad.5. quia fecerat mẽ-
tionem C.Furij Duumuiri naualis,propterea ut cauſam huius magiſtratus
„ reddat,ſtatim ſubiicit: Aduerſus Illyriorum claſſem creati Duumuiri na-

» uales erant,qui tuendam X X nauibus mari ſuperiore Anconam uelut cardinem haberent. Quia uero illic Duumuirum naualem appellat L. Cornelium Dolabellam,eo anno quo erant Coſſ.M. Manlius & M. Iunius Brutus:qui etiam biennio antè,Coſſ.A.Poſthumio & C. Calphurnio,in eo magiſtratu erat,ut idem Liuius ait ad finem lib.10. Decad.4. hinc profectò argumētum duci poteſt,non fuiſſe eum ordinarium magiſtratum,cuius imperium eſſet pluſquam annuum. Quòd autem Tributis comitiis crearentur,ex communi illa ratione oſtendi poteſt,quòd inter minores magiſtratus hi eſſent. Ex hoc etiam numero erant Quæſtores parricidij, quos etiam quæſitores appellatos uidemus: de quibus ſupra diximus,cùm de Prætoribus agebamus. Hos uero comitiis Tributis creari, uel inde intelligi poteſt, quod ſæpe habentibus comitia Tribunis plebis quæſitores creabantur:quibus ius non erat habendi comitia Centuriata. Hinc lex Mamilia apud Saluſtium, lex Varia apud Aſconium,quibus decernebantur certis quibuſdam criminibus quæſtiones:ad quas exercendas ipſi legum latores ſimul populū rogabāt, ut Quæſitores deſignaret. Iam uero minores hos magiſtratus fuiſſe nemo negat:unde Tributis comitiis creari cōſequitur.Erant etiam in hoc numero ij,quos populus deſignare ſolebat ad ædes ſacras dedicandas.Scribit enim Cicero pro domo ſua,Q.Papyrium Trib.pl.legem tuliſſe,quæ uetaret iniuſſu plebis aliquid conſecrare.Vnde Cicero colligit nemini licuiſſe ædē, aliúdue quid conſecrare,niſi qui à populo ei rei præfectus eſſet.Item ij quos populus deſignabat locandarum ædium ſacrarum cauſa. Vt apud Liuium lib.2.Decad.3. In religionem etiam uenit ædem Cōcordiæ, quam per ſeditionem militarem biennio antè L. Manlius uouiſſet,locatam ad id tempus non eſſe.Itaq; Duumuiri ad eam rem creati ab Aemylio Prætore urbis Cn. Pupius & Cæſo Quintius Flaminius ædem in arce faciendam locauerunt. Et lib.3.eiuſdem Decad. Exitu anni Q.Fabius Max.à Senatu poſtulauit, ut ædem Veneris Erycinę,quam Dictator uouiſſet,dedicari liceret.Senatus decreuit,ut Tib. Sempronius Conſul deſignatus,cum primum Conſulatum iniiſſet, ad populum ferret,ut Duumuiros eſſe iuberet,ædis dedicandæ cauſa. Et lib.3.Decad.3. Et Duumuiri creati M. & C. Attilij, ædem Cōcordiæ dedicauerunt. Reficiendis etiam ædibus creari magiſtratus,aut potius curatores ſolebant, ut lib.5.Dec.3. Triūuiri creantur reficiēdis ædibus Fortunę, & matris Matutæ intra portam Carmentalē,& Spei extra portam:quæ priore anno incendio conſumptæ fuerant.Et Q. Catulus ad reficiendum Capitolium temporibus belli ſocialis igne conſumptum, à populo præfectus erat. Reperio etiam Quinqueuiros muris turribúſque reficiendis. Vt lib.5. Decad.3. Comitia deinde à Prætore urbano de Senatus ſententia,plebíſque ſcito ſunt habita, quibus creati ſunt Quinqueuiri muris turribúſque reficiendis. Alios item Quinqueuiros menſarios Conſulibus P.Valerio & C. Martio iterum,ad liberandum ære alieno populum. Triumuiri etiam menſarij temporibus ſecūdi belli Punici facti ſunt. De iis ita ſcribit Liuius lib.3. Decad.3. Et Romæ quoque propter penuriam argenti Triumuiri menſarij rogatione

A rogatione Mimitij Trib.pleb.facti sunt. Triumuiros etiam sacris conquirendis aliquãdo factos legimus. Vt lib.5.Decad.3. Et Triumuiri bini creati sunt. Vni sacris conquirendis,donísque persequendis. Atque omnes quidem illi,siue curatores siue magistratus extraordinarij, non perinde ut ordinarij annuam potestatem habebant: sed tãdiu in imperio erant, dum curationem cui præfecti erãt, absoluissent. Quia autem in minoribus magistratibus omnes numerantur,idcirco necesse est, ut dicamus Tributis comitiis creari solitos. Ac de urbanis quidem satis. Sequitur,ut de prouincialibus dicamus. Prouinciales autem appello omnes magistratus,quibus erat imperiũ
B curatione extra urbem tantum. In hoc numero erãt Triumuiri, Quinqueuiri, Decemuiri, Vigintiuiri, aut quotquot omnino creari placuerat, ad colonias deducendas, aut redigendos colonos in suas quasque colonias. De quibus tam frequens est in historia mentio, ut de iis aliquid adscribere superuacaneum futurũ sit. In hoc etiam numero complector Curatores uiarum extra urbem. Qualem fuisse Q. Thermum apud Ciceronem in prima ep.ad Att.legimus:quem dicit Curatorem uiæ Flaminiæ. Qualem etiam C. Gracchum fuisse in historia Plutarchi, & Appiani legimus. His etiã addendi sunt Triumuiri,quos iuuenibus ad militiam conquirendis tempore se-
C cundi belli Punici creatos reperimus. Liuius lib. 5. Decad.3. Cõsules cum ægre delectum conficerent,quòd inopia iuniorum non facile in utrũque, ut & nouæ urbanæ legiones, & supplementum ueteribus scriberetur, sufficiebat:Senatus absistere eos incœpto uetuit,& Triumuiros binos creari iussit. Alteros,qui citra:alteros,qui ultra quinquagesimum lapidem in plateis forísque,& in conciliabulis omnem copiam ingenuorum inspicerent:& si qui roboris satis ad ferenda arma habere uiderentur, etiamsi nondum militari ætate essent,milites facerent. Huiusmodi omnes prouinciales magistratus extraordinarij erant. Tributis uerò comitiis fieri uel inde potest ostẽ-
D di,quod habentibus comitia Tribunis fere creabantur. Alij erant prouinciales magistratus,qui uel Proconsules, uel Proprætores, uel Proquæstores in prouincias mittebantur:de quibus ut dicamus, paulò altius de omni ratione administrandarum prouinciarum repetemus. Vetus administrandarum prouinciarum ratio iam inde ante tempora secundi belli Punici fuit, ut Consules Prætorésque statim inito magistratu sortirentur,aut inter se cõpararent prouincias quas Senatus nominasset. Vt autẽ sorte euenerant prouinciæ,ita in suas quisque prouincias proficiscebantur,in quibus annum sui magistratus peragebant. Eóque anno finito,anni sequentis magistratus suc-
E cedebant. Qua ratione fiebat,ut prouincialibus magistratibus creandis,non opus esset comitiis:si ista ordinaria ratio obseruari semper potuisset. Verum bellis undique urgentibus ordinaria ista ratiò sæpe sufficere non uidebatur. Vnde fiebat,ut extra ordinem mandari prouinciam oporteret: ob ídque ad populum ferri,ut eum designaret quem uellet in prouinciam mitti. Porrò autem multis modis euenire poterat,ut extra ordinem hic aliquid eueniret. Vno modo,si annuo finito imperio continuandus magistratus uideretur,

Quæ causa fuit creandi primi Proconsulis anno Vrb. CCXC, quo anno F
Liuius lib.3.Decad.1.scribit T.Quintium Procos.aduersus Aequos factum:
itémque secundi, anno Vrb.CCCCXXVII.Coss.L. Cornelio Lentulo &
P.Philone, ut ostendit Liuius lib. 8. Decad.1.iis uerbis: Iam Publius inter
Palæpolim Neapolímque, loco opportune capto diremerat hostibus socie-
tatem auxilij mutui. Itaque cum & comitiorum dies instaret, & Publium
imminentem hostium muris auocari à spe capiendę in dies urbis haud è
Repub. esset, actum cum Tribunis est, ad populum ferrent, ut cum P.Philo
Consulatu abiisset, Proconsul rem gereret, quoad debellatum cum Græcis
esset. Ex eo uerò Liuij loco simul intelligi potest Tributis comitiis creatũ G
hunc Proconsulem. Nam si Tribunorum pleb. rogatione factus est, Centu-
riata comitia esse, non potuerunt. Quam eandem rationem postea ad mul-
tam ætatem obseruatam fuisse in prorogãdo prouincialibus magistratibus
imperio, ex Liuij historia intelligi potest: apud quem passim reperitur de
prorogando imperio ad populum latum esse. Quod autem id Tributis co-
mitiis fieret, ex Liuio demonstrari potest, apud quem lib. 9. Decad.3.ita scri-
ptum est: De Hispaniæ imperio, quod in eam prouinciam duos Proconsu-
les mitti placeret, latum ad populum est. Omnes tribus eosdem L. Corneliũ
Lentulum & L.Manlium Acidinum Proconsules, sicut priore anno tenuis- H
sent, obtinere eas prouincias iusserunt. Et lib. 10. Consules iussi cum Tri-
bunis plebis agere, ut si iis uideretur, populum rogarent quem uellent in
Africa bellum gerere. Omnes tribus P. Scipionem iusserunt. Et lib.2. Dec.
quartæ. Et de altero Aedile plebiscitum est factum rogantibus Tribunis,
quos duos in Hispaniam cum imperio ad exercitus ire iuberent, ut L.Corne-
lius Aedilis ad magistratum gerendum ueniret: L.Manlius Acidinus dece-
deret de prouincia. Multos post annos plebs Cornelio Lentulo & L. Terci-
nio Proconsulibus imperium esse in Hispania iussit. Ex iis locis perspicuũ
est, Tributis comitiis Procõsules, Proprætorésque iam tum creari solitos. Se- I
mel tamen reperimus P.Scipionem comitiis Centuriatis factum Proconsu-
lem, ut supra diximus. Id quod propter magnitudinem deligendi, tum ex-
traordinaria cura imperatoris à Senatu decretum potius existimo, quàm
quod iis comitiis opus esset. Alio modo extra ordinem fieri aliquid diceba-
tur, si extra sortem nominatim prouincia aliqua cuipiã decerneretur. Tum
enim si collega pati nollet beneficio sortis se excludi, populus rogari solebat,
ut designaret quem uellet eam prouinciam obtinere. Quia enim legitima
ordinariáque ratio erat decernendi prouincias, ut de iis prouinciis, quas Se-
natus pro necessitate Reip. nominasset, sortes mitterent, eámque obtineret K
quisque quam sors ei dedisset: idcirco necesse erat si extra sortem prouincia
alicui daretur, populum cuius summa erat potestas, de ea re consuli. T.Li-
uius lib.10.Decad.1.ita scribit: Q. Fabius inde quintum, & P.Decius quar-
tum Consulatum ineunt, tribus Consulatibus censuráque collegæ: nec glo-
ria magis rerum, quæ ingens erat, quàm cõcordia inter se clari. Quæ ne per-
petua esset, ordinum magis quàm ipsorum inter se certamen interuenisse

reor:

A reor:patritiis tendentibus,ut Fabius Hetruriam extra ordinem prouinciam
habere:plebeiis auctoribus Decio, ut ad ſortem reuocaret. Fuit certe con-
tentio in Senatu:& poſtquam ibi Fabius plus poterat,reuocata res ad popu-
lum eſt. Et paulo poſt: Fabius nihil aliud precatus populum, quàm ut
priuſquam introuocarentur ad ſuffragium tribus,App.Claudij Prætoris ad-
latas ex Hetruria literas audirent,comitio abiit. Nec minore populi conſen-
ſu quàm Senatus,prouincia Hetruriæ extra ſortē Fabio decreta eſt. Ex hoc
Liuij loco cùm ea quæ diximus manifeſta ſunt, tùm uero ex eo,quòd dicit
hæc comitia habita fuiſſe in comitio,neceſſario efficitur non fuiſſe Centu-
B riata comitia.Quia uero tribus introuocatas dicit, conſequitur non Curia-
ta etiam,ſed Tributa fuiſſe comitia.Ego autem illam exceptionē adieci, niſi
concedente collega, eo quòd nil opus eſſet populum conſuli, ſi collegæ in-
ter ſe comparaſſent prouincias,ut ſorte opus non eſſet. Vnde apud Liuium
lib.8.Decad.3.ita ſcribitur: Nominatæ Conſulibus prouinciæ ſunt. Sicilia
Scipioni extra ſortem concedente collega, quia ſacrorum cura Pontificem
max.in Italia retinebat, obtigit. Quod uero de prouinciis comparare in-
ter ſe liceret,ex iis intelligi poteſt,quæ libro 3.Decad. quintæ ita ſcribuntur:
Principio inſequentis anni cùm Conſules noui de prouinciis retuliſſent,
C primo quoq; tempore aut comparare eos inter ſe Italiam & Macedoniam,
aut ſortiri placuit. Et libro quinto: Moniti deinde Conſules à patribus,
ut quoniam alterum ex iis ſuccedere C. Licinio,qui legatus nominatus erat
in Galliam,oporteret primo quoque tempore prouincias aut compararent
inter ſe,aut ſortirentur. Poſtremis temporibus,adeóq; ætate Ciceronis hāc
fuiſſe rationem decernendarum prouinciarū reperio.Conſulares erant quæ-
dam prouinciæ,quædam Prætoriæ. Erant autem Conſulares,quæ ſingulorū
annorum Conſulibus aſſignabantur, & in quas miſſi magiſtratus Procon-
ſules erant.Prætoriæ uero,quæ ſingulorum annorum Prætoribus decerne-
D bantur,& in quas miſſi magiſtratus Proprætores erant. Et quanquam ſum-
mum eſſet utriſque imperium in prouincia, maior tamē erat Proconſulum
dignitas quàm Proprætorum.Quod uel inde apparet, quòd non modò ma-
iorem exercitum,plures faſces habebant Proconſules, ſed etiam reliqua o-
mnia Conſularia ornamenta. Proprætores uerò minorem exercitum habe-
bant,& faſces pauciores, Prætorúmque tantum inſignia præ ſe ferebant. In
quas ergo prouincias cum imperio Conſulari mittendos magiſtratus Sena-
tus decreuiſſet,hæ erant Conſulares prouinciæ.De quibus erat lex Sempro-
nia à C.Graccho Trib.pl.lata: cuius meminit Cicero pro domo ſua iis uer-
E bis: Itáne uero tu prouincias Conſulares,quas C.Gracchus qui unus maxi-
me popularis fuit,non modo non abſtulit à Senatu,ſed etiam ut neceſſe eſ-
ſet quotannis conſtitui per Senatum, decreta lege ſanxit: eas lege Sempro-
nia per Senatum decretas reſcidiſti:extra ordinem ſine ſorte nominatim de-
diſti. Ex iis autem,quæ ſcribuntur in oratione de prouinciis Conſularibus,
intelligi poteſt ſingulis annis duas prouincias decernendas fuiſſe iis Conſu-
libus,qui adhuc deſignandi eſſent. Quibus pòſt deſignatis nominatæ à Se-

„ natu prouinciæ in sortem mittebantur. Verba Ciceronis hæc sunt: Decer- F
„ nendæ nobis sunt lege Sempronia duę. Et alio loco: Alter belli Gallici ra-
„ tionem habet: fungitur officio boni Senatoris. Legem quam nō putat, eam
„ quoq; seruat. Præfinit enim successori diem. Qui mihi nihil uidetur minus
„ à dignitate disciplináque maiorum dissidere, quàm ut qui Consul Calendis
„ Ian. habere prouinciā debet, is ut eam desponsam non decretam habere ui-
„ deatur. Fuerit toto in Cōsulatu sine prouincia, cui fuerit antequam designa-
„ tus esset decreta prouincia. Sortietur an non? Nam & non sortiri absurdum
„ est, & quod sortitus sit, non habere. Proficiscetur paludatus? quò? quò perue-
„ nire ante certam diem non licebit. Ianuario, Februario, prouinciam non ha- G
„ bebit: Calendis ei denique Martiis nascetur repente prouincia. Erat igitur iam inde post legem Semproniā ordinaria ratio decernendi prouincias Cōsulares, ut ante comitia Consularia, Senatus designandis Consulibus prouincias decerneret, quas deinde sortirentur inter se. In quo à ueteri ratione, ut apparet, nihil aut parū discessum erat. Nam & prius Senatus prouincias nominabat, quas deinde sortirentur inter se Consules. Id tamen lege Sempronia diuersitatis adiectum est, quod ante designatos Consules id fieri oporteret lege Sempronia: prius autē post eos designatos plurimùm, sæpe etiam post initum magistratum, fiebat: ut ex historia T. Liuij constare potest. De- H inde, prius ualebat communis intercedendi Senatusconsultis ratio: ita ut intercedentibus Tribunis non posset ratum esse decretum Senatus de prouinciis. At lege Sempronia effectū est, ut decreto Senatus de prouinciis Cōsularibus, intercedi non posset: quemadmodum Cicero ostendit in orat. De
„ pro. Consf. his uerbis: Faciā, inquit, illas Prætorias, ut Pisoni & Gabinio suc-
„ cedatur statim. Si hic sinat. Tum enim Tribunus intercedere poterit: nunc
„ non potest. Itaque ego idem, qui nunc Consulibus qui designati erunt, Sy-
„ riam Macedoniámq; decerno, decernam easdem Prætorias, ut & Prætores
„ annuas prouincias habeant, & eos quamprimum uideamus, quos animo æ- I
„ quo uidere non possumus. Sed mihi credite, nunquam succedetur illis, ni-
„ si cum ea lege referetur, qua intercedi de prouinciis non licebit. Ex iis Ciceronis uerbis apparet, intercedi non potuisse decreto Senatus de prouinciis Cōsularibus, at Prætoriis prouinciis decernēdis potuisse intercedi. Tum illud intelligi potest, Consulares prouincias non fuisse certas quasdā ex Romanis prouinciis, quæ non possent nisi Consulares esse: sed pro Senatus uoluntate Consulares fiebant, in quas cum imperio Consulari mittebantur: Prætoriæ, in quas cum imperio Prætorio: ita ut uicissim quæ Cōsulares fuerant, Prætoriæ fierent: & quæ Prætoriæ ante fuerant, Consulares fierent. Adeo K autem in arbitrio Senatus hoc erat, ut interdum ignobiles admodum pro-
„ uinciæ Consulares fierent. Suet. in Cæsare: Eandem ob causam opera opti-
„ matibus data est, ut prouinciæ futuris Consulibus minimi negotij, id est
„ syluæ callésque decernerentur. Porro autem solebant postremis illis temporibus Consules fere totum annum sui Consulatus in urbe cōsumere, nec fere in prouincias proficiscebantur, nisi ad finem anni: præsertim si nullum

esset

A esset in prouincia bellum quod ad maturãdum urgeret. Qua ratione fiebat, ut cum anno Consulatus continuarent & alterum annum Proconsulatus. Nec sicut prioribus temporibus terminato anno Consulatus, rogandus erat populus de prorogando imperio, sed absque ulla rogatione, propter decretum Senatus habebant in prouincia imperium, finito etiam anno sui Consulatus. Erat autem hoc commune omnibus prouinciarum magistratibus, ut tandiu obtinerent imperium, quãdiu successor non mittebatur, siquidem ipsi in prouincia esse uellent peracto tempore Senatusconsulti: nec singulis annis ferendum erat ad populum de prorogando imperio, sicut prioribus
B temporibus fieri solebat: sed semel obtentum imperium eò usque retinebatur, dum successor mitteretur. Id uerò, ut ita esset, lege Cornelia cauebatur. Cuius meminit Cicero in epistola nona ad Lentulum lib.1.Epist. Eam legẽ Cicero indicat fuisse, ut quamprimum urbe egressus esset is, cui prouincia decreta esset, imperium haberet, quoad in urbem repedasset. Ex quibus perspicuum est per legem Corneliam effectum esse, ut quod superioribus temporibus extraordinarium erat, ob ídque populi auctoritatẽ interuenire desyderabat, ordinarium fieret, ut iam rogatione de prorogãdo imperio opus non esset, si successor non mitteretur. Nec repugnat iis quæ diximus rogatio
C Trebonia, qua latum est ad populũ, ut Cæsari imperium in Gallia in aliud quinquennium prorogaretur. Hac enim lege uolebat Trebonius Pompeio, & Crasso auctoribus Senatui potestatem de ea prouincia decernendi tollere, ut ne liceret ante quinquennium successorem mittere. Nam si successorẽ misisset Senatus, omnino ei decedendum fuisset. Lege enim Cornelia triginta tantum dies concedebantur magistratui ad decedendum, postquam successorem in prouinciam ingressum sciebat: Vt docet Cic. in epist. ad Appiũ sexta lib.3.Epist. Erat igitur ordinaria ratio decernendarum Consulariũ prouinciarum illa, quam exposui. In qua ad creandos magistratus prouinciales
D populi suffragiis opus nõ erat, sicut nec prius, cum nihil extra ordinem fieri contigisset. Illud sane non negauerim, lege Curiata, & adumbratis quibusdã comitiis Curiatis opus fuisse prouincialibus magistratibus, ut nos postea ostendemus. Verùm Tributis comitiis aut Centuriatis nihil opus fuisse affirmo in illa ordinaria prouinciarum decernendarum ratione. At si prouincia decerneretur extra ordinẽ, tum uero populi suffragiis opus erat ad creandos magistratus, præsertim post legem Corneliam à C. Cornelio Tribuno plebis perlatam: qua lege, ut scribit Dion libro XXXVI cauebatur, ut esset quidem in Senatus potestate imperia extra ordinem dare, omninóque le-
E gibus soluere: sed ita, ut pòst rogatio ad populum ueteri more de ea re ferretur: quam rogationem omnino à populo iuberi necesse esset. Hoc enim idẽ est cum eo, quod Asconius de hac lege Cornelia scribit: Cautum inquam fuisse, ne quis in Senatu legibus solueretur, nisi ducenti adfuissent: néue quis intercederet, cum ea de re ad populum ferretur. Hæc lex lata est Q. Calphurnio Pisone & M. Acilio Glabrione Coss. anno Vrbis DCLXXXVII. Ac Senatus quidem præter ius antiquum eam sibi auctoritatem iamdudum

usurpauerat,ut legibus solueret quos uellet non consulto populo, cùm antiquo iure cautum esset,ut nemo legibus solueretur nisi per populum.Cùm ergo certum sit,extra ordinem prouinciam dare,nil aliud esse quàm præter morem legibus receptum,imperium alicui decernere,dubium esse non potest,prouinciam neminem extra ordinem obtinere potuisse, nisi legibus solutus esset.Ex quibus perspicuum est, quãdiu non licuit quenquam legibus nisi per populum solui,tandiu non potuisse omnino prouincias extra ordinem obtineri absque rogatione populi. At postquam id iuris totum ad se transtulit Senatus,tum uerò extraordinaria imperia decernendi adeo Senatus potestas fuit,ut fere non aliter à populo ea obtinerentur : nisi præter Senatus uoluntatem,rogatione alicuius magistratus à populo decernerentur. Postquam autem C.Cornelius eam quam dixi legẽ pertulit, tum uerò planum est,nullam prouinciam extra ordinem obtineri potuisse absque rogatione populi.Vnde fit,ut post eam legem extraordinariis imperiis obtinendis semper aduocatis comitiis opus fuerit,siue Senatus decreto obtinerẽtur, siue à populo præter Senatus decretum. Extra ordinem autem aliquid fieri dicebatur,quocunque modo ab illa ordinaria ratione discedebatur. Ac primum cùm oporteret Consulares prouincias dari iis qui Consulatum gererent,si quando iis decernerentur qui in magistratu nõ erant,extra ordinem fieri aliquid dicebatur. Hoc autem euenire poterat multis de causis. Nam si Consules ipsi in prouincias ire nollent:ut Hortensius in prouinciam profectus non est, teste Cicerone in Bruto, & Bibulus post Consulatum in urbe mansit, & Cicero ipse Galliam prouinciam sibi decretam in concione deposuit , & Pompeius & Crassus post primum Consulatum in urbe manserunt:tum si ex iis,qui magistratum non gerebant,aliquis in prouinciã cum imperio Consulari mitteretur,extra ordinem prouinciam is obtinere dicebatur.Veluti cum in Ciliciã multo tempore post Consulatum Cicero Proconsul missus est: & Bibulus in Syriam,L.Domitius in Galliam. Neq; enim priuati homines tametsi Consulares essent, prouinciam obtinere poterant, priusquam ex priuatis facti essent magistratus.Quòd uero Cicero eam prouinciam habuerit,non modo à Senatu sed etiam à populo, uerba eius indicant quæ ad C.Cassium scribuntur lib.15.epist.Fam. De me autem idem tecum his ago literis,quod superioribus egi,ut omnes tuos neruos in eo contendas,ne quid mihi ad hanc prouinciam,quam & Senatus & populus annuam esse uoluit,temporis prorogetur. Quod enim Cicero facit mentionem populi,ad rogationem pertinet,quæ de eius imperio lata est.Neque enim populi iussum hac in re interuenisse, aliter intelligere possumus. Alio modo priuatis extra ordinem prouincia decernebatur, si quando Reip.tempora requirere uiderẽtur,ut præter eos qui magistratus gerebant,aliquis singulari uirtute Imperator seligeretur,qui in prouinciam mitteretur.Qua ratione Pompeius prouinciam obtinuit, cum aduersus Pyratas Proconsul est missus.In quo multa extra ordinem facta sunt. Primùm quòd uni ex priuatis prouincia Italia dabatur, deinde quòd triennium Proconsul esse iubebatur,

A tur,tum quòd imperiũ ei aduersus omnes absque prouocatione: postremo quòd imperium ei tanta amplitudine dabatur, ut non modò totius maris interni imperium ei cederet,sed etiam in omnibus omnium prouinciis ad quinquagesimum usque stadium:qua ratione fiebat,ut nouo more omnes fere Romanæ prouinciæ simul eius imperio,quòd ad oram maritimam attinet,subiicerentur. Hanc prouinciam Pompeius lege Gabinia habuit præter Senatus uoluntatem. Vnde sequitur comitia,quibus hoc tantum imperium Pompeio datum est,Tributa fuisse:ut quæ ab A. Gabinio Trib.pl.habita sint. Hac eadem ratione Pompeius,cum rei frumentariæ præfectus est,
B prouinciam obtinuit. In quo hæc omnia fuerunt extra ordinem: quòd nominatim Pompeio data est:quòd priuato:quòd procuratio frumẽtaria Sex. Clodio,quam lege P. Clodij superiore anno habuerat,detrahebatur: quòd imperium ei multo maius dabatur,quàm quod solebat esse præfecti annonæ; nempe Proconsulis non modò in Italia, sed etiam in omnibus Romanorum prouinciis,ut ait Dion lib.X X X I X,quòd in quinquenniũ ea prouincia dabatur.Hanc prouinciam à Senatu obtinuisse Pompeiũ scribit Cic. in oratione pro domo sua.Quod tamẽ rogatione etiam populi Senatus decretum confirmatũ sit,uel hinc intelligi potest,quòd non potuit lex Clodia
C nisi lege abrogari. Poterant etiã prouinciæ extra ordinẽ dari his qùi in magistratu erant:tam iis qui in urbe erant,quàm iis qui extra urbẽ imperiũ habebant. Quando in Hispaniam aduersus Sertoriũ missus est Pompeius,erat cum imperio ad urbem non dimisso adhuc exercitu,quo Lepidum oppugnauerat,ut ait Plutarch.in Pompeio. Fuerunt autem omnia hæc extra ordinem:quod nominatim ei,quem priuatum esse absoluta prouincia priore, oportebat:quod adolescenti,qui nondum magistratũ in urbe gessisset:quod imperium consulare ei dabatur:quod iam sæpe imperium in prouincia habuisset.Quando etiam lege Manilia data est Pompeio prouincia,extra ordi-
D nem hæc fuerũt,quòd ei,qui iam toties in prouincias missus esset,& qui adhuc in imperio esset eius prouinciæ,quam superiore anno lege Gabinia habuerat,decerneretur alia prouincia,quod imperium ei dabatur in Bithynia, quam Procos.administrabat M.Glabrio, & in Cilicia,quam Q. Martius Rex Procos.obtinebat:quod nominatim & extra sortem Pompeio dabatur.Hæc autem comitia,quę à Manilio Trib.pleb.habita sunt,Centuriata esse non potuerunt. Vnde error interpretis apud Plutarchum manifesto deprehenditur:qui cùm uertere debuisset perlatam esse legem omnium tribuum suffragio,uertit promulgatam omnibus Centuriis. Ipsis etiam Consulibus ex-
E tra ordinẽ dari poterant prouinciæ.Veluti cùm lege Vatinia Cæsari Gallia prouincia data est,quia nominatim & extra sortẽ,præter Senatus decretũ in quinquennium ea prouincia data est,idcirco extraordinaria dicitur.Et lege Clodia Pisoni & Gabinio prouinciæ Syria & Macedonia datæ sunt extra ordinẽ,quia cùm alias prouincias Senatus his decreuisset,nominatim & extra sortẽ eæ prouinciæ eis datæ sunt.Et lege Trebonia Põpeio & Crasso iterũ Consulibus Syria & Hispania prouinciæ extra ordinẽ datæ sunt,quia nomi-

natim,& in quinquenniũ datæ ſunt.Et Mario in primo Cõſulatu prouincia F
Numidia rogatione L.Manlij Tribun.pleb.data eſt,cùm eam Senatus paulò antè Metello decreuiſſet. At L.Lucullo prouincia extra ordinem data eſt, Mithridatici belli,quia iam ſortitus erat Galliam Ciſalpinam: qua prouincia dimiſſa nominatim ei data eſt Cilicia in locum demortui L.Octauij, ſimúlque iniunctum, ut aduerſus Mithridatem bellũ gereret, cum eſſet Proconſul Bithyniæ M.Cotta ipſius collega.Hæc uero à Senatu tantũ citra ullã populi rogationem obtinuiſſe Lucullus legitur apud Plutarchum & Ciceronem initio libri Academicarum quæſtionum,qui Lucullus inſcribitur: quia tum lex Cornelia lata non erat,ideóque Senatui legibus ſoluere Lucul- G
lum licebat abſque rogatione populi.Vt ergo ſummatim de prouinciis Cõſularibus dicam,ſuffragiis populi ad creandos Proconſules nunquam opus fuit,niſi extra ordinem aliquid fieret. Cùm uerò extra ordinem aliquid fiebat,ante legem quidem Corneliam interdum à populo,ſæpe à Senatu abſque ulla populi rogatione imperia extraordinaria dabantur:poſt legem uero Corneliam, neceſſariò populi rogatione, ſed interdum ex Senatus etiam decreto,ſæpe præter Senatus uolũtatem Proconſules creari oportebat:Id uerò Tributis comitiis fieri, exempla quæ à nobis propoſita ſunt, manifeſtò indicant.De prouinciis uero Prætoriis eadem aut non multum diuerſa dici H
poſſunt.Nam ut ex iis,quæ citauimus ex oratione de prouinciis Conſularibus intelligi poteſt,Prætoriæ etiã prouinciæ à Senatu decernebantur. Quas uero Senatus nominauerát,eas deinde ſortiebãtur inter ſe Prætores.Sed hoc diuerſum à prouinciis Conſularibus erat,quòd Conſulares in incertum decerni ſolebant à Senatu,antequam deſignati eſſent Conſules, ut paulò antè demonſtrauimus: at Prætoriæ decernebantur ipſis Prætoribus,cum magiſtratum gerebant.Huius autem diuerſitatis ea erat,ut opinor,ratio,quòd omnibus Prætoribus ſuæ erant in urbe prouinciæ in iure dicendo, quas neceſſario debebãt toto anno ſuæ Preturæ adminiſtrare. Alius enim urbanam I
iuriſdictionem habebat,alius inter peregrinos, alius de maieſtate, alius de ambitu,alij inter ſicarios, alij denique alias quæſtiones publicas exercebãt, ut ſuperiore libro pluribus oſtendimus. Itaque ſtatim deſignati Prætores ſortiebantur inter ſe urbanas iſtas prouincias ſibi per leges iãdudum decretas,ut nouo Senatus decreto in ea re opus non eſſet. Id quod Cicero ſecũda oratione in Verr. oſtẽdit his uerbis: "Ecce autem illis ipſis diebus,cum Prætores deſignati ſortirentur,& M. Metello obtigiſſet,ut is de pecuniis repetũdis quæreret." Quia igitur duas ſimul prouincias eiſdem Prętoribus decernere non licebat,idcirco prouincias extra urbem Prætoribus decernere non K
poterat Senatus,niſi eo anno quo Præturam gerebant.Sic autem decernebãtur,ut niſi exacto anno Præturæ in prouincias non proficiſcerentur. In quo illorum temporum à ſuperioribus differentia obſeruari poteſt. Superioribus enim temporibus Prætores inito ſtatim magiſtratu ſortiebantur prouincias,in quas etiam ſtatim proficiſcebantur ij, quibus extra urbem obtigiſſent prouinciæ, annum ſuæ Præturæ in prouincia geſturi: quibus ſi ſucceſſor

A cessor non mitteretur, de prorogando imperio ad populum ferebatur. Quæ omnia ex lectione tertiæ, & quartæ Decad. T. Liuij aperta sunt. At Ciceronis ætate Prætores iuri dicundo in urbe retinebantur toto anno suæ Præturæ: nisi quid accidisset tumultus, cuius causa omissa iurisdictione, urbe exeundum esset: quomodo accidit in coniuratione Catilinæ. Ipso autem anno suæ Præturæ sortiebantur eas prouincias, quas Senatus Prætorias decreuisset, in quas profecti tandiu imperium habebant, quandiu successor non mittebatur: idque per legem Corneliam, uti diximus. Vnde apud Suetoniũ ita scribitur de Cæsare: Ex Prætura ulteriorem sortitus Hispaniam. Et de Octa-
B uio patre Augusti: Ex Prætura Macedoniã sortitus. Et apud Ciceronem, Verres ex Prætura urbana sortitus Siciliam. Et L. Murena ex Prætura Galliã sortitus est. Illa uero lege Cornelia Verres triennio fuit Prætor Siciliæ, & Q. Tullius frater Ciceronis tres annos Asiam prouinciam Prætor administrauit. Neque his prorogatum imperium ab alio legimus, quàm à Senatu. Atque illa quidem erat Prætoriarum prouinciarum ordinaria administratio: ad quam nullis opus erat comitiis, quibus prouinciales magistratus crearentur. Sin extra ordinem decernerentur, idem hic dicendum est, quod paulò antè in Consularibus diximus. Ante legem C. Cornelij, qua legibus soluen-
C di potestas incõsulto populo Senatui detracta est, fere Prætorias prouincias extra ordinẽ Senatus sine ulla rogatione populi decernebat. Post legem uerò Corneliam perlatam omnino creandis extra ordinem Proprætoribus, necesse erat haberi comitia siue decreto Senatus, siue à populo præter Senatus sententiam prouinciæ darentur. Extra ordinem autem decerni dicebantur eisdem de causis, quibus Consulares. Nam si nollent in prouinciam proficisci aliqui Prætores, id eis liberum erat: ut Cicero pro Muræna ostendit, Ser. Sulpitium alloquens his uerbis: Postremo tu in prouinciam ire noluisti. Non possum id in te reprehendere, quod in meipso & Prætor, & Cõsul probaui.
D Tum uero respuentibus prouinciam Prætoribus sæpe accidebat, ut reliqui non responderent ad numerum prouinciarum, quas Senatus Prætorias decreuisset: ideóque necesse erat alios substitui. Quemadmodum autem Consularibus uiris, qui in prouinciis non fuissent, Consulares prouinciæ, quas Consules respuissent, demandari solebant: nisi quod interdum Prætorũ sortitioni à Senatu relinquebantur Consulares huiusmodi prouincię, maximè si nulli essent Consulares, qui in prouincias ire aut possent aut uellent: quomodo Gallia prouincia, quam Cicero Cos. deposuerat, Q. Metello Celeri Prætori sortito obtigit, ut ait Cicero in epist. secunda libri quinti Ep. Fam.
E Vt inquam in Consularibus prouinciis fiebat, ita solebant potissimum substitui ex proximo Prætorum collegio, si qui essent qui cum imperio in prouincia non fuissent, & nunc prouinciam acceptare uellent. Id quod perspici potest ex uerbis Senatusconsulti, quod est in octaua epistola libri octaui Ep. Fam. Verba S.C. hæc sunt: Item Senatui placere in Ciliciam prouinciam, in octo reliquas prouincias, quas Prætorij pro Prætore obtinerent, eos qui Prætores fuerunt, neque in prouincia cum imperio fuerũt, quos eorum ex S.C.

" cum imperio in prouincias pro Prætore mitti oporteret,eos ſortito in pro- F
" uincias mitti placere.Si ex eo numero,quos ex S.C.in prouincias ire oporte-
" ret,ad numerum non eſſent qui in eas prouincias proficiſcerentur, tum uti
" quodque collegium primum Prætorum fuiſſet,neque in prouincias profe-
" cti eſſent,ita ſorte in prouincias proficiſcerentur. Si ij ad numerum non eſ-
" ſent,tunc deinceps proximi cuiuſque collegij,qui Pretores fuiſſent,neque in
" prouincias profecti eſſent, in ſortem coniicerentur, quoad is numerus effe-
" ctus eſſet,quem ad numerum in prouincias mitti oporteret. At enim priuatus nemo poterat prouinciam cum imperio Prætorio habere, antequam ex priuato factus eſſet magiſtratus. Poſt legem ergo Corneliam, ad faciendos huiuſmodi ex priuatis hominibus prouinciales magiſtratus, Tributis comitiis populũ rogari oportebat.Iam uerò ſi nominatim & extra ſortem, aut præter Senatus decretum prouincia daretur, extra ordinem dari dicebatur,non modo ſi priuato,ſed etiam ſi ei qui in magiſtratu aliquo eſſet,daretur.Vt cum Cato miſſus eſt Proprætor in Cyprum rogatione P.Clodij Tribuni plebis, Cato priuatus erat ac Tribunitius tantum, non Prætorius, cui nominatim ac præter Senatus uoluntatem data eſt ea prouincia. Suetonius etiam extraordinarium imperium appellat illud,quod Cæſar deſiderabat ſibi Aegyptum prouinciam dari,quia ſibi Aedilitio tantum,nõ Prætorio nominatim eam prouinciam dari uolebat. Idem Suetonius ſcribit in Cæſare G H
" de Cn.Piſone: Idem Curio,ſed & M.Actorius Naſo auctores ſunt conſpi-
" raſſe eum etiam cum Cn. Piſone adoleſcente,cui ob ſuſpicionem coniura-
" tionis urbanæ prouincia Hiſpania ultrò extra ordinem data ſit. Quod uero ait Suetonius extra ordinem hanc prouinciam Cneo Piſoni datam,ex Saluſtij uerbis quomodo accipiendum ſit,intelligi poteſt: Poſtea Piſo in ci-
" teriorem Hiſpaniã Quæſtor pro Prætore miſſus eſt,adnitente Craſſo. Hoc igitur extra ordinem erat,quòd tametſi magiſtratui daretur prouincia,id tamen legitimum non erat, ut Quæſtor in prouincia eſſet pro Prætore: hoc eſt cum imperio prætorio ac dignitate prætoria. Quòd ſi tam extraordinarium eſt,Pretorem pro conſule eſſe,quam Quæſtorem pro prætore,dubium profecto eſſe non poteſt,quin Galliam prouinciam tam extra ordinem obtinuerit pro cõſule Q. Metellus Celer ex Prætura,quam Cn.Piſo Hiſpaniam Proprætor ex Quæſtura.Quanquam ergo utriſque his decretas à Senatu has I
" prouincias reperiamus,de Piſonis enim prouincia ita ſcribit Saluſtius: Ne-
" que tamen Senatus eam prouinciam inuitus dederat:quippe fœdum homi-
" nem à Rep. procul eſſe uolebat. De Metelli uero prouincia hoc idem teſtatur Cicero epiſt.ſecunda libri quinti Ep. Fam.quæ ad Q. Metellum Proconſulem ſcripta eſt,quia tamen iam tum temporis lata erat lex Cornelia, neceſſe eſt,ut concedamus præter Senatus decretum acceſſiſſe, & iuſſum populi,ut ſolui legibus poſſent.Quod idem iudicandum eſt de extraordinario imperio,quod per Senatũ obtinuit Cæſar Octauianus. Verba Ciceronis ex K
" Philip.5.quæ in Senatu habentur,hæc ſunt: Demus igitur imperium Cæſa-
" ri,ſine quo res militaris adminiſtrari, teneri exercitus, bellum geri non poteſt,

A test,& ut sit Proprætor eo iure quo qui optimo. Adolescenti priuato,qui
nullum magistratum adhuc gessisset,Prætoris imperium dari ex legibus nō
poterat.Non potuit igitur Octauianus hoc imperium habere,quin ad Sena-
tus decretum populi rogationem accessisse fateamur:si modò non abroga-
" tam fuisse tum legem Corneliā dicamus.Cicero pro domo sua scribit: Cui
" quidem cùm Ciliciam dedisses,mutasti pactionem,& Ciliciam ad Prætorē
" item extra ordinem trāstulisti. Quia enim Clodius præter Senatus decre-
tum nominatim eam prouinciam,quam fecerat Consularem,Prætori dede-
rat,propterea extra ordinem data prouincia scribitur.Sit igitur de postremi
B temporis Proconsulibus & Proprætoribus in summa hoc constitutum. Si
extra ordinē in decernendis prouinciis nihil factum esset,prouinciales ma-
gistratus absque ullis populi comitiis ex Senatuscōsulto creabantur. Sin ex-
tra ordinē decernerentur, alio tempore alia ratio obseruabatur.Postquam e-
nim legibus soluendi potestatem ad se totam Senatus transtulerat, extraor-
dinaria imperia fere omnia Senatus dabat absq; ulla rogatione populi, quē-
admodum ea uerba indicant,quæ ex Dione paulò antè citauimus,ubi de le-
ge Cornelia agit. Ac maxima quidem Senatus potestas, ut in aliis rebus, ita
in decernendis prouinciis fuit post Syllæ Dictaturam, ut ex omni historia
C apparet.Præter id enim quod iamdudum Senatus legibus soluendi potesta-
tem omnem usurpauerat,Sylla plebeiis magistratibus ius agendi cum po-
pulo detraxerat.Vnde consequitur post illud tempus plebeiorum magistra-
tuum rogatione nullam prouinciam præter Senatus decretum dari potuis-
se:quemadmodum post restitutam Tribunitiam potestatem à Pompeio in
primo Consulatu,sæpe factitatum legimus à Tribunis pleb. Gabinio, Ma-
nilio,Vatinio,Clodio,Trebonio. Vnde efficitur illo potissimum tempore
extraordinaria imperia à Senatu data fuisse absque ulla rogatione populi.At
post eam legem,quam diximus à C. Cornelio Trib.pl. perlatam,necesse fuit
D extraordinariis imperiis dandis populum consuli, siue Senatus decreto ob-
tinerentur,siue præter Senatus uoluntatem alicuius Tribuni pleb. rogatio-
ne.Hæc uero comitia,quibus prouinciales huiusmodi magistratus creabā-
tur,non Centuriata sed Tributa esse solebant, ut exempla à nobis proposita
manifestò demonstrant. Quod tamē omnibus his magistratibus siue ordi-
ne siue extra ordinem creati essent, lex Curiata,quæ comitiis Curiatis ferre-
tur,necessaria esset,libro tertio docebimus. Hic uero obiter animaduerten-
dum est,tametsi dicamus post legem Corneliam non potuisse Senatum so-
lum dare imperium extraordinarium: ex eo tamen negari non posse, quin
E Senatus pro suo iure antiquo posset incōsulto populo prouinciali magistra-
tui negotium aliquod extra ordinem dare.Suetonius in Augusto scribit de
" Octauio patre Augusti: Ex Prætura Macedoniam sortitus,fugitiuos resi-
" duam Spartaci & Catilinæ manum , Thurinum agrum tenentes in itinere
" deleuit,negotio sibi in Senatu extra ordinem dato. Quia enim extra pro-
uinciam suam bellum gerere magistratui non liceret, propterea dicit extra
ordinem datum hoc negotium Octauio. Hoc uerò non erat imperium ex-

traordinarium dare, ſed ei qui in imperio eſſet extraordinarium negotium F
imponere. Quod uerò ſupra Proquæſtorum memini in enumerandis pro-
uincialibus magiſtratibus, ad eos pertinet qui in prouinciis erant cum im-
perio Quæſtorio, poſt finitũ etiam annum ſuæ Quæſturæ. Cum enim Syllæ
inſtituto uiginti eſſent Quæſtores, ne otioſam faciamus Quæſturã, neceſſe
eſt, ut ſuum quoddam munus omnibus attributum dicamus. Neque uero
omnibus ſuum munus in urbe eſſe poterat. Quare neceſſe eſt, ut partim in
urbe, partim extra urbem ſuas quaſdã prouincias Quæſtoribus tribuamus.
Sortiebãtur ergo Quæſtores ex Senatuſcõſulto prouincias, ut eam quiſque
adminiſtraret, quam à Senatu decretam ſors ei dediſſet. Et quibus quidẽ ur- G
banæ duæ Quæſturæ obtigiſſent, hi Quæſtores urbani erãt ærario præfecti.
Quibus uero Conſulares duæ prouinciæ obtigerant, ij Conſulibus ut præ-
ſto eſſent, unáque in prouincias irent, prouinciam habebant. Sic enim Ci-
cero loquitur tertio in Verr. Quæſtor ex S.C. prouinciam ſortitus es: obti-
git tibi Conſularis, ut cum Conſule Cn. Carbone eſſes, eámque prouinciam
obtineres. Similiter & quotquot erant prouinciæ Romanæ, quæ Proconſu-
lum, aut Proprætorum imperio adminiſtrabãtur, hæ quas quidem Senatus
quæſtorias decreuiſſet, in ſortem mittebãtur. Veluti in Sicilia duæ erant ſub
uno Proprætore prouinciæ Quæſtoriæ: Lilybetana, & Syracuſana, auctore H
Aſconio. In Hiſpania, quæ duas prouincias citeriorem, & ulteriorẽ habebat,
duæ. In Sardinia, Africa, Bithynia, Aſia, Achaia, Cilicia, Gallia utraque, erant
etiam ſuæ quædam ſub Proconſulibus, aut Proprætoribus prouinciæ Quæ-
ſtorum. Vt Ciceroni Quæſtori altera ex Siculis Quęſturis, Lilybetana obti-
git: Cæſari ulterior Hiſpania: Cn. Plancio Macedonia: L. Lucullo Aſia. Sed
quoniam uel illæ prouinciæ ſatis magno numero non erant, ut Quæſtorũ
numero reſpondere poſſent, uel nõ omnes à Senatu decernebantur: hinc fit,
ut alias præterea per Italiam proprias Quæſtorum prouincias reperiamus.
Cicero pro Muræna: Sed Quæſtura utriuſque propemodum pari momẽ- I
to ſortis fuit. Habuit hic lege Titia prouinciam tacitam & quietam. Tu il-
lam, cui cum Quæſtores ſortiuntur etiam acclamari ſolet Hoſtienſem, non
tam gratioſam & illuſtrem, quàm negotioſam & moleſtam. His uerbis
Cicero duas ponit Quæſtorias prouincias. Vnam lege Titia, quam ego exi-
ſtimo ex Agraria lege Titij natam fuiſſe, ad colligendum ſcilicet uectigal
agris publicè aſſignatis impoſitum. Nam Sex. Titius Trib. pl. legem Agrariã
tuliſſe legitur M. Antonio & A. Poſthumio Albino Coſſ. auctore Valerio
lib. 8. cap. 1. & Cicerone lib. 2. de oratore. Alteram Hoſtienſem: quæ frumen-
tariam procurationem habebat, ut Cicero indicat in orat. pro Seſtio: Nec K
mihi erat res cum Saturnino, qui quod à ſe Quæſtore Hoſtiẽſi per ignomi-
niam ad principem, & Senatus & ciuitatis M. Scaurum rem frumentariam
tranſlatam ſciebat, dolorem ſuum magna contentione animi perſequeba-
tur. Et de Aruſp. reſponſis: Saturninum quod in charitate annonæ Quæ-
ſtorem à ſua frumentaria procuratione Senatus amouit, eíque rei M. Scaurũ
præfecit, ſcimus dolore factũ eſſe popularem. Erat & alia prouincia aqua-

ria

A ria, cuius meminit Cicero in Vatinium, de Quæstura eius loquens, his uerbis: In eo magistratu cùm tibi magno clamore aquaria prouincia sorte obtigisset, missúsne sis à me Consule Puteolos, ut inde aurum exportari, argentúmque prohiberes. Cum autem suæ hoc modo darentur omnibus Quæstoribus prouinciæ, attamen prouinciarum diuersitas efficiebat, ut alij possent statim inito magistratu factáque sortitione suum munus exercere: alij nõ possent. Nam quibus aut in urbe aut in locis per Italiam uicinis prouinciæ obtigerant, poterant statim suas prouincias gerere. Quibus uerò obtigerant externæ prouinciæ, hi tantisper ociosam habebant Quæsturã, dum
B in prouincias peruenissent. Atque illi quidem, qui urbanas aut uicinas urbi prouincias habebant, in fine anni deponebant imperium. Qui uerò externas populi Romani prouincias habebant, tandiu in prouincia imperiũ retinebant, donec successor mitteretur, si modò post annuum in prouincia imperium manere uellẽt. Numerabatur autem annus prouinciæ ex eo die, quo primum attigissent prouinciam: non autem ex Cal. Ianuarij quibus Quæsturam primũ inissent. Vnde fiebat, ut fere Quæstores isti prouinciales post finitum annum suæ Quæsturæ adhuc retinerẽt imperium in prouincia, donec prouinciali munere perfecto in urbem rediissent. Quoniam autẽ Cõ-
C sules in suas prouincias fere non proficiscebantur nisi ad finẽ anni, ideo necesse erat, ut & Quæstores qui eis obtigerant, non possent in prouincia imperium obtinere, priusquam eas prouincias administrare Consules cœpissent: itáque fiebat, ut fere cum anno Quæsturæ continuarẽt & alterum annũ prouinciæ. Vt P. Sestius, qui C. Antonij collegæ Ciceronis Quæstor erat, in Macedonia Quæstor non fuit nisi perfecto bello Catilinario, quod initio anni sequentis auctore Dione demum profligatum est. Et Quæstor Cæsaris non fuit in Gallia toto anno Consulatus Cæsaris: sed tertio demum aut quarto mense anni proximi eò cum Cæsare peruenit. Quod idem in aliis
D Quæstoribus prouincialibus dicendum, si uel negotiis priuatis aut publicis, aut morbo impediti non potuissent in prouincias ire, cum primum eis licitum esset: uel si nondum eis in prouincia esse liceret, quia tempus succedendi Senatusconsulto definitũ nondũ uenisset. Neque enim unà cum Prætoribus Quæstores semper in prouincias ibant: nec semper cum eis decedebant, sed accidere poterat, ut unius Prætoris annus duos haberet Quęstores: & contrà, ut unus Quæstor duorũ esset Prætorum. Cicero enim quarta oratione in Verrẽ ostẽdit duos Quæstores, qui postremi fuerant, Verris Quæstores adhuc in Sicilia cum imperio fuisse, quando ipse ad inquirendum in
E eum profectus est in Siciliam. Verba eius hæc sunt: Quæstores utriusque prouinciæ qui isto Prætore fuerãt, cum fascibus mihi præsto fuere. Quod enim ait Cicero, cum fascibus, argumento est cum imperio hos Quæstores fuisse. Atqui iandudum Verres decesserat de prouincia, cum Cicero ad inquirendum in eum eò profectus est, & iam ei L. Metellus successerat. Ex iis ergo consequens est, Quæstores Verris non simul imperium cum eo deposuisse, sed Metello etiã Prętore Quęstores fuisse. Quod uerò continuo subii-

cit Cicero eos Quæstores, qui illis successerunt, non minus acres contra se fuisse, argumẽto est, interim dum in Sicilia erat, hos successores uenisse. Erat autem in Sicilia Cicero mensibus Maio & Iunio. Ex quo apparet cum ad principium anni Prætor Verres decessisset, Quæstores non nisi quinto aut sexto mense decessisse. Illud quoque animaduertendum hoc loco est, adeò fuisse diuersas Quæstorum ac Prætorum prouincias, ut sæpe non mitterentur à Senatu successor Prætoribus, cum interim Quæstoribus illæ prouinciæ decernerentur. Veluti Verres triennio Siciliam Prætor obtinuit: attamẽ singulis annis alios atque alios Quæstores habuit, ut docet Asconius. Et Ciceroni Proconsuli in Cilicia successor non est missus: & tamen Quæstor eò missus est C. Cælius, ut ipse docet ultima epist. libri 2. Epist. Fam. Quo etiam in loco, & aliis epistolis ad Att. lib. 7. Cicero ostendit C. Cælium in prouinciam non uenisse, nisi paulò ante diem tertium Cal. Sextil. quo die terminato annuo imperio, Cicero de prouincia decessit. Vnde sequitur C. Cælium, qui Quæsturam Calendis Ian. inierat, in prouinciam demum septimo mẽse peruenisse. Ex quo apparet uerum esse illud quod diximus, post finitũ annum Quæsturæ, in prouincia Quæstores imperium habuisse. Quòd si successor non mitteretur Quæstoribus, tum uerò accidebat, ut multo diutius imperium retinerent. C. Graccho Quæstori successor non est missus: ideóq; triennium Quæstorio imperio fuit in Sardinia, ut ait Plutarchus. Et L. Lucullus in Asiam Quæstor profectus, ibi per multos annos prouinciæ præfuit, inquit Cicero in principio Luculli: nec cum Sylla cuius erat Quæstor decessit, sed etiam sub imperio Murenæ, quem legatũ suum prouinciæ Sylla præfecerat, Quæstor fuit. Et Cicero lib. 13. Epist. Fam. in epistola ad L. Plancũ, Non dubito, ita scribit: " Huius propinquus fuit T. Antistius, qui cùm sorte " Quæstor Macedoniam obtineret, neq; ei successum esset, Pompeius in eam " prouinciam cum exercitu uenit. Et P. Sestius Quæstor C. Antonij in Macedonia terminato imperio annuo, non decessit de prouincia, ut apparet ex sexta ep. lib. 5. Epist. Fam. Quibus ergo successor non mittebatur, hi imperiũ retinebant, si aut sua sponte in prouincia esse uellent, aut Senatus, ut in prouincia manerẽt, prorogato iis imperio, decreuisset. Idem enim hic de Quæstoriis prouinciis, ac de Consularibus & Prætoriis dicendum est. Cum enim oporteret singulis annis ad Senatum de his omnibus prouinciis referri, interdum eueniebat, ut per intercessiones aut per alias magis necessarias occupationes, nihil posset Senatus de prouinciis perficere. Quo casu qui in prouinciis erant, decedere de prouincia poterant si uellent: quia Senatusconsulti aut legis tempus iis peractum esset. Quomodo Cicero de prouincia Cilicia decessit: cum nihil potuisset in Senatu confici de prouinciis Consularibus & Prætoriis per contentiones Cæsarianorum, & Pompeianorum. Aut uero manere in prouincia cum eodem imperio, tametsi tempus Senatuscõsulti expirasset. Quãdo uerò pro suo iure & more Senatus de prouinciis decreuerat, uel omnibus, uel unius tantum aut alterius generis horũ (seorsum enim de Consularibus Prætoriis, & Quæstoriis referebatur ad Senatum: interdúmque

A terdúmq; Quæstoriæ decernebátur, cum de aliis nihil peragi posset, quemadmodum factum est eo ipso anno, quo in prouincia erat Cicero) tum uerò suo decreto ad Reip. necessitatem accommodato, uel omnibus magistratibus prouinciarum illius generis de quo agebatur, successores decernebat: uel quibusdam successores dabat, quibusdam prorogabat imperium. Si omnibus prouinciis dedisset successores, hique quibus sortito obtigissent, in eas prouincias ire uoluissent, tum necessario decedendū erat omnibus prouinciis. Sin decreto successore alicui prouinciæ, in prouinciam tamen non iuisset is cui ea obtigerat, eo rursus modo liberum erat ei qui in prouincia B erat, aut decedere aut manere in prouincia. Vt C. Verri Arrius successor obtigerat primo anno Præturę Siciliensis. Quia tamen in eam prouinciam ire aut non potuit aut neglexit Arrius, in prouincia Verres cum eodem imperio mansit. Quibus uero Senatus decernendis prouinciis imperium prorogabat, his necessariò in prouincia manendum erat. Nam cur toties Cicero ad Atticum libro 5. & 6. ad M. Cælium lib 2. Epist. Fam. aliósque permultos scriberet, ut omnibus modis procurarent ne Senatus ei in prouincia prorogaret imperium, si nihilominus decedere ei liberum fuisset? Aut quomodo propter Senatus decretū Q. Tullio fratri Ciceronis manendum in Asia fuit C tertio anno, non modò præter suam uoluntatem, sed etiam aduersus amicorum contentionem, qui ut ei successor decerneretur contendebant, si liberum fuisset præter Senatus decretum decedere? Illud igitur certum est, nō fuisse liberum iis decedere de prouincia, quibus Senatus imperium prorogasset: sed iis modò, de quorum prouincia aut nihil Senatus egisset, aut successorem decreuisset. His uero Proconsulibus, & Proprætoribus qui non expectato successore de prouincia decedebant, id prouidendum erat, ut aliquem relinquerent qui prouinciæ interim præesset, dum Senatus aut populus de ea prouincia aliter statuisset. Cicero ad Att. lib. 6. in epistola, Tarsum D uenimus: Mihi difficilis ratio administrandi, quòd paucos dies habebam " reliquos annui muneris: illud autem difficillimum. Relinquendus erat ex " S.C. qui præesset. Solebat autem fere cum imperio relinqui unus ex legatis: interdum & Quæstor præficiebatur. Nam & Cicero eodem illo loco ostendit liberum sibi fuisse uel Quæstorem suum Mesciniū præficere, uel Q. fratrem qui unus ex suis quatuor legatis erat. Tandem tamen neutrum præfecit prouinciæ: sed C. Cælium Quæstorem successorem Mescinij. Ex quo apparet, si Quæstorem Mescinium prouinciæ præfecisset Cicero, deponēdum illi fuisse imperium Quæstorium, ut tantum suæ Præfecturæ imperium re- E tineret: imperium uerò Quæstorium penes Cælium esset. Habebant enim qui ita præfecti erant prouinciis, imperium idem quod ij, à quibus præfecti erant, siue iurisdictionem spectes siue rem militarem, sed tamen id absque ornamentis imperij habebant. Quod uero imperium haberent, Cicero osten" dit in eadem epistola ad Att. cum ait: Rectissimum uidebatur, fratrem cum " imperio relinquere. Ex quo planum est hunc C. Cælium, qui Ciliciæ prouinciæ à Cicerone præfectus erat, Quæstorij tantum sui imperij ornamenta

O

habuisse: cum tamẽ in cætera administratione prouinciæ Proconsulari esset imperio. Vnde etiam fit, ut Salustius in Iugur. Procõsulem uocet A. Posthumium, quem Africæ prouinciæ præfecerat Sp. Posthumius Consul, Romam propter comitia reuocatus. Sed & eundem A. Posthumium uocat pro prætore: quia cùm Prætor communi nomine appellaretur omnis magistratus cui pareret exercitus, non iniuria dicitur pro prętore in exercitu esse, qui locum eius obtinet qui eius exercitus Prætor esset. Verum ea (ut dixi) uerius nomina sunt muneris & administrationis, quàm magistratus & imperij: ideóque illi Proprætorũ nomine uocari tantũ conspiciũtur, non etiã Prætorum: quemadmodũ illi qui à Senatu & populo in prouincias mittebantur: quos passim Prætores prouinciarũ appellari uidemus. Et cum Pompeius per suos legatos Hispaniã prouinciã administrabat, ornamẽta imperij adeóque ipse magistratus penes Pompeiũ erãt, administratio penes legatos. Quòd si Quæstores nõ expectato successore de prouincia decederẽt, nõ erat eorũ suę prouinciæ aliquẽ præficere: sed eius, penes quẽ summũ erat prouinciæ imperiũ, Proconsulis aut Proprætoris. Is uero qui muneri Quæstorio ita præficiebatur, nõ Quæstor, sed pro quæstore uocabatur. Iam uerò si in prouincia moreretur Quæstor, Proconsulũ erat aut Proprætorũ aliũ sufficere, qui pro quæstore esset. Cuius rei exemplũ est apud Ciceronẽ 3. in Verr. ubi ait C. Verrem legatũ Cnei Dolabellæ Procõsulis in Cilicia in locũ demortui C. Malleoli sui Quæstoris à Dolabella Quæstorio muneri præfectũ fuisse. Verba eius hæc sunt: " Itaq; idẽ iste, quẽ Cn. Dolabella postea Malleolo occiso pro " quæstore habuit. Et alio loco: " C. Malleolo Quæstore Cnei Dolabellæ oc- " ciso, duas sibi hæreditates uenisse arbitratus est. Vnã Quæstoriæ procura- " tionis: nã à Dolabella statim pro quæstore iussus est esse. Ego uero, & alios quosdã Proquæstores in Cõsulari exercitu fuisse præter eũ qui suffragiis populi creatus reuera Quæstor esset Cõsulis, ex iis intelligi posse existimo, quæ ex rationibus à Verre Quęstore relatis citãtur à Cicerone 3. in Verr. Ita enim " erat in rationibus Verris: Dedi stipendio, frumẽto, legatis Proquæstoribus, " cohorti Prætorię H S. mille DCXXXV millia. Ex his enim uerbis apparet fuisse in eo Cn. Carbonis Cõsulis exercitu quosdã Proquæstores, quibus perinde, ut legatis, de publico daretur pecunia ab eo qui reuera Quæstor esset. Verres enim Quæstor erat, cui data erat attributa pecunia: ex qua se dicit Verres hanc summã numerasse. Verum ut neq; hi neq; illi Proquęstores à populo creabãtur: sed uel à magistratibus tantum deligebantur, uel à Senatu in ornandis Consulũ prouinciis, pro magistratuũ delectu comites dabantur, ut quod erant legati in Proconsulari, & Proprætorio munere, hoc essent in Quæstoria procuratione hi Proquæstores: ita procuratione tantũ, & munere Quæstores erãt, magistratus uerò & ornamẽta imperij penes eos tantum, qui à populo Quæstores creati essent. Ex quibus perspicuũ est, cum uarij generis Proquęstores esse in prouinciis possent, eos modò magistratus uere appellãdos, qui à populo creati Quęstores, prouincias deinde obtinuissent. Hoc sane diuersum in his Proquæstoribus fuit atq; in Procõsulibus & Proprætoribus,

A Proprętoribus, quod nõ perinde extra ordinẽ Quæstoribus decretã à populo prouinciã reperimus, ut Consulibus & Prætoribus: hac opinor ratione, q; cùm Quæstura non esset is magistratus cui summũ esset imperiũ, quale regendis Romanorum prouinciis requirebatur: tum uero tantæ dignitatis nõ erat, ut imperiũ Quæstoriũ in prouincia obtinere à populo præter Senatus decretũ, magnopere cõtendendũ esset. Vnde fit, ut nusquã reperiamus habita comitia ad creandũ Quęstorẽ, qui nominatim & extra ordinẽ in aliquam prouinciã mitteretur. Verum de omni ratione prouinciarũ satis supérque, q; quidẽ ad nostrũ institutũ pertinet, dictũ est. Ac de prima quidẽ causa habẽ-
B dorum comitiorũ Tributorũ, hactenus. Sequitur altera causa ad sacerdotes collegiorũ creandos. In qua explicãda primum animaduertendũ est, Romæ multos ac diuersi generis sacerdotes fuisse. Erant enim Pontifices, Augures, Aruspices, Curiones, Vestales, Flamines, Epulones, Sibyllini sacerdotes, Fœciales, Salij, Luperci, Fratres aruales, Sacerdotes Galli, Rex sacrorum, Cæreris Græca sacerdos, & Sodales Titij. Dionysius etiam celerum præfectos adiicit: sed eos sub regibus tantùm fuisse opinor. Ex hoc autẽ omni numero hi soli suffragiis populi creabãtur, qui publicæ religionis administri assidui erant, ac non fungebantur sacerdotio, quod semel tantũ atque iterũ toto anno usui
C essent. Vnde fit, ut omittẽdi nobis sint Salij, Luperci, Fratres aruales, Sacerdotes Galli, & sodales Titij. Neque enim eorũ sacerdotiũ publicè semper usui esse poterat, sed semel tantum in anno sacris quibusdã peragendis uacabant: Salij ad sacra Martis peragenda mense tantũ Martio adhibebãtur: Luperci ad Lupercalia mense Februario peragenda: eodémq; modo alij alio tempore. Quæ causa erat, ut quanquam eorum esset quoddam collegium, suffragiis tamen populi nunquã creatos credamus. Salij enim à magistris collegij legi solebant, patricij adolescentes quorum uterque parens uiueret, nec in ma-
" gistratu essent. Id quod ex lib. I. Valerij Max. colligo, cum ita scribit: Obrui-
D tur etiam tot illustribus Consularibus L. Furius Bibaculus, exemplique locũ
" uix post Marcellum inuenit. Sed pij simul ac religiosi animi laude fraudan-
" dus non est, qui Prætor à patre suo collegij Saliorum magistro iussus sex li-
" ctoribus præcedentibus, arma ancylia tulit, quamuis uacationem huius of-
" ficij honoris beneficio haberet. Deligebantur ergo ex patriciis iuuenibus à magistris collegij Salij sacerdotes, non populi suffragiis creabantur. Quod idem de Lupercis, & huius generis aliis sodalibus dicendum esse existimo. Neque enim tanti erant hæc sacerdotia, ut magnopere contendendum esset de iis assequẽdis. Ego uero Potitios, & Pinarios in superiori sacerdotum enu-
E meratione omisi, quia iam inde à temporibus Appij Cæci ad seruos publicos id genus sacrificij transierat, ut testantur Val. Max. lib. I. cap. secũdo & T. Liuius lib. 9. Decad. I. Restant igitur nobis spectandi reliqui sacerdotes. Ac primùm Vestales ita fiebant, ut Pontificis maximi arbitratu uirgines caperentur, ut scribit Gellius lib. I. cap. 12. quo etiã in loco de Vestalibus permulta dicuntur, quæ ad institutum nostrum minus faciũt. Id modò nobis affirmandum est, non suffragiis populi creari, sed delectu Pontificis maximi Ve-

ſtales capi ſolitas. Aruſpices etiam populi ſuffragiis non creabantur, ut qui uel Hetruſci erant, & ex Hetruria acciri ſolebant, ſi quando opus eſſet prodigiorum interpretibus, ut Cicero oſtendit in oratione de Aruſpicũ reſponſis: & Liuius libro quinto Decad. primæ: Prodigia interim multa nunciari: quorum pleraque, & quia ſinguli auctores erãt, parum credita ſpretáque, & quia hoſtibus Hetruſcis, per quos ea procurarẽt, Aruſpices nõ erant. Vel Romani ciues ab Hetruſcis edocti. Vnde Cicero primo de Diuinatione: Hetruria autem de cælo tacta ſcientiſſime animaduertit, eadémque interpretatur, quid quibuſque oſtendatur monſtris atque portentis. Quocirca bene apud maiores noſtros Senatus tum cùm florebat imperium, decreuit ut de principum filiis ſex ſingulis Hetruriæ populis in diſciplinam traderentur. Valerius tamen Max. lib. 1. decem principum filios mitti ſolitos in Hetruriam ſcribit. Et Cicero libro ſecundo de Legibus: Prodigia, portenta ad Hetruſcos & Aruſpices ſi Senatus iuſſit, deferunto: Hetruriáque principes diſciplinam doceto. Relinquuntur ergo ex omni numero ſacerdotum conſiderãdi Pontifices, Augures, Epulones, Fœciales, Sibyllini ſacerdotes, Curiones, Flamines, & Rex ſacrorũ. Ac de Rege quidem ſacrorum ſupra oſtendimus Centuriatis comitiis creari, non autem ea ratione qua reliqui ſacerdotes ex lege Domitia. Quæ lex quia nominatim de collegiis mentionem faciebat, propterea diximus eam legem ad Flamines nihil attinuiſſe: quorum non erat ſuum quoddam collegium. Porro autem lex Domitia eò pertinebat, ut tolleret collegiis ius cooptandi ſacerdotes, ut Suetonius in Nerone, & Aſconius oſtendunt. Vnde ſequitur nihil per eam legem mutatum eſſe in collegiis, in quibus ſacerdotes antea non creabantur per collegarum cooptationem. Nihil igitur ad Curiones ea lex pertinebat. Nam quod attinet ad ſingularũ Curiarũ Curiones, iam inde à Romulo ſingularum Curiarum ſuffragio creabantur, ut ait Dionyſ. lib. ſecũdo, non autem ab aliis Curionibus cooptabantur. Quod uero ad Curionem maximum attinet, is comitiis à populo creabatur, ut docet Liuius lib. 7. Decad. 3. quem locum nos poſtea cum de Curiatis comitiis agemus, pluribus tractabimus. Non potuit igitur lex Domitia pertinere ad alios quàm ad Põtifices, Augures, Epulones, Sibyllinos ſacerdotes & Fœciales. Ac Fœciales quidem hac lege ſuffragiis populi creandos fuiſſe, pro certo aſſerere non auſim: quia locum nõ habeam, ubi ſuffragiis populi creatos nominatim Fœciales ſcribatur. Cur tamen in hanc potius partem inclinem, eo potiſſimum adducor, quòd penes collegium Fœcialium erat publicæ religionis pars una non minus neceſſaria, quàm quæ erat penes Augures aut Sibyllinos ſacerdotes. Vnde fit, ut pari ratione colligam ante legem Domitiam cooptari per collegas ſolitos Fœciales, ſicut illi cooptabantur: præſertim cùm nuſquam reperiamus uel à Pontificibus eos creatos ſicut Flamines, uel à magiſtratibus, poſt primam, inquam, creationem à Numa. Quod ſi ante legem Domitiam cooptari à collegio concedamus, neceſſe eſt, ut hac lege ſuffragiis populi creari cœperint. Fœciales uerò habere partem religionis publicæ à

reliquis

A reliquis ſacerdotibus ſeparatam, ex legibus Ciceronis intelligi poteſt,apud
„ quem ſeorſum de fœcialibus libro ſecũdo hæc lex ponitur: Fœderum pa-
„ cis,belli,induciarum, oratorum, fœciales iudices ſunto. Bella diſceptanto.
„ Fuiſſe autem eorum collegium T. Liuius lib.6.Decad.4.indicat his uerbis:
„ Conſul inde M.Acilius ex S.C.ad collegium fœcialium retulit,ipſi'ne uti-
„ que regi Antiocho indiceretur bellum. Epulones uario numero fuiſſe re-
perio.Quando enim primum inſtituti ſunt Coſſ.L. Furio Purpuriõne,& M.
Claudio Marcello,anno Vrbis D L V I I I. tres creati ſunt,ut teſtatur Liuius
„ lib.3.Decad.4. Romæ eo primum anno Triumuiri epulones facti C. Lici-
B nius Lucullus,T.Romuleius qui legem de creandis his tulerat,& P.Porcius
„ Lecca.His Triumuiris item,ut Pontifici lege datum togæ prætextæ haben-
„ dæ ius. De his Triũuiris Cicero 3.de orat.ita ſcribit: Sed ut Pontifices ue-
„ teres propter ſacrificiorum multitudinem tres uiros epulones eſſe uoluerũt,
„ cum eſſent ipſi à Numa,ut etiam illud ludorum epulare ſacrificium face-
„ rent,inſtituti. At poſterioribus temporibus Septemuiros epulones fuiſſe,
ex uerbis Antiſtij Labeonis cõſtat,quæ ſunt apud Gellium lib.primo cap.12.
„ Item cuius pater Flamẽ aut Augur aut Quindecimuir ſacris faciũdis,aut
„ qui Septemuir epulonum aut Salius eſt. Vt autẽ Ciceronis ætate eum nu-
C merum fuiſſe credam,ex eo colligo,quod Lucanus lib.1. huius ſacerdotij fa-
„ cit mentionem illo uerſu: Septemuírque epulis feſtus,Titiíq; ſodales. Vt
enim rationem temporis habeat Lucanus, neceſſe eſt initio belli ciuilis,cu-
ius prodigia illic ſcribũtur, fuiſſe Septemuiros epulones. At ſi tempore bel-
li ciuilis inter Cæſarem, & Pompeium erãt Septemuiri epulones,nemo au-
tem legatur ad ſacerdotum numerum centum,& eo amplius annorum ſpa-
cio adieciſſe præter Syllam Dictatorẽ,relinquitur ut Syllę inſtituto Septem-
uiri epulones eſſe cœperint, qui ad illud uſque tempus fuerãt Triumuiri.
Nam nõ ita multo tempore ante Syllæ Dictaturã adhuc Triumuiros epu-
D lones fuiſſe,ex eo Ciceronis loco quem ex tertio de Orat.citaui,intelligi po-
teſt.Lucius enim Craſſus illic loquitur de Triũuiris epulonibus, quem cõ-
ſtat non multo ante Syllæ Dictaturam mortem obiiſſe.Et T.Liuius lib.10.
Dec.4. Triumuirorum epulonum facit mentionem in Conſulatu A.Poſt-
humij & C. Calphurnij,anno Vrbis D L X X I I I I. At poſt illos Conſules
nuſquam legimus auctum numerum ſacerdotum, niſi à Dictatore Sylla.
Nec moueri debemus quòd in epitome L.Flori libro L X X X I X.fit tantũ
mẽtio Pontificum, & Augurũ, quorum collegium dicit ampliatum.Nam
& Quindecimuiros Sibyllinos ex Decẽuiris à Sylla factos poſtea oſtende-
E mus,quorum tamen illic nulla fit mentio.Idem uero de Triumuiris epulo-
nibus Syllam feciſſe, hæ ſunt probabiles coniecturæ quas poſuimus: quòd
ſcilicet ætate Ciceronis eſſent Septemuiri epulones,qui paulò ante Syllę Di-
ctaturam adhuc erant Triumuiri.Porro autem de eorum munere Cicero in
„ oratione de Aruſp. Reſp.ita loquitur: Ludos minus diligenter factos pol-
„ lutóſque. quos ludos?Te appello Lentule:tui ſacerdotij ſunt thenſæ,curricu-
„ la,præcentio,ludi,libationes,epulæque ludorum publicorum:Vóſque Pon-

tifices,ad quos epulones Iouis optimi max.si quid est prętermissum aut cõmissum,adferunt: quorum de sententia illa eadem renouata atque instaurata celebrantur. Qui ludi sunt minus diligenter facti? quanto aut quo scelere polluti? respondebis & pro te,& pro collegis tuis,& pro collegio Pontificum,nihil cuiusquam aut negligentia contemptum,aut scelere esse pollutum. Ex his Ciceronis uerbis,non modò quod esset munus epulonum intelligi potest,sed etiam fuisse eorum quoddam collegium. Quòd si ante legem Domitiam ostendamus huius collegij sacerdotes per cooptationẽ collegarum creari solitos,necesse erit huiusmodi sacerdotes in eorum numero fuisse,quos populi suffragiis creari per legem Domitiam oporteret.Illud autem ex T. Liuio non erit difficile demonstrare: apud quem lib.10. Decad.4. ita scribitur: P.Mãlius, qui nuper ex ulteriore Hispania redierat,Triumuir epulo mortuus:Q. Fuluius, M.F. in locũ eius Triũuir cooptatus. De Pontificibus,auguribus,& Sibyllinis sacerdotibus superest ut dicamus. Sibyllinos sacerdotes à principio duos fuisse reperio,qui Duumuiri sacrorum appellabantur.Horum sæpe meminit Liuius.Vt lib.3.Decad.1. Libri per Duũuiros sacrorum aditi. Et libro quarto: Obsecratio itaque à populo Duũuiris præeuntibus est facta. Et paulò pòst: Multa Duumuiri ex libris placandæ deum iræ,auertendæque à populo pestis causa fecere. Et lib.5. Libri Sibyllini ex S.C.aditi sunt.Duumuiri sacris faciendis lectisternio tunc primùm in urbe facto. Hi postea lege lata à Tribunis pl.C. Licinio Stolone, & L.Sextio facti sunt Decemuiri:simúlq; lege cautum,ut pars ex plebe, pars ex patribus fieret. Eam legem pertulerunt illi Tribuni pleb.in decimo suo Tribunatu,anno Vrbis CCCLXXXVIII.post quod tempus usque ad Syllæ Dictaturam fuerunt Decemuiri sacrorum: de quibus toties mentio est apud Liuiũ.Post Syllæ Dictaturam Quindecimuiri Sibyllini facti sunt. Id quod hac ratione suaderi potest. Ciceronis ætate erãt Quindecimuiri Sibyllini,qui adhuc erant Decemuiri eo anno quo Tib.Gracchus interfectus est.Atqui post eum annum in sacerdotum collegiis nusquam legitur quicquam esse mutatum,nisi in Dictatura Syllæ. Relinquitur ergo ut ea Quindecimuirorũ institutio à Sylla facta esse credatur: præsertim cùm aliis sacerdotum collegiis legatur adiecisse aliquot sacerdotes. Fuisse uerò Ciceronis ætate Quindecimuiros cùm ex quarta Cælij ad Ciceronem epistola intelligi potest,in qua ad Ciceronẽ scribit Cælius P. Dolabellam populi suffragiis factum Quindecimuirum:tum uerò ex loco Suetonij in uita Cæsaris, ubi ita scribitur: Proximo autem Senatu percrebuit fama,L. Cottam Quindecimuirum sententiam dicturum,ut quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi à rege non posse uinci, Cæsar rex appellaretur. Ex hoc Suetonij loco apertissimum est, iam ea ætate Quindecimuiros Sibyllinos fuisse, qua Cæsar Dictator erat.Neque id eius instituto attribui potest: siquidẽ nemo omnium historiarum in horum sacerdotum numero aliquid nouasse Cæsarem scribit,nisi quod Dion lib.42 & 43. dicit unũ modò sacerdotem à Cæsare adiectum collegio Quindecimuirorum:unde apparet iam fuisse collegium

A collegium Quindecimuirorum ante Cæſarem Dictatorẽ. ut omittam locum illum ex epiſtola Cælij de aliis Quindecimuiris intelligi non poſſe. Vnde ſequitur, inſtituto Cæſaris id attribui non poſſe. Quod autem adhuc eſſent Decemuiri ſacrorũ, quo anno occiſus eſt Tib. Gracchus, ex uerbis Ciceronis intelligi poteſt lib. 6. in Verrem: Itaque apud patres noſtros atroci ac difficili tempore cum Tib. Graccho occiſo magnorum periculorũ metus ex oſtentis portenderetur P. Mutio L. Calphurnio Coſſ. aditum eſt ad libros Sibyllinos, in quibus inuentum eſt Cererem antiquiſſimam placari oportere. Tum ex ampliſſimo collegio Decẽuirali ſacerdotes populi Ro. Ennam profecti ſunt. B Porro autem ex eo epiſtolę Cælij loco quem citaui, colligi poteſt populi ſuffragiis ſacerdotes huius collegij creari ſolitos: ídq; per legem Domitiam. Nam quod à collegis ante eam legem cooptarentur, paſſim in hiſtoria T. Liuij perſpici poteſt: ubi de ſuffectis in demortuorum locum ſacerdotibus loquitur. De auguribus & pontificibus minus dubium eſt, quod lege Domitia comprehenderentur. Nam ſi ea fuit cauſa cur legem Cn. Domitius Trib. pl. ferret, quod in locũ patris ſui pontifex cooptatus non eſſet, ut ex hiſtoria compertum eſt, neceſſario relinquitur, ad collegiũ Pontificum eam legem pertinuiſſe. Augures uerò hac lege comprehendi cùm C ex epiſt. Ciceronis ad M. Brutum quinta intelligi poteſt, ubi ita ſcribitur: C. Marius cùm in Cappadocia eſſet, lege Domitia factus eſt augur. tum uero ex eo, quod initio ſecundæ Philip. tribuum ſuffragia in augurum creatione appellat. Deinde uero in epiſtola ad Brutum quinta, cum ſacerdotum comitia appellantur creandis collegiorum ſacerdotibus, manifeſtum eſt ex eadem epiſtola & ſequentibus in eo numero augures & Pontifices contineri. Vnde ſequitur ſuffragiis populi creari ſolitos hos ſacerdotes. Illud mihi magis dubium uidetur, quæ eſſet ratio augurũ creandorum ante legem Domitiam. An, inquam, collegij cooptatione ſemper creati ſint, an uero aliquãdo etiam populi ſuffragiis. D Huius uero dubitationis occaſio ſumpta eſt ex eo, quod apud Liuiũ ſcribitur lib. 9. Decad. 4. his uerbis: Extremo prioris anni comitia auguris creãdi habita erant. In demortui Cn. Cornelij Lentuli locum creatus erat S. Poſthumius Albinus. Sane niſi dicamus certa quadam de cauſa, ueluti per contentionem competitorum, aut collegarum inter ſe diſſenſionem, per quam effectum tandem ſit, ut populi iudicio res committeretur, præter morem habita ea comitia, plane concedendũ erit ante legem Domitiã augures à populo creatos. Quod tamen ſecus eſſe oſtendi poteſt, ex eo quod Cicero in Rullum ait per religionẽ ſacerdotia, de quibus legem tulit Domitius, à populo mandari non potuiſſe. E Vt omittã quod idem Liuius paſſim aliis in locis, uel à collegio cooptatos augures ſcribit, uel lectos, uel inauguratos, uel ſuffectos dicit nuſquam facta mentione comitiorum. Vt lib. decimo Decad. 4. Et augur Sp. Poſthumius Albinus deceſſit. In locum eius P. Scipionem filium Africani augures cooptarunt. Et in fine libri 5. Decad. 5. Augureo anno mortuus eſt C. Claudius. In eius locum augures legerũt T. Quintium Flaminium. Illa ergo comitia auguris

creandi,quæ uno illo loco à Liuio ponũtur,extra ordinem & præter morem F
habita fuiſſe concedendum eſt.Hæc igitur erat altera cauſa habẽdorum co-
mitiorum Tributorum ad creãdos Pontifices, Augures,Sibyllinos ſacerdo-
tes,epulones & fœciales.Nam quod Tributis comitiis crearentur, facile eſt
ex lege Domitia demonſtrare:qua cautum erat,ut non ab uniuerſo populo,
ſed à parte populi minore,hoc eſt, à ſeptendecim tribubus ſacerdotes crea-
rẽtur.Ea uero comitia,quibus Tributim ſuffragiũ ferebatur, Tributa fuiſſe
negari non poteſt. Quod autem ſupra dixi de collegio Pontificum, ante le-
gem Domitiam cooptatione collegij creari ſolitos, cùm ex uerbis Dionyſij
libro ſecundo,ubi ita ſcribit de Pontificibus: Vno autem eorum uita fun- G
cto,alius in locum eius ſufficitur, non à populo creatus,ſed ab ipſis Pontifi-
cibus cooptatus: tùm uero ex ipſa lege Domitia intelligi poteſt. Attamen
illud non aliter accipiẽdum eſt,quàm ut Pontifex max.inde excludatur. Ne-
que enim cooptatione collegij etiam ante legem Domitiã Pontifex max.
fiebat,ſed populi ſuffragiis. Id quod Cicero in Rullum aperte demonſtrat,
cum ait Cn.Domitium ſua lege effeciſſe,ut quod antè in Pontifice max.fie-
bat,idem in cæteris ſacerdotiis fieret. Verba eius hæc ſunt: Item(inquit ca-
pite altero)eodémque modo,ut comitiis Pontificis max.Ne hoc quidem ui-
dit,maiores noſtros tam fuiſſe populares,ut quod per populũ creari fas non H
erat propter religionem ſacrorum,in eo tamẽ propter amplitudinem ſacer-
dotij uoluerint populo ſupplicari.Atq; hoc idem de cæteris ſacerdotiis Cn.
Domitius Trib.pl.uir clariſſimus tulit: quod populus per religionem ſacer-
dotia mandare non poterat,ut minor pars populi uocaretur:ab ea parte qui
eſſet factus, is à collegio cooptaretur. Ex iis Ciceronis uerbis perſpicuum
eſt illud quod diximus,ante legem Domitiam Pontificem max.populi ſuf-
fragiis creari, cùm interim Pontifices reliqui præter maximum à collegio
tantum cooptarentur.Vnde apud Liuium lib.5. Decad.4.ita ſcribitur: Co-
mitia inde Pontifici max. creando ſunt habita. cùm paulò antè ita ſcri- I
pſiſſet: Et aliquot publici ſacerdotes mortui eo anno ſunt L.Cornelius Lẽ-
tulus Pont.max.& C.Papyrius,C.F. Maſſo Pontifex. In Lentuli locũ M.Cor-
nelius Cethegus,in Papyrij Cn.Seruilius Cæpio Pontifices ſuffecti ſunt. Et
libro decimo Decad.4.Exitu anni,& C. Seruilius Geminus Pont.max.deceſ-
ſit.Idem Decemuir ſacrorum fuit. Pontifex in locum eius à collegio coo-
ptatus Q.Fuluius Flaccus.In Pontificem max.Æmylius Lepidus,cum mul-
ti clari uiri petiiſſent. Et libro nono eiuſdem Dec. Huius principio anni
P.Licinius Craſſus Pontifex max. mortuus eſt: in cuius locum M. Sempro-
nius Tuditanus Pontifex eſt cooptatus.Pontifex max.eſt creatus C.Seruilius K
Geminus. Ex quibus Liuij locis apparet non modò Pontifices à collegio
cooptari ſolitos,ſed etiam mortuo Pontifice max.à collegio alium quendã
cooptari ſolitum,qui Pontifex tantum fieret,non etiam maximus Pontifex:
tum deinde ſuffragiis populi Pontifex max.creabatur.Quòd uerò ex colle-
gio Pontificum eum eſſe oporteret,qui Pontifex max.crearetur, poſtea de-
mõſtrabimus cum de perſõnis agemus.Hoc loco ſatis erit probare id quod
ſupra

A ſupra diximus, non modò tribuum ſuffragio creari ſolitos ſacerdotes, ſed etiã per ſeptendecim tribus tantũ. Verba Suetonij in Cæſare, cũ loquitur de eius Pontificatu maximo,ſatis oſtendunt comitia quibus Pont.max.creatus ,, eſt,fuiſſe Tributa: Atque ita potentiſſimos duos competitores,& ætate & ,, dignitate antecedentes ſuperauit,ut plura ipſe in eorum tribubus ſuffragia, ,, quàm uterque in omnibus tulerit. Porro autem ex iis quæ paulò antè diximus,perſpicuum eſt eodem modo quo Pontifex max.ante creabatur, lege Domitia cautum eſſe, ut cæteri ſacerdotes crearentur:Pontifex uerò max.à minore parte populi,ut idem ille locus oſtendit,creabatur. Si igitur oſten-
B derimus per minorem partem populi, decem & ſeptem tribus intelligi, neceſſario relinquetur ſacerdotum comitia Tributa non omnium tribuum fuiſſe ſicut magiſtratuum, ſed tãtum ſeptendecim tribuum, quibus ſorte id obtigiſſet. Atqui illud facile erit demonſtrare,ſi antecedentia Ciceronis uerba cum ſequentibus conferantur. Primo enim capite Rullus ferebat, ut ait Cicero, ut Decemuiri agrarij per tribus ſeptẽdecim crearentur, quibus ſorte id eueniſſet:ſubiiciebátque in ſecundo capite legis,id ſe ita fieri uelle, ut in iis Decemuiris idem eodémque modo fieret, ut comitiis Pontificis max. Ex quo ſequitur in comitiis Pontificis max. ſeptendecim tribus ſorte dele-
C ctas ſuffragium dixiſſe.Illud ſane hoc loco non eſt ignorandum,abrogatam à Sylla Dictatore legẽ Domitiam fuiſſe,nec fuiſſe relatam niſi eo anno quo erat Cõſul Cicero,à T.Labieno Trib.pl.auctore Dione lib.XXXVII. Vnde efficitur poſt Syllæ Dictaturam non fuiſſe locum legi Domitiæ in creãdis ſacerdotibus collegiorum , octodecim fere annorum ſpacio: ſed ex ueteri more cooptatione creatos fuiſſe. Poſt Labieni autem legem rurſus lege Domitia creati ſunt. Hactenus de altera cauſa habendorum comitiorum Tributorum.Deinceps ſequitur,ut tertiam perſequamur.Ac legum quidẽ ferendarum cauſa haberi comitia Tributa nomen ipſum plebiſcitorum ſa-
D tis oſtẽdere poteſt,ut alia probatione ad eam rem non ſit opus.Si enim plebiſcitum eſt(ut ait Iuſtinianus)quod plebs plebeio magiſtratu rogante conſtituebat:facile eſt intelligere Tributis comitiis non Centuriatis, ut quæ à plebeiis magiſtratibus uocari nõ poterant, plebiſcita fieri ſolita. Illud potius dicendum eſt,nomine legum non modò à nobis comprehendi generalia iuſſa perpetuáſque uelut conſtitutiones populi: ſed omnes omnino rogationes,quibus iubendis comitia Tributa uocari ſolebant:excepta iudiciorũ cauſa,de qua ſeorſum paulò pòſt agemus. Hoc igitur uerbo legis comprehendimus rogationes,quibus de pace ad populum ferebatur. Bellum enim
E lege Centuriata indici ſolebat,ut ſuperiore libro diximus:paci autẽ ineundę Tributa comitia uocari ſolebant. Id quod ex Liuij hiſtoria intelligi poteſt: ,, apud quem lib.10.Decad.3.ita ſcribitur: Inclinatis omnium ad pacem ani- ,, mis,Cn.Lentulus Cõſul,cui claſſis prouincia erat, Senatuſconſulto interceſ- ,, ſit.Tum M.Attilius & Q.Minutius Tribuni pl.ad populum tulerunt, uellẽt ,, iuberẽtne Senatum decernere,ut cum Carthaginenſibus pax fieret,& quẽ ,, eam pacem dare,quémque ex Africa exercitum deportare iuberent.De pa-

„ ce uti rogaſſent,omnes tribus iuſſerunt. Et lib.3. Decad.4. Q.Martius rex F
„ & Catinius Labeo Tribuni pl.ad plebem tulerunt,uellent iuberéntne cum
„ rege Philippo pacem eſſe.Ea rogatio in Capitolio ad plebem lata eſt.Omnes
„ V & X X X tribus uti rogatæ iuſſerũt. Hic etiam eas rogationes comprehendi uolumus,quibus ſuperioribus temporibus, legibus aliquis ſoluebatur,quacunque id ratione fieret.Dixi autem ſuperioribus temporibus,quia ætate Ciceronis Senatus eam ſibi auctoritatem uſurpauerat: quemadmo-
„ dum conſtat ex uerbis Aſconij in argumento orationis pro C.Cornelio: C.
„ Cornelius legem promulgauit,qua auctoritatẽ Senatus minuebat, ne quis
„ niſi per populum legibus ſolueretur: quod antiquo quoque iure erat cau- G
„ tum.Itaque in omnibus Senatuſconſultis,quibus aliquem legibus ſolui pla
„ cebat,adiici erat ſolitum,ut de ea re ad populum ferretur. Sed paulatim fer-
„ ri erat deſitum:réſque iam in eam conſuetudinem uenerat, ut poſtremo ne
„ adiiceretur quidem in S.C.de rogatione ad populum ferenda. Huc deniq; referimus omnes rogationes,quibus per populum triumphum decretum, publicas quæſtiones conſtitutas,ciuitatem datam ſæpe in hiſtoria Liuij legimus. Supereſt ut quartam cauſam perſequamur. In qua explicanda repetendum eſt quod ſupra diximus, iudicia capitis, quæ fiebant per populum, Centuriatis comitiis fieri debuiſſe. At ſi magiſtratus aliquis faceret aliquem H reum ad populum,nec capitis eum accerſeret,ſed mulctã indiceret,tum uero Tributis comitiis id iudicium fieri ſolebat. Hoc ergo ſummatim dicere poſſumus,iudicia populi,quæ de mulcta erãt,à magiſtratu aut Pontifice indicta,Tributis comitiis perfici ſolita. Cuius rei probationes inuenire in hiſtoria Liuij facile eſt.Libro 4.Decad.1.ſcribit,M.Poſthumio & T. Quintio ab Tribunis pl.diem dictam,quòd ad Veios eorum opera male pugnatum
„ eſſet.Deinde paulò pòſt hæc uerba ſubiicit: Mœſtæ ciuitati ab re male ge-
„ ſta,& iratæ ducibus M.Poſthumius reus obiectus decem millibus æris gra-
„ uis damnatur.T. Quintiũ collegã eius omnes tribus abſoluerunt. Et lib.5. I
Decad.3.ſtatim initio proponit iudiciũ Marci Poſthumij publicani,his uer-
„ bis: Excitati tandem duo Tribuni plebis Sp.& L. Caruilij ducentum mil-
„ lium æris mulctam M. Poſthumio dixerunt. Cuius certandæ cum dies ad-
„ ueniſſet,conciliúmque tam frequens plebis adeſſet, ut multitudinem area
„ Capitolij uix caperet. Et paulò pòſt: Hæc cùm ab optimo quoque pro a-
„ trocitate rei acta eſſent, uímque eam contra Rempublicã pernicioſo exem-
„ plo factam Senatus decerneret,confeſtim Caruilij Tribuni pl.omiſſa mul-
„ ctæ certatione,rei capitalis diem Poſthumio dixerũt. Et lib.7.Decad.4.ſcribit M.Acilium Glabrionem à Tribunis pl.reum factum ad populum. Vbi K
„ hæc ſunt eius uerba: Centum millium mulcta irrogata erat.Bis de ea re cer-
„ tatũ eſt.Tertio cùm de petitione deſtitiſſet reus,nec populus de mulcta ſuf-
„ fragium ferre uoluit,& Tribuni eo negocio deſtiterunt. Et lib.3. Decad.5.
„ C.Lucretium ubi dies quæ dicta erat uenit, Tribuni ad populum accuſa-
„ runt,mulctámque decies centum millium æris dixerunt. Comitiis habitis
„ omnes V & X X X tribus eum condemnarunt. Alius eſt locus initio lib.6.

Decad.

A Decad.3.ubi de iudicio Cn. Fuluij,cui dies dicta erat à C.Sempronio Blæſo,
» ita ſcribitur: Bis eſt accuſatus,pecuniáque anquiſitum.Tertio teſtibus da-
» tis,cum præterquam quòd omnibus probris onerabatur,iurati permulti di-
» cerent fugæ pauoríſq; initium à Prætore ortum,ab eo deſertós milites cum
» haud uanum timorem ducis crederent,terga dediſſe,tanta ira accenſa eſt,ut
» capite anquirendum concio ſucclamaret.Déque eo nouum certamen ortũ.
» Nam cùm Tribunus bis pecunia anquiſiſſet,tertiò capitis ſe anquirere dice-
» ret,Tribuni pl.appellati.Cum collegæ negarent ſe in mora eſſe,quo minus
» quod ei more maiorũ permiſſum eſſet, ſeu legibus ſeu moribus mallet, an-
B quireret,quoad uel capitis uel pecuniæ iudicaſſet priuato:tum Sempronius
» perduellionis ſe iudicare Cn.Fuluio dixit,diémque comitiis à C. Calphur-
» nio Prætore urbis petit.Priuſquã dies comitiorum aderat Cn. Fuluius exu-
» latum Tarquinios abiit.Id ei iuſtum exilium eſſe ſciuit plebs. Et lib.10.De-
» cad. 4. De rege ſacrifico ſufficiendo contentio inter C.Seruilium Pontif.
» max.fuit & L.Cornelium Dolabellam Duumuirum naualem:quem ut in-
» augurarct Pontifex,magiſtratu ſeſe abdicare uolebat:recuſantíque id facere,
» ob eam rem mulcta Duumuiro dicta à Pontifice:déq; ea re cum prouocaſ-
» ſet,certatum ad populũ. Cum plures iam tribus introuocatæ dicto eſſe au-
C dientem Pontifici Duumuirum iuberent. Ex iis T.Liuij locis apparet Tri-
butis comitiis iudicia populi fieri ſolita,ſi non capitis,ſed tantum pecuniæ
anquireretur,cũ à magiſtratu aut Pontifice mulcta dicta eſſet. Neque uero
hæc iudicandi ratio illis temporibus tantum obſeruata eſt, ſed etiam tem-
poribus Ciceronis,& paulò antè, poſtquam perpetuæ quæſtiones inſtitutæ
ſunt.Semper enim Romæ id obſeruatum eſt,ut eſſet iudicum ordo quidã,
penes quem eſſent iudicia. Id quod uel ex lege C. Gracchi intelligi poteſt,
qua lege dicitur iudicia,quæ adhuc fuerant Senatorũ,cum equitibus com-
municaſſe.Hinc enim planum eſt,ante tempora Gracchi non omnia iudi-
D cia publica populi fuiſſe,ſed penes Senatorium ordinem fuiſſe iudicãdi po-
teſtatem.Quod non ita accipi debet,quaſi in Curia per Senatum de reis iu-
dicium fieret:ſed quoties quæſtione publica decreta de reis iudicandũ erat,
non alij erant qui iudices ſedebant, quàm qui erant Senatorij ordinis.Lege
autem Sempronia effectũ eſt, ut cum Senatoribus iudicarẽt Equites. Quod
ſeruatum eſt,uſque ad tempora Syllæ Dictatoris, à quo reuocata ſunt ad ſo-
los Senatores iudicia.Poſt lege Aurelia decimo anno poſt legem Corneliã
lata Coſſ.Pompeio & Craſſo,ad tres ordines Senatorum, Equitũ,& Tribu-
norum ærarij iudicia peruenerunt.Idque ita fuit uſque ad Cæſaris Dictatu-
E ram,à quo iudicia redacta ſunt ad duo genera iudicũ Equeſtris ordinis ac
Senatorij.Quòd ſi ſemper iudicum fuit ordo quidã, neceſſe eſt non omnia
publica iudicia populi fuiſſe:ſed ordinariis iudicum decuriis, multo maxi-
ma pars iudiciorum relinquebatur. Conſequens igitur eſt, ut ea modo iu-
dicia populi fuiſſe dicamus,quæ fiebant de reis,quibus dies dicta erat ad po
pulum.At enim uocandi ad populum ſoli magiſtratus ius habebant. Ea er-
go ſola erãt populi iudicia,quæ ex magiſtratuum accuſatione ad populum

nascebantur. Ac post publicas quidem quæstiones perpetuas factas, minus frequentari cœperunt ea populi iudicia, præsertímque post Syllæ tempora, à quo numerus Prætorum, & quæstionum publicarum auctus est. Tum enim eueniebat, ut fere omnia crimina publica animaduersione digna, in aliquã ex quæstionibus ordinariis incurrerent. Quin tamen sæpe his ipsis temporibus ea iudicia fierent, negari non potest: præsertim si quid accideret, quod extra ordinem uideretur magistratibus primo quoque tempore puniendum. Exemplo esse potest Marci Scauri iudicium, quo à Cn. Domitio Tribuno pleb. ad populum accusatus est, quod eius opera sacra multa populi Romani diminuta essent. Item Marci Syllani, cui à Cn. etiam Domitio Tribuno pleb. dies dicta est ad populum, quod cum Cimbris iniussu populi bellum gessisset. Atque illa quidem iudicia per tribus fuisse peracta, Asconius appellatis tribubus, à quibus damnati sunt, & à quibus absoluti, aperte demonstrat. Exemplo etiam esse potest iudicium Iunij, de quo mẽtio est in oratione pro Cluentio: ubi Cicero ostendit à L. Quintio Trib. pl. reum ad populum factum Iunium, mulctámque petitã, quòd pecuniam ob rem iudicandam accepisset, cùm quæsitor in iudicio Oppianici fuisset. Huc quoque pertinere potest, quod scribit Suetonius L. Antistium Trib. pleb. Cæsari diem dixisse ob res ab eo in Consulatu gestas. Ex quibus apparet non modò superioribus temporibus haberi solita comitia Tributa ad iudicandum de reis, sed etiã postremis adeóq; ætate Ciceronis. Quia uero suprà ostẽdimus de capite populum per leges duodecim tabularum nisi comitiis Centuriatis iudicare non potuisse, necessario sequitur populi iudicia, quæ Tributis comitiis fierent, ea modò fuisse, quibus de mulcta ab eo indicta, cui pro sua potestate id liceret, certabatur. Illud tamen non est ignorãdum, si capitis die dicta in exilium abiisset reus antequam dies aduenisset, tum ad decernendum ei id exilium, satis fuisse comitia Tributa uocare, nec fuisse ad eam rem opus Centuriatis comitiis. Id quod ex his uerbis T. Liuij, quæ paulò antè citaui ex libro 6. Decad. 3. planum est: " Id ei iustum exilium esse sciuit " plebs. Quod enim Liuius dicit plebem id sciuisse, argumento est plebiscito id factum, non lege Centuriata. Et libro 5. Decad. 3. scribit: Posthumius " uadibus datis non affuit. Tribuni uocauerunt plebem, quæ ita sciuit: Si M. " Posthumius ante Calend. Maias non prodiisset, citatúsq; eo die non respon" disset, neque excusatus esset, uideri eum in exilio esse, bonáque eius uẽnire, " ipsi aqua & igni placere interdici. Atqui ex iis, quę paulò antè dixerat, apertum est diem ei Perduellionis dictam fuisse. Ad exilium ergo alicui decernendum, satis erat plebiscito uti: ex quo sequitur Tributis comitiis, non Centuriatis id fieri solere: etiamsi capitis iudicium non posset (si reus adesset) nisi Centuriatis comitiis peragi. Ac de causis quidem comitiorum Tributorum hactenus dictum sit.

De

A De perſonis, quarum interuentu peragebantur comitia Tributa. Caput III.

IN hoc capite eædem perſonę ſpectandæ ſunt, quas in comitiis Centuriatis ſpectauimus. Ac primum de iis, quibus ius erat habendi comitia Tributa, dicendum. Ordinarios magiſtratus minores partim Tribuni pl. partim Conſules creabant. Plebeios enim magiſtratus, ad quos patricij non admittebantur Tribuni pl. creabant. Huius
B generis erant Tribuni plebis, & Aediles plebis. Nam quòd Tribunitia comitia haberent Tribuni pl. ex uerbis T. Liuij lib. 3. Decad. 1. intelligi poteſt:
» Forte quadam utili ad tempus, ut comitiis præeſſet, potiſſimum M. Duil-
» lio ſorte euenit, uiro prudenti & ex continuatione magiſtratus inuidiã im-
» minentem cernenti. Qui cùm ex ueteribus Tribunis negaret ſe ullius ra-
» tionem habiturum, pugnaréntque collegæ, ut liberas tribus in ſuffragium
» mitteret, aut concederet ſortem comitiorũ collegis habituris è lege potius
» comitia quàm ex uoluntate patrum. Alio loco eiuſdem libri ita ſcribit:
» Comitiorum habendorum munus Appio, conſenſu iniungunt. Ars ea
C erat ne ſemet ipſe creare poſſet: quod præter Tribunos plebis, & id ipſum
» peſſimo exemplo nemo unquam feciſſet. Ex quo item loco apparet Tribunorum comitia Tribunos habuiſſe: alioqui ſe ipſi creare non potuiſſent. Neque dici poteſt id primis temporibus tantũ ita fuiſſe. Nam & Tib. Gracchi Tribuni pl. temporibus idem factitari ſolitum oſtendit Appianus, cum ſcribit collegam Gracchi Rubrium comitiis præfuiſſe, quibus iterum Tribunus pleb. deſignari uolebat. Quod uero Aedilium plebis comitia haberent Tribuni pleb. ex Dionyſio intelligi poteſt: cuius hæc uerba ſunt ex li-
» bro 6. Hæc poſtquam aſſecuti ſunt Tribuni pl. rogarunt inſuper Senatum
D ut ſibi permitteret ex plebeiis hominibus duos ſingulis annis creare, qui
» Tribunorum pl. miniſtri eſſent, quibus in rebus opus eſſet: & qui de iis re-
» bus iudicarent, quas ipſi eorum iudicio committere uellent: qui denique
» ſacrorum publicorúmque locorum, & forenſis annonæ curam gererent. Eo
» quoque à Senatu eis conceſſo, duos crearunt, quos Tribunorum miniſtros,
» & collegas, & iudices uocabãt. Nunc ſane lingua Romana ab uno quo fun-
» guntur officio Aediles, quaſi ſacrarum Aedium curatores appellantur: reti-
» néntque adhuc eam ipſam aliorũ miniſtram poteſtatem. Verum ipſis mul-
» ta & magna conceſſa ſunt: ſiméſque propemodũ ſunt his, quos Græci uo-
E cant ἀγορανόμους. Ex iis Dionyſij uerbis apparet Tribunis plebis ius fuiſſe creandi Aediles pl. quaſi ſuos quoſdam adminiſtros. Iam uerò hi magiſtratus proprij erant plebis: unde facile eſt intelligere horum creationem ad magiſtratus tantùm plebeios attinuiſſe. Semel tantum à Pontifice maximo creatos reperimus Tribunos plebis: quia tum nulli eſſent Tribuni, propter Decemuirorum imperium, in quo inſtituendo ceſſerant omnes alij magiſtratus: nec poſſent ipſi ab Interrege patricio magiſtratu creari. Quod uerò

ſcribit Liuius lib.6.Decad.1.eo quinquennio, quo in urbe fuit magiſtratuũ F
ſolitudo,Tribunos pleb.nihilominus Aedileſque fuiſſe, argumento eſt nihil reliquos magiſtratus potuiſſe in creatione iſtorũ. Verba Liuij hæc ſunt: Haud irritæ cecidere minæ. Comitia præter Aedilium Tribunorúmque pleb.nulla ſunt habita.Licinius Sextiúſque Tribuni pleb.refecti,nullos Curules magiſtratus creari paſſi ſunt. Eáque ſolitudo magiſtratuum, & plebe reficiente duos Tribunos,& his comitia Tribunorum militum tollentibus per quinquennium urbem tenuit. Reliquos ordinarios magiſtratus minores Conſules creabant aut Dictatores,ſi quando comitiorum habendorũ cauſa creabantur,aut Tribuni militum Conſulari poteſtate. De Quæſtori- G
bus ſane minime id dubium eſſe poteſt.Liuius lib.4.Decad.1.de A.Sempronio Tribuno militum Conſulari poteſtate ita ſcribit: Hoc Tribuno comitia Quæſtorum habente. Cicero in Vatinium: Quæſturam petiſti cum P.Seſtio. Quæro abs te, teneáſne memoria,cum P.Seſtius Quæſtor ſit cunctis ſuffragiis factus,tunc te uix inuitis omnibus non populi beneficio, ſed Conſulis extremum adhæſiſſe. Ex eo loco perſpicuum eſt Quæſtorum comitia Conſulem habuiſſe.Quod etiam Cicero in epiſt.ad Curium ſeptimo lib.epiſt.oſtendit,ubi de Cæſare Dictatore ſic loquitur: In campo certe nõ fuiſti,cùm hora ſecunda comitiis Quęſtoriis inſtitutis ſella Q.Maximi,quẽ H
illi Conſulem eſſe dicebant,poſita eſſet: quo mortuo nunciato ſella ſublata eſt.Ille autem qui comitiis Tributis eſſet auſpicatus,Centuriata habuit. De Aedilibus Curulibus poteſt ambigi,ex eo quod A. Gellius lib.6.cap.9. citat ex Piſonis tertio annali.Piſo enim ſcriptum reliquit comitia ab Aedile habita,quibus creatus eſt Aedilis Cn.Flauius.Ex quo ſequi uidetur nõ eſſe uerum quod diximus,à Conſulibus creari reliquos minores magiſtratus præter Aediles Tribunóſque plebis. Sane ſi uerum ſcribit Piſo,nec locus mendoſus ſit,concedendum erit primis illis temporibus ius fuiſſe Aedilibus Curulibus Aediles creandi. Liuius certe Piſonem falſum dicere coarguit:unde I
fit,ut minus certum inde argumentum duci poſſit.Ac neſcio an non ubi legitur, At Aedilis qui comitia habebat: melius ueriúſque legeretur, At ille qui comitia habebat. Vt Conſul non Aedilis,quemadmodum legitur, intelligatur. Primos profectò Aediles à Dictatore creatos ſcribit Liuius ad finem lib.6. & ſequentibus temporibus Conſulis habuiſſe comitia Aediliũ Curulium,ex hiſtoria conſtare poteſt.Cicero quoque pro Plancio Craſſum Conſulem Aedilium comitia habuiſſe ſcribit. Et libro 4.ad Att. in epiſt.cuius initium eſt,Auere te certo ſcio,ſcribit Q.Metellum Nepotem Cõſulem comitia habere, quibus Aedilis crearetur P.Clodius. Ego igitur ſic ſentio, K
non tantum imperij fuiſſe Aedilibus Curulibus,ut agendi cum populo ius haberent,adeóque uocandi comitia:tametſi habendæ concionis ius haberent,ut Cicero oſtendit 3.in Verr. cum ait pro ſuo iure ſe,quia Aedilis deſignatus eſſet,ex roſtris ad populum ſequenti anno uerba facturum ad accuſandum Perduellionis Verrem. Illud uerò ex eo colligo,quòd nuſquam in hiſtoria legimus ullam rogationem ab Aedilibus latam:quódque in Senatuſconſultis

A tuſconſultis nunquam Aediles appellantur inter eos magiſtratus,quos age-re cum populo Senatus iubeat,ſed Conſules tantum,Prætores,& Tribuni pl. Vt in Senatuſconſulto quo Dictatorem à populo iuberi Senatus decreuit lib.7.Decad.3.& in Senatuſconſulto,quod eſt in octaua epiſt. Cælij ad Ciceronem.Vnde etiam commune argumentum erui poteſt,ex minoribus magiſtratibus ſolos fuiſſe Tribunos pl.quibus ius eſſet agendi cum populo.Liuius enim ita ſcribit Senatum decreuiſſe, ut Conſul ad populum ferret, quē uellet Dictatorem dici: ſi Conſul noluiſſet, Prætor urbanus populum rogaret: ſi ne is quidem uellet,tum Tribuni ad plebem ferrēt. Quòd ſi aliis quo-
B que magiſtratibus,ut Quæſtoribus aut Aedilibus ius fuiſſet rogandi populi,hoc profectò Senatuſconſulto, ut plenum perfectúmque eſſet, comprehenſi eſſent.Quando igitur apud Liuium toties reperiuntur Aediles Curules,& plebeij quoſdam ad populum uocaſſe,mulctámque dixiſſe,uel dicendum eſt comitia de mulctæ certatione à Tribunis pl.habita, non ab iis qui mulctam dixerant:aut ſane ab iis quæ diximus,ea comitia excipienda ſunt, quæ de mulctæ certatione habebantur, ita ut in hac tantum re poteſtatem haberent agendi cum populo,cùm de mulcta, quam pro ſuo imperio alicui dixiſſent,ad populū certandum erat.Id quod ego uerius puto.Iam enim
C ab anno Vrbis CCC,Cōſules Sp.Tarpeius,& A. Aterinus legem Centuriatam tulerant,qua omnibus magiſtratibus mulctæ dicēdæ poteſtas facta eſt, auctore Dionyſio lib.10.Atq; ea eſt lex Aterina,cuius meminit Gellius lib. 11.cap.1.Et ſane ſi Aedilibus Aediles creare licuiſſet, cum ad interregnū res redibat,potuiſſet euenire,ut non creatis Conſulibus & Prætoribus ſumma Reip.recideret in Aedilium Curulium, qui iam creati ab Aedilibus eſſent, poteſtatem.Neque enim tum uerum eſſe potuiſſet Remp. abſque ullo Curuli magiſtratu eſſe.Atqui ſi reliquis minoribus magiſtratibus ius non erat agendi cum populo,neceſſe eſt ut comitia habendi nulla his eſſet poteſtas.
D Conſequens igitur eſt, ut Tribunos militares,& Triumuiros tam capitales quàm nocturnos & monetales dicamus creari ab aliquo maiore magiſtratu.Siquidem plebeios tantum rogarent Tribuni pleb. Porrò autem ordinarios magiſtratus ſubrogandi munus proprium erat Conſulū,neque id Prætores unquam leguntur factitaſſe Conſulibus præſentibus.Conſules ergo illa comitia habere ſolitos neceſſariò cōcedendū erit. Quod autem ad extraordinarios magiſtratus attinet,ex his quæ modo diximus,ſtatui poteſt Conſulibus,Prætoribus,& Tribunis pl.tantum ius fuiſſe eos creandi.Ex hiſtoriæ autē lectione perſpici poteſt,modo Prætores,modo Tribunos plebis, inter-
E dum etiam Conſules habuiſſe comitia ad creandos extraordinarios magiſtratus.Sacerdotum comitia Tributa Cōſules habere debuiſſe ex quinta Ciceronis epiſt.ad Brutum colligi poteſt.Illic enim ait mortuis Hirtio & Panſa Coſſ.comitia ſacerdotum neceſſariò differenda eſſe, donec res ad Interregnū rediiſſet,ut Conſules auſpicato ab Interrege ſubrogarentur. Atqui tum & Prætores & Tribuni pl.erant Romæ:quibus ſi ius fuiſſet ea comitia habēdi,ſacerdotum comitia non fuiſſent eò uſque differēda, dum Cōſules ſub-

„ rogati essent. Verba Ciceronis hæc sunt: Omnino Pansa uiuo celeriora o- F
„ mnia putabamus. Statim enim collegam sibi subrogasset. Deinde ante Præ-
„ toria sacerdotum comitia fuissent. Nunc per auspicia longam moram ui-
„ deo. Dum enim unus erit patricius magistratus, auspicia ad patres redire nó
„ possunt. His postremis uerbis Cicero uult ideo moram futuram comitiis sacerdotum, quia auspicia ad patres redire non poterant, quandiu erat unus patricius magistratus. Cōsulibus enim demortuis, comitia subrogandis Cōsulibus habere non poterat Prætor. Quia tamen patricius magistratus erat, ideo non poterant patricij coire, quādiu erat Prætor, ad prodendum interregem, quæ sola tum erat ratio subrogandi Consules. Necesse igitur erat ad finem usque anni expectare, quo tempore nullus patricius magistratus impedimento erat quominus ad patricios auspicia redirent. Quod si, ut hinc apparet, habendis sacerdotum comitiis expectandum erat dum Consules creati essent, necessario efficitur solis Consulibus ius fuisse habendi comitia sacerdotum, quæ ex lege Domitia habebantur. Ante legem Domitiam comitia Tributa, quæ Pontifici max. creando habebantur, ab uno quodā Pontifice haberi solebant. Id quod ex T. Liuio colligi potest. Scribit enim initio libri quinti Decad. 3. comitia Pontifici max. creādo habuisse Marcum Cornelium Cethegum Pontificem. Atqui Consules Prætorésque tum Romæ erant, ut ex eodem auctore constat. Vnde efficitur Pontificibus etiam ius fuisse habendi comitia Tributa. Post legē sane Domitiam eo existimo Consules habuisse comitia Pontificis max. quòd certum sit sacerdotes collegiorum à Consulibus creari. Non est autem probabile Pontificem max. non potuisse habere comitia Pontificibus sufficiendis, cùm interim unus de collegio Pontificum posset habere comitia Pontificis max. In quo si me fallit coniectura, in reliquis certe collegiorum sacerdotibus uerissimum est quod diximus. De legum iudiciorúmque comitiis Tributis facile est intelligere iis magistratibus licuisse habere ea comitia, quibus ius erat cum populo agendi. In historia autem legimus interdum Consules, interdum Prætores, sæpe Tribunos pleb. ad populum de his rebus rogationes tulisse. Aetate Ciceronis rogatio de religione à P. Clodio polluta, à M. Pisone Consule lata est: lex Aurelia de tribus ordinibus iudicum ab Aurelio Cotta Prætore lata est: lex Gabinia, Manilia, Vatinia, à Tribunis pl. latæ. Ac de personis quidem, quibus ius esset habendi comitia Tributa, hactenus. De persona candidatorum pauca dicenda sunt. Plebeios magistratus petendi ius erat plebeiis tantùm hominibus, binósq; ex singulis classibus Tribunos esse oportebat.
„ Liuius lib. 4. Decad. 1. Multum prouidisse maiores nostros, qui cauerint ne K
„ cui patricio plebeij magistratus paterent. Quæ sane causa fuit, ut Clodius se plebeio adoptandum daret, ut Tribunus pleb. fieri posset. Et lib. 3. Decad. 1.
„ Trigesimo sexto anno à primis Tribunis pl. decē creati sunt bini ex singu-
„ lis classibus. Itaque cautum est, ut postea crearentur. Illud etiam reperio apud Liuium cautum fuisse de Tribunorum Aediliúmque pleb. persona, ut eos magistratus gerere iis non liceret, quorum pater, qui sella Curuli sedisset, uiueret.

A uiueret. Verba Liuij ſunt ex lib. 7. Decad. 3. Aediles plebeij erant Cn. Serui-
» lius;& Q. Cæcilius Metellus. Seruilium negabant iure aut Tribunum pleb.
» fuiſſe aut Aedilem eſſe, quod patrem eius, quem Triumuirum agrarium
» occiſum à Boiis circa Mutinam eſſe opinio per decem annos fuerat, uiuere
» atque in hoſtium poteſtate eſſe ſatis conſtabat. Et lib. decimo eiuſdē Dec.
» Latum ad populum eſt, ne Cn. Seruilio fraudi eſſet quòd patre qui ſella
» Curuli ſediſſet, uiuo, cum id ignoraret, Tribunus pleb. atq; Aedilis pl. fuiſ-
» ſet: contra quàm ſancitum legibus erat. Candidati Quæſturæ tam patricij
quàm plebeij eſſe poterant: tantúmque in iis prouidēdum erat poſt legem
B annalem, ut ætatem haberent lege definitam: & ut emeritis decem annuis
ſtipendiis, nullo infami iudicio à petitione reiicerentur. De quibus ſupra
ſatis dictum eſt. In Tribunatus militum candidatis quid obſeruandum eſ-
» ſet, Polybius in ſexto de Rep. explicat his uerbis: Deſignatis Conſulibus,
» poſtea Tribunos militum creant. Et quatuordecim quidem ex iis faciūnt
» Tribunos, qui habent annua quinque ſtipendia. His deinde adiiciunt decē,
» quos creant ex iis qui ſupra quinque uſque ad decē habent annua ſtipendia:
» Equites quidē qui decē omnino habent ſtipendia, pedites autem qui ſex, &
» eo amplius habent annua ſtipendia. Ex iis uerbis apparet nō temere quoſ-
C uis Tribunos militum fieri potuiſſe: ſed cùm XXIIII Tribuni militum
à populo crearentur, qui quatuor ordinariis urbanis legionibus præeſſent,
ſinguli ſingulis millibus: nemo ad id deligebatur, qui non geſſiſſet minimū
quina ſtipendia. Erántque alij ueteres Tribuni militares numero decē, alij
iuniores numero quatuordecim. In quo etiam obſeruabatur, ut nemo qui
equo meruiſſet, Tribunus militū fieri poſſet, niſi qui decem ſtipendia habe-
ret: cum interim ſatis eſſet pedibus, uel ſex annos meruiſſe, ut inter ueteres
Tribunos militares locum habere poſſet. Horum ueterum Tribunorū mi-
» litarium meminit Cicero ſecunda in Verr. M. Crepereius ex acerrima illa
D equeſtri familia, & diſciplina: L. Caſſius ex familia tum ad cæteras res, tum
» ad iudicandum ſeueriſſima: Cn. Tremellius homo ſumma religione & di-
» ligentia: tres hi homines, ueteres Tribuni militares ſunt deſignati. Candi-
datum ergo huius magiſtratus nemo ſe profiteri iure poterat, niſi qui legi-
tima illa ſtipendia confeciſſet: pedibus quidem quinque aut ſex minimum
annos, equo autem decē. Quod ad magiſtratus extraordinarios attinet, hoc
unum lege fuiſſe cautum de candidatis reperio, quod ſcribit Cicero in Rul-
» lum his uerbis: Quos tandem igitur Decemuiros creari uult? Se primum.
» Quî licet? leges enim ſunt ueteres, neque eæ Conſulares, ſi quid intereſſe ar-
E bitramini, ſed Tribunitiæ, uobis maioribúſque ueſtris uehementer gratæ
» atque iucundæ. Licinia eſt lex, atque altera Ebutia, quæ non modo eum qui
» tulerit de aliqua curatione ac poteſtate, ſed etiam collegas eius, cognatos,
» affines excipit, ne eis ea poteſtas curatione mandetur. De ſacerdotū com-
petitoribus hoc primùm annotandū eſt, quod ſcribit Cicero pro domo ſua,
ſacerdotes horū de quibus agimus collegiorū dimìdia ex parte patricios, ex
» altera plebeios eſſe debuiſſe. Verba Ciceronis hæc ſunt: Itaque populus Ro.

„ breui tempore neque Regem ſacrorum, neq; Flamines, nec Salios habebit, F
„ nec ex parte dimidia reliquos ſacerdotes. Ex iis conſequens eſt, non teme-
re quibuſuis licuiſſe ea ſacerdotia petere. Fruſtra enim plebeius petiiſſet ſi
in locum demortui patricij ſufficiendus eſſet ſacerdos: & contrà patricio lo
cus eſſe non poterat, ſi pro demortuo plebeio ſubſtituendus eſſet alius ple-
beius. Adſcribendum etiam eſt hoc loco, id quod Cicero epiſtola quinta ad
„ M. Brutum ſcribit: Ciceronem noſtrum in ueſtrum collegium cooptari
„ uolo. Exiſtimo omnino abſentium rationem ſacerdotum comitiis poſſe ha
„ beri. Nam etiam factum eſt antea. C. enim Marius cum in Cappadocia eſſet,
„ lege Domitia factus eſt augur. Nec quominus id poſtea liceret, ulla lex ſan- G
„ xit. Eſt etiá in lege Iulia, quæ lex eſt de ſacerdotiis proxima, his uerbis, Qui
„ petit, cuiúſue ratio habebitur. Aperte indicat poſſe rationem haberi non pe-
„ tentis. Dion quoque ſcribit, legibus cautum fuiſſe, ne ex eadem gente duo
in eodem collegio ſacerdotes eſſent. Et quoniam in collegio augurum erat
ex gente Cornelia Fauſtus Sylla, idcirco ut poſſet in id collegium cooptari
Lentuli Spintheris filius, datus eſt à patre adoptádus Manlio Torquato. Hoc
etiam loco animaduertendum eſt, non perinde definitam legibus ætatem
fuiſſe petendi ſacerdotia, ſicut erat in petendis magiſtratibus. Nam præter id
quod legimus apud Suetonium, Cæſarem ſeptimo & decimo ætatis anno H
factum fuiſſe Flaminem Dialem, ex eo quòd Cicero dicit ſe uelle ut Cice-
ro filius in collegium Pontificum cooptetur, intelligi poteſt admodũ ado-
leſcentes in collegia ſacerdotum cooptari potuiſſe. Si enim Cicero filius na-
tus erat L. Cæſare & C. Martio Coſſ. quemadmodum Cicero ad Att. prima
ep. ſcribit: uix dũ poterat X X I. annos Cicero filius natus eſſe Hirtio & Pan-
ſa Coſſ. quo anno illa ad Brutum epiſtola ſcripta eſt. Ex quo efficitur licuiſſe
admodum adoleſcentibus ad ſacerdotium peruenire. Nec tamen ante annũ
X V I I. quo anno uirilem togam accipiebant iuuenes Romani, id licuiſſe
exiſtimo: quandoquidem ad eam uſque ætatem pueri cenſerentur: nec ul- I
lam Reip. gerendæ poteſtatẽ haberent. In Pontifice max. creando id proprie
ſeruandum erat, ut nõ poſſet, niſi ex iis qui Pontifices, eſſent Pontifex max.
fieri. Id quod hac ratione doceri poteſt. Ex iis locis quos ſupra ex Liuio ci-
tauimus, apparet mortuo Pontifice max. à collegio ante legem quidem Do
mitiam, alium cooptari ſolitũ, qui Pontifex tantum fieret: tum deinde Pon-
tificis max. comitia habebantur. Si igitur aliunde poterat deſumi Pontifex
max. quàm ex numero Pontificum, neceſſe erat ſemper uno augeri numerũ
Pontificum, quoties Pontifex max. moriebatur. Pone enim nunc octo Pon-
tifices, qui erat numerus ueteri lege definitus: ſi Pontifex max. moriatur, ſub- K
ſtituto pro eo alio Pontifice, reſtabit numerus octo Pontificum. Quãdo er-
go Pontifex præterea max. populi ſuffragiis fuerit adiectus, niſi ex numero
Pontificum ſumptus ſit, collegium Pontificum nouem conſtabit Pontifici-
bus. Quòd ſi rurſus Pontifex max. moriatur ſuperſtitibus reliquis Pontifici-
bus, neceſſe erit decem Pontificibus conſtare collegium, uno adiecto Ponti-
fice, & alio Pontifice max. creato: eodémque modo ſemper auctum fuiſſet
collegium,

A collegium,ita ut certo numero nunquam definitum esset: quod tamen absurdissimum est.Ex numero ergo Pontificum populus creabat Pontificem max.nec se Pontificatus maximi candidatum profiteri quisquam poterat, qui Pontifex non esset.Quòd uero sæpe in historia Liuij reperimus eundẽ hominem duo sacerdotia gessisse,argumento est non perinde atque in magistratibus uetitum fuisse,ut duo quis sacerdotia gereret.Sane postquam lege Domitia à populo dari cœperũt, minus id factitatum reperitur, quia scilicet comitiis ratio potius haberetur eius qui nullo fungeretur sacerdotio, quàm eius qui aliquod iam sacerdotium haberet. Ac de personis quidem,
B propter quas habebantur comitia Tributa, satis. Deinceps sequitur,ut de personis ius suffragij habentibus dicamus. Omnibus ciuibus Rom.quibus data erat ciuitas cum iure suffragij, licebat comitiis Tributis suam dicere sententiam. Simul enim cum pleno iure ciuitatis tribum accipiebant, in
" qua suffragium ferrent. Liuius lib.8. Decad.4. De Formianis Fundanísque
" municipibus & Arpinatibus C. Valerius Tappo Tribunus plebis promul-
" gauit,ut iis suffragij latio (nam antè sine suffragio habuerãt ciuitatem) esset.
" Huic rogationi quatuor Tribuni pl.quia non ex auctoritate Senatus ferre-
" tur,cùm intercederent:edocti populi esse non Senatus ius, suffragium qui-
C bus uelit impertiri,destiterunt incœpto. Rogatio perlata est,ut in Aemylia
" tribu Formiani & Fundani,in Cornelia Arpinates ferrent. Atque in iis Tri-
" bubus tum primũ ex Valerij plebiscito censi sunt. In hoc Liuij loco multa sunt obseruatione digna. Primùm,populi proprium ius fuisse dare ciuitatem,ut in ea re nil opus esset auctoritate Senatus. Vnde fit,ut nusquam reperiamus ciuitatem datam,nisi rogatione ad populum lata. Quarum rogationum exempla multa extant in orationibus pro Archia poëta,& pro Balbo.Deïnde iis demum ciuibus suas tribus fuisse,qui pleno iure ciues essent: hoc est cum iure suffragij. Vnde fit,ut quoties datam ciuitatem reperimus
D absque iure suffragij,nullam reperiamus mentionẽ tribuum.Contrà autem quoties tribuum mentionem factam uidemus, propter aliquos nouos ciues,simul intelligere possumus eos pleno iure ciues factos. Postremo ciues tantum eos censeri solitos,qui suas quasdam haberent tribus. Nam qui ius suffragij non habebant,honoris potius causa ciues erant, quemadmodum de Cãpanis equitibus scribit Liuius,& de Ceritibus A. Gellius lib.16. cap.13. quàm ut onus aliquod ciuitatis ferrent. Merito igitur fiebat,ut nihil ad eos census attineret:qui potissimum ad onera Reip. æquabiliter sustinenda institutus erat. Illud ergo certum est, omnes ciues qui in tribus Romanas de-
E scripti erant,ius habuisse suffragij ferẽdi: etiamsi tribu moti essent factíque ærarij à Censoribus aut publico iudicio, modò ne simul notæ causa in Ceritum tabulas relati essent. Tribu enim mouere nihil aliud erat,quàm tribũ mũtare iubere,ut docet Liuius lib.5.Decad.5. At qui in tabulas Ceritum referebãtur,iure suffragij priuabãtur,ut docet A. Gellius lib.16.cap.13. & Asconius.Verum an hi soli ius haberent suffragij,ualde dubium est.Latini enim in tribubus Romanis nõ erant ante legem Iuliam,qua Latinis & sociis Italię

populis ciuitas data est: & tamē ius habuisse suffragij in comitiis Tributis F
„ uidentur. Liuius enim lib.5.Decad.3.ita scribit: Testulis(uel ut Valla legit,
„ Testibus)datis Tribuni populum summouerūt:sitellàque adlata est,ut sor-
„ tirentur ubi Latini suffragium ferrent. Quæ uerba indicant nō modò La-
tinos tum descriptos in tribus Romanas non fuisse: alioqui nihil sortitio-
ne opus fuisset,ut in qua tribu suffragium dicturi erant, constare posset:sed
etiam suffragium habuisse. Vnde uidetur sequi non solis ciuibus Romanis
ius fuisse suffragij. Ea sane quæstio difficultate non caret: nos tamen conabi-
mur aliquid lucis adferre:sed ita ut suum cuique relinquamus iudicium,
ut si minus probent quod dicemus,aliud sequantur quod uerius iudicabūt. G
Latini omnes ciues Romani non fuerunt nisi post legem Iuliam,ut docet
Cicero pro Balbo:quæ lex lata est initio belli socialis. Multas tamen reperio
eos rationes habuisse uiritim perueniendi ad ciuitatem,quæ aliis populis
non paterent. Vna ratio erat per legem,cuius meminit T.Liuius lib.1.Dec.5.
„ Lex sociis ac nominis Latini,qui stirpem ex sese domi relinquerent,dabat
„ ut ciues Romani fierent. Alia erat, cuius meminit Appianus lib.secundo
bell.ciuilium,ubi ait Latinitatis hoc ius fuisse,ut ciues Romani fierent,qui
in Latinis coloniis magistratum gessissent. Quanquam ergo Romani ciues
amitterēt ciuitatem,si in Latinam coloniam nomina dedissent:ut docet Ci- H
cero pro Cęcinna, & pro domo sua:hoc tamen iure poterant in ciuitatem
redire,si magistratum in ea colonia Latina gessissent. Alia item ratio fuit per
legem Seruiliam,qua Latinis ius erat ciuitatem assequi in locum eius quem
accusando damnassent repetundarū. Hanc legem tulerat C. Seruilius Glau-
cia, ut docet Asconius pro Scauro. Quod autem ea lege Latini assequeren-
„ tur ciuitatem,Cicero pro Balbo ostendit his uerbis: An accusatori maio-
„ res nostri maiora præmia quàm bellatori esse uoluerunt? Quòd si acerbis-
„ sima lege Seruilia principes uiri ac grauissimi & sapiētissimi ciues hanc La-
„ tinis,id est fœderatis,uiam ad ciuitatē populi iussu patere passi sunt. Alias I
uerò etiam leges fuisse,quibus Latinis præmij loco ciuitas proposita esset,
„ paulò pòst idem Cicero indicat his uerbis: Num fundos igitur factos po-
„ pulos Latinos arbitramur aut Seruilia lege aut cæteris,quibus Latinis ho-
„ minibus erat propositum aliqua ex re præmium ciuitatis. Porrò autem
quod dixi Latinis datam ciuitatem lege Iulia,de iis accipi debet qui in Ita-
lia erant populi Latini nominis. Certū enim est ex Suetonio in Cæsare post
eam legem adhuc fuisse multas Latinas colonias,quę tamē ciuium Roma-
norum non erant:sed eo iure quo socij nominis Latini erant ante ciuitatem
„ uniuerso Latio lege Iulia datam. Verba Suetonij hæc sunt: Decedēs ergo K
„ ante tempus colonias Latinas de petēda ciuitate agitantes adiit. Vt etiam
excipiantur hi, quos primis temporibus in ciuitatem receptos legimus.
Quod si tam multas rationes haberent Latini adipiscendæ ciuitatis Roma-
næ,accidere poterat,ut quinquennij spatio, quod erat tempus inter censu-
ras interiectum,multi Latini ciuitatem assequerētur, qui tamen adhuc nec
censi essent,nec in tribus Romanas adscripti. Nam & lib.8. Decad.1.legimus
Lanuuinos,

A Lanuuinos, Aricinos, Nomentanos & Pedanos, qui omnes Latini erant, ciuitate donatos, poſt quinquennium demum cenſos fuiſſe, & in duas tribus Metiam & Scaptiam deſcriptos: quæ tribus tum primùm propter eos additæ ſunt. At enim ſi pleno iure hi ciues eſſent, ius habebant ſuffragij. Verùm qui tribum adhuc non habebant, quomodo ad ſuffragium uocari poterant? An ſorte id decernendum erat? Vt qui certa adhuc tribu non eſſent, in ea ſuffragium ferrent, cui ſorte id obtigiſſet. Hæc profectò eſſet tolerabilis interpretatio loci T. Liuij, ut de iis Latinis intelligeretur, qui ciues quidē iam eſſent facti per eas leges quæ tum erant, ſed nondum in tribus deſcri-
B pti: ſi uerum eſſet pleno iure quēquam ciuem eſſe potuiſſe, adeóque ſuffragij ius habuiſſe, qui nec cenſus eſſet nec tribum haberet. Id uerò nequaquā admittendum eſſe uel hinc uideri poteſt, quòd Centuriatis comitiis nemo ſuffragium ferre poterat, qui cenſum ſuum profeſſus non eſſet. Deſcribebantur enim ex cenſu Centuriæ. Et noui ergo illi ciues, ſi cenſi nō eſſent, Centuriatis comitiis ferre ſuffragium non poterant. Porro autem dicere ciues ius ſuffragij habuiſſe in unius generis comitiis, qui in alterius generis non haberent, ineptum eſt, & ab omni ratione alienum. Verius ergo eſt, quod paulò antè annotauimus, neminem ciuium Ro. ius ſuffragij habuiſſe, priuſquā
C cenſus eſſet, & in aliquam tribum adſcriptus: tametſi cæteris in rebus pro ciue ſe gerere poſſet. Iam uero ſi nemo poteſt iure Romano duarum eſſe ciuitatum, ut ait Cicero pro Cecinna & pro Balbo, nec ſane iidem poterant eſſe Latini, & ciues Romani. Titum ergo Liuium de nouis quibuſdam ciuibus non intellexiſſe, uel hinc argumentū accipi poteſt, quòd Latinos appellat. Neq; enim uera eſſet appellatio, eos qui ciues iam eſſent Romani, Latinorum nomine appellare: præſertim cùm Latinorum appellatione ſemper ſocij Latini, nominis intelligantur, à ciuibus Romanis adeo diuerſi, ut ne ij quidem Latini, qui in coloniam Romanam nomina dediſſent, ciues Roma-
D ni eſſent, quemadmodum T. Liuius lib. 4. Decad. 4. à Senatu iudicatum eſſe dicit in cauſa Puteolanorum, Salernitanorum, & Buxentinorum. Neq; uero dici poteſt de iis Latii municipiis eum locum intelligi, quæ ciuitate donata erant, ut de Tuſculanis, Lanuuinis, Aricinis, Nomentanis aliiſque huius generis. Habebant enim iamdudum illa municipia ſuas tribus. Quapropter ſortitione opus non erat, ut appareret in qua tribu ſuffragium ferrent. Aliud ergo nobis inueniendum eſt, unde illius loci explicationem eruere poſſimus. Fœdus cum Latinis ictum eſſe Cicero pro Balbo ſcribit Sp. Caſſio & Poſthumio Cominio Coſſ. anno Vrb. CCLXI. De hoc fœdere Dionyſ.
E lib. 8. ita loquentem Sp. Caſſium introducit: Latinos Romanorum cōſan-
» guineos, urbis tamē Romæ dominationem, & gloriam iniquo ſemper ani-
» mo ferentes, in amicitiam adduxi, conceſſa eis ἰσοπολιτείᾳ, ut iam non aduer-
» ſariam ſibi Romam uocent, ſed patriam. Et paulò pôſt: Sp. Caſſius quam-
» plurimos potuit Latinorum & Hernicorum, euocauit ad ſuffragium feren-
» dum. Qui frequentes conuenerunt, ut propemodum plena peregrinis eſſet
» ciuitas. Quo à Verginio animaduerſo, iuſſit per compita proclamari, ut

„ omnes peregrini Roma exirẽt,dato ad id perexiguo tempore.Tum Caſſius F
„ contrà edicto iuſſit omnes in urbe manere,quibus conceſſa erat ἰσοπολιτεία,
„ donec lex perlata eſſet. Ex iis Dionyſij uerbis intelligi poteſt fœdere con-
ceſſam Latinis ἰσοπολιτείαν, hoc eſt communẽ & parem cum Romanis Reip.
gerendæ curam.Tum illud euocatos ἐπὶ τὴν ψηφοφορίαν Latinos,quos Caſſius
urbe exire noluerit ante legẽ perlatam. Ex quibus cum T. Liuij uerbis col-
latis colligo Latinos cum Romanis ſuffragij ferendi poteſtatem habuiſſe.
Neque enim ſortiendum fuiſſet,ubi Latini ſuffragiũ ferrent, ſi omnino ſuf-
fragio excluſi fuiſſent.Illud nunc quęrendum eſt: Vtrum beneficio tantum,
& permiſſu eorum magiſtratuum,qui haberent comitia, Latini ad ſuffra- G
gium dicendum admitterentur,an uerò pro ſuo iure ac per leges ſui cum
Romanis fœderis ius haberent ſuffragij. Ego ut potius credam liberalitate
Romanorum magiſtratuum Latinos ad ſuffragium admitti, quàm ſuffra-
gij ius habuiſſe,hac potiſſimum ratione adducor,quòd in hiſtoria C. Grac-
chi legimus ſocios Latinos urbe exire iuſſos, ne tum Romæ eſſent,quando
legibus Gracchi ferendis tribus in ſuffragium uocarentur. Quò pertinet il-
„ lud Ciceronis pro Seſtio: Nihil acerbius ſocij Latini ferre ſoliti ſunt, quàm
„ id quod perrarò accidit, ex urbe exire à Conſulibus iuberi. Neque enim
edicto Conſules tollere poterant,quod legibus contrà cautum eſſet. Itaque H
ſi per leges Latini ius habuiſſent ſuffragij,nec Conſules ſuis edictis priuare
ſuffragio illos potuiſſent,nec Latinos legum præſidio munitos ſuo iure ce-
dere paſſus eſſet C.Gracchus,ut contrà quàm legibus licitum eſſet, ſuffragio
priuarentur ſocij quos ipſe euocaſſet. Si ergo id contra leges factum nõ eſt
à C.Fannio Conſule,ut edicto iuberet Latinos urbe exire,ne legibus Grac-
chi ferendis adeſſent, neceſſariò efficitur Latinos comitiis legum non ha-
buiſſe ius ſuffragij. Reſtat igitur,ut quòd admiſſos ad ſuffragium Latinos
reperimus, beneficio potius & benignitati Romanorum magiſtratuum id
tribuentium ſocietati & conſanguinitati Latinorum,qui tum fortè Romę I
eſſent cùm haberentur comitia: quàm iuris ac legum neceſſitati attribua-
mus.Alia nunc quęſtio eſt,omnibúſne comitiorum generibus admitti ſo-
lerent,an uno quodam aut altero genere tantùm. Sane quia beneficij hoc
erat,non iuris, quòd Latini admitterẽtur ad ſuffragium,nullam uideo cau-
ſam,cur certis comitiis ea benignitas adſtricta eſſet: præſertim cùm Latino-
rum ſuffragium hoc modo in unam quandam tribum ſorte contractum
nullius prope momenti ſemper futurum eſſet: cùm interim magno honori
id ducerent,quòd ſuffragium cum ciuibus dicerent.Illud profecto obſeruã-
dum eſt,quòd illic ubi Liuius ſuffragij Latinorum facit mentionem,agitur K
de iudicio ciuis Romani,cui mulcta dicta erat à Tribunis pleb. Quid uero
cauſæ eſſe poteſt,cur Latini in iudicio de mulcta ſuffragium dicerent,in iu-
dicio capitis nõ dicerent? Quòd ſi concedamus perinde eos ſuffragium di-
cturos fuiſſe in comitiis,quibus de Perduellione iudicaturus erat populus,
atque in his comitiis,quibus de mulcta eidem reo Poſthumio dicta ageba-
tur: conſequens eſt,ut fateamur nõ modò Tributis comitiis Latinos ſuffra-
gium

A giumdixisse,sed etiã Centuriatis.Erant enim Centuriata Perduellionis comitia.Quanquam autem Romæ non censerentur Latini, sed in suis ciuitatibus,poterant tamen ita se adiungere ad Centurias unius cuiusdam tribus, cui sorte obtigisset,ut Latini in ea suffragium dicerent, ut cum primæ classis Centuriis hi suffragium ferrẽt,qui erant primi census apud Latinos: cum Centuriis secundæ classis,qui erant apud eos secundi census,& ita deinceps: aut uerò in unam Centuriam sorte ductam omnes Latini nulla habita ratione census coniici:quo modo in Tributis comitiis in unam tribum cõiiciebantur. Sed quoniam hæc, quæ de Centuriatis comitiis dicimus, uerius
B probabiles coniecturæ sunt,quàm necessariæ rationes, pro certo ea asserere non ausim:præsertim cùm nusquam legamus uocatos ad suffragium Latinos Centuriatis comitiis.Quia uero nominatim T. Liuius ait his comitiis, quæ Tributa erant,Latinos suffragium habituros nisi interpellata essent, pro certo hoc affirmare possumus,Tributis comitiis Latinos ad suffragium admitti solitos.Vnde sequitur,si de iure quæratur,solos ciues ius habuisse suffragij:sin iure omisso morem suffragiorũ spectemus, uerum erit etiam Latinos cum ciuibus ad suffragium dicendum admitti solitos. Sed quoniam nulla certa tribu erant Latini,idcirco antequam tribus ad suffragium uoca-
C rentur,sortitio fiebat in qua tribu suffragium dicturi essent. Ac nostra quidem illa est de Liuij loco sentẽtia,quam tamẽ mutare non grauabor, siquis probabiliorem adferat interpretationem. De diribitoribus, custodibus,rogatoribus & præconibus,paulò pòst dicemus,cum modum comitiorũ Tributorum explicabimus.Nunc de personis agendi finem hic faciemus.

De modo comitiorum Tributorum. Cap. IIII.

D DEinceps consequens est,ut de modo agamus.In quo hoc primùm animaduertendum est,commune omnibus omnium generum comitiis fuisse, ut haberi non possent Ioue fulgente aut tonante.Cicero in Vatinium scribit iam inde à Romulo decretum fuisse ab auguribus,Ioue fulgente cum populo agi nefas esse. Omnibus autem omnium generũ comitiis cum populo agebatur. Hoc igitur Tributis etiam comitiis conueniebat,ut auspicia hactenus seruanda essent,ne haberentur quo die seruatum esset de cælo. Vnde sequitur his etiam comitiis locũ obnunciationi parendum fuisse. Neque enim Cicero diceret Vatinium con-
E tra legem Æliam & Fusiam fecisse,nisi Tributis etiã comitiis habendis obnunciationi parendum esset.Interdum tamen ad legem aliquam ferẽdam, quam omnino uellet Senatus pro temporis necessitate perferri, ut nulla ratione impediretur,lator illius legis soluebatur his legibus:ut de M.Aufidio
„ Lurcone legimus lib.1.ad Att. Lurco Tribunus pl.qui magistratum simul
„ cum lege Ælia iniit,solutus est & Ælia & Fusia,ut legem de ambitu ferret,
„ quam bono auspicio claudus homo promulgauit. Et Clodius initio sui

Tribunatus legem tulisse legitur, ne obnunciationi sibi parendū esset. Quáquam autem Tributa comitia hactenus auspicato haberi debebant, in reliquo tamen genere auspiciorum, nulla fere religione astringebātur. Id quod » Dionysius lib.9. ostēdit his uerbis: Hoc erat discriminis inter Tributa co- » mitia & Curiata, quòd Curiata oportebat ex Senatus auctoritate haberi, & » populum curiatim suffragium dicere: & præterea necesse erat, ut auspicatò » fierent, deos ante Consuli: alioqui iusta haberi non poterant. Tributa uerò » non consulto Senatu, non adhibitis sacerdotibus auguribúsue uno die, di- » uiso per tribus populo perficiebantur. Et libro decimo hæc sunt uerba pa- » triciorum ad Tribunos pl. Neque enim uos Senatus auctoritas ad magi- » stratum uocat, nec Curiæ de uobis suffragium dicunt, nec sacra facitis ante » comitia, quæ lege fieri oportebat, nec omnino quicquam quod ad religio- » nem deorum pertineat. Et T. Liuius lib.6. Decad.1. Penes quos igitur sunt » auspicia more maiorum? nempe penes patres. Nam plebeius quidem magi- » stratus nullus auspicato creatur: nobis adeò propria sunt auspicia, ut nō so- » lùm quos populus creat patricios magistratus, non aliter quàm auspicato » creet: sed nos quoque ipsi sine suffragio populi auspicato Interregem pro- » damus, & priuatim auspicia habeamus, quæ isti ne in magistratibus quidē » habēt. Ex his Dionysij & T. Liuij locis intelligi potest plebeios magistratus nulla habuisse auspicia. Vnde efficitur non potuisse ea comitia, quæ haberēt, auspicato haberi. Siue ergo legum, siue magistratuū comitia essent, quæ à Tribunis pl. habebantur, ea non auspicato habebantur: nisi quatenus obnunciationi parendum erat, ut diximus. Ex quo etiam elici potest interpretatio duorum locorū Liuij, qui alioqui difficiles admodum essent. Vnus » est ad finem libri 10. Decad. 1. Exacto iam anno noui Tribuni pl. magistra- » tum inierant: iísque ipsis quia uitio creati erant, quinque post dies alij suffe- » cti. Alius locus est lib.10. Dec.3. P. Ælius Tubero & L. Lectorius Aediles » pl. uitio creati, magistratu se abdicauerunt. Ex his enim locis quæri posset, quomodo plebeij illi magistratus uitio creari possent. Vitio enim creari, erat contra auspicia creari. Si igitur plebeij magistratus auspicato non creabantur, quodnam uitium interuenire poterat? Dicendū igitur est ad creandos plebeios magistratus nihil opus fuisse captare auspicia adhibitis auguribus pullariísue, ut in magistratibus maioribus fieri solebat: ídq; esse quod auspicato creari negātur. Attamē si quo die creati essent, aut fulgurasset, aut tonuisset, uitio creati dicebantur: quia contra commune augurum decretū cum populo aut plebe actum esset, quo die seruatum erat de cælo. Nam si hoc solum uitium comitiis plebeiorum magistratuum obuenire poterat, de hoc necesse est uerba Liuij intelligi. Id quod nos postea pluribus ostendemus, cum de Curiatis comitiis agemus: ubi demōstrare conabimur his plebeiis magistratibus non fuisse opus Curiata lege, sicut cæteris minoribus magistratibus. Nunc illud potius quærēdum est, quomodo uerum esse possit quod diximus, plebeios magistratus auspicia non habere. Cicero enim » tertio de Legibus legē ponit huiusmodi: Omnes magistratus auspicium

iudiciúmque

A iudiciúmque habento. Ex quo ſequitur etiam Tribunos pleb.auſpicia habuiſſe. Eam enim legem Romanis legibus conſentaneam fuiſſe, tum ipſe Cicero paulò pòſt indicat,tum uerò ex eo facile eſt intelligere, quod paſſim Tribunos pl.reperimus ius obnunciandi habuiſſe: quod alioqui eis priuatis non licuiſſet. Vnde ſequitur ratione ſui magiſtratus poteſtatem habuiſſe ſeruandi de cælo.Sane hactenus concedendum eſt, non modò Tribunos pl. ſed etiam reliquos magiſtratus minores auſpicia habuiſſe, ut de cælo ſeruare poſſent.Id quod uel ex edicto Conſulum, quo edicebāt quis dies futurus eſſet comitiis Centuriatis,perſpici poteſt. In eo enim uetabatur, ne ullus ma-
B giſtratus minor de cælo ſeruaſſe uellet.Itaque poſſumus uno modo cum Cicerone dicere,omnes magiſtratus auſpicia habuiſſe: alio modo cùm T.Liuio negare plebeios magiſtratus auſpicia habuiſſe,quia ſuis actionibus inſtituendis augures pullarióſue nō adhiberēt:quæ erant uera auſpicia.Quod uero dixi Tributa comitia, à plebeis magiſtratibus auſpicatò non haberi, idem ad omnia Tributa comitia,quæ etiam à patriciis habebantur,transferri debet:ut ſatis oſtendunt uerba Dionyſij,quę generaliter de omnibus comitiis Tributis pronunciantur.Iam uero T.Liuius ad finem libri 5. Decad.1. in concione Camilli,per enumerationem colligens ea quæ auſpicatò fiunt,
C inter auſpicata comitia ponit tantùm Centuriata & Curiata, Tributorum nullia facta mentione.Verba eius hæc ſunt: " Quid alia quæ auſpicatò agimus,omnia fere intra pomœriū,cui obliuioni aut cui negligentiæ damus? " Comitia Curiata,quæ rem militarem continēt: comitia Centuriata,quibus " Conſules Tribunóſque militares creatis,ubi auſpicatò niſi ubi aſſolent,fieri " poſſunt? Quòd ſi quis certius etiam huius rei argumentum requirat, ita habeto.Si probatum fuerit minorum magiſtratuum comitia Tributa auſpicatò non haberi, multo magis in legum comitiis id uerum eſſe fatēdum erit.Illud uerò ita demonſtrari poteſt ex uerbis Meſſalę apud Gellium lib.13.
D cap.14. Minoribus magiſtratibus creandis,Tributis comitiis magiſtratus, " ſed iuſtius Curiata datur lege. Cum enim de auſpiciis illic agatur, ſi Tributis horum magiſtratuum comitiis augures adhiberētur,cur iuſtius Curiata lege magiſtratus eis dari dicitur,quàm Tributis? Si enim illud iuſtius, ad auſpicia pertinet,quemadmodum ex ipſo cōtextu apparet: neceſſe eſt ut propter iuſta auſpicia,quæ unis comitiis adhibebantur,aliis uerò minime, ea uerba Meſſalæ interpretemur.Nam quo tempore ſcripſit Meſſala,Tributis comitiis populus ſuffragium ferebat, Curiatis uero non populus,ſed triginta tantum lictores:ídque ita retentum erat auſpiciorum cauſa,ut inquit
E Cicero in Rullum. Si igitur etiam auſpicia tribueremus Tributis comitiis, perinde ut Curiatis,profecto multo iuſtiora comitia fuiſſent Tributa,quā Curiata,contra quàm aſſerit Meſſala. Illud ergo fatendum eſt, Tributa horum magiſtratuum comitia non fuiſſe auſpicata,niſi quatenus obnunciationi parendum erat: qua ex parte omnia comitia erant auſpicata: ratione tamen legis Curiatæ,quæ pòſt de his ferebatur,auſpicatò creari dicendum eſt.Minora enim patriciorum auſpicia,erant horum magiſtratuum mino-

rum. Quòd si penes hos erãt minora auspicia, necesse est ut auspicatò creentur. Hoc enim argumento Liuius utitur, penes plebem auspicia non esse, quia auspicatò plebeij magistratus non crearẽtur. Vnde generalis locus desumi potest, penes eos auspicia esse non posse, qui magistratum auspicatò non acciperẽt. Cum ergo dicat Messala minora patriciorum auspicia penes minores magistratus fuisse, necesse est, ut auspicatis quibusdã comitiis, quorum patres auctores essent, crearẽtur: cuius generis erant Curiata. Nam Centuriatorum & Curiatorum tantum comitiorum patres auctores fuisse dicuntur à Cicerone pro domo sua, & à T. Liuio lib. 6. Dec. 1. non etiam Tributorum. Verum de Curiatis comitiis postea agemus. Illud nunc quærendum est, an sacerdotum comitia auspicatò haberentur. Qui in collegia sacerdotum cooptabantur, antè à quibusdam collegij sacerdotibus inaugurari solebãt: ut Cicero in Bruto, se ab Hortensio dicit inauguratum, cum in collegium augurum cooptatus est. At enim inaugurari erat auguribus ad deos consulendos adhibitis inter eos nominari, qui sacerdotio digni essent, ut locus inaugurari dicebatur, cum dij ab auguribus consulebantur, placerẽt ne eis ad aliquid agendum ille locus. Hoc ergo affirmari potest ante sacerdotum comitia Tributa auspiciis hac saltem ex parte opus fuisse, quatenus inauguratos esse oportebat eos, de quibus comitia habebantur. Consules uerò comitia deinde habituros his auspiciis contentos fuisse existimo, ut eis opus non esset denuo auspicia, priusquam comitia haberent, captare. Erat igitur hoc diuersum in comitiis Tributis & Centuriatis, quòd his habendis auspicia ante ab eo captanda erant, qui erat ea habiturus: illis uerò minime. Hoc etiam (ut docet Dionysius) erat diuersum, quòd Tributis comitiis patres auctores fieri non oportebat, sicut Centuriatis. Id quod ad magistratuũ comitia potius pertinet quàm legum. Leges enim ex Senatus decreto ferri solitas argumento uel hoc unum esse potest, quòd in historia sæpe uidemus rogationibus Tribunorum pl. intercessum à collegis, quia non ex auctoritate Senatus ferrentur. Quia tamen multa legimus plebiscita non modo absque Senatus auctoritate, sed etiã cõtra Senatus decretum perlata, idcirco existimo quòd in Cẽturiatis & Curiatis legibus necessarium erat, in Tributis cõsentaneũ potius fuisse quàm necessariũ, & decuisse magis quàm oportuisse. Illud etiam erat discriminis, quòd non sacra fieri ante hæc comitia oporteret, quemadmodum ante Centuriata. Cætera quæ diximus Centuriatis conuenire ante ipsa comitia, cum Tributis communia sunt. Nam & his comitiis præmissò edicto opus erat: unde apud Liuium lib. 4. Decad. 1. Cum Tribunorum pl. creandorum indicta comitia essent. & promulgari trinundino leges, quas Tributis comitiis perferre quis uellet. Si enim quæ supra diximus de legum promulgatione, ad plebiscita etiam pertinẽt, perspicuum est ad leges, quæ Tributis comitiis ferrentur, eam trinundini promulgationem fuisse necessariam. Atqui legibus etiam, quæ à Tribunis pleb. ferebantur, omnia accommodari quæ de promulgatione diximus, certum est. Ac de iis quidem quæ añte comitia Tributa fieri solita erant, hactenus.

F G H I K

A nus. Deinceps de ipſorum comitiorum modo dicendum. In quo primum
„ conſideranda ſunt uerba A. Gellij ex lib.15.cap.17. Tribuni neque aduocãt
„ patricios,neque ad eos referre de ulla re poſſunt. Ex iis enim uerbis apparet comitia,quæ à Tribunis pl.habebantur,plebis tantum fuiſſe. Quod non ita accipiendum eſt,quaſi non liceret patriciis adeſſe illis comitiis, ſed quia ius non eſſet plebeiis magiſtratibus eos uocandi. Cum enim plebis eſſent magiſtratus,meritò fiebat,ut pro iure ſui magiſtratus non poſſent niſi cum plebe agere. Itaque præmiſſum ab iis edictum ad plebem tantum pertinebat, cum interim liberum eſſet patriciis adeſſe,uel non adeſſe. Quæ uero comi-
B tia Tributa à patriciis magiſtratibus habebantur, quod ad edicti quidem uim attinet,uniuerſi populi erant:ſed tamen quia his comitiis nulla habebatur ratio cenſus, ordinis,ætatis, propterea primores ciuitatis ferè his comitiis adeſſe non ſolebant: quia cùm numero longe ſuperior eſſet reliqua multitudo, ſpes nulla erat ſuum ſuffragium uim ullam habiturum contra plebis uoluntatem. Vnde eueniebat,ut omnia Tributa comitia fere peragerentur ab humilibus,ut uix unquam primores populi adeſſent. Ex iis inuenire cauſam poſſumus,cur cum de Tributis comitiis agitur, modò plebis, modò populi fieri mẽtionem ſæpe eodem in loco reperiamus. Quod enim
C ad ius ſuffragij attinet,omnia comitia erant populi: quia nemo ciuis ſuffragio excludi poterat,ſi comitiis adeſſe uellet.Quod uerò ad poteſtatem & ius uocandi attinet eius magiſtratus,à quo comitia edicta ſunt : aut uero ſi ad eos ſpectemus,qui conuenire ad ea comitia ſolebant,non immerito plebis tantum fuiſſe ea comitia dicuntur. Erat autem hoc commune his comitiis cum Centuriatis, quòd priuſquam in ſuffragium mitteretur populus, concio à magiſtratu habebatur,qua de magiſtratibus aut ſacerdotibus creandis,uel de legibus ferendis uerba eodem modo fiebant, quo ſupra diximus in Centuriatis comitiis.Hac peracta concione, populus in ſuas cuiuſq; tri-
D bus diſcedebat. Tum ſortitiones fiebant à magiſtratu: quæ diuerſi generis erant.Vna erat ac prima omnium ad ſortiendum in qua tribu Latini ſuffragium ferrent: de qua re ſuprà multa diximus. Altera erat in magiſtratibus quidem creandis,& legibus ferẽdis,ad ſortiendum quo ordine tribus quæque ſuffragium ferret.Ad quam ſortem peragendam omnium tribuum nomina in ciſtellam quandam coniiciebantur: tum ,ut quæque prior exierat, ita prior ſuffragium ferebat,ut ex hiſtoria Tib.Gracchi apud Appianum intelligi poteſt. In ſacerdotum uerò creatione,quia ſeptendecim tantum tribus ſuffragium ferre ex lege poterant, idcirco ſortiendæ tantum erant hæ
E tribus XVII,quæ erant ſuffragium laturæ. Id quod Cicerò in Rullum in-
„ dicat cum ita ſcribit: Iubet Tribunũ pl.qui eam legem tulerit, creare De-
„ cemuiros per tribus ſeptẽdecim:ut quem nouẽ tribus fecerint, is Decemuir
„ ſit. Et paulò pòſt: Hoc Tribuno pleb.pòtiſſimum uenit in mentem po-
„ pulum Rom.uniuerſum priuare ſuffragiis: paucas tribus non certa condi-
„ tione iuris, ſed ſortis beneficio fortuito ad uſurpandam libertatem uocare.
„ Et paulò pòſt: Vniuerſo populò neque ipſe committit, neque illi horum

conſiliorũ auctores committi recte putant poſſe. Sortietur tribus idem Rul- F
lus homo felix, educet quas uolet tribus: quos nouẽ tribus decemuiros fe-
cerint, ab eodem Rullo eductæ, hos omnium rerum dominos habebimus.
Ex his Ciceronis uerbis omnis ratio intelligi poteſt, qua Decemuiros creari
uolebat Rullus. Erat autem hæc eadem cum ea, quæ ex lege Domitia in ſa-
cerdotum creatione obſeruabatur: ut nos ex eodem Cicerone ſupra oſtendi-
mus. Conſequens igitur eſt, ut in ſacerdotum creatione dicamus ſeptende-
cim tribus ita deligi, ut X X X V tribubus in ciſtam cõiectis, ſeptendecim
ex eo numero educerentur, quorum ſuffragio ſtaretur. Verùm illud hoc lo-
co ambigi poteſt, an ſuffragium dicerent illæ tribus, ut quæque educebatur, G
an uerò non antè ferrẽt ſuffragium quàm iis ſelectis, quarum ſuffragio ſtan-
dum erat, rurſus in ciſtam hæ coniectæ eſſent, ut ſuffragium deinde eo or-
dine dicerent, quo quæque educeretur. Ego exiſtimo gemina ſortitione, &
gemina ex ciſta eductione nil opus fuiſſe: ſiquidem ſortitione unica non
minus ex lege ſuffragium à minore parte populi ferri poſſet. Si enim ultra
ſeptimam & decimam tribum non ſis progreſſurus, ut quæque ſuffragium
dicat, ſimul atque educta ex omnium tribuum cumulo erit, tam hoc modo
minor pars populi ſuffragium tuliſſe dicetur, quàm ſi gemina illa eductione
uſus eſſes. Quòd ſi breuior, nec minus iuſta eſſet illa ratio quàm hæc, pru- H
dentiæ Romanorum conſentaneum eſt, illa potius unica ſortitione conten
tos fuiſſe, quàm hac gemina. Ex his quæ dicta ſunt, apparet in Tributis co-
mitiis pro prærogatiua fuiſſe eam tribum, cui fortè obtigiſſet, ut prima exi-
ret è ciſtella. Verùm id diuerſum erat à Centuriatis, quòd ſortitione præro-
gatiuæ Centuriæ facta reliqua comitia abſque ſorte pro cenſu, ordine, atque
ætate peragebantur. At comitiis Tributis ſorte utẽdum erat ad finem uſque
comitiorum, ad uocãdas ordine tribus. Quod uero ſupra diximus de tabel-
la ſuffragij, & de pontibus per quos ſuffragium ferebatur, id commune erat
Tributis comitiis cum Centuriatis: quemadmodum ex uerbis, quæ citata à I
nobis ſunt, perſpici poteſt. Verùm hoc erat proprium Tributorum, quòd
rogatores in iis non adhiberi ſolebant, ſed cuſtodum diribitorum & præco-
num miniſterio tantum peragebantur. Vocandis enim ad ſuffragium tri-
bubus, ut quæque ſortiente magiſtratu exierat, præconum opera erat neceſ-
ſaria: tum uerò & renunciandis ſingularum tribuum ſententiis poſtquam
dixerant ſuffragium. Quia uerò his quoque comitiis diximus tabellas po-
pulo miniſtrari ſolitas, cum ad pontes uenerat, idcirco neceſſe eſt, ut ad hoc
miniſterium diribitores adhibitos dicamus. Sed & qui fraudẽ animaduer-
terent, quæ uel diribendis tabellis, uel in colligendis ſuffragiis committi po- K
terat, & qui ſententiarum numerum pro candidatis inirẽt, certos quoſdam
homines fuiſſe neceſſe eſt. Hi autem erant, qui cuſtodes appellabantur. Nam
quomodo Cato fraudem animaduertere potuit quæ comitiis Aediliciis ad
deiiciẽdum M. Fauonium fiebat, niſi pro amico Fauonio Cato cuſtos fuiſ-
ſet? Aut quomodo collegæ C. Gracchi multa ſuffragia maligne occultare
potuerunt ad deiiciendum Tribunatu Gracchum, niſi præter rogatorem
comitiorum

A comitiorum alij essent, qui se interponerẽt numerandis sententiis? His ergo comitiis præsertim, quibus magistratus creabantur, erant certi quidam homines, qui uel amicitiæ causa, uel pro suo magistratu comitiis ita se interponebant, ut custodum munere fungerentur. Quod uerò de rogatoribus dixi, præter rogatorem comitiorum non fuisse alios tribuum rogatores, sicut erant Centuriarum rogatores quidam in Centuriatis comitiis, hac ratione confirmari potest. Qui cistam deferebat colligẽdis per tribus suffragiis, rogator dicebatur. Atqui ex multis locis apertum est cistam deferre solitum eum ipsum, qui habebat Tributa comitia. Cicero de Saturnino legem feren
B te ita scribit lib.1.ad Heren. Saturninus ferre cœpit. Collegæ eius intercedere. Ille nihilominus cistellam detulit. Et primo de nat.deor. Vt igitur Tiberium Gracchum quum uideor concionantem in Capitolio uidere: de M. Octauio sitellam deferentem. Et apud Asconium hæc sunt Ciceronis uerba ex oratione pro C.Cornelio: Neque enim maius est legere codicem cum intercedatur, quàm sitellam ipsam cum ipso intercessore deferre. Hi loci satis ostendunt rogatorem comitiorum eundem fuisse, qui per singulas tribus tabellas suffragij colligeret. Vnde etiam colligo interpretationẽ loci apud Suet.in Cæsare, ubi ita scriptum est: Qui primùm cunctati utrúmne
C illum in campo per comitia tribus ad suffragia uocantem partibus diuisis è ponte deiicerent. Nam eum locum de Tributis comitiis intelligi uel hinc perspici potest, quòd supra ostendimus in Tribunali manere solitum magistratum, qui Centuriata comitia habebat: hic uero cum dicit è ponte Cæsarem deiicere coniuratos excogitasse, manifestò demonstrat uocandis tribubus in ponte, ac non in Tribunali Cæsarem stare solitum. Ex quo consequitur Tributis comitiis eum qui habebat comitia, non in Tribunali consedisse, sed in ponte cõsistere solitum, ubi uocatarum tribuum tabellas colligeret. Quod si ita sit, necessariò sequitur his comitiis non alium fuisse ro-
D gatorem, quàm eum ipsum magistratum, à quo habebantur comitia. Iam autem in certum quendam locum uocari singulas tribus his comitiis sicut in Centuriatis, hinc ostendi potest, quòd cum mentio est horum comitiorum, non modò uocari tribus, sed etiam introuocari reperimus. T. Liuius lib.10.Decad.4.ita scribit de comitiis loquens, quibus mulcta certabatur dicta Duumuiro à Põt.max. Et plures iam tribus introuocatæ dicto esse audientem Pontifici Duumuirum iuberent. Et lib.quinto Dec.quintæ, ubi de rogatione loquitur, quam ferebat T. Sempronius Trib. pl. de triũpho L. Pauli: Introuocatæ primæ tribus cum antiquarẽt. Et apud Asco.uerba Ci-
E ceronis pro C.Cornelio hæc sunt: Nec criminosius tribus ad legẽ accipiendam, quã ad collegã reddẽdũ priuatũ introuocare. Si igitur, ut hi loci ostẽdunt, introuocabãtur his comitiis tribus, necesse est ubicũq; haberẽtur seorsum diuisas suis locis fuisse singulas tribus priusquã uocarentur: ex quibus deinde locis migrarent, ut per pontes in aliũ quendã locũ introducerentur: quod nos supra ouile & septa appellari diximus. Ad quam rem faciũt uerba Dionysij lib.7. Tertiis nũdinis cùm populus frequẽs cõuenisset in forum,

Tribuni pl. ad comitia Tributa populum uocarunt, deſignatis in foro ſuis F
cuique tribui locis, in quibus ſeorſum cōſiſterent. Vt autē omnes, qui ex
eadem erant Centuria uiritim rogabantur, ut pòſt numerus iniretur eorū,
qui plures fuiſſe in eadem ſententia comperirentur, ita uiritim omnes qui
ex eadē tribu erant, rogabantur: ac poſtquam tota tribus ſuffragium dixe-
rat, ſententiæ numerabantur, ut ea demum ſententia tribus renunciaretur, in
quam plures conſenſiſſe perſpicerētur: adeò ut omnia, quæ de renunciatio-
ne ſupra diximus, ad hæc comitia accommodari poſſint, ſi tantum pro Cen
turiis tribus ponas: niſi quòd quædam erant proprie obſeruanda in comitiis
Tributis legum, alia quædam in magiſtratuum, alia in ſacerdotum: de qui- G
bus mox dicemus, poſtquam duos locos, unum Ciceronis, alterum T. Liuij,
conſiderauerimus. Locus Ciceronis eſt pro Plācio: Nam quod primus ſci-
uit legem de publicanis, tum cum uir ampliſſimus Cōſul id illi ordini per
populum dedit, quod per Senatum ſi licuiſſet dediſſet: ſi in eo crimē eſt, quia
ſuffragium tulit, quis nō tulit publicanus? Si quia primum ſciuit, utrum id
ſortis eſſe uis, an eius qui illam legem ferebat? Si ſortis, nullum crimen eſt in
caſu: ſi Conſulis, ſplendor etiam Plancij hunc à ſummo uiro principem or-
dinis iudicatum. Ex hoc enim Ciceronis loco intelligi poteſt, eum qui pri-
mus ſuffragium ferebat, partim ſorte deligi ſolitum, partim uoluntate ro- H
gatoris. Hactenus enim ſors in ea re locum habebat, quatenus tribum Cen-
turiámue oſtendebat, quæ prima roganda eſſet: reliquum uero erat in uo-
luntate rogatoris, ut ex ea tribu Centuriáue prærogatiua aliquem delige-
ret, quem primum rogaret. Neque enim ita locus Ciceronis eſt interpretan-
dus, ut ſortitionem fieri dicamus inter eiuſdem tribus Centuriæ'ue homi-
nes, quis primus rogandus eſſet. Nam præter id, quod tot ſortitiones ponere
ineptum eſt, id uero multò eſt abſurdius, omnes eiuſdem tribus homines
in ciſtam coniici ad id modò ſortiendum, quis primus eſſet rogandus: præ-
ſertim cùm in eo, utrum primus an poſtremus ſuffragium diceres, nihil in- I
tereſſe poſſet, quod ad ſuffragij uim attinet. Hic etiam locus ualet ad confir-
mandum id quod paulò ante diximus, Tributis comitiis non alium fuiſſe
rogatorem tribuum, pręter ipſum magiſtratum, à quo habebantur comitia.
Hoc enim loco diſerte ponitur ipſum Conſulem Cæſarem fuiſſe rogatorē
ſuffragiorum iis comitiis, quibus lex lata eſt de remittēda publicanis tertia
parte uectigalium. Atqui ſuperiore lib. oſtendimus prærogatiuæ etiam Cen
turiæ rogatorem fuiſſe alium à rogatore comitiorum. Locus T. Liuij eſt ad
finem libri 10. Decad. 4. ubi loquitur de Cenſoribus M. Aemylio Lepido &
M. Fuluio Nobiliore: Mutarunt ſuffragia, regionatímque generibus ho- K
minum cauſiſque, & quæſtibus tribus deſcripſerunt. Ac primum quidem
quod ait Liuius mutata ab his Cenſoribus ſuffragia, non poteſt ad Centu-
riata comitia pertinere. Perſpicuum enim eſt ex omni hiſtoria, cenſus, ordi-
níſque & ætatis ſemper habitam rationem Centuriatis comitiis poſt hos
Cenſores uſque ad ætatem Ciceronis. Vnde efficiebatur ſemper in eadem
tribu ſimul ſuffragium tuliſſe, qui eodem cenſu erant. Atqui certum eſt nō
omnes

A omnes ciues,qui eodem quæstu erant in eadem Tribu,eodem censu fuisse. In suffragiis ergo centuriatim ferendis non poterat seruari hæc descriptio per quæstus:quia non potuisset una quædam Centuria ex hominibus eundem quæstum facientibus confici.Quandoquidem necesse erat eiusdē Centuriæ homines eodem censu esse: cùm tamen fieri non posset, ut qui eodē quæstu erant,eodem etiam censu essent. Deinde uero quomodo potuisset ætatis ratio haberi?Nam si in eadem tribu uarias descriptiones factas intelligamus,prout diuersos quæstus facere homines eiusdem tribus comperiebantur,easque descriptiones Centurias quasdam fuisse dicamus:necesse erit

B ut uel dicamus tot Centurias fuisse,quot erant in quaque tribu diuersa quęstuum genera,absque ulla ætatis iuniorum & seniorum distinctione: uel pro unoquoque genere quæstus duas fuisse Centurias in quaque tribu, unā iuniorum,alteram seniorum.Veluti si sex differentias quæstus in una tribu admittas,ratione ætatis necesse fuisset ponere duodecim Centurias.Quoniā autem census quoque distinctio admittenda perinde esset, ut ætatis, necessariò efficeretur, ut pro numero quinq; classium quinquies duodecim Centuriæ statuerentur. Qua ratione fierent in una tribu sexaginta peditū Centuriæ.Quæ si in omnes partes absurda sunt, relinquitur illam tribuum de-

C scriptionem,cuius meminit illo loco T.Liuius,nihil mutasse in Centuriarū descriptione,quæ semper Seruij instituto facta est ex ordinibus,censu,& ætate:sed ita accipienda sunt uerba Liuij,ut dicamus eos Censores non contentos illa,quę iampridem post expletum trigintaquinque tribuum numerum facta erat Centuriarum per tribus descriptione, uoluisse etiam tribus alia quadam ratione distingui: nempe generibus, causis & quæstibus: quæ hominum descriptio seruaretur etiam tum cùm tributim populus suffragium ferret. Mutarunt igitur isti Censores suffragia,quatenus Tributis comitiis uoluerunt distinctionem esse inter homines eiusdem tribus,per ge-

D nera,causas & quæstus:cum ante illos Censores nulla huiusmodi distinctio obseruaretur. Verùm explicemus quid ista tria significēt:tum propius ad modum comitiorum ueniemus.Genera hominum distinguebantur in eo, quòd alij patricij,alij plebeij erāt:& ex plebeiis alij ingenui, alij libertini: omninóque alij nobiliores,alij ignobiliores. Generibus ergo hominum descripsisse tribus isti Censores dicuntur,quòd in singulis tribubus uoluerunt quandam esse distinctionē inter patricios & plebeios, tum inter ingenuos & eos qui libertini generis essent.Quanquam enim in quatuor urbanas tribus descripti essent libertini,ut docet T.Liuius lib.5.Decad.5.& Cicero 1.de

E orat.attamen ex iis quorum maiores seruitutē seruiuissent, nonnullos reperimus per rusticas tribus diffusos. Id quod ex uerbis Liuij lib.5. Dec.5. apparet: „In quatuor urbanas tribus descripti erant libertini, præter eos quibus „filius quinquenni maior ex S.C.esset. Hæc uerba satis ostendunt libertinos, quorum filius esset quinquēni maior, in urbanas tribus descriptos nō fuisse. Et hanc igitur distinctionem per genera hominum in libertinos & ingenuos poterant singulæ tribus admittere. Hanc porrò generum descriptionē

Centuriis accommodare nõ possis. Nam si seruata census, ordinis, ætatísque F descriptione, hanc præterea inter eiusdem tribus homines ponas generum distinctionem, oportebit patriciorum in quaque tribu quasdam esse Centurias primi census, quasdam secundi, & ita deinceps: & rursus quasdã equitum, quasdam peditum, & iuniorum seniorúmque. Quod sane absurdissimum est, præsertim cùm Romæ uix tot essent omnes simul patricij, quot in una tribu ista ratione ponerentur. At si patriciorum unam Centuriam factam dicas in una tribu, in aliud maius incommodum recidas necesse est: nempe census, ordinis, ætatísque omissam ab his Censoribus distinctionem in Centuriarum sua descriptione. Ista igitur hominum per genera in singu- G lis tribubus descriptio nihil ad Centurias pertinebat. Quare cùm ait Liuius mutata suffragia, id non potest ita accipi, ut rationem suffragiorum Centuriatis comitiis mutatam intelligamus. Restat igitur, ut hac descriptione dicamus mutata fuisse suffragia Tributis comitiis. Quod non potest aliter accipi, quàm ut dicamus hos Censores instituisse ferendis tributim suffragiis non genera hominum confundi, ut prius: sed distinctis eorum generibus nobiles seorsum ab ignobilibus suffragium ferre. Qua ratione fiebat, ut dignitatis quidem nobiliorum hominum ratio haberetur, quando nõ in cætera turba suffragium dicebant, sed seorsum ac per se: interim tamen quod H ad uim suffragiorum attinet, non esset maior eorum potestas quàm prius. Quandoquidem tribus ea tandem renunciaretur sententia, in quam plures cuiusque generis inclinassent: ac numeri, non dignitatis suffragantium hac in re habebatur ratio. Causarum & quæstuum distinctionem in eo ponendam esse existimo, quod ex plebeiis adeóque ingenuis hominibus eiusdem tribus alij essent, qui suo quodam quæstu uiuerent exercendis quibusdam artibus, unde quæstum facerent: alij nobiliores essent, & suo quodam ordine censerentur: cuius generis erant Senatores, Publicani, Scribæ, Tribuni ærarij, Agricolæ: quorum ordo erat ea dignitate, ut causis potius distingui I quàm quæstu dicerentur. Senatores publico consilio præerant. Nomine autem Senatorum comprehẽdo Decuriones coloniarum, & municipiorum. Publicani redemptores publicorum uectigalium erant. Scribæ in actis publicis scribendis uersabantur. Tribuni ærarij in procuratione attributæ pecuniæ. Quia ergo publica negotia gererent inter se diuersa, ideo causis, hoc est negotiis, distingui dicuntur. Lictores, præcones, fabri, tibicines, argentarij, nummularij, aliíque qui artes exercebãt inter ciues Romanos receptas, quæstibus distingui dicebantur. Dixi autem artes receptas, quia ut testatur Dionys. libro secundo & nono, Romanis ciuibus nõ licebat artes sellularias, K & quas uocant manuarias, exercere. Voluerunt igitur hi Censores in singulis tribubus distinctionẽ esse inter ciues ex causis & quæstibus, hoc est pro ratione negotiorum quibus gerendis occupati essent, & pro ratione quæstus quem ex sua quadam arte facerent. Itaque seorsum uoluerunt descriptos esse in quaque tribu Senatores, Publicanos, Scribas, Agricolas, Tribunos ærarij: in quibus causarũ distinctionem pono. Itémq; separatim descri-

pserunt

A pſerunt reliquos ciues pro ratione quæſtus quem ſinguli facerẽt. Ac diſtinctionem quidem hanc etiamnum ætate Ciceronis obſeruari ſolitam hinc intelligi poteſt, quòd ordinis publicanorum, ſcribarum agricolarúmq; ſæpe meminit, quaſi de diſtinctis ordine ciuibus. Tum uero etiam Tributis comitiis quandam huiuſmodi diſtinctionem obſeruari ſolitam ex Cælij epiſt. quarta ad Ciceronem colligi poteſt. Cum enim Cælius illic mentionem faciat de comitiis Tributis, quibus Dolabella factus eſt Quindecimuir, de equitũ ſuffragio ita ſcribit: "Et Hercules niſi noſtri equites acutius "uidiſſent, pene concedente aduerſario ſuperaſſet. Hoc eſt, ut ego interpre-

B tor, niſi equitum fauor in Dolabellam inclinaſſet, Lentulus competitor, uel ipſius Dolabellæ conceſſione, ſuperaſſet. At enim his comitiis quomodo equitum ſuffragium diſtingui potuit à reliquorum ſuffragiis, niſi in ſingulis tribubus, quæ uocatæ ſunt ad dandum Dolabellæ hoc ſacerdotiũ, ſeorſum equites ſuffragium dicebant? Atqui ea Ciceronis ætate equitum ordo "in publicanis conſiſtebat, ut docet Plinius lib. 33. cap. 2. Iudicum autem ap"pellatione ſeparari eum ordinem primi omniũ inſtituere Gracchi, diſcor"di popularitate in contumeliam Senatus. Mox ea debellata auctoritas no"minis, uario ſeditionum euentu circa publicanos ſubſtitit, & aliquãdiu ter-

C "tiæ uires publicani fuere. M. Cicero demum ſtabiliuit equeſtre nomen in "Conſulatu ſuo, ei Senatum concilians, ex eo ſe ordine profectum eſſe cele"brans, & eius uires peculiari popularitate quærens. Et Cicero pro Plan. ita "ſcribit: Adiungam etiam ſi uis, id quod tu etiam huic obeſſe putas, patrem "publicanum. Qui ordo quanto adiumento ſit in honore quis neſcit? Flos "enim equitum Romanorum, ornamentum ciuitatis, firmamentum Reip. "publicanorum ordine continetur. Ego igitur poſt illos Cenſores ita exiſtimo Tributis comitiis ſuffragium ferri ſolitum, ut diſtinctio eſſet generum, cauſarum, & quæſtuum: ut ſeorſum quidem cum tribus uocata erat,

D ſuffragium dicerent patricij quotquot in ea tribu erant, qui uoluiſſent comitiis intereſſe, tum Senatores, deinde publicani, mox Tribuni ærarij, deinde Scribæ, poſt Agricolæ: eodémque modo in quæſtuum diſtinctione. Id quod, quemadmodũ ſupra ſignificaui, eo inſtitutum erat, ut dignitatis ratio quædam haberetur diſtinctis hoc modo eiuſdem tribus hominibus: quòd effectum eſſet, ut pares cum paribus coniungerentur, ac non ita confuſe abſque ullo diſcrimine ſuffragium dicerent: non autem, ut uis ſuffragiorum penes alios eſſet quàm prius. Nam etiam tum una tribus unum ſuffragium habebat, ac non tot ſuffragia quot erant hominum diſtinctiones

E in quaque tribu: multo ſecus quàm in Centuriatis, in quibus tot habebat quæque tribus ſuffragia, quot erant in quaque Centuriæ. Huc pertinet quod ſcribit Dion XXXVIII. libro, de Q. Fuſio Caleno Prætore eo anno quo "Cæſar primum Cõſul fuit, loquẽs his uerbis: Cum animaduertiſſet Q. Fu"ſius Calenus confundi omnium ſimul ſuffragia, atque inde fieri, ut de ſuf"fragiorum euentu ſingula genera ita inter ſe contenderent, ut quod recte "ſtatutum eſſet, id ſuo ſuffragio factum dicerent: quòd uero male, in alios

" suffragiorum absurditatem reiicerent: legem Prætor tulit, ut seorsum sin- F
" guli suffragium dicerent, quo tandem dignosci possent sententiæ, non singu
" lorum quidem hominum (quod occulte semper fiebat) sed certe singulorũ
" generum. Ex iis Dionis uerbis apertum est etiam ante hanc legem Fusiam fuisse in singulis tribubus distincta quædam hominum genera, quos ego ordines quosdam, & quasdam distinctiones, quæ eædem essent, aut non ualde absimiles iis, quas à Censoribus illis factas scripsimus, interpretor. Ac uoce quidem cum suffragium ferebatur, quia seorsum singulæ illæ distinctiones suffragium dicebant, non poterat esse ignotum quid singulæ sentirent. At legibus tabellariis perlatis, tametsi adhuc distincti essent eodem modo G homines eiusdem tribus, quia tamen non fiebat sententiarum renunciatio, nisi coniectis in cistam totius tribus tabellis, propterea fiebat, ut ordinum sententia Tributis comitiis ignota esset: una oriebatur inter ordines contẽtio, quam sua lege sustulit Calenus. Constituit enim, ut singulorum ordinum suffragia seorsum renunciarentur, ut ita quæ esset sententia singulorũ dignosci posset. Nec minus tamen eo modo erat una unius tribus sẽtẽtia: siquidem ad extremum non spectaretur quid plures ordines sensissent, sed quid plures omnino homines eiusdem tribus iussissent. Ac de his quidem satis: nunc propria singulorum generum persequamur. In magistratuũ co- H mitiis Tributis tot dabantur tabellæ, quot erant candidati, quorum nomẽ receptum esset: & quoniam XXXV tantum tribus erant, oportebat decem & octo tribus ferre quẽque candidatum, ut à maiore parte populi creatus diceretur. Vt autem quisque prior eum numerum tribuũ tulerat, ita prior renunciabatur. Cúmque tot creati erant, quot ex lege in eo magistratu esse oportebat, tum finis fiebat comitiis. Veluti Aedilitiis comitiis quia duo tantum creandi erant, statim ubi ex omni candidatorũ numero duo ab octodecim tribubus facti Aediles erant, finis fiebat uocandarum tribuum. Ac si consensissent in eo illæ octodecim tribus, quæ primæ sorte exierant ad suf- I fragium ferendum, reliquę tribus non uocabãtur: sin uariassent octodecim illæ tribus, quia alios candidatos aliæ tribus fecissent, tum eousque uocandę erant tribus, dum legitima suffragia duo confecissent, hoc est, donec duo ab octodecim tribubus creati Aediles essent. Quod autem in duobus Aedilibus dixi, idem in decẽ Tribunis pl. & uiginti Quæstoribus, & uiginti quatuor Tribunis militaribus, & aliis quotquot creandi essent ordinariis extraordinariísue magistratibus, dicendum est. Verùm enimuero in Tribunorũ pleb. renunciatione primis quidem temporibus id proprium erat, ut si euenisset ex numero candidatorum decem non confecisse legitima suffragia, K tum ab iis qui legitima suffragia confecerant, cooptabantur absque suffragio populi, quot erant necessarij ad perficiendum numerum decem Tribunorum. Id quod ex Liuio demonstrari potest, cuius hæc uerba sunt lib.3. De-
" cad.1. M. Duillius comitia habuit. Et quinque Tribunis pl. creatis, cum prę
" studiis aperte petentium nouem Tribunorum alij candidati tribus non ex-
" plerent, concilium dimisit, nec deinde comitiorum causa habuit. Satisfactũ

legi

A legi aiebat, quæ numero nuſquam præfinito Tribunis, modo ut relinque-
» rentur, ſanciret: & ab iis qui creati eſſent cooptari collegas iuberet. Recita-
» bátque rogationis carmen. Si Tribunos pleb. decem rogabo, ſi qui uos mi-
» nus hodie decem Tribunos pleb. fecerint, hi tum utique, quos ſibi collegas
» cooptaſſent, ut illi legitimi eadẽ lege Tribuni pl. ſint, ut illi quos hodie Tri-
» bunos pl. feceritis. Ex iis Liuij uerbis apparet primis temporibus eam fuiſ-
» ſe rationem Tribunos pleb. creandi, quam diximus. Verùm ea ratio lege à
L. Trebonio Tribuno pleb. lata, anno proximo poſtquam hæc quæ de M.
Duillio diximus geſta erant, mutata eſt: ut idem T. Liuius paulò pòſt ſcri-
B bit: L. Trebonius Trib. pl. rogationem tulit, ut qui plebem Romanam Tri-
» bunos pl. rogaret, is uſque eò rogaret, dum decẽ Tribunos pl. faceret. Hac
lege cooptationem ſublatam eſſe apertum eſt. Vnde apparet poſt eam legẽ
ſi accidiſſet Tribunos pl. ad numerum legitimum factos non eſſe, reuocan-
das fuiſſe tribus ad ſuffragiũ, couſque dum decem Tribuni pl. creati eſſent.
Et Appianus lib. 1. bell. ciuil. ſcribit, C. Gracchum ſecũdum Tribunatum ob-
tinuiſſe per legem quandam, qua cauebatur, ut ſi quis ex candidatis legiti-
ma ſuffragia non confeciſſet, tum liberum eſſet plebi quem uellet Tribunũ
pl. nominare. Vnde intelligi poteſt, illis comitiis accidiſſe, ut unus quidam
C ex candidatis tribus non expleret: ídque occaſionem plebi dediſſe, ut omiſ-
ſis candidatis C. Gracchum non petentem, ut aſſerit Plutarchus, cuíque ex
lege non liceret eundem magiſtratum continuare, nihilominus Tribunum
pleb. crearet. Porrò autem tribus non explere eodem modo interpretandum
eſt, quo ſuprà interpretati ſumus Centurias non explere. Quando enim ita
uarie in candidatos fauor inclinabat tribuum, ut omnes candidati tribus
quaſdam ferrent, ſed quæ tamen ad eum numerum in quibuſdam candi-
datis non peruenirent, ut plures tuliſſe hi dicerentur quàm illi: tum non ex-
pleſſe tribus dicebantur. Quæ omnia apertiora fient exemplo ſubiecto. Po-
D namus duodecim Tribunatus competitores. Si in nouem candidatis con-
ueniant octodecim tribus, ut illi ſemper plura ſuffragia habeant quàm re-
liqui tres: in reliquis uerò tribus ita uariæ ſint, ut ſinguli ſenas tribus ferant:
pòſt ſuffragium octauæ & decimæ tribus renunciatum, eam certũ erit no-
uem creatos Tribunos pl. quia octodecim tribus maior pars tribuum ſint.
Ex quo ſequitur, hos nouem candidatos iam confeciſſe legitima ſuffragia.
Reſtabit igitur creandus ex reliquis tribus candidatis decimus Tribunus
pleb. Quòd ſi uocandis reliquis ſeptendecim tribubus accidat ita rurſus ua-
riare tribus, ut ſuas quaſdam tribus ſinguli ferant, hic rurſus conſiderandus
E eſt numerus tribuum, quas quiſque feret. Nam ſi unus ad ſex, quas habebat
tribus, adiiciat maiorem numerum quàm reliqui duo, ueluti ſi ſeptẽ unus
ferat, cum reliqui duo ſinguli quinas tantum tulerint: tum ſane is qui trede-
cim tribus tulit, renunciabitur Tribunus: quia uerum ſit plures tribus hunc
tuliſſe quàm reliqui duo, qui ſinguli undecim tantùm tulerũt. In quo obi-
ter animaduertendum eſt, hoc quidem modo Tribunũ fieri, qui non octo-
decim tribus tulit, ſed qui comparatione tantum aliorum candidatorum

plura habuit suffragia. Sin accideret, ut duo rursus senas tribus singuli ferrent, tertius uerò quinque tantum, quia pares erant suffragiis illi duo qui plures tribus tulerant, neuter poterat Tribunus declarari: quo casu diceban tur illi tribus non explere. Itaque reuocandæ erant tribus ad creandum decimum Tribunum pl. Ad huius exempli similitudinem multa alia fingi possunt. Veluti si in septem candidatis ita uariasse tribus ponas, ut singuli quinas habeant tribus, tum nemo eorum renunciari poterit. Neque uero hac tantum tribuum paritate id accidere poterat, sed etiam si accidisset, ut paria haberent in tribubus suffragia duo, trésue, aut etiam plures candidati: quia in qua tribu paria habēt suffragia candidati, eam nemo eorū tulisse dicetur. Quibus ergo casibus nō confecerāt candidati Tribunitij legitima suffragia, his per legem Treboniam reuocandę erant ad suffragium tribus. Quod idē in comitiis Aedilium non fiebat. Nam si quando accidisset pares suffragiis esse candidatos, non reuocabantur tribus, sed sorte decernebatur cui cederet magistratus. Id quod ex Cicerone demonstrari potest: cuius hæc uerba sunt pro Plancio: Neque enim unquam maiores nostri sortitionem constituissent Aedilitiam, nisi uiderent accidere posse, ut competitores pares suffragiis essent. Porrò autem quod Cicero in paritate suffragiorum nominatim Aedilitiam sortitionem ponit, argumento esse uidetur, non fuisse eandem in cæteris magistratibus rationē. Itaque Quæstoriis comitiis hoc casu idem factitari solitum existimo, quod in Tribunitiis, ut reuocarentur potius tribus, quàm ut sorti committeretur. In Tribunorum uero militarium comitiis, si ad legitimum numerum non peruenerant qui creati erant, Consulis, ut opinor, hac in re iudicio stabatur. Erat enim is magistratus quem Consul creare posset. Nam qui Rufuli appellabantur, omnes ab imperatoribus non à populo creabantur. In extraordinariis uerò magistratibus idem quod in Tribunis pleb. sentiendum est. Id enim totum sui iudicij esse populus uolebat, ut Cicero indicat in sec. orat. in Rull. Etenim cùm omnes potestates, imperia, curationes ab uniuerso pop. Ro. proficisci conuenit, tum eas profectò maxime quæ constituuntur ad populi fructum aliquem & commodū. In legum comitiis Tributis idem modus omnino, qui in Centuriatis, seruabatur. Quod uero attinet ad comitia iudiciorū, eam Cicero pro domo sua docet fuisse rationem, ut nemo nisi prædicta die accusaretur: tum ut magistratus ter reum antè accusaret, quàm mulctam irrogaret: hac uero irrogata, trinundino prodenda erat dies, qua ad populum mulcta certanda esset: quæ dies cum aduenisset, quarta accusatio fiebat à magistratu. Cętera quę ad modum iudiciorum attinent, possunt ex T. Liuio colligi ubi de iudicio P. Africani scribit lib. 8. Decad. 4. & ex aliis Ciceronis locis. Cum dies dicendæ causæ aduenerat, atratus reus, &, ut ait Cicero, sordidatus barba, & capillo promisso (hic enim reorum habitus esse solebat) à magno amicorum item atratorum comitatu in forum deduci solebat. Magistratus interim in rostris sedebāt, reus sub rostris stabat, populus ante rostra in comitio erat. Plutarchus enim in uita Gracchorum ostendit sic rostra fuisse ædificata, ut qui inde

conciones

A conciones haberent,comitium & curiam ſpectarent:ſed ita tamẽ,ut etiam liceret in forum ſe conuertere: ſicut factitaſſe Caium Gracchum memoriç mandauit.Quia igitur comitium foro iunctum erat,propterea fori nomine ſæpe etiam comitium,ut eius pars quædam comprehendebatur.Sed hæc obiter dicta ſint.Præco interim cùm magiſtratus iuſſerat,ex roſtris reum citabat.Qui ſi uellet pro ſe dicere,in roſtra aſcendebat,ut inde orationem haberet ad populum.Sin per alium ſe uellet defendere,is item iuſſu magiſtratus in roſtra aſcendebat,reúmque defendebat.Quòd ſi orationibus tempus uſque eo conſumeretur,ut nõ ſatis uideretur reſtare temporis,quo ante no-
B ctem peragi comitia poſſent,dies producebatur: hoc eſt,in alium comitialem diem differebatur populi iudicium.Qui dies cum ueniſſet,idem quod priori die peragebatur: niſi quòd ſpatium dicendi fere magiſtratus conſtituebant.Cum dicendi finem utrinque feciſſent,populus in ſuffragium mittebatur.In quo non eædem dabantur tabellæ, quæ iudicibus,cõdemnandi, abſoluendi & ampliandi,ſed quales in legibus ferendis, Vti rogas,&c, Antiquo:lege enim lata mulcta dicebatur.quæ lex ſi à populo acciperetur,tantæ pecuniæ damnatus erat reus,quanta erat mulcta quam dixerat magiſtratus: ſin populus antiquaret, abſoluebatur. Neque uerò ex eo,quod ſupra roſtra
C comitiúmque appellauimus in iudicio populi deſcribendo,exiſtimandum eſt,eo tantum in loco comitia de mulcta haberi.Nam aliis quoque in locis haberi poſtea demonſtrabimus:ſed quia eo in loco ſæpius id uſuueniebat, propterea eum locum potiſſimum accepimus: ſed ita ut de aliis locis idem uellemus quod de hoc intelligi. Ad modum etiam horum comitiorũ pertinet,quod Cicero ita ſcribit pro domo ſua: " Deniq; ſi qua res illum diem " aut auſpiciis aut excuſatione ſuſtulit,tota cauſa iudiciúmque ſublatum eſt. Ex hoc enim loco apparet in reorum fauorem proprie inſtitutas fuiſſe has duas rationes effugiendi iudicij: quarum una erat in auſpiciis,quæ ſi diem
D iudicij diffunderent,totum iudicium ſublatum erat,benigna ſcilicet uolũtatis deorum interpretatione, quaſi nollent omnino de hoc reo damnando cum populo agi, quando bona auſpicia non dediſſent. Altera cauſa erat in excuſatione legitima: quæ ſi die iudicij obtendi poterat,tota cauſa (inquit) Cicero tollebatur: ita ut reus non poſſet hoc nomine cauſam dicere,niſi renouato de integro toto iudicio,perinde ac ſi nihil priore actum eſſet.Erant autem excuſationes legitimæ,morbus:quomodo excuſatum dicit fuiſſe P. Africanum T.Liuius:exilium uoluntarium,quomodo Cæſo Quintius ex" cuſatus eſt. De quo Liuius lib.3. Decad.1. ita ſcribit: Iudicij die cum excu-
E ſaretur ſolum uertiſſe exilij cauſa,nihilominus Virginio comitia habente, " collegæ appellati dimiſere concilium. Item funeris familiaris procuratio, aliæque huius generis quæ ex iure ciuili colligi poſſunt. Quod uerò attinet ad ſacerdotum comitia, in his id iam diximus proprium fuiſſe, quod ſeptẽdecim tantum tribuum ſuffragio ſtaretur, earum quibus id ſorte obtigiſſet. Itaque propter incertum ſortis beneficium omnes tribus conueniebant, ut nulla ſe excluſam conqueri poſſet: ſed in ſortem tantum id reiicere poterãt,

quæ in ſuffragium uocatæ non erant. Statim ergo, ut unus competitorum F
nouem tribus tulerat, ſacerdos renunciabatur. Aut ſi ita uariaſſent tribus, ut
nullus competitorum nouem ferret tribus, tum qui plures tulerat, reliquos
ſuperabat. Sin ſuffragiis pares eſſent, tum reuocari tribus oportuiſſe exiſti-
mo: niſi potius hac in re collegij iudicio ſtaretur, ut is ſacerdos eſſet, quem
potiſſimum cooptaſſent. Neque uero hoc loco eſt omittēdus Ciceronis lo-
„ cus in ſecunda Philip. in quo ita ſcribitur: Quo enim tempore me augu-
„ rem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Q. Hortēſius nominauerūt,
„ (neque enim licebat à pluribus nominari) nec tu ſoluendo eras, nec te ullo
„ modo niſi euerſa Repub. fore incolumem putabas. Alius eſt locus in prin G
„ cipio Bruti, ubi de Q. Hortēſio defuncto ita loquitur: Et interitu talis au-
„ guris dignitatem noſtri collegij diminutam dolebam. Qua in cogitatione
„ & cooptatum me ab eo in collegium recordabar, in quo iuratus iudicium
„ dignitatis meæ fecerat: & inauguratum ab eodem, ex quo augurum inſti-
„ tutis in parentis eum loco colere debebam. In his duobus locis multa ob-
ſeruari poſſunt, quæ ad modum creandorū ſacerdotum pertinent. Primùm
quod nominatio erat neceſſaria iis, qui petitionem ſacerdotij profiteri uo-
lebant. Id quod ex epiſt. M. Bruti ad Ciceronem, cuius initium eſt, Bibulus,
confirmari poteſt. Rogat enim Brutus Ciceronem, quoniam in locum Pan- H
ſæ demortui auguratum petere conſtituerat Bibulus, ut nominationem ei
„ concederet. Verba Bruti hæc ſunt: In Panſæ locum petere conſtituit. Eam
„ nominationem à te petimus. Neque coniunctiori dare beneficium, quam
„ nos tibi ſumus, neq; digniorem nominare potes quàm Bibulum. Eodem
„ pertinet, quod primo ad Herenniū ita ſcribitur: Altera lex iubet augurem
„ in demortui locum in concione nominare. Ex his perſpicuum eſt petitio-
nem ſacerdotij neminem profiteri potuiſſe, qui non ſibi aliquē ex collegio
conciliaſſet, à quo in concione nominaretur. Tum illud animaduertendum
eſt, quod ait non licuiſſe, ut quis à pluribus quàm duobus è collegio nomi- I
naretur. Porro autem ex uerborum contextu colligo ſatis quidem fuiſſe ab
uno nominari, ſed non licuiſſe, ut à pluribus quàm duobus nominaretur.
Nam quod unus Cicero à Bruto rogatur ad nominandum Bibulū: quód-
que Cicero id quaſi ſingulare aliquid adſcribit, quod à duobus nominatus
eſt, argumēto eſſe poteſt ſatis quidem fuiſſe ab uno nominari, ſed lege cau-
tum fuiſſe, ut ne à pluribus quàm duobus quis nominari poſſet. Illud quo-
que notandum, quod ait iuratum Hortenſium ſuæ dignitatis iudicium fe-
ciſſe: ex quo colligi poteſt, oportuiſſe eum qui aliquem nominaret, publicè
iurare dignum eſſe, eum quem nominaret eo ſacerdotio de quo ageretur. K
Quod ego iuramentum eo inſtitutum fuiſſe puto, ne quem ſuffragiis ſuis
populus indignum ſacerdotio crearet. Poſtremò illud non eſt omittendum,
quod ait Cicero, ſe ab Hortenſio inauguratum. Hanc uerò inaugurandi ra-
tionem communem fuiſſe omnibus ſacerdotiis ex Liuio intelligi poteſt:
apud quem paſſim inaugurandi uerbum reperitur, ubi de ſacerdotum in
locum demortuorum ſuffectione mētio eſt: ſumitúrque fere apud eum pro
eodem,

A eodem creare sacerdotes, & inaugurare sacerdotes. Inaugurati autem propriè dicebantur sacerdotes, quando adhibitis ad deos consulendos auguribus, pronunciati erant diis accepti ad fungẽdum sacerdotium. Atque ante legem quidem Domitiam omnino cooptabatur in collegium, qui inauguratus erat. At post legem Domitiam omnes competitores inauguratos esse oportebat, sed is solum cooptabatur, quem populus creasset. Nam si in quibus sacerdotiis ante legem Domitiam populi suffragio opus erat, in iis post competitorum inaugurationem, populi habebãtur comitia, quemadmodũ nos suprà ostendimus in Regis sacrorum ac Flaminum creatione:
B pari profectò ratione dicendum est in his creandis sacerdotibus, qui lege Domitia suffragiis populi fieri cœperunt, inaugurari antè competitores oportuisse, quàm de his comitia haberentur. Si enim post comitia iis inaugurandis auspicia captanda fuissent, illis non addicentibus cooptari non potuisset quem populus creasset, nec fuisset necesse hac in re stare populi iudicio. Ac si fortè euenisset, ut post comitia in uno qui creatus esset, auspicia non addixissent, rursus ad creandum alterum habenda fuissent comitia. In quo si rursus euenisset auspicia non bona esse, iterum uocanda fuissent comitia. Idémque dici potest in tertio & quarto competitore, si (ut usuuenire
C poterat) tot esse accidisset. Hac igitur ratione efficiebatur, ut bis ter quatérue frustrà populus in suffragium mitteretur ad unum sacerdotem creandum. Quod sane est absurdissimum. Itaque dicendum est, inaugurationem quidem fieri antequam populus in suffragium mitteretur: sed quia non alios populus creabat, quàm qui ab aliis sacerdotibus inaugurati essent, ita ut iudicium sacerdotum populus confirmare tantum uideretur, idcirco factum est, ut apud Latinos auctores totum hoc creandorum sacerdotum negotium, uerbo inaugurandi contineretur: ita ut inauguratum fuisse aliquem sacerdotem dicant, cum factum fuisse sacerdotem dicere uolunt. Post
D dicta suffragia, in magistratuum creatione eadem fere quæ post Centuriata, fiebant. Postquam enim à præcone & à magistratu renunciati erant, quos populus crearat, domum à frequenti amicorum comitatu deducebantur. Post legum comitia id modò restabat, ut publicarentur. Id quod æneis tabulis per fora & templa fixis fieri solebat. Tacitus lib. 11. "Aspiciũtur etiam nunc in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo." In iudiciorum uerò comitiis si damnatus erat reus, ilicò prædes dare soluendæ mulctæ cogebatur: alioqui in uincula duci iubebatur à magistratu. Id quod ex historia L. Scipionis Asiatici intelligi potest, apud A. Gellium libro septimo cap. 19. & T. Liuium libro 8. Decad. quartæ. Atque illa quidem de modo comitiorum sufficient. De loco pauca dicamus.

De loco Tributorum comitiorum. Cap. V. F

TRibutis comitiis uocandis non erat unus destinatus locus, quemadmodum Centuriatis: quia religio non erat, extrá ne an intra pomœrium haberétur. Ac magistratuũ quidẽ comitia Tributa fere in campo Martio habebantur. Cicero ad Att. prima epist. In campo comitiis Tribunitiis ad 16. Cal. Sextil. Et lib. 4. episto. ad Att. in epist. De Eutychide, cum de ambitu candidatorum Consularium & Tribunitiorum scribere ad Atticũ incipit, his uerbis utitur: Sequere nunc me in campum. G De Quæstorum uerò comitiis idem Cicero ad Curium scribẽs lib. 7. Epist. Fam. In campo certe non fuisti, cùm hora secunda comitiis Quæstoriis institutis. Aedilium autem comitia quòd in campo haberentur, ex epist. ad Att. lib. quarto, cuius initiũ est, Auere te certo scio, intelligi potest. Illic enim Cicero loquẽs de comitiis, quibus Aedilis fieri uolebat Clodius, ita scribit: Nisi Milo in campum obnunciasset, comitia futura erant ante diem duodecimum Cal. Decemb. Milo ante mediam noctem cum magna manu in campum uenit. Clodius cùm haberet fugitiuorũ delectas copias, in campum ire non est ausus. Quin tamen alibi etiam hæc comitia haberi possent, negari non potest. H Nam post eiectos Decemuiros, cum Tribunorum pl. habuit comitia Q. Furius Pont. max. ea habita fuisse in pratis Flaminiis, qui pòst fuit circus Flaminius, T. Liuius lib. tertio Dec. 1. scribit. In Capitolio habebãtur comitia, quibus iterum Tribunus pl. creari uolebat Tib. Gracchus, auctoribus Appiano & Plutarcho. Sed & comitia Aediliũ quòd in foro, adeóque in comítio haberi possent, uerba Ciceronis ex eadem epist. libri quarti ad Att. ostendunt: Metellus tamen postulat, ut sibi postero die in foro obnuncietur. Nihil esse quod in campum nocte ueniretur: se hora prima in cómitio fore. Itaq; ante diem undecimum Cal. in comitium Milo de nocte uenit. I Quòd uerò extraordinarij magistratus alibi quàm in campo creari possent, argumento esse potest, quòd in Capitolio creati sunt Triumuiri agrarij ex lege Tiberij Gracchi. Cicero enim lib. 1. de Nat. deorũ scribit M. Octauium Tribunatu priuatum à Graccho fuisse in Capitolio. Et Appianus Plutarchúsq; eodem ipso loco statim creatos fuisse Triumuiros scribunt. Legum comitia plurimùm in comitio haberi solita uel hinc intelligi potest, quòd Cicero in orat. pro Rabirio Posthumo indicat, ex Rostris leges ferri solitas. Verba eius ad equites Rom. hæc sunt: Si iam uobis nunciaretur in Senatu sententias dici, ut his legibus teneremini, concurrẽdum K ad Curiam putaretis: si lex ferretur, cõuolaretis ad Rostra. Erant autem Rostra, tribunal aut suggestus, unde cõciones ferè habebãtur: sic dicta à rostris nauium, quę huic erant pręfixa. Plinius lib. 16. cap. 14. Antea rostra nauium Tribunali præfixa foro decus erant: ueluti populo Romano ipsi corona imposita. Et Liuius lib. 8. Decad. 1. Naues Antiatium partim in naualia Romæ subductæ, partim incensæ: rostrísque earum suggestum in foro extructum

A ctum adornari placuit: Rostráque id templum appellatum. Erant autem Rostra, ut ait Asconius, ad Comitium, prope iuncta Curiæ. Itaque cum ex Rostris conciones habebantur, populus in comitio stabat, ut antè diximus: à quo etiam populi in eum locum conuentu, nomen habuit: uocatúrque à Græcis auctoribus ἐκκλησιαστήριον. Quanquam autem hæc pars fori quædam esset, cōcionibus populi proprie destinata: unde etiã fit, ut Plinius & Liuius in foro Rostra ponant, & leges fere in foro latæ dicantur, quæ in comitio latæ erant, attamen cum proprie forum accipiebatur, diuersum erat à comitio: ut ex multis locis Ciceronis & aliorum ostendi potest. Ad Heren. lib. 2.

B In comitio aut in foro ante meridiē causam coniicito. Pro Sestio: Cum
" forum, comitium, curiámque multa de nocte armatis hominibus occupa-
" uissent. Et paulò pòst de Q. Fratre loquitur hoc modo: Pulsus è Rostris in
" comitio iacuit. Sueto. in Cæsare: Aedilis præter comitium ac forum, Ba-
" silicásque, etiam Capitolium ornauit. Quod uero dixi comitium locum fuisse proprie destinatum cōcionibus populi, non ita accipi debet, quasi uelimus eò populum non conuenire solitum, nisi ut uerba ad eum ex Rostris fierent. Cicero enim in Bruto minora quędam iudicia apud unum iudicem
" in comitio exerceri solita, ostendit his uerbis: Quare si anguste, & exiliter
C dicere est Atticorum, sint sane Attici: sed in comitium ueniant, ad stantem
" iudicem dicãt: subsellia grandiorem, & pleniorem uocem desiderant. His uerbis Cicero demonstrat, iudices quosdã à Prætore datos, in comitio stantes iudicare solitos. Vnde etiam (ut id παρέργως dicam) pedaneos iudices primum appellatos credo, delegatos minorum causarum iudices, quòd iudicando pedibus starent, ac non in subselliis sederent. Quinetiam Prætorem urbanum in comitio ius dixisse, Plautus in Pœnulo indicat his uerbis:

" Nam istorum nullus nefastu 'st, comitiales sunt meri.
" Ibi habitant, ibi eos conspicias quàm Prætorem sæpius.

D Et A. Gellius lib. 20. cap. 1. Inter eos dies trinis nundinis continuis ad Præ-
" torem in comitium producebãtur: quantæque pecuniæ iudicati essent, præ-
" dicabatur. Hi loci manifestò indicant Prætorem urbanum in comitio ius reddidisse, & litium etiam causa in comitium conuenire populum. Verũtamen quia Prætori urbano suum quoddã tribunal erat, in quo sedendi multis cum Prætore locus esset, ut Cicero primo de orat. ostendit, apud quem
" Crassus ita loquitur: Quid his paucis diebus, nónne nobis in Tribunali
" Q. Pompeij Prætoris urbani familiaris nostri sedentibus. In quo Tribunali sella Curulis Prætoris statuebatur, in qua sedēs ius reddebat. Propterea hoc

E Prætoris Tribunal ita ad comitium ædificatum fuisse existimo, ut longe à Rostris disiunctum esset: alioqui simul ex Rostris conciones haberi, & ius à Prætore reddi ex suo Tribunali non potuisset: quod tamen secus esse cùm per se manifestum est, tum uerò ostendi potest ex his uerbis Ciceronis pro
" Flacco: Hic in grauissima, & moderatissima ciuitate, cum est forum ple-
" num iudiciorum, plenum magistratuum, plenum optimorum uirorum &
" ciuium, cum speculatur atque obsidet Rostra uindex temeritatis, & mode-

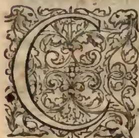
„ ratrix officij Curia, tamen quantos fluctus excitari concionum uidetis? F

Quoniam ergo una ex parte Rostra comitium spectarent, ex altera parte Prætoris urbani Tribunal, idcirco pari ratione utraque in comitio fuisse nō male dici possunt. Verùm redeamus unde digressi sumus. Erat igitur comitium, ea pars fori quæ potissimum concionibus, & comitiis populi destinata erat. His porrò habendis comitiis septa quædam fuisse, quò introuocarentur tribus cum suffragium inibant, cùm ipsum introuocandi uerbum argumento esse potest, tùm uero quòd lege Maria per pontes suffragiū ferri his etiā comitiis, quæ in foro habebantur, conueniebat: ut nos supra ostendimus, cum de pontibus disputauimus. Neque enim pontes intelligere possumus uiam fuisse, qua suffragatores introuocarētur, nisi in ingressu septorum quorundam hos pontes fuisse institutos concipiamus. Neque enim aliud erant huiusmodi pontes, quàm angustæ quædam substructiones ex tabulatis, gradibus è solo sublatæ, ad id institutæ, ut per eas suffragium ferretur absque omni fraude ac confusione. Quod uerò pontes huiusmodi in ea parte fori essent, qua erat comitium, ex eo loco Ciceronis ostendi potest, qui habetur 1. lib. ad Attic. Illic enim Cicero ostendit concilium illud populi ad Rostra fuisse: unde habuit concionem ad populū Cato, & alij optimates, à quibus dirempta sunt comitia: „ Operæ Clodianæ pontes occupa- H „ rant, tabellæ ministrabātur ita, ut nulla daretur, Vti rogas. Hic tibi Rostra „ aduolat Cato: conuitium Pisoni Consulari mirificum facit: si id est conui- „ tium uox plena grauitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis. Accedit „ eodem etiam noster Hortensius, multi præterea boni: insignis uerò opera „ Fauonij fuit. Hoc concursu optimatum comitia dimittuntur. Ex iis ergo locis apparet, sicut erant in campo Martio septa quædā, ita in comitio fuisse, quò introuocari dicebantur qui suffragium inibant. Septorum sane quo- „ rundam quæ in foro essent, meminit Cicero pro Sestio: Venit in templū „ Castoris, obnunciauit Consuli: cum subito manus illa Clodiana in cæde ci- I „ uium sæpe iam uictrix exclamat, incitatur, inuadit. Inermem atque impa- „ ratum Tribunum alij gladiis oriuntur, alij fragmentis septorum & fusti- „ bus. Neque uerò in comitio tantum legum habebātur comitia, sed etiam interdum in Capitolio, ut lex agraria Tib. Gracchi in Capitolio perlata est, rogatio de triumpho L. Pauli in Capitolio lata est, ut scribunt Plutarch. in uita Pauli & T. Liuius lib. 5. Dec. 5. Opimius de abrogandis C. Gracchi legibus in Capitolium comitia edixit, ut ait Plutarch. in uita Gracchorum. Nōnunquam etiā in circo Flaminio comitia habebātur. Rogatio enim, quam ferebat Bibulus Trib. pl. de abrogando Marcello imperio, in circo Flaminio K antiquata est, ut scribunt Plutarchus in Marcello & T. Liuius lib. 7. Dec. tertiæ. In iudiciorum autem comitiis idem quod de legum comitiis dicendum: neque enim in comitio tantùm habebantur, sed etiam in Capitolio. Liuius enim lib. 5. Decad. 3. de comitiis agens, quibus de mulcta M. Posthumio Publicano irrogata populus iudicabat, in Capitolio ea haberi scribit. Quod uerò mulcta in comitio dici soleret, argumēto esse possunt uerba A.

Gellij

A Gellij lib.11.cap.1. Cum autem usus,& mos sermonum is sit,ut & ita nunc
" loquamur,ut plerique ueterum locuti sunt,mulctam dixit,& mulcta dicta
" est,non ab re putaui notare quod M.Cato aliter dixit. Nam in quarto Ori-
" ginum uerba hæc sunt. Imperator noster si quis extra ordinem depugna-
" tum iuit, ei mulctam facit. Potest autem uideri consulta elegantia uitasse
" uerbum: cum in castris, & in exercitu mulcta fieret,non in comitio nec ad
" populum diceretur. Ac de comitiorum quidem Tributorum loco hacte-
nus dictum sit.Restat ut de tempore pauca dicamus.

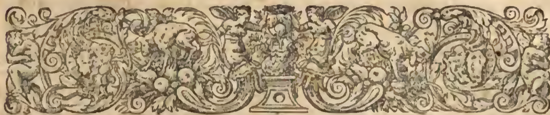
B De tempore comitiorum Tributorum. Cap. VI.

Commune omnibus comitiis erat, ut nisi comitiali die nō possent haberi,ut nos supra docuimus.Id quod cum hac exceptione intellectum uolo, nisi nominatim,ut aliis etiam diebus cum populo agere sibi liceret, quisquā legem tulisset. Quod fecisse P. Clodium in Tribunatu scribit Cicero pro Sestio.Legem enim inter alias tulit,ut omnibus fastis diebus legem ferre liceret. Erat etiā hoc omnibus comitiis
C commune,ut cum populo agi nō liceret ante primam horam diei. Ita enim legibus cautum fuisse scribit Dion lib.39. ubi dicit Prætorem Ser. Galbam de triumpho C.Pomptini rogationem male tulisse,quòd summo mane ante primam horam diei comitia habuisset. Quò pertinent uerba Ciceronis
" lib.4.ad Att. Pomptinus uult ad quartum non.Nouemb.triumphare.Huic
" obuiam Cato,& Seruilius Prætores,& Q.Mutius Tribunus pl. Negāt enim
" latum de imperio. Et est latum hercule insulse. Cum enim lex de triumpho Proprætoris,& Proconsulis id continere deberet,ut liceret ei qui triumpharet,cum imperio esse eo die,quo urbem ingrederetur,ideò Cicero eam
D legem appellat de imperio:quę lex insulse lata dicitur,quia occulte ante primam horam diei lata esset. Porro autem ut propius tempus comitiorum definiamus,id non potest,nisi in ordinariis magistratibus fieri. Nam legum iudiciorúmque,& extraordinariorum magistratuum comitia certum tempus habere non poterant:quandoquidem pro publica necessitate ac uoluntate magistratuum uariis anni temporibus haberentur. Sacerdotum comitia cùm erat in demortui locum sufficiendus alius, non aliàs habebantur: nisi aut noui instituerentur sacerdotes,aut numerus in collegiis augeretur. Ordinarij uerò magistratus fere ad finem mensis Iulij,& principium Au-
E gusti creabantur.Ac Tribunorum quidem Aediliúmque pleb.comitia prima erant:cæterorum magistratuum prima erant Consularia,tum Prætoria, mox Aedilitia,pòst Quęstoria,postrema Tribunorum militum. Ac Tribunitia quidem comitia eo quō dixi tempore prima haberi Cicero in prima
" epist.ad Att.indicat: In campo comitiis Tribunitiis ad XVI.Calend.Sextil. Nam quod paulò pòst facit mentionem candidatorum Consularium illius anni, satis indicat nondum fuisse Consules creatos. At enim Cicero

ſecunda in Verr.& in eum ſcribens Aſconius,oſtendunt Prætoria Aedilitiáque comitia pòſt Conſularia fuiſſe. Et Cælius ad Ciceronē ſcribens, indicat Tribunos Aedileſque pleb.iam creatos,cum adhuc ſua comitia, quibus fieri Aedilis Curulis uolebat, non eſſent habita: ubi oſtendit Cal. Sextil.iam fuiſſe creatos Tribunos pleb.Conſules,& Prætores,cum adhuc Aediles Curules creati non eſſent. Quòd uero etiam hoc tempore crearentur Tribuni militares,ex ſecunda orat. in Verrem intelligi poteſt. Cum enim nonis Augusti illa oratio haberetur, ut ipſe Cicero teſtatur,in ea oratione iam deſignatos in annum ſequentem magiſtratus fuiſſe oſtendit: inter quos etiam Tribunos militares eo loco enumerat. Quod autem Quæſtores,& Tribunos militares poſtremos feci, præter id quod Dion lib.39. diſerte aſſerit Aediles ante Quæſtores deſignari oportuiſſe, hac etiam ratione ducor, quòd non poſſent minores magiſtratus rogari, niſi creatis maioribus. Nam quorſum minores, qui erant maiorum ueluti adminiſtri, creaueris,non creatis maioribus?Aut ſi accidiſſet creatis minoribus maiorum impediri comitia, quomodo ſumma Reipub.poterat in minorum magiſtratuum poteſtatem deuenire?Hoc igitur quo dixi ordine,& eo tempore creari magiſtratus ſolebant,niſi aut obnunciationibus,aut interceſſionibus differentur comitia. Verùm iſta de his temporibus intelligi debent,quibus Calend.Ianuarij magiſtratus inibatur. Nam ſuperioribus ætatibus creatio magiſtratuum (præter Tribunos Aedileſque pleb.)eo tempore fiebat,quo ſuperiore libro diximus Conſules tum creari ſolitos.Ego uero propterea Tribunos Aedileſque pleb.excepi,quia non eodem tempore inibant magiſtratum,quo cæteri magiſtratus. Nam poſtquam primùm creati ſunt Tribuni pleb.ſemper menſe Decembri magiſtratum inierunt:ut ex uerbis Dionyſij lib.6.apparet, ubi de primis Tribunis pleb.ita ſcribit: Tribunitiam poteſtatem primi inierunt illi quinque ad quartum idus Decembris, quemadmodum etiam ad noſtram uſque ætatem fit. Et T.Liuius ad finem libri noni Decad.quart. Antiatem auctorem refellit Tribunus pleb.M.Neuius, aduerſus quem oratio inſcripta P. Africani eſt. Neuius hic magiſtratum non iniit Tribunatus pleb.P. Claudio,L. Porcio Coſſ.ſed iniit Tribunatum App. Claudio,M. Sempronio Coſſ. ad quartum idus Decembres. Inde tres menſes ad idus Martias ſunt,quibus P. Claudius,L. Porcius Conſulatum inierunt. Aſconius uerò ſcribens in eum Ciceronis locum ex ſecunda orat. in Verr. P. Sulpitius iudex triſtis, & integer magiſtratum ineat neceſſe eſt nonis Decembris. Dicit Tribunos pleb. eo die nonarum Decembris magiſtratum inire ſolitos. Tres igitur illi auctores in hoc conueniunt, quòd menſe Decembri magiſtratum inirent Tribuni pleb. uerùm in die diſſentiūt. Quam ego controuerſiam ſic dirimi poſſe exiſtimo, ſi dicamus ætate Ciceronis diem ineundi Tribunatus fuiſſe nonas Decembris:at ſuperiori ætate fuiſſe ad quartum idus Decemb.Quòd uero Dionyſius ſcribit ad ſuam uſque ætatem idem fieri ſolitum,ita accipiendum eſt,quaſi propter quatuor dierum ſpatium,quo poſtremis temporibus dies ineundi Tribunatus ſolennis mutata

A tata eſt, noluerit ſubtilem computationem facere. Ex his perſpicuum eſt, non potuiſſe ſuperioribus illis temporibus comitia Tribunorũ Aediliúmque pleb. eodem tempore haberi, quo cæterorum magiſtratuum. Nam Decembri menſe inire magiſtratum oportebat Tribunos, cùm fere magiſtratibus aliis ſufficiendis comitia ante Ianuarium menſem non haberẽtur. Sed de tempore, omninóque de Tributis comitiis ſatis ſupérque dictum eſt.

B

NICOLAI GRVCHII ROTOMAGENSIS DE COMITIIS ROMANORVM LIBER TERTIVS.

C

Quid eſſent Curiata comitia. Cap. I.

Vriata comitia à Curiis perinde nomẽ habuerũt, ut Tributa à tribubus, & Centuriata à Centuriis. Ac Romuli quidem inſtituto Curias numero triginta fuiſſe: eúmque numerum ad extrema uſque Reip. tempora perduraſſe, ſuperiore libro demonſtrauimus, cum à tribubus Curias ſemper fuiſſe di
D uerſas oſtendimus. De earum nomine parum inter auctores conuenit. T. Liuius Sabinarum uirginum nomẽ habuiſſe ſcribit. Verba eius hæc ſunt:
» Itaque cùm populum in triginta Curias diuideret, nomina earum Cu-
» riis impoſuit. Id non traditur, cùm haud dubie aliquanto numerus maior
» hoc mulierum fuerit, ætate an dignitatibus ſuis uirorúm ue, an ſorte lectæ
» ſint, quæ nomina Curiis darent. Plutarchus cõtrà ita ſcribit: Curias qui-
» dam perhibent à Sabinis mulieribus nomen traxiſſe: ſed hoc mendacium
» eſſe deprehenditur. Nam multis illarum à locis nomina impoſita ſunt. Et
E Dionyſius libro ſecundo: De honoribus habitis uirginibus Sabinis diſ-
» ſentiunt Romani ſcriptores. Quidam enim ſcribunt inter alia id eis tribu-
» tum, ut triginta Curię earum nominibus appellarentur: tot enim fuiſſe, quæ
» legationem ſuſcepiſſent. Terentius autem Varro cum iis hac in re non con-
» ſentit. Dicit enim iam antè nomina Curiis fuiſſe impoſita à Romulo in pri-
» ma diuiſione populi, partim à principibus uiris, partim ex locis ſumpta.
» Nec uerò triginta tantum mulieres legationem ſuſcepiſſe, ſed quingentas

& uiginti ſeptem. Verùm minus nobis de nomine laborandum eſt: id po- F
tius perſequendum, ut quid qualéſque eſſent hæ Curiæ, doceamus. Diony-
ſius lib.2. ita ſcribit de Romulo: Diuiſa in tres partes omni multitudine,
ſingulis partibus præfectum conſtituit eum, quem illuſtriſſimum ac nobi-
liſſimum cenſebat. Tum ſingulas trium partium rurſus in decem partes di-
ſtribuit: totidémque ſingulis præfectos dedit, qui eſſent fortiſſimi. Ac ma-
iores quidẽ partes Tribus, minores Curias appellauit, ut etiam ad noſtram
uſque ætatem uocãtur. Quæ uerba ſic Græce reddere poſſumus, ut Tribus
ſit φυλή, & τριττύς: Curia autem φρατρία, & λόχος. Et ij quidem qui tribuum præ-
fecti erant, φύλαρχοι & τριττύαρχοι, quos Romani uocant Tribunos. Curiarum G
uerò, φρατρίαρχοι & λοχαγοί, quos illi Curiones appellant. Diuiſæ autem rur-
ſus ſunt Curiæ in Decurias: uocabatúrque ſingularum præfectus, Decurio.
Poſtquam autem hoc modo omnes in Tribus & Curias deſcripti ſunt, ſolũ
urbanum uniuerſum in triginta æquales partes diſtribuit, ac ſingulis Curiis
ſuam partem attribuit: exempta ex ſingulis tantilla portione, quæ ſufficeret
templis delubríſque conſtruendis: ſimúlque parte aliqua in commune re-
licta. Et alio loco eiuſdem libri de eodẽ Romulo: Sacra ſua ſingulis Cu-
riis conſtituit, ſuis cuique diuis, quos uenerari ſemper deberent, aſſignatis.
Et ſacris faciẽdis certos ſumptus definiuit, quos ex ærario ſuppeditari opor- H
teret. Porro autem unà cum ſuis ſacerdotibus, ſacris ſibi ſolẽnibus peragen-
dis Curiales adeſſe oportebat: unáque epulabantur feriis in curialibus tri-
cliniis cœnaculíſue. Erant enim ſuæ cuique Curiæ cœnationes, in quibus
communis ueluti focus ſingulis Curiis conſecratus erat: haud ſecus quàm
apud Græcos in πρυτανείοις. Huiuſmodi autem ædes Curiarum nomine etiã
Curię appellabantur: quod nomen noſtra adhuc ætate retinent. Et alio lo-
co eiuſdem libri. In omnibus Curiis Iunoni Quirinæ aræ poſitæ ſunt: quę
etiamnum hoc noſtro tempore ponuntur. Et eodem libro de Numa lo-
quens: Vnum ſacerdotum collegium fecit triginta Curionum: quorum I
(ut dixi) munus erat pro Curialibus ſacra facere. Et paulò pòſt: His qui-
dem de cauſis Romulus non fecerat, commune totius urbis templum Ve-
ſtæ, nec Veſtales uirgines inſtituerat: ſed in unaquaque triginta Curiarum
ſuam quandam Veſtam ſtatuerat, in qua epulabantur Curiales: ſacerdotes
autem peragendis ſacris non alios quàm præfectos Curiarum. Et Pompo-
nius in lege ſecund. de origine iuris: Poſtea aucta ad aliquem modum ci-
uitate, ipſe Romulus traditur populum in triginta partes diuiſiſſe: quas par-
tes Curias appellauit, propterea quòd tunc Reip. curam per ſententias earũ
partium expediebat. Et ita leges quaſdam & ipſe Curiatas ad populum tu- K
lit. Ex iis locis apparet Curias Romæ fuiſſe, populi tales quaſdam partes,
quales ſunt noſtræ in urbibus parœciæ: ut recte admonuit Budæus in po-
ſterioribus annot. in Pand. Vt enim noſtræ parœcię habent deſtinatas quaſ-
dam domos, in certa quadam urbis parte ſitas, quæ communia ſacra, ædem
ſacram communem, ſacrorum communem adminiſtrum habent: ita Cu-
riæ erant incolarum urbis partes, non modò loco, ſed etiam ſacris ſibi pecu-
liaribus

A liaribus diſtinctæ. Quod uero dixi incolarum urbis tantum fuiſſe Curias, cùm ex Dionyſij uerbis paulò antè citatis intelligi poteſt, tum uerò ex eo, quòd qui in municipiis & coloniis ciues Romani habitabant, ſua quædam in ſuis urbibus ſacra habebant, non ſecus quàm qui Romæ erant: ut uel inde apparet, quod Milo legitur ad prodendum Flaminem Lanuuium, profectus pridie quàm Clodium occidit: nec erat neceſſe ſua ſacra eos relinquere qui ciuitate donabantur, niſi in urbem migrarent. Nam quos migraſſe Romam reperimus, eos ſimul per curias Romanas deſcriptos fuiſſe ex eo intelligi poteſt, quod de Sabinis nominatim ſcribit Dionyſius libro ſecun-
B do, eos qui in ciuitatem recepti ſunt cum rege Tatio, per tribus Curiáſque fuiſſe deſcriptos. Quod idem de aliis etiam populis, qui Romam migrare euerſis eorum urbibus coacti ſunt, multis in locis ſcribit. Erant igitur Curiata comitia, in quibus populus curiatim ſuffragiũ dicebat: hoc eſt, in quibus populi per Curias diuiſi ſententia rogabatur, ut quod plures Curiæ ſtatuiſſent, id iuſſum populi eſſe diceretur.

De cauſis Curiatorum comitiorum. Cap. II.

C Cauſæ horum comitiorum diuerſæ pro diuerſis Reipub. temporibus fuerunt. Nam poſt Curias à Romulo inſtitutas uſque ad tempora Seruij Tullij ſexti Romanorum regis, omnia quæ ſuffragiis populi à regibus committebantur, Curiatis comitiis peragebantur: ut ex eo intelligi poteſt, quod nec dum Centuriæ nec tribus erant quæ ſuffragium dicere poſſent. Itaque non modo reges, ſed etiam cæteros magiſtratus Curiatis comitiis creatos fuiſſe interpretandum eſt, cum apud auctores reperimus à populo eos creatos, & leges omnes quæ ad illud uſque
D tempus latæ ſunt, Curiatæ fuerunt: & iudicium Horatij à populo Curiatis comitiis peractum eſt. At poſt claſſes à Seruio rege inſtitutas, tum duo cœperunt eſſe comitiorum genera, Curiata & Centuriata. Atque illis duobus tantum generibus uſus eſt populus uſque ad iudicium Coriolani, anno urbis CCLXIII. quo primùm anno cœperunt Tributa comitia. Ac fuiſſe quidem in uſu Curiata comitia etiam poſt claſſes à Seruio inſtitutas ex eo oſtendi poteſt, quòd leges à L. Bruto latæ, cum reges eiecti ſunt, omnes Curiatæ fuerunt, ut ſcribit Dionyſius ad finem libri quarti. Verba Bruti ad po-
" pulum hæc ſunt: Viſum eſt uobis Tarquinios & uniuerſum eorum ge-
E nus, non modò ciuitate Romana, ſed omni regione, quæ ſub Romano im-
" perio eſt eiicere, ut omnino nemini liceat de Tarquiniis poſthac agere, aut
" loqui: ac ſi quis ſecus faxit, ut morte plectatur. Quod ſi idem uobis quoque
" uidetur, Quirites, diſcedite in Curias, & ſuffragium inite. Omnes Curiæ, uti
" rogarat Brutus, exilium Tarquiniis iuſſerunt. Hac lege perlata rurſus ad po-
" pulum Brutus: Quando, inquit, tam bonum principium res habet, reliqua
" accipite, quæ de Repub. à nobis excogitata ſunt. Nobis conſiderantibus cui

" magiſtratui ſummam Reip. committamus, reges poſthac nõ creare certum F
" eſt, ſed duos ſingulis annis eſſe creandos regia poteſtate, quos Centuriatis
" comitiis creabitis. Quæ ſi ita uobis uidentur, inite ſuffragium. Hæc quoque
" lex ab omnibus Curiis accepta eſt. Iam uerò Cornelius Tacitus ſcribit li-
" bro undecimo: Sed Quæſtores regibus etiam tum imperantibus inſtituti
" ſunt: quod lex Curiata oſtendit à L. Bruto repetita. Horum Taciti uerborũ ea (meo quidem iudicio) ſententia eſt, ut legem Curiatam Brutus repetiuiſſe dicatur, qua regibus permiſſum erat deligere ſibi Quæſtores: ut Conſulibus pariter poteſtas eſſet Quæſtores deligẽdi, ſicut antè regibus fuerat. Verba enim ſequentia oſtendunt penes Conſules multis annis eam poteſtatem G
" fuiſſe: Manſitque Conſulibus poteſtas deligendi, donec eum quoque ho-
" norem populus mandaret. Vnde fit, ut eum locum ſic potius interpretandum exiſtimem, quam quomodo alij interpretãtur Curiatis comitiis Quęſtores Brutum creaſſe, ſicut reges antè creare eos ſolebant. Quanquam enim id de regibus Iunius Gracchanus aſſerat apud Vlpianum, lege unica de officio Quæſtoris, cum eo tamen Cornelius Tacitus non conſentit hac in re. Creandis etiam magiſtratibus Curiata comitia in uſu fuiſſe demonſtrant Tribuni pleb. quos ad legem uſque Voleronis perlatam Curiatis comitiis creari perſpicuum eſt. Et ante Coriolani iudicium multa iudicia populi in H hiſtoria leguntur habita in foro, ubi Centuriata eſſe non poterant: unde relinquitur Curiata fuiſſe. Poſtquam uerò ad illa duo comitiorum genera acceſſit tertium genus Tributorum comitiorum, tum minus frequentari cœperunt Curiata: & maxime poſtquam lex lata eſt, de plebeiis magiſtratibus creandis Tributis comitiis. Ego tamẽ adhuc poſt illud tempus reperio duas generales cauſas fuiſſe horum comitiorum habendorum: unam, legibus ferendis: alteram, ſacerdotibus creandis. Ac legum quidem cauſa toties habebantur, quoties legibus Curiatis opus fuiſſe legimus. Vnum genus earum legum erat, quas de magiſtratuum imperio ferre oportebat: ut Cicero ſecũ- I
" da oratione in Rullum oſtendit, his uerbis: Primum lege Curiata decem-
" uiros ornat. Iam hoc inauditum, & plane nouo more, uti Curiata lege ma-
" giſtratus detur, cui nullis comitiis antè ſit datus. Atq; hinc perſpicuum eſt,
" quid à maioribus acceperitis, quid ab hoc Tribuno pl. uobis relinquatur.
" Maiores de omnibus magiſtratibus bis uos ſententiam ferre uoluerunt.
" Nam Centuriata lex Conſulibus ferebatur, & cęteris patriciis magiſtratibus,
" Tributa plebeiis: tum Curiata iterum de eiſdem iudicabatur, ut eſſet repre-
" hendendi poteſtas, ſi populum beneficij ſui pœniteret. Et paulò pòſt: Ita
" cum maiores binis comitiis uoluerint uos de ſingulis magiſtratibus iudi- K
" care, hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum poteſta-
" tem reliquit. Et paulò pòſt: Videte hominis religionem & diligentiam.
" Vidit & perſpexit ſine Curiata lege Decemuiros habere poteſtatẽ non poſ-
" ſe, quoniam per nouem tribus eſſent conſtituti. Eſt & locus apud A. Gel-
" lium lib. 13. cap. 14. Reliquorum (inquit apud eum Meſſala) magiſtratuum
" minora ſunt auſpicia. Ideo illi minores, hi maiores magiſtratus appellãtur.

Minoribus

A Minoribus creandis magiſtratibus Tributis comitiis magiſtratus, ſed iuſtius Curiata datur lege. Ad horum Ciceronis & Gellij locorum planiorem interpretationem quærendum eſt, an omnibus magiſtratibus opus eſſet lege Curiata, quemadmodum hi loci ſignificare uidentur. Sane plebeiis magiſtratibus, hoc eſt Tribunis & Aedilibus plebis Curiata lege opus non fuiſſe, his rationibus adducor. Apud Dionyſium uerba patriciorum ad Tribunos pleb. ſuperiore libro à nobis recitata ſunt, à Curiis ſuffragium de iis non ferri. Ex quo ſequitur unis comitiis Tributis fuiſſe contentos: alioqui falſum dixiſſent patricij, ſi poſt Tributa opus etiam fuiſſet Curiatis.
B Deinde uerò lex à Volerone lata erat, ut pro Curiatis comitiis Tributa fierent creandis plebeiis magiſtratibus, non autem, ut præter Curiata fierent & Tributa. Vt omittam ſi etiam Curiatis comitiis eis opus fuiſſet, non fuiſſe conſecutos ea lege Tribunos pleb. ut ſe à patriciorum poteſtate liberarent, quemadmodum Liuius libro ſecundo Decad. I. ſcribit his uerbis: „Haud parua res ſub titulo prima ſpecie minime atroci ferebatur: ſed quæ patriciis omnem poteſtatem per clientum ſuffragia creandi, quos uellent, Tribunos auferret." Quomodo uerò ea lege perlata Tribunorum creatio non æque fuiſſet in patriciorum poteſtate, ut prius, ſi eis creandis opus adhuc
C fuiſſet Curiatis comitiis? præſertim cùm ſecunda comitia reprehendendi poteſtatem populo darent, ſi beneficij ſui pœniteret, ut Cicero ait. Iam uerò Dionyſius ait ad ſua uſque tempora, ex illius legis præſcripto plebeios magiſtratus creari. Si ergo Curiata comitia illa lege excluſa erant, neceſſariò relinquitur plebeiis magiſtratibus nihil opus fuiſſe, ne poſtremis quidē temporibus, Curiata lege. Poſtremò legem Curiatam ferre magiſtratibus quidem creandis (nam Pontifices ſacrorum cauſa comitia Curiata habere poterant) nemo poterat, niſi qui patricius magiſtratus eſſet: ut nos poſtea demonſtrabimus. Atqui leguntur plebeij magiſtratus imperium geſſiſſe, cum
D nullus eſſet in urbe patricius magiſtratus, à quo lex Curiata ferri poſſet. Quòd ſi his rationibus conuincamur, ut plebeiis magiſtratibus negemus Curiata lege opus fuiſſe, reſtat ut uerba Ciceronis ſic interpretemur, ut inde excipiantur Tribuni Aediléſque pleb. Cum ergo ait de omnibus magiſtratibus bis populum iudicare, ſemel Centuriatis aut Tributis iterum Curiatis: de omnibus magiſtratibus, qui eſſent uniuerſi populi, intelligi debet, non etiam de iis, qui plebis proprij eſſent. Cúmque plebeios magiſtratus appellat, non proprie debet accipi pro magiſtratibus plebis: ſed pro minoribus magiſtratibus, ut nos ſuprà demonſtrauimus, ſed ita tamē minores ma-
E giſtratus intelligendi ſunt, ut illi excludantur, qui, ut ait Plutarchus in Problemat. potius imperij ſolutionem habebant quàm imperium: & potius ad reſtringendam magiſtratuum poteſtatem creati erant, quàm ut ipſi magiſtratus eſſent. Itémque cùm Meſſala apud Gellium ſcribit minoribus magiſtratibus Tributis comitiis dari magiſtratum, ſed iuſtius Curiata lege: in numero minorum magiſtratuum illic Tribuni, & Aediles pleb. comprehendi non debent: ſed hi tantùm qui habebant alteram partem auſpiciorū, quam

patriciorum esse paulò antè dixerat: in quo numero hos plebeios magistratus non contineri perspicuum est. Nam si patriciorum erant maiora & minora auspicia, (ut ipse ait) quomodo eadem plebis esse potuissent? Verum enimuero quia dici poterat nō habere minores magistratus auspicia, siquidem auspicatò non crearentur: nam Tributis comitiis, quibus hi creabantur habendis, auspicia non desiderabātur: ut illi obiectioni occurreret Messala, idcirco subiecit, Tributis quidem comitiis magistratum iis dari, uerius tamen ac iustius lege Curiata id fieri: quia hanc legem auspicatò ferri oportebat, adhibitis scilicet auguribus, qui se in auspicio fuisse dicerent, ut nos postea docebimus. Vnde fit, ut non immeritò auspicia habere dicantur, G qui ueris auspiciis, qualia erant ea quæ penes solos patricios erant, creati essent. Ex huius quæstionis explicatione cum his locis Ciceronis & A. Gellij collata perspicuum est, exceptis plebeiis magistratibus, Curiatis comitiis cæteros omnes magistratus ita creari solitos, ut imperium his comitiis non daretur, nisi qui aliis iam comitiis Centuriatis aut Tributis creati essent. Id quod in iis sane magistratibus uerum est, qui populi suffragiis creabantur: uerùm in Dictatore, quem Consul dicebat, non populus designabat, idem dici non potest. Nam Curiata lex de eius imperio ferebatur, cum tamē nullis comitiis designatus esset. Liuius lib. 9. Decad. 1. de L. Papyrio Dictatore ita H scribit: "Atque ei legem Curiatam de imperio ferenti, triste omen diem diffidit: quòd Faucia Curia fuit principium, duabus insignis cladibus, captæ urbis, & Caudinæ pacis, quod utroque anno eiusdem fuerat principiū. Macer Licinius tertia etiam clade, quæ ad Cremeram accepta est, abominādam eam Curiam facit. Dictator postero die auspiciis repetitis pertulit legem." Et libro tertio Decad. 3. de M. Iunio Dictatore ita scribit: "Dictator M. Iunius rebus diuinis perfectis, latóque (ut solet) ad populum, ut equum ascendere liceret." Ex his Liuij locis nō modò intelligi potest uera esse, quę de Dictatoris lege Curiata diximus, sed etiam in ea lege nominatim id fuisse ferendum ad populum, uti equum ascendere liceret. Id quod Plutarchus I in uita Fabij ostēdit, primum fuisse à Fabio Dictatore institutum. Propterea autem id nominatim ferendum erat, quia contra primam Dictatoris institutionem erat, ut peditum dux equo ueheretur. Neque uerò ordinariis magistratibus tantum ea lege Curiata opus erat, sed etiā extraordinariis. Quod uel inde intelligi potest, quòd Cicero occasione Decemuirorum, quibus legem Curiatam dabat Rullus, hæc uerba quæ citaui, generaliter in omnibus magistratibus pronunciat. Sane in Proconsulibus, & Proprætoribus cum imperio mittendis Curiata lege opus fuisse, ex his Liuij & Ciceronis locis K perspici potest. Liuius lib. 5. Decad. 1. in Camilli concione ita scribit: "Quid alia, quæ auspicatò agimus omnia fere intra pomœrium, cui obliuioni aut negligentiæ damus? Curiata comitia quæ rem militarem continent." Cicero in Rullum: "Consuli, si legem Curiatam non habet, attingere rem militarem non licet." Hi loci ostendūt rem militarem nemini attingere licuisse, nisi lege Curiata id ei nominatim datum esset. Atqui nemo cum imperio

rem

A rem militarem gerere poterat,nisi Consulari aut Prætorio.Quicunque ergo
in prouinciam cum belli gerendi potestate mittebantur,legem Curiatam
ante habere debebant. At enim neminem Prætorio aut Consulari imperio
in prouincia fuisse, qui belli gerendi potestatem non haberet,dubitari non
potest.Vnde etiam apud Ciceronem de Appio Cõsule in Ciliciam prouin-
» ciam profecturo ita legimus lib.1.Epist.Fam. Appius in sermonibus antea
» dictitabat:postea dixit etiam in Senatu palam sese,si licitum esset,legem Cu-
» riatam ferre,sortiturum esse cum collega prouinciam:si Curiata lex non es-
» set,se paraturum cum collega,tibique successurum.Legem Curiatam Con-
B suli ferre opus esse,necesse non esse. Se,quoniam ex S.C. prouinciam habe-
» ret,lege Cornelia imperium habiturum,quoad in urbẽ introisset.Ego quid
» ad te tuorum quisq; necessariorum scribat nescio: uarias opiniones esse in-
» telligo. Sunt qui putant posse te non decedere, quòd sine lege Curiata tibi
» succedatur.Sunt etiam qui si discedas,à te relinqui posse,qui prouinciæ prę-
» sit.Mihi non tam de iure certum est (quanquam ne id quidem ualde du-
» bium est) quàm illud ad tuam summam amplitudinem, dignitatem,libe-
» ralitatem pertinere,te sine ulla mora prouinciam successori concedere. Et
» libro tertio Epist.ad Q.fratrem: Appius sine lege Curiata cõfirmat se Len-
C tulo nostro successurum. Et libro quarto Epist. ad Atticum: Appius sine
» lege,suo sumptu in Ciliciam cogitat. Et alio loco eiusdem libri: Consu-
» les flagrant infamia,quòd C.Memmius candidatus pactionem in Senatu re-
» citauit,quam ipse & suus competitor Domitius cum Consulibus fecisset:
» uti ambo sestertium quadragena Consulibus darent,si essent ipsi Consules
» facti,nisi tres augures dedissent,qui se affuisse dicerent, cùm lex Curiata fer-
» retur quæ lata non esset,& duos Consulares,qui se dicerent in ornandis pro-
» uinciis Consularibus scribendo affuisse, cùm omnino ne Senatus quidem
» fuisset. Ex his Ciceronis locis apparet magistratibus in prouincias profe-
D cturis lege Curiata opus fuisse,sine qua non poterat legitimum esse cuius-
quam imperium: adeò ut nõ satis esset lex Curiata omnium magistratuum
communis,ut paulò antè ex Cicerone & Gellio docui,quæ lata erat prius-
quam magistratum in urbe inire possent:sed rursus ferenda erat alia Curia-
ta ad continuandum eis in prouincia imperium. Hanc uero legem Curia-
tam etiam ad Quæstores pertinuisse,qui in prouincias mittebantur, uerba
» Ciceronis indicant,cum ita scribit secunda Philipp. Quæstor es factus: de-
» inde continuò sine S.C. sine sorte,sine lege ad Cæsarem cucurristi. Sed &
hoc obiter attendi debet in iis,quos citauimus locis,tum sortitionem fieri
E prouinciarum quas iam ante Senatus decreuerat,solitam,cùm lex Curiata
de eorum imperio ferebatur,qui designati erant prouinciales magistratus.
Id quod uerba Appij ostendunt,cum dicebat se sortiturum cum collega
si legem Curiatam ferre eum nemo impediret:sin secus, comparaturũ cum
eo.Illud quoque non est omittendum, quod prouincialibus magistratibus
præter legem Curiatam opus erat Senatusconsulto,quo decretæ prouinciæ
ornarentur. Ornari autem prouinciæ magistratuum dicebantur, quando à

Senatu decernebatur, quo sumptu, quo comitatu instructi de publico magistratus in prouincias proficiscerentur. Nam quo id Senatus liberalius fecerat, eo ornatiores dicebantur esse prouinciæ. Quæ autem ea erant, quibus fere ornari solebant Prætorum prouinciæ, Cicero in Rullum ostendit, his uerbis: Deinde ornat apparitoribus, scribis, librariis, præconibus, architectis: præterea mulis, tabernaculis, tentoriis, supellectili. Sumptum haurit ex ærario, suppeditat à sociis. Finitores ex equestri loco ducentos in annos singulos stipatores corporis constituit, eosdem ministros, & satellites potestatis. Et Capitolinus in uita Alexādri imperatoris: Alexander exemplo ueterum, & argēto, & necessariis, magistratus quos in prouincias mittebat, instruebat: ita ut præsides prouinciarum acciperent argenti pondo uicena, Phialas senas, mulos binos, equos binos, uestes forēses binas, domesticas singulas, balneares singulas, aureos centenos, cocos singulos. Et si uxores non haberent singulas concubinas, quòd sine iis esse non possent, reddituri deposita administratione mulas, mulos, equos, muliones & cocos: cætera sibi habituri, si bene egissent: in quadruplum reddituri, si male. Iam uerò in ornandis prouinciis Prætorum, & Consulum maximi momenti erat legatorum numerus, & multitudo exercitus qui decernebatur. Nam quo maiori numero hæc decreuisset omnia Senatus, eo prouinciam ornatiorem reddiderat. Quò pertinet id quod est apud Plutarchum in uita Gracchorum, Senatum in ornanda Tib. Gracchi triumuirali prouincia, noluisse ei tentorium decernere: nec uoluisse in singulos dies plusquam nouem numos in sumptum ei decernere. Erat etiam in prouinciæ ornamētis amplitudo prouinciæ. Veluti cùm Ciceroni tres Asiaticæ diœceses ad Ciliciā prouinciam adiectæ sunt, quas Appius non habebat, eo data est Ciceroni, ornatior prouincia quàm Appio. Ex iis non est difficile intelligere, quid sibi uelit Cicero, cum ait Appium sine lege suo sumptu in Ciliciam cogitare. Necesse enim erat suo sumptu proficisci Appium, quando sine hoc de ornandis prouinciis S.C. profecturus erat: cui locus esse non poterat, nisi post legem Curiatam. Ac de magistratuum quidē lege Curiata satis dictum est. Legem Curiatam alterius generis reperio eam, qua reuocatus est ab exilio Camillus. T. Liuius lib. 5. Dec. 1. Accepto Senatus decreto, ut & comitiis Curiatis reuocatus de exilio iussu populi Camillus, Dictator extemplo diceretur. Et paulò pòst: Lex Curiata lata est, Dictatórque absens dictus. Fuit etiam & alia uetus lex Curiata, quæ ferri olim solebat testamentis confirmandis, quo tempore Calatis comitiis in concione fiebāt: de qua lege plura diximus libro primo. Erat & alia lex Curiata, qua adoptiones fiebāt. Gellius lib. 5. cap. 19.

Cum in alienam familiam, inque liberorum locum extranei sumuntur, aut per Prætorem fit, aut per populum. Quod per Prætorem fit, adoptatio dicitur: quod per populum, arrogatio. Adoptantur autem, cum à parente, in cuius potestate, sunt tertia mancipatione in iure ceduntur, atque ab eo qui adoptat apud eum, apud quem legis actio est, uindicantur. Arrogantur ij, qui sui iuris cum sint, in alienam sese potestatem tradunt, ciúsque rei ipsi

A ipsi auctores fiunt. Sed arrogationes non temerè, nec inexploratè committuntur. Nam comitia arbitris etiam Pontificibus prębentur, quæ Curiata appellantur. Huius Curiatæ legis meminit Cicero pro domo sua: Quo die de te lex Curiata lata esse dicatur, audes negare de cælo esse seruatum? Et de Arusp. responsis: Tum leges Iulias contra auspicia latas, & hîc & in concionibus dicere: in quibus legibus inerat Curiata illa lex quæ totum eius Tribunatum continebat. Et de prouinciis cons. Obliti ne erant tum cum ille, qui id egerat, plebeius est lege Curiata factus, dici de cælo esse seruatum? Vnde etiam apud Cornelium Tacitum lib. 17. Galbæ imperatoris

B ad Pisoné, quem adoptare uolebat, hæc uerba sunt: Si te priuatus lege Curiata apud Pontifices (ut moris est) adoptarem. Aliam denique legem Curiatam reperio fuisse, qua sacrorum detestationes fiebãt. Id quod ego ex A. Gellio lib. 15. cap. 27. colligo: Iisdem comitiis, quæ Calata appellari diximus, & sacrorum detestatio, & testamenta fieri solebant. Ego autem detestationes sacrorum intelligo omnes consecrationes, quas publice in cõcione populi fieri oportebat. Atque ego illas primis temporibus à Pontificibus factas Calatis comitiis (ut Gellius scribit) existimo, quę comitia erãt Curiata. At post latam legem Papyriam, quę uetabat ædes, terram, aram consecra-

C re iniussu plebis, magistratibus plebeiis cœpit potestas esse huiusmodi consecrationes faciendi: quas Tributis comitiis peragerent. In quo satis erat collegio Pontificum, ut adesset denunciare: ad quod etiam pro imperio Tribuni cogere poterant Pontifices, ut Cicero scribit pro domo sua. Vnde fit ut duo genera Calatorum comitiorum quæ illic ponuntur à Labeone existimem iamdudum in usu esse desiisse. Quæ causa fuit, ut seorsum illa quasi exoleta posuerit in explicãdis Calatorum comitiorum generibus. Neque enim Labeonis ætate in usu erant testamẽta Calatis comitiis. Itaque usus est uerbo temporis imperfecti, solebant, ut intelligas olim ista fieri solita. Alte-

D ra causa habendorum comitiorum Curiatorum erat ad creandos sacerdotes. Id quod ad flamines tantùm & maximum Curionem pertinet. Ac flamines quidem Curiatis comitiis creari, ex uerbis Lælij Felicis, quæ à Gellio recitantur lib. 15. cap. 27. suprà demonstrauimus. Lælius enim scribit Calata comitia haberi flaminum inaugurãdorũ causa. Hæc uerò Calata uel Centuriata erant uel Curiata eodem Lælio auctore. Flaminibus autem nõ Centuriata conuenire sed regi sacrorum ostendimus. Ex quo consequitur Curiatis eos comitiis creari. Quod uerò ad Curiones attinet, Dionysius scribit libro secũdo, quos sacerdotes crearat Romulus, instituisse ut Curiatum suf-

E fragio crearentur. Ac singulos quidem Curiones suæ curiæ creabant, ac non à collegis cooptabantur, ut idem ipse scribit. Vnde sequitur non fuisse Curiata comitia, quibus singuli Curiones creabantur: quando ab unius tãtum Curiæ curialibus designabantur. At Curio maximus comitiis creabatur, ut ex T. Liuio ostendi potest lib. 7. Decad. 3. Inter maiorum rerum curas, comitia maximi Curionis, cum in locum M. Aemylij sacerdos creatur, uetus excitauerunt certamen: patriciis negantibus C. Manlij Attelij, qui unus

ex plebe petebat, habendam rationem eſſe: quia nemo ante eum, niſi ex pa- F
tribus id ſacerdotium habuiſſet, Tribuni appellati ad Senatum reiecerunt.
Senatus populo poteſtatem fecit. Ita primus ex plebe creatus maximus Cu-
rio C. Manlius Attelius. Erat autem maximus Curio, Feſto auctore, cuius
auctoritate, Curiæ omnéſque Curiones regebantur. Vnde ego potiſſimum
colligo Curiarum ſuffragio creari, ac fuiſſe eius comitia Curiata. Par enim
eſt, ut quemadmodum ſingulos Curiones ſingulæ Curiæ creabant, ita Cu-
rionem maximum omnes Curiæ: ut omittam cum hoc ſacerdotium inſti-
tutum eſt, non alia fuiſſe in uſu comitia, quàm Curiata.

G

De perſonis comitiorum Curiatorum. Cap. III.

Einceps ſequitur de perſonis, ut pauca dicamus. His co-
mitiis ius habebant ſuffragij non omnes qui ciues Ro-
mani erant, ſed hi tantum qui in Curias deſcripti erant,
quas nos ſuprà oſtendimus eorũ tantum fuiſſe, qui ur-
bem habitabant. Quæ cauſa fuit, ut poſtquã Italiæ mu-
nicipia ciuitate donari cœperunt, minus frequentaren-
tur hæc comitia. Nam quod ad magiſtratus attinet, ego omnes minores à H
principio exiſtimo Curiatis comitiis creari ſolitos, non aliter quàm Tri-
buni Aedileſque pleb. uſque ad legem à Volerone perlatam, ídque eò uſ-
que duraſſe, donec ex municipiis Italiæ ciues in horum minorum magi-
ſtratuum ſuffragiis admitti uoluerunt, ſicut in maiorum comitiis Centu-
riatis. Neque enim æquum uidebatur hac ſuffragiorum parte eos priua-
ri, qui æquo iure ciues eſſent. Tum igitur ea ratio inuenta eſt omnes ci-
ues admittendi, ut illi magiſtratus tributim non curiatim crearentur: ſed
ita tamen, ut pòſt de eiſdem illis magiſtratibus, lex Curiata ferretur: ídque
auſpiciorum cauſa, id eſt, ne in eorum magiſtratuum creatione negligi I
uiderentur auſpicia. Tributa enim auſpicatò non habebantur, nec patres
auctores fiebant. His ergo magiſtratibus ut ſua eſſent auſpicia, lex Curia-
ta ut de iis qui deſignati eſſent Tributis comitiis ferretur, cautum eſt. Vn-
de etiam Lælius apud Gellium ait, iuſtius lege Curiata magiſtratum dari,
quàm Tributis comitiis. Atque illa quidem lex à principio iuſtis comitiis
Curiatis ferebatur: ut Cicero in Rullum oſtendit, cum ait maiorum inſtitu-
to populum binis comitiis iudicare de omnibus magiſtratibus ſolitum. Vt
etiam omittam T. Liuij locum, quem ſupra citaui de Dictatore L. Papyrio
legem Curiatam de ſuo imperio ferente: ubi apertè demonſtratur totas tum K
Curias in ſuffragium mitti ſolitas. At ſucceſſu tandem temporis factum eſt,
ut non triginta Curiæ in ſuffragium uocarentur, ſed pro triginta Curiis tri-
ginta lictores ſuffragium inirent: adeò ut legem Curiatam magiſtratibus
ferre, non eſſet populo curiatim conuocato legem iubendam dare, ſed ad
uſurpationem quandam uetuſtatis, triginta lictorum ſuffragio legem com-
mittere. Hæc Cicero ſuis temporibus ita fuiſſe demonſtrat ſecunda orat. in
Rullum:

A Rullum: Nunc quia prima illa comitia tenetis Centuriata & Tributa, Curiata tantùm auspiciorum causa remanserunt. Hic autem Tribunus pleb. quia uidebat potestatem neminem iniussu populi aut plebis posse habere, Curiatis ea comitiis quæ uos nõ initis, cõfirmauit: Tributa quæ uestra erant, sustulit. Et paulò pòst: Sint igitur Deceuiri neq; ueris comitiis, hoc est, populi suffragiis, neque illis ad speciem atque ad usurpationem uetustatis per triginta lictores auspiciorum causa adumbratis. Ex his perspicuũ est tempore Ciceronis Curiatis comitiis de magistratuum imperio habendis, triginta tantum lictores suffragium iniuisse: cum ante omnes ciues qui in

B Curias descripti erant, soliti essent suffragium dicere. Quanquam autem Ciceronis ætate hoc modo lex Curiata ferretur per triginta lictores, de magistratuum imperio, ego tamen dubito an idem fuerit in cæteris Curiatis comitiis, quæ adoptionis aut sacerdotum causa habebantur. Nam si Flamines & Curio maximus non aliis comitiis creabantur quàm Curiatis, si per triginta tantum lictores fierẽt, non iam in populi iudicio hæc sacerdotia fuisse dici posset, nec amplius beneficio populi dabantur: quod tamen Lælij apud A. Gelliũ uerba refutare uidentur, cũ ait Calata comitia, partim Centuriata partim Curiata fuisse: & Curiata per lictorem curiatim calari. Neque

C enim comitiorũ nomine triginta lictorũ conuentũ proprie appellasset: nec populũ per Curias calari dixisset. Neq; enim dici potest ætate Ciceronis nõ fuisse Curias quasdam populi Romani: id quod nos suprà demõstrauimus. Quin ergo possent ea ætate Curiæ in suffragium mitti, negari non potest: præsertim si id ageretur quod iudicio populi aliter committi non posset, nisi eo curiatim conuocato. Sane adoptionibus peragẽdis triginta Curias suffragiũ dixisse, Cicero pro domo sua ostendit his uerbis: Credo enim, quãquam in illa adoptione legitime factum est nihil, tamen te esse interrogatum, auctór ne esses, ut in te P. Fonteius uitæ necísque potestatem haberet,

D ut in filio. Quęro si aut negasses aut tacuisses, si tamen id triginta Curiæ iussissent, num id iussum esset ratum? Et A. Gellius lib. 5. cap. 9. Nam comitia arbitris etiã Pontificibus præbẽtur, quæ Curiata appellantur. Neque enim uere comitia Gellius appellaret triginta lictorum conuentum. Sed nec per populum arrogationem fieri uerum esset, ut ipse dicit. Et legem certe Curiatam trinundino promulgari uanum fuisset, si populi suffragiis non committeretur. Atqui promulgandam fuisse paulò pòst ostẽdemus. Iam uerò si postremis illis temporibus nulla erant Curiata comitia, nisi hæc quæ per triginta tantum lictores peragebãtur: quò pertinẽt uerba Lælij Felicis cum

E ait, Cùm ex generibus omniũ suffragium fertur, Curiata comitia esse: Quomodo enim uerum erit generibus omnium ferri suffragiũ, si triginta tantùm lictores suffragium ferrent? Neque uerò cum populo agere recte diceretur, qui legem Curiatam ferret de adoptione, si triginta tantum lictores in suffragium mitterentur. Atqui Cicero pro domo sua de lege Curiata, qua adoptatus est Clodius, ita scribit: Negant fas esse agi cum populo, cùm de cælo seruatum sit. Quo die de te lex Curiata lata esse dicatur, audes negare

de cælo esse seruatum? Ego itaque his rationibus adducor, ut quæ à Cicerone de triginta lictoribus scribuntur, nõ existimem ad omnia Curiata comitia transferenda esse: sed ad ea tantùm, quę de imperio magistratuum habebantur. Nam magistratibus creandis tantum auspiciorum causa retenta erant hæc adumbrata comitia: siquidem eos populus iam antè iustis comitiis designasset. Vnde fiebat, ut rursus coire populus propter eosdem magistratus minus curaret. Itaque ne omnino deserta per infrequentiam populi uiderentur, constitutum uidetur, ut pro triginta Curiis, triginta lictores cõuenirent. At cæteris in rebus retinenda uidetur fuisse Curiata comitia: quãdo nullis aliis comitiis de iis iudicium esset populi. Ego tamen hac in re nihil pro certo affirmare ausim. Hoc modò dicere possumus, si quæ adhuc essent iusta comitia Curiata ætate Ciceronis, in iis suffragij ius habuisse omnes ciues, qui Curiarum descriptione continebantur. Sin nulla erant iusta comitia, in iis omnibus triginta tantum lictores in suffragium mitti solitos. Comitia Curiata habendi ius erat patriciis tantùm magistratibus, & Pontificibus. Illis quidem, legibus Curiatis ferẽdis: his uerò sacrorum causa. Ac patricios magistratus solos id iuris habuisse, ex eo intelligi potest, quod scribit Liuius lib. 6. Decad. 1. Curiata comitia auspicatò, & patribus auctoribus haberi. Vnde fit, ut quoniam Tribunis pl. non licebat legem Curiatam ferre, Rullus uno capite suæ legis iuberet Prætorem eam ferre. Nam si tam poterat legem Curiatam ferre Rullus, quàm Tributam, cur Prætori id munus dedisset? At si plebeij magistratus id non possent, restat ut solis patriciis hoc ius concedamus. Neque uerò Aediles, Curules, aut Quæstores hæc comitia habere poterant, quando ne Tributis quidẽ comitiis agendi cum populo ius haberent, ut nos suprà ostẽdimus: nisi forte uno casu: ad mulctam, inquam, alicui dicendam. Restat igitur, ut ordinariorum quidem magistratuum solis Consulibus, & Prætoribus id tribuamus: extraordinariorum autem, Dictatoribus & Interregibus. Sane non est uerisimile, eos qui à Consulibus creabantur, ut Aediles, Quæstores, & Tribuni militum, potuisse Curiatam legem de suo imperio ferre: præsertim cùm lege Curiata iustius magistratum acciperẽt, quàm Tributa: ut omittam auspicia eos, nisi per legem Curiatam non habuisse. Pontifices uerò sacrorum causa ius habuisse uocandi comitia Curiata ex eo intelligi potest, quod suprà ostendimus Centuriata comitia habẽdi ius habuisse. Nam si illa habere poterãt, & hæc certe multo potius uocare in eorũ erat potestate. Et Calata comitia propria erant Pontificum: flamines autem Calatis comitiis creabantur. Quoniam autem non modo à Pontifice max. inaugurari flamines reperiuntur passim in historia Liuij, sed etiam nusquam in eorum creatione ulli interuenire magistratus comperiuntur, idcirco à Pontifice max. haberi comitia creandis flaminibus existimo, absque ullo interuentu magistratuũ: præsertim cùm ei pro sui sacerdotij auctoritate ius esset agendi cum populo, ut nos suprà demonstrauimus. Itaque ego uerba Lælij apud Gellium sic interpretatus sum, Calata comitia esse, quæ habentur pro collegio Pontificũ, hoc est, apud ipsos Pontifices,

A tifices, adeóque ab ipsis Pontificibus, aut regis sacrorum, aut flaminum inaugurandorum causa, id est, ad creandos illos sacerdotes. Comitia maximi Curionis Pontifices non habuisse hinc colligo, quòd ad collegium Pontificum nil pertineret Curio maximus: quodq; Lælius in Calatis comitiis hæc non enumerauit: quæ omissurus non uidebatur, si inter Calata comitia fuissent Curionis max. comitia. Itaque ego potius alicui magistratuum maiorum Curionis max. creationem attribuendam censeo, quàm Pontificibus. Quod uerò attinet ad comitia legis Curiatæ de adoptione ferendæ, eadem hæc ratio, quòd inter Calata comitia non enumerantur à Lælio, argumen-
B to esse potest ab aliquo potius magistratu ea haberi, quàm à Pontificibus. Neque enim uerisimile est eum, qui obsoleta iandudum comitia Calata testamentorum causa apposuit in enumerandis Calatis comitiis, non facturum fuisse mentionem adoptionũ, si Calatis quoque comitiis fieri solerent. Sane A. Gellius lib. 7. cap. 19. nõ à Põtificibus dicit comitia haberi de arrogatione alicuius, sed arbitris Põtificibus: id quod Cornelius Tacitus dicit apud Pontifices legem Curiatam ferri. Neq; uerò legis ferendæ ius alicui erat, nisi magistratui. Vnde perspicuum est, legem quidem Curiatam ab aliquo ferri debuisse maiorum magistratuum: sed hac in re interuenire Pontifices de-
C buisse, ut de iure adoptionis cognoscerent: ne scilicet populus legem iuberet contra quàm iura adoptionis postularent. Exemplum in historia habemus adoptionem Clodij: cuius legem Curiatam tulit Cæsar Consul. Sed tamen quia idem Cæsar erat Pontifex max. pro certo argumento id accipi nõ potest. Illa nobis ratio sufficere debet, quòd legem ferre nemini unquam in Rep. Romana licuit, nisi qui magistratus esset: tametsi cæteris in rebus priuatis Pontificibus cum populo agere liceret. Adoptiones autem lege lata fiebant. Id quoque ad ius personarum pertinet, quòd non possent nisi patricij esse flamines, ut docet Cicero pro domo sua. Curiones autem maximi es-
D se poterãt tam plebeij quàm patricij: ut ex eo loco T. Liuij, quem paulò antè citaui, intelligi potest. Ac de personis quidem satis dictum sit.

De modo comitiorum Curiatorum. Cap. IIII.

MOdus horum comitiorum diuersus fuit diuersis Reip. temporibus. Nam donec Tributis comitiis creari minores magistratus cœperunt, comitia Curiata, quod ad magistratus quidem attinet, habebãtur ad designandos ma-
E gistratus ex candidatis aliisue, quos populus uellet. At postea retenta sunt ad legem Curiatam de imperio magistratuum ferendam, perinde, ut ante ferri solebat de imperio maiorũ magistratuũ: adeò ut post illud tempus nulli designarentur magistratus comitiis Curiatis, sed tantùm de eorum imperio, quos iam populus designasset, lex ferretur. Ob ídque duas tantum causas posuimus habendorum comitiorum Curiatorum, ad leges scilicet ferendas, & ad sacerdotes creandos.

Curiatis omnibus comitiis commune erat,ut auſpicatò haberentur, & pa- F
triciis auctoribus,ut nos ſuprà ex Cicerone pro domo ſua, & T. Liuij lib.6.
Decad.1.citauimus. Sic autem auſpicatò haberi debebant hæc comitia, ut
non modò obnunciationi parendum eſſet, ſi de cælo ſeruatum eſſet: quod
Cicero oſtendit,cum probare conatur legem de adoptione Clodij nullam
eſſe,quia lata eſſet,quo die ſeruatum erat de cælo : ſed etiam ut adeſſe augu-
res oporteret qui latori legis in auſpicio eſſent. Vnde apud Ciceronem in
epiſtolis ad Att.reperimus Pompeium in auſpicio fuiſſe Cæſari,quando lex
lata eſt de adoptione Clodij.Libro ſecundo hæc ſunt Ciceronis uerba: Ne-
gent illi Publium plebeium factum eſſe?Hoc uerò regnum eſſe ferri nullo G
pacto poteſt.Emittat ad me Publius qui obſignent: iurabo Cneum noſtrũ,
Collegá Balbi, Antij mihi narraſſe in auſpicio fuiſſe. Vnde etiã apud eun-
dem eodem libro,de Cæſare & Pompeio hæc uerba intelligi debẽt: Acue-
ram me ad exagitandam hanc eius legationem:quam ſi ille contemnit, & ſi
(ut ſcribis)bilem id commouet,& latoribus & auſpicibus legis Curiatæ ſpe-
ctaculum egregium. His enim uerbis Cæſarem latorem legis intelligit, &
Pompeium auſpicem,hoc eſt,qui magiſtratui auſpicãti fuit in auſpicio. Eſt
& alius locus lib.4.ad Att. C. Memmius candidatus pactionem in Senatu
recitauit,quam ipſe & ſuus competitor Domitius cum Conſulibus feciſ- H
ſent,uti ambo H S.quadragena Conſulibus darent,ſi eſſent ipſi Conſules fa-
cti,niſi tres augures dediſſent, qui ſe affuiſſe dicerent cum lex Curiata fer-
retur,quæ lata non eſſet. Neque uerò illis rationibus tantum auſpicia ſer-
uanda erant,ſed etiam ut boni ominis eſſet prærogatiua Curia. Vnde apud
Liuium lib.9. Decad.1. ſcribitur Dictatorem L. Papyrium auſpicia poſtero
die repetiuiſſe,quia prima exierat Curia Faucia,quæ mali ominis erat, quã-
do legé Curiatá de ſuo imperio ferre uoluit.Patrum autem auctoritas quo-
modo uarie pro diuerſis temporibus expectanda fuerit,docet Dionyſius li-
bro ſecundo his uerbis: Populus ferebat ſuffragium non uniuerſus confu- I
ſe,ſed per Curias uocatus. Quódque pluribus uiſum eſſet Curiis, id ad pa-
tres referebatur:nunc uerò mos mutatus eſt.Neque enim patres de iuſſis po
puli poſt iudicant, ſed contra ſententiam patrum confirmat deinde popu-
lus. Interceſſionis etiam ius quod in aliis duobus comitiorum generibus
locum habuiſſe diximus,in his quoque Curiatis comitiis ualuiſſe oſtendit
Cicero in Rullum,cum eum ideò reprehendit quòd ſuſtulerat ius interce-
dendi, cum ferretur lex Curiata de imperio Decemuirorum : At uidete
quàm diligenter retineat ius Tribunitiæ poteſtatis. Conſulibus legem Cu-
riatam ferentibus à Tribunis pleb.ſæpe eſt interceſſum,neque tamen nos id K
querimur eſſe hanc Tribunorum pleb.poteſtatem, tantummodo ſi quis ea
poteſtate temere eſt uſus exiſtimamus:hic Tribunus pl.lege Curiata,quam
Prætor ferat,adimit intercedendi poteſtatem. Atque illis quidem commu-
nibus explicatis ad propria ſingulorum ueniamus. Legibus Curiatis feren-
dis de adoptione, trinundini promulgatione opus fuiſſe Cicero pro domo
ſua oſtẽdit his uerbis: Hora fortaſſe diei ſexta queſtus ſum in iudicio,cum
C.Antonium

A C.Antonium collegam meum defenderem, quædam de Repub.quæ mihi
uiſa ſunt ad illius miſeri cauſam pertinere. Hæc homines improbi ad quoſ-
dam uiros fortes longè aliter atque à me dicta erant, detulerunt. Hora nona
illo ipſo die tu es adoptatus. Si quod in cæteris legibus trinundinum eſſe
oportet,id in adoptione ſatis eſt trium eſſe horarum, nihil reprehendo. Sin
eadem obſeruanda ſunt,decreuit Senatus M.Druſi legibus,quæ cõtra legem
Cæciliam & Didiam latæ eſſent,populum non teneri. Ex his apparet leges
Curiatas trinundinó promulgandas fuiſſe,priuſquam ad diem quam magi-
ſtratus indixiſſet,comitia haberi poſſent: ídque per legem Cæciliam & Di-
B diam. An uerò legibus de imperio magiſtratuum ferendis eodem trinun-
dino opus eſſet,eo dubitari poteſt quod Dictatores in hiſtoria leguntur ſta-
tim magiſtratum iniuiſſe,poſtquam à Conſulibus dicti erant:ex quo ſequi-
tur,non poſt trinundinum legem de eorum imperio latam,ſed primo quo-
que die. Quinetiam aliqui leguntur ab aratro uocati, re bene geſta ad ara-
trum rediiſſe,antequam ſpatium trinundini præteritum eſſet.Cúmque Di-
ctator fere non crearetur,niſi ſubitis Reipub.caſibus,non eſt ueriſimile im-
perium ei demum poſt trinundini ſpatium concedi. At dices ne tum qui-
dem cum Dictatores creabantur legem Cæciliã, & Didiam fuiſſe, qua cau-
C tum erat,ut leges trinundinum promulgarentur.Lex ſane Cæcilia & Didia
ætate Ciceronis lata eſt anno urbis DCLVI. Dictatores uerò multo antè
tempore creari deſierant: niſi quòd poſt eam certe legem, & Sylla, & Cæſar
Dictatores facti ſunt.Verùm ut hæc de Dictatore ratio eludatur,alia eſt ra-
tio, quæ non fuiſſe opus trinundino ad legem de imperio magiſtratuum
ferendam,etiam poſt latam legem Cæciliam & Didiam,aperte demonſtra-
re poteſt.Conſtat enim magiſtratus qui per Interregnum creabantur,ſtatim
magiſtratum inire ſolitos. Atqui imperium habere non poterant niſi lata
lege Curiata.Nõ ergo poſt trinundinum ea lex ferebatur: alioqui magiſtra-
D tum eis inire niſi poſt trinundinum quàm deſignati eſſent,non licuiſſet.Ita-
que ego ſic ſentio legem Curiatam de imperio magiſtratuum primo quo-
que die comitiali ferri ſolitam:nec trinundini promulgatione opus fuiſſe,
ſicut in lege Curiata de adoptione:quia non perinde noui aliquid ad popu-
lum referebatur in lege Curiata magiſtratuum, quando id ordinarium eſ-
ſet,ut in lege de adoptione. Cauſa uerò promulgationis per trinundinum
erat,ut populus antè rem cognoſceret,quàm in ſuffragium mitteretur.Indi-
ctis ergo comitiis tantum opus erat, non etiam legis promulgatione. At in
lege adoptionis,trinundini promulgatione opus erat,ut eſſet examinandæ
E legis ſpatium. Multa enim erant quæ in adoptione legitima prouidenda
erant: quorum cognitio ad collegium Pontificum pertinebat. Cicero pro
domo ſua: Quod eſt,Pontifices,ius adoptionis? Nempe ut is adoptet,qui
neque procreare iam liberos poſſit,& cùm potuerit,ſit expertus.Quæ dein-
de cauſa ſit adoptionis,quæ ratio generum ac dignitatis, quæ ſacrorũ,quæ-
ri à Pontificum collegio ſolet. Et paulò pòſt: Dico apud Pontifices:nego
iſtam adoptionẽ Pontificio iure factam.Primum,quòd hæ ueſtræ ſunt æta-

tes,ut is qui te adoptauit,uel filij tibi loco per ætatem esse potuerit. Deinde F
quòd causa quæri solet adoptandi,ut is adoptet, qui quod natura iam asse-
qui non potest,legitimo & Pontificio iure quærat:& ita adoptet,ut ne quid
aut de dignitate generum,aut de sacrorum religione minuatur. Illud im-
primis ne qua calũnia,ne qua fraus,ne quis dolus adhibeatur: ut hæc simu-
lata adoptio filij quammaxime ueritatem illam suscipiendorum liberorum
imitata esse uideatur. Hoc igitur ad modum legis de adoptione propriũ
pertinet,ut præter latorem legis,eósque,inter quos arrogatio fiebat,adessent
Pontifices:qui de causis & omni iure arrogandi cognoscerẽt. In quo certum
quoddam erat iuramentum à Pontificibus conceptum, quod hi iurare de- G
bebant,inter quos fiebat arrogatio. Id quod A. Gellius ostendit lib.5.cap.19.

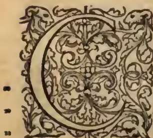
Aetas eius qui arrogare uult an liberis potius gignendis idonea sit: boná-
que eius qui arrogatur ne insidiose appetita sint,consideratur:iúsque iuran-
dum à Q.Mutio Pontifice max.conceptum dicitur, quod in arrogando iu-
raretur. Porrò autem his Pontificum interrogationibus postquam iurati
responderant,inter quos fiebat adoptio, tum Pontifices approbarent causas
adoptionis néc ne,publice profitebantur: ut ex Ciceronis uerbis colligi po-
test,cum ita scribit pro domo sua: Nisi forte ex te ita quæsitum est,num
perturbari Remp.seditionibus uelles,& ob eam causam adoptari,non ut fi- H
lius esses,sed ut Tribunus pleb.fieres,& funditus euerteres ciuitatẽ.Respon-
disti, credo, te ita uelle. Pontificibus bona causa uisa est, approbauerunt.
Quòd si omnia se probare Pontifices palàm professi essent, tum populus à
magistratu rogabatur,uti legem iuberet. Cuius formulam ponit A.Gellius
his uerbis: Arrogatio autem dicta est,quia genus hoc in alienã familiam
transitus per populi rogationem fit. Eius rogationis uerba hæc sunt: Velitis,
iubeatis,uti L.Valerius L.Titio tam iure legéq; filius sibi siet,quàm si ex eo
patre matréque familias eius natus esset:utíque ei uitæ necísque in eum po-
testas sit uti pariendo filio est. Hoc ita ut dixi, ita uos Quirites rogo. Ac I
prius quidem quàm in suffragium mitteretur populus ad eam rogationem
accipiendam, ante is qui arrogabatur, rogari solebat,auctór ne fieret,ut in
alterius potestatẽ illo modo transiret. Cicero pro domo sua: Sed cum hoc
iuris à maioribus proditum sit,ut nemo ciuis Romanus aut libertatem aut
ciuitatem amittere possit, nisi ipse auctor factus sit. Quod tu ipse potuisti
in tua causa dicere.Credo enim, quanquam in illa adoptione legitime fa-
ctum est,nihil tamen te esse interrogatũ auctórne esses, ut in te P. Fonteius
uitæ necísque potestatem haberet, ut in filio. Quod uerò attinet ad comi-
tia Curiata sacerdotum,id Cornelius Tacitus lib.4. docet proprie fuisse ob- K
seruandum in creatione flaminis Dialis, ut tres patricij cõfarreatis nati pa-
rentibus nominarentur, ex quibus deinde unus legeretur. Verba eius hæc
sunt: Sub idem tempus de flamine Diali in locum Seruij Maluginẽsis de-
functi legendo,simul roganda noua lege,disseruit Cæsar.Nam patricios cõ-
farreatis parentibus genitos tres simul nominari,ex queis unus legeretur,
uetusto more. Hunc Taciti locum si cõferas cum aliis T. Liuij & A. Gellij

locis,

A locis,in quibus flamines non modò à Pontificibus inaugurari,ſed etiam Calata comitia ob eam rem haberi ſcribitur,planum erit tres patricios à Pontificibus nominari,adeóque inaugurari ſolitos: ex quibus deinde populus legeret,hoc eſt ſuffragiis ſuis deſignaret,quem uellet eſſe flaminem Dialem. Neque uerò flamen Dialis tantum inaugurabatur à Pontifice max.ſed ut omnes flamines attributi erant collegio Pontificum, ita eos omnes inaugurandi poteſtas erat penes collegium Pontificum.Id quod Lælij apud Gelliū uerba ſatis demonſtrant,quādo nullis deſignatis certis flaminibus,dicit flaminū inaugurandorū cauſa haberi Calata comitia.Et Cicero pro domo ſua,
B dicit omnes flamines patricios eſſe debuiſſe.Quod igitur ad cæteros omnes flamines attinet,id pro certo aſſerere poſſumus, comitiis Calatis eos creari per populum,quos ex patriciis Pontifices inauguraſſent.Verùm tréſne confarreatis parentibus geniti nominandi eſſent,ſicut in flamine Diali,id uerò nec affirmamus, nec negamus. Certe multo maiore dignitate erat flamen Dialis quàm cæteri:unde uideri poſſet in eo creando quædam non immeritò obſeruari,quæ in cæteris negligerētur. Quod uerò ad Curionem max. attinet,ex iis qui peterent creabatur, non ſecus quàm in magiſtratibus, aut quomodo poſt legem Domitiam in collegiorum ſacerdotibus fieri ſolebat.
C Ac de iis quidem,quæ ante ſuffragia ſpectanda uidebantur,ſatis. In ipſis comitiis Curiatis,quæ iuſta ac non adumbrata erant,populus,poſtquam magiſtratus aut Pontifex expoſuerat ſuam rogationem, in ſuas cuiuſque Curias diſcedebat:quæ deinde eo ordine ſuffragium dicerent,quo ſorte exibāt. Quæ autem prima exierat,ea principium eſſe dicebatur.Sic enim Liuius loquitur: Faucia Curia principium fuit. Hoc eſt,prima ad ſuffragium dicendum uocata eſt. Quódque plures ex triginta Curiis iuſſerant,id ratum habebatur. Ac ſi primo uocatæ conſentirent, ſtatim atque ſedecim ex illis ſuffragium dixerant,finis fiebat comitiis: quia tum certum eſſet à pluribus
D Curiis id iuſſum eſſe,quod ſedecim Curiæ iuſſiſſent.Sin diſſentirent, eo uſq; uocabantur,dum ſedecim Curiæ conſenſiſſent.Sed quoniam iſta poſſunt facile ex his,quæ de Tributis comitiis à nobis dicta ſunt,intelligi,de his plura non dicemus,ut ad interpretationem eius loci ueniamus,quem Gellius ex Lælio citat,Curiata comitia eſſe,cùm ex generibus omnium ſuffragium fertur.Qui in tribus deſcripti erant,locis ac regionibus erant diſtincti: qui in claſſes,cenſu,ordinibus,ætatibúſque:at qui Curiis continebantur, nulla habita iſtorum ratione,tantùm ſacrorum quadam diſtinctione diſtinguebantur.Erant enim ex omnibus tribubus qui urbem incolerent,ideóque in Cu-
E rias deſcripti erant. Vnde fit,ut in Curiis eſſet tribuum & claſſium confuſio:quæ tribus claſſéſque,quoniam erant populi Ro. partes præcipuæ, ut ex eo cōſtat quod Cenſores in partibus populi deſcribendis tribuūm modo & claſſium rationem habuiſſe leguntur,idcirco cum curiatim ſuffragium ferebatur,confuſe & abſque ulla uerarum populi partium diſtinctione,ſuffragium ferri dicebatur.Idque eſt quod Lælius ait,quādo ex generibus omniū ferri ſuffragium ſcribit:hoc eſt per Curias, in quibus cuiuſque generis ci-

ues magna confusione continebātur. Illud etiam hoc loco quærendum est, pertinerét ne lex tabellaria ad hæc etiam comitia Curiata, an non? Cui quæstioni ut satisfiat, dicendum mihi uidetur his comitiis Curiatis, quibus populus suffragium dicebat, post leges tabellarias latas, tabellis populum usum fuisse: siquidem leges generatim de suffragiis populi latæ erant, non autem nominatim de quibusdam comitiis: tantúmque intererat his comitiis occultari populi suffragium quàm aliis. His uerò comitiis, quibus non populus suffragiū dicebat, sed triginta tantùm lictores, nil opus erat tabellis. Neque enim adumbratis istis comitiis quicquam opus erat occultato suffragio: quandoquidem libera non essent horum lictorum suffragia, ut qui magistratuum ministri essent, à quorū imperio discedere non poterāt. Si igitur adhuc ætate Ciceronis erāt iusta aliqua comitia Curiata, quēadmodū probabilius esse ostendimus sacerdotum adoptionúmque causa, ea tabellis curiatim diribitis fiebant, haud secus quàm quomodo in Tributis fieri diximus. Sin omnia huiusmodi erant, qualia Cicero fuisse dicit quæ ad legem de imperio magistratuum ferendam habebantur, non tabella, sed uoce triginta lictores loco triginta Curiarū, quod rogati erant iubebant: eóque modo, quod hi iussissent, ratum habebatur, perinde ac si Curiarum suffragio iussum esset. Quomodo uerò effectum sit, ut lictoribus potius quàm aut Curionibus aut aliis quibusdā grauioribus personis hæc comitia Curiata committerētur, locus est Lælij apud Gellium lib.15.cap.27. unde id suspicari possumus. Scribit enim Curiata comitia per lictorē curiatim calari. Ex eo enim opinor factum esse desuetudine quadā & incuria populi, cum singulæ Curiæ à singulis lictoribus uocatæ non conuenirēt, ut ipsis lictoribus id committeretur, cuius causa Curiæ essent uocatæ. Veluti si in uniuersitate Parisiensi aliquid apparitorū (quos bidellos uocant) conuentu peragerctur, quod olim aut nationum aut facultatum comitiis fiebat. Hæc enim essent adumbrata per apparitores comitia illis plane similia. Ac de modo quidem Curiatorum comitiorum hactenus. De loco deinceps dicendum est.

De loco Curiatis comitiis destinato. Cap. V.

Vriata comitia non fere poterant auspicatò fieri, nisi intra pomœrium, ídque in foro, adeóque in comitio. Camillus apud Liuium lib.5.1. Decad. ita ad populum uerba facit: Quid alia, quæ auspicatò agimus omnia fere intra pomœrium, cui obliuioni aut cui negligentiæ damus? Comitia Curiata, quæ rem militarem continent, comitia Centuriata, quibus Consules Tribunósq; militares creatis, ubi auspicatò, nisi ubi assolent, fieri possunt? Vt in campo Martio Centuriata fieri solita erant, ita in foro Curiata comitia fieri reperimus passim in historia Liuij & Dionysij. Nam ante iudicium Coriolani, quo primum tempore habita sunt Tributa comitia, quoties in foro habita populi comitia reperimus?

A mus? Hæc uerò non poterant alia esse quàm Curiata. Et Dionysius nominatim ait leges Curiatas, quas Brutus Tribunus celerũ tulit, in foro latas fuisse. Vnde etiam apud Suetonium in Augusto ita scriptum est: Tertium nepotem Agrippam, simúlque priuignum Tyberium adoptauit in foro lege Curiata. Si igitur in foro Curiata comitia haberi solita erant, ex uerbis Camilli concludi potest, non fere potuisse auspicatò haberi, nisi in foro. Porrò quæ comitia habebantur in foro, in ea fori parte qua erat comitium, ea haberi suprà docuimus. Consequens igitur est, ut comitium dicamus locum fuisse destinatum Curiatis comitiis. Quod & Varronis uerba significant,
B cùm ait comitium inde primum nomen habuisse, quòd comitiis Curiatis populus illuc conueniret. Vrbe tamen à Gallis capta lex Curiata, qua reuocatus est ab exilio Camillus, Veiis lata est, ut ostendit T. Liuius lib.5. Decad.1. Hactenus de loco.

De tempore comitiorum Curiatorum. Cap. VI.

SVperest de tempore dicere. In quo nihil certo constitui potest, nisi quòd non possent nisi diebus comitialibus haberi comitia Curiata. Quod uel
C inde perspici potest, quòd comitiales dies quando à Numa instituti sunt, nulla erant comitia præter Curiata. Et sanè cum populo agi, nisi comitialibus diebus, fas non erat.

FINIS.

IN COMMENTARIOS NICOLAI Gruchij de Comitiis Romanorum Index alphabeticus.

M.

V.

FINIS.

ERRATA SIC CORRIGE.

In præfatione fol.4. uersu.ult. Aricinos. fol.11.F.8. collegis. G.7. conuenirent, collegæ tamen. K.3. momentum esset, & c. fo. 29. E.1. priuabantur. fol.30. F. operis. 8. uelut red. fo.31. C.4. omnem numerum. fol.36. C.7. occultent. Ibidem G.5. frustū. H.6 argumento est, & c. fol. 39. C.6. & si. fol.40. K.1. rationem. fol.41, C.7. suffragij, ad diem edicti conueniebat. E.5. tabellarias hi. fol.42 B.4. quam hi. D.9. in 12. tabel. fol.45. D. L. opponitur una. fol.47. C.3. census. fol.48. G.6. una plures. fol. 53. F.6. in angustiis. fol.61. D.9. innominalem. fol.69. E.1. sunt & alia. Ibidem I.1. tribunatu. fol.70. A.7. & pene. fol.77. K.5. caritate. fo.89. C.8. comitiis obnunciationi. Ibidem F.7. ante consuli. fol.92. F.9. quarum. fol.102. A.5. Lanuuium profectus. Ibidem D.9. est nobis. fol.104. H.7. Ciceroni ornatior. Ibidem K.4. potestate sunt. & uersu sequenti, adoptat, apud eum. fol.106. H.5. Aediles Curul.

